

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DISERTAČNÍ PRÁCE

**Trestněprávní a kriminologické aspekty trestného činu
znásilnění**

Criminal and criminological aspects of the criminal offence of rape

Autor: JUDr. Filip Josef

Školitel: doc. JUDr. Bc. Tomáš Gřivna, Ph.D.

Datum odevzdání práce: 8. dubna 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou disertační práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání stejného nebo jiného titulu.

V Praze dne 3. dubna 2016

Filip Josef

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval svému školiteli, doc. JUDr. Bc. Tomášovi Gřivnovi, Ph.D., za vedení doktorským studiem, poskytnutí cenných rad a doporučení a za čas, který mi vždy věnoval, jakož i panu JUDr. Milošovi Procházkovi za závěrečnou korekturu a grafické připomínky.

V Praze dne 3. dubna 2016

Filip Josef

Obsah

Anotace	7
Abstract	8
Úvod.....	10
1. Exkurz do historie násilí a sexuality	14
1.1. Doba prehistorická	16
1.2. Starověk.....	19
1.3. Antika	23
1.4. Středověk.....	26
1.4.1. Dějiny sexuálního násilí na území českého státu	28
1.5. Novověk	31
1.5.1. Právní úprava znásilnění v českých zemích do roku 1950	35
1.5.2. Právní úprava znásilnění do roku 1961	43
1.5.3. Právní úprava znásilnění v letech 1961 - 2009	45
2. Současná právní úprava trestného činu znásilnění	56
2.1. Objekt.....	58
2.2. Objektivní stránka skutkové podstaty	59
2.2.1. Jednání.....	60
2.2.1.1. První fáze jednání.....	60
2.2.1.1.1. Násilí a pohrůžka násilí.....	60
2.2.1.1.2. Pohrůžka jiné těžké újmy	63
2.2.1.1.3. Donucení	63
2.2.1.1.4. Zneužití bezbrannosti	65
2.2.1.2. Druhá fáze jednání	70
2.2.1.2.1. Soulož.....	72
2.2.1.2.2. Jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží... 74	
2.2.1.2.3. Jiný pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží79	
2.2.1.3. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby	82
2.2.1.3.1. Spáchání činu na dítěti a na dítěti mladším patnácti let	82
2.2.1.3.2. Spáchání činu na místě, kde je omezována osobní svoboda	86
2.2.1.3.3. Způsobení těžké újmy na zdraví	87
2.2.1.3.4. Způsobení smrti.....	88
2.2.1.3.5. Spáchání činu se zbraní.....	91
2.2.1.4. Příprava trestného činu znásilnění	92
2.2.1.5. Pokus trestného činu znásilnění	93
2.3. Subjekt.....	94

2.3.1. Pachatel trestného činu znásilnění	94
2.3.1.1. Nepřímé pachatelství na trestném činu znásilnění	95
2.3.2. Spolupachatelství	96
2.2.4. Účastenství	98
2.3.3. Trestní odpovědnost právnických osob za trestný čin znásilnění	99
2.3.2. Osoba pachatele	105
2.3.2.1. Normalita sexuálního chování.....	108
2.3.2.2. Neparafilní sexuální delikventi	110
2.3.2.3. Parafilní sexuální delikventi.....	111
2.3.2.3.1. Základní znaky deviantního vývoje a diagnóza sexuální preference	113
2.3.2.3.2. Klasifikace parafilí	115
2.3.2.3.2.1. Deviace v aktivitě.....	119
2.3.2.3.2.2. Deviace v objektu.....	129
2.3.2.3.2.3. Kombinované a polymorfní sexuální deviace	135
2.3.2.3.2.4. Sexuální deviace u žen	136
2.3.2.4. Posuzování znásilnění z pohledu znalce sexuologa	138
2.3.2.4.1. Sexodiagnostika delikventů	140
2.3.2.4.2. Psychodiagnostika delikventů	141
2.3.2.4.3. Zhodnocení ovládacích a rozpoznávacích schopností	141
2.3.2.4.4. Návrh zdravotnických opatření	143
2.3.2.4.5. Sexuologický rozbor	145
2.3.3. Vliv psychoaktivních látek na sexuální chování	145
2.3.3.1. Vliv jednotlivých drog na sexualitu	147
2.3.3.2. Vliv psychofarmak na sexuální chování	154
2.3.4. Osoba pachatele z pohledu forenzně psychologického.....	157
2.3.5. Typologie znásilnění	160
2.3.6. Prevence trestného činu znásilnění	161
2.3.6.1. Prevence ve vztahu k deviantním pachatelům znásilnění	161
2.3.6.2. Prevence ve vztahu k nedevariantním pachatelům znásilnění	165
2.4. Oběť	166
2.4.1. Previktimní faktory	167
2.4.2. Chování a mentální pochody obětí v průběhu znásilnění	170
2.4.3. Následky znásilnění	173
2.4.4. Posuzování výpovědi v případech problematických znásilnění.....	180
2.4.5. Sekundární viktimizace obětí při vyšetřování znásilněných žen	183
2.4.6. Rizikové skupiny žen	186

2.4.6.1. Znásilnění zdravotně postižených	186
2.4.6.2. Znásilnění a prostituce	188
2.4.6.3. Specifika znásilnění gravidních žen	189
2.4.7. Znásilnění mezi jedinci stejného pohlaví	190
2.4.8. Simulace, agravace a diferenciální diagnostika při předstíraném znásilnění	191
2.5. Subjektivní stránka trestného činu	192
3. Souběh trestného činu znásilnění a vztah k jiným ustanovením	194
4. Anglická právní úprava	198
Závěr	209
Shrnutí	226
Summary	228
Použitá literatura	230

Anotace

I když se tak na první pohled nemusí zdát, pod fenoménem znásilnění se ve skutečnosti skrývá mnohem více, než by kdokoliv, kdo se s tímto problémem, resp. jeho řešením nikdy nesetkal, mohl vůbec říci. A co hůř, právě tito lidé, v naprosté většině případů muži, mají naopak sklony tento zločin bagatelizovat a pod vlivem neznalosti a mýtů se znásilněním spojených nebo dokonce náboženství či ideologie jej často vnímat jako oběti smyšlený, resp. na vůli pachatele vůbec nezávislý. A protože cílem této práce není jen pohled na znásilnění z hlediska trestněprávního, ale také kriminologického, tj. pohled z hlediska celé řady jiných vědních disciplín, že je tomu opravdu tak, a že na znásilnění tímto způsobem pohlíženo skutečně být nemůže, je - o nic méně důležitějším - úkolem této práce rovněž.

Stěžejní část předkládané práce, coby práce nazírající na řešenou problematiku zejména z hlediska trestněprávního, a její hlavní badatelský přínos tvoří nejen rozbor jednotlivých znaků skutkové podstaty trestného činu znásilnění, ale v jeho rámci pak především pokus o úplnou kategorizaci všech dosud uvažovaných i neuvažovaných podob sexuálního chování do jednotlivých - zákonem stanovených - forem pohlavního styku. Totéž potom platí a za hlavní badatelský přínos této práce lze pokládat i pohled na problematiku osoby pachatele, v této souvislosti pak zejména problematiku vlivu jednotlivých deviací a návykových látek na sexuální chování pachatele z hlediska jeho přičetnosti či zmenšené přičetnosti. Jako u jednotlivých druhů sexuálního chování je tomu tedy tak i v této části práce a i zde je jejím hlavním cílem pokus o pokud možno co nejúplnější utřídění a popis všech u pachatelů trestného činu znásilnění představitelných a jejich chování i ovlivňujících sexuálních deviací a návykových látek.

Vedle těchto stěžejních bodů pak seznamuje tato práce její čitatele i s dalšími, se znásilněním více či méně souvisejícími, aspekty, vývojem společenského vnímání a právní úpravy znásilnění počínaje, přes již zmíněné instituty ryze trestněprávní, obětí znásilnění z hlediska kriminologického, psychologického či sociologického konče. Samotný závěr je pak věnován právní úpravě trestného činu znásilnění podle práva anglického a jeho srovnání s právem našeho státu.

Abstract

Even though it may not seem like it at first glance, the phenomenon of rape conceals in fact much more than anyone who has ever faced this problem we are dealing with could say about it. Worse, it is these people, the vast majority of them men, where the tendency is to downplay this crime and, under the influence of ignorance and myths associated with rape or even religion and ideology, often see it as made up by the victims or as completely removed from the intentions of the offender. And because the aim of this work is not only to provide a view of rape in terms of criminal law, but also from a criminological, i.e. view of a number of other scientific disciplines, that this is indeed the case, that rape cannot be seen in this manner, this is also – and no less important – the task of this work.

The fundamental part of this work, as a work looking at the issue addressed especially in terms of criminal law, and its main investigative contribution provide not only an analysis of the various elements of the crime of rape, but primarily an attempt within it to completely categorize all hitherto considered and neglected forms of sexual behavior within individual – prescribed by law – forms of sexual intercourse. The same is true then and the main investigative contribution of this work can be considered a look at the issue of the offender, in this context, especially the issue of the influence of individual deviance and substance abuse on the sexual behavior of the offender in terms of his sanity or diminished sanity. As for individual types of sexual behavior, here in this part of the work the main aim is an attempt to provide where possible the most complete ordination and description of all offenders of the crime of rape imaginable and their behavior influenced by sexual disorders and substance abuse.

In addition to these main points, this work introduces the numerator and others to aspects more or less related to rape, to the development of the social perception and laws starting with rape and continuing through the above-mentioned institutes dealing purely with criminal law, and ending with victims of rape in criminological, psychological or sociological terms. The conclusion itself is devoted to laws covering the criminal act of rape under English law and comparing it to the legal code of our country.

Klíčová slova:

Donucení, násilí, pohlavní styk, soulož, oběť

Keywords:

Coercion, violence, sexual intercourse, coitus, victim

Úvod

Libido a destrudo, pud sexu a pud agrese, jsou dva testosteronem řízené pudy, které hýbají jedincem i společnostmi od nepaměti, dva základní pudy, bez nichž by lidstvo zaniklo a jejichž regulace a omezování nás provází od vzniku civilizace. Pomineme-li instinkt sebezáchovy a touhu po potravě, těžko bychom hledali přirozenějšího a člověka více ovlivňujícího pudu než právě pudu sexuálního.^{1 2} Na pohlavním pudu závisí rozmnožování a zachování lidského pokolení. Má vliv na vývin fyzického i duševního života, na tvůrčí sílu člověka, na jeho energii a charakter, je hybnou silou veškerého lidského snažení a konání, vyvrcholuje jím genialita v umění, jeho existence je důležitou složkou v míru i ve válce a býval rozhodujícím činitelem v diplomacii. Příléhavě pak tento pud velmi dobře vystihuje přísloví: „Cunnus est diretrix totius mundi.“³

Přestože se jedná o jeden z nejživočišnějších pudů člověka, je s podivem, že zatímco lidé ke zdokonalení forem a zvyklostí sexuálního života příliš nepřispěli, zvířata v této oblasti pokročila velmi daleko. Zvířecí sexuální život je v porovnání s tím lidským v mnohém směru spořádanější a do značné míry často odpovídá i mravním názorům člověka: mnoho zvířecích druhů žije monogamně a vede vzorný rodinný život. Přes tento fakt se však i mezi zvířaty vyskytují sexuální anomálie, odpovídající téměř všem lidským perverzím. Homo sapiens jako sexuální bytost proto není zvláštním rodem, který by se od ostatních živočišných rodů odlišoval. V tomto směru lze však člověku přiznat jedinou přednost, neboť je to právě on, kdo v sobě spojuje to, co v říši zvířat nacházíme u několika různých druhů. Ačkoliv i v živočišné říši jsou zpravidla příslušníci mužského pohlaví agresivnější než příslušníci pohlaví ženského, přepadení, znásilnění či páření proti vůli partnera je u mnoha živočichů fyziologicky nemožné. Toto pochybné privilegium člověka proto zákonodárcům a soudcům odedávna připravuje těžké chvíle při rozhodování, jak s tímto skrytým a závažným problémem naložit.^{4 5}

Vyjdeme-li už jen z etymologie slova znásilnění, je zřejmé, že tento termín má ve skutečnosti širší význam, než je mu mnohdy ve společnosti připisován. Ne jinak je tomu i v oblasti práva trestního. V nejobecnějším slova smyslu můžeme hovořit

¹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 8, 9

² Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 5

³ Obrátil, K.: Kryptadia: příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu. Vyd. 2. (novodobé 1.). Praha: Paseka, 1999, str. I

⁴ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 8, 9

⁵ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 5

o jakémkoliv aktu vynuceném na jiné osobě násilím, který tuto osobu ponižuje, zraňuje a hluboce zasahuje zejména ve sféře psychické, a to dlouhodobě. A protože je touto sférou nejčastěji sféra rozhodování se v otázkách pohlavního života a dále proto, že je to muž, který je ve své přirozenosti hnán sexuálním pudem a naopak žena, která je už od prvopočátku lidské existence nejčastějším objektem tohoto mužova zájmu, stal se tento pojem převážně pojmem spojovaným s násilně vynucenou souloží, resp. pohlavním stykem v jakékoliv ženu-oběť vážně dehonostující podobě.

Obsah pojmu znásilnění je obrazem doby, společenských poměrů, kultury a řady dalších faktorů charakterizujících konkrétní společnost ať již z hlediska časového nebo jiného. Co bylo považováno za znásilnění jednou kulturou, nemuselo být nutně považováno kulturou jinou, co znásilnění znamenalo pro jednu kulturu v určité době, nemuselo pro tutéž kulturu znamenat v dobách předchozích. Ať tak nebo onak, z převážné většiny šlo vždy o akt, jehož obětí byla žena a tedy i akt, jehož míra tolerance odrážela i postavení ženy ve společnosti. Jedním z pohledů jak na znásilnění pohlížet a jak jej také definovat je proto i společenské postavení ženy v jednotlivých etapách vývoje lidstva. Trestněprávní či jinak právem regulovaný význam tohoto činu tak nabývá na obsahu tím, jak se k němu daná společnost v určité době staví. Jako pro všechny jiné právní instituty proto i zde platí, že jde o výraz společenských poměrů, v případě tohoto zločinu poměrů ženy, v moderních dobách pak i poměrů muže.

I když se dnes už ví, nebo je alespoň vysoce pravděpodobné (názorová jednota totiž nepanuje), že pachatele trestného činu znásilnění netvoří jen sexuální devianti, ale naopak převážně lidé nedevariantní, že se i v takovém případě zpravidla nejedná o jedince osobnostně či jinak charakterově zcela normální a zdravé je jisté.

Sexuálně agresivní fantazie stejně jako určité prvky agresivního sexuálního chování se nevyskytují jen u abnormálních osobností a sexuálních deviantů, ale téměř u všech lidí. Tyto představy však většinou nepřekračují rámec toho, co v daném případě osoby sexuálním aktem se zúčastnivé považují za normální.⁶ Ona hranice normality je totiž značně pohyblivá a záleží vždy nejen na obou účastnících sexuální akce, ale také na společenském kontextu různých kultur a společenství, v řadě neposlední i na proměnách, k nimž v průběhu dějin v postoji lidstva k sexualitě a násilí postupně docházelo.⁷ Prohlašovat proto a priori každou deviaci za poruchu zdraví znamená riskovat rozpor s demokratickou

⁶ Gödte, R.: *Sexualita a násilí*, Praha: Český spisovatel, a.s., 1994, str. 14

⁷ Kovář, P.: *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 18, 24

zásadou práva na rozmanitost a pluralitu. Respektování rozmanitosti vloh k sociosexuálnímu projevu a hledání možností spolužití, jednoty v rozmanitosti bude sice klíčové, ale teprve nalezením podstaty sexuálních deviací lze dospět k rozlišení, co je v daném případě esenciální a co naopak tu kterou osobu odnaučit můžeme a smíme.⁸

Cílem této práce je poskytnout pohled na znásilnění z hlediska trestněprávního a kriminologického. V kapitole věnující se historii znásilnění je však tento pohled doplněn také o problematiku již zmíněného postavení ženy, tedy o pohled na znásilnění z hlediska sociologického. Jak se ale právo stává postupem času pro společnost důležitějším a jí i čím dál více prostupujícím faktorem, omezuje se pak výklad již jen na (společenské postavení ženy ovšem opět reflektující) instituty trestněprávní. V rámci jednotlivých etap vývoje lidstva je pojednáno rovněž o historii právní úpravy znásilnění na území dnešního českého státu.

Na historicky poslední u nás platnou právní úprava pak navazuje výklad věnující se současné právní úpravě. V samostatných podkapitolách je podrobně pojednáno o jednotlivých znacích skutkové podstaty tohoto trestného činu, jakož i o ostatních trestněprávních otázkách s tím souvisejících, tj. vývojových stádiích trestné činnosti, trestní součinnosti, souběhu atd. Středobodem zájmu budou zde tedy otázky trestněprávní.

Vzhledem k tomu, že kriminologické aspekty trestného činu znásilnění velmi úzce souvisejí s aspekty trestněprávními, není pak tato práce strukturována zvlášť na oblast trestněprávní a zvlášť na oblast kriminologickou, ale naopak, v rámci zachování celistvosti textu jsou oba tyto možné úhly pohledu vzájemně provázány. S ohledem na předmět zájmu kriminologie je zřejmé, že kriminologickou část této práce bude tvořit zejména výklad o pachateli trestného činu, resp. jeho osobě, a oběti trestného činu. A protože kriminologie je vědou multidisciplinární povahy, na osobu pachatele i oběti bude v těchto částech práce pohlíženo z hlediska vícera vědních disciplín, zejména psychologie, psychiatrie, sexuologie a sociologie. Za stěžejní v této souvislosti považuji výklad o sexuálních deviacích pachatele, jejich vlivu na spáchání trestného činu znásilnění, potažmo na přičetnost pachatele, s tím související výklad z pohledu znalce sexuologa a výklad o možných způsobech léčby pachatele a prevenci obecně. U oběti znásilnění budou stěžejními kriminologickými aspekty zejména její viktimizace, a to ať již primární či sekundární, následky znásilnění a s tím související možnosti léčby. Ve vztahu pachatel-

⁸ Brichcín, S., Kolářský, A., Netík, K., Weiss, P.: Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie, Praha: Psychiatrické centrum, 1996, str. 8, 9

oběť pak tvoří kriminologickou část této práce také typologie znásilnění, resp. typologie oběti z hlediska vztahu k pachateli.

Závěrečná část této práce je věnována anglické trestněprávní úpravě znásilnění a jejímu srovnání s naší právní úpravou. Důvodem volby právě této právní úpravy, je především její jiná, ve srovnání s kontinentálním typem právní úpravy odlišná, povaha.

1. Exkurz do historie násilí a sexuality

Podíváme-li se do historie, zjistíme, že nejen u lidí, ale v přírodě vůbec, je agrese fylogeneticky velmi starou reakcí, která po celá tisíciletí pomáhala jednotlivci přežít a zachovat druh.⁹ Násilné projevy sexuality proto v přírodě u živočišného druhu Homo sapiens nepředstavují žádnou výjimku. Jisté projevy brutality při sexuálních hrách jsou vlastní i mnoha jiným živočichům, při nichž se jako u lidí angažují většinou samci. Jejich družky je však mohou v různých krutostech i předčít. Příkladem z říše hmyzu může být Kudlanka nábožná, jejíž sameček je partnerkou při souloží sežrán. Zatímco u hmyzu tomu bývá tedy většinou naopak, u vyšších savců je zdrojem bolesti převážně samec.¹⁰ Předpokládá se, že tento princip souvisí s centrální nervovou soustavou, kde k utváření pohlavních rozdílů dochází už před narozením, v průběhu nitroděložního vývoje. Neurofyziologové rozeznávají u vyšších samců dvě formy agrese. První z nich je spojena se zaútočením na kořist, druhá, rovněž do stejného místa mezimozku umístěná, má spíše ráz citový.¹¹

Sexuálně agresivní fantazie stejně jako určité prvky agresivního sexuálního chování se nevyskytují jenom u abnormálních osobností a u sexuálních deviantů, ale téměř u všech lidí. Tyto fantazie však většinou nepřekračují rámec toho, co osoby sexuálním aktu se zúčastnivší v daném případě považují za normální.¹² Ona hranice normality je totiž značně pohyblivá a záleží vždy nejen na obou účastnících sexuální chování, ale také na společenském kontextu různých kultur a společenství, v řadě neposlední i na proměnách, k nimž v postoji lidstva k sexualitě a násilí v průběhu dějin postupně docházelo.¹³ Prohlašovat proto a priori každou deviaci za poruchu zdraví znamená riskovat rozpor s demokratickou zásadou práva na rozmanitost a pluralitu.¹⁴ Existuje i deklarace sexuálních práv, publikovaná v devadesátých letech World Association for Suxuology, podle níž má každý z nás právo na svobodné vyjádření své sexuality, sexuální orientace i sexuální identity, na své sexuální štěstí.¹⁵ Respektování rozmanitosti vloh k sociosexuálnímu projevu a hledání možností spolužití, jednoty v rozmanitosti bude sice klíčové, ale teprve

⁹ Gödtel, R.: *Sexualita a násilí*, Praha: Český spisovatel, a.s., 1994, str. 14

¹⁰ Kovář, P.: *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 21

¹¹ Gödtel, R.: *Sexualita a násilí*, Praha: Český spisovatel, a.s., 1994, str. 14

¹² Gödtel, R.: *Sexualita a násilí*, Praha: Český spisovatel, a.s., 1994, str. 14

¹³ Kovář, P.: *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 18, 24

¹⁴ Brichcín, S., Kolářský, A., Netík, K., Weiss, P.: *Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie*, Praha: Psychiatrické centrum, 1996, str. 8, 9

¹⁵ Ondříčková L.: *Weissova navigace sexem*, Praha: Columbus holdings, spol. s r.o., 2014, str. 196

nalezením podstaty sexuálních deviací lze dospět k rozlišení, co je v daném případě esenciální a co naopak tu kterou osobu odnaučit můžeme a smíme.¹⁶

Libido, destrudo, pud sexu a pud agrese, jsou dva testosteronem řízené pudy, které od nepaměti hýbají jedincem i společností, dva základní pudy, bez nichž by lidstvo zaniklo a jejichž regulace a omezování nás provází od vzniku civilizace. Pomineme-li instinkt sebezáchovy a touhu po potravě, těžko bychom hledali přirozenějšího a člověka více ovlivňujícího pudu než právě pudu sexuálního.^{17 18} Na pohlavním pudu závisí rozmnožování a zachování lidského pokolení. Má vliv na vývin fyzického i duševního života, na tvůrčí sílu člověka, na jeho energii a charakter, je hybnou pákou veškerého lidského snažení a konání, podněcuje ke smělým a odvážným činům ve smyslu dobrém i zlém. Na pohlavním pudu spočívá zdar duševní práce, vyvrcholuje jím genialita v umění, jeho existence je důležitou složkou v míru i ve válce, býval rozhodujícím činitelem v diplomacii, řídí často osudy národu, států a všeho lidstva. Takto stručnou a přesto takřka všezahrnující charakteristiku tohoto pudu pak vystihuje přiléhavé přísloví: „Cunus est diretrix totius mundi.“¹⁹ („Děloha hýbe celým světem“).

Přestože jde zároveň o nejživočišnější pud člověka, je s podivem, že zatímco zvířata v této oblasti pokročila velmi daleko, lidé ke zdokonalení forem a zvyklostí sexuálního života příliš nepřispěli. Zvířecí sexuální život je v mnohém směru spořádanější než sexuální život lidí a často do značné míry odpovídá mravním názorům člověka: mnoho zvířecích druhů žije monogamně a vede vzorný rodinný život. Přes tento fakt se však i mezi zvířaty vyskytují sexuální anomálie, odpovídající téměř všem lidským perverzím. Homo sapiens jako sexuální bytost proto není zvláštním rodem, který by se od ostatních živočišných rodů odlišoval. V tomto směru lze však člověku přiznat jedinou přednost, neboť je to právě on, kdo v sobě spojuje to, co v říši zvířat nacházíme u několika různých druhů. Ačkoliv i v živočišné říši jsou zpravidla příslušníci mužského pohlaví agresivnější než příslušníci pohlaví ženského, přepadení, znásilnění či páření proti vůli partnera je u mnoha živočichů fyziologicky nemožné. Toto pochybné privilegium člověka proto

¹⁶ Brichcín, S., Kolářský, A., Netík, K., Weiss, P.: Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie, Praha: Psychiatrické centrum, 1996, str. 8, 9

¹⁷ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 8, 9

¹⁸ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 5

¹⁹ Obrátil, K.: Kryptadia: příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu. Vyd. 2. (novodobé 1.). Praha: Paseka, 1999, str. I

zákonodárcům a soudcům odedávna připravuje těžké chvíle při rozhodování, jak s tímto skrytým a závažným problémem naložit.^{20 21}

Sexuální násilí provází celé dějiny lidstva. Postavení ženy přitom nemělo po většinu historie mnoho společného s jejím současným postavením v moderním světě, společnosti a nám známým pojetím kultury. Úhlů pohledu, z nichž by bylo možno zkoumat postavení aktu znásilnění a sexuální agrese vůči ženám, jakož i jeho význam pro běh dějin je mnoho.²² Přestože se společnost sexuální vztahy snažila regulovat morálními či právními normami, které některá chování prikazovaly, zakazovaly nebo trestaly, ani sebestřísnější tresty neodrazovaly od nevěr, únosů, znásilnění a dalších činů. Hlediska regulace sexuálního chování jsou výsledkem společenských potřeb a z nich plynoucích právních, náboženských či etických norem a zvyklostí.²³

Cílem této kapitoly je v průběhu jednotlivých etap vývoje lidstva - a to ať již z pohledu čistě společenského, vývoje náboženství, především pak ale vývoje práva - poskytnout co možná nejcelistvější obraz nejen problematiky znásilnění, sexuálního násilí a postavení ženy v jeho kontextu. Přestože tedy tato práce pojednává o znásilnění jako takovém, je nemalý prostor věnován i proměnám postavení ženy ve společnosti, neboť právě v tom pak nachází daná právní úprava svůj původ, umožňující nám pak zpětně uvědomovat si rozlišnost kultur, náboženství a chování lidí té které společnosti.

1.1. Doba prehistorická

První zprávu o sexuálním životě člověka nám nedávají nalezené kosti, ale umělecké výtvary, jimiž lidé znázorňovali sami sebe a zejména ženy. První sošky představující lidi se našli koncem minulého století v jižní Francii. Na těchto soškách, velikostí i tvarem většinou odpovídající lidské ruce, napodobovali pravěcí lidé celé ženské tělo s mohutným visícími prsy a neobyčejně širokými boky, vyklenutým břichem a jasně vyznačeným pohlavím. Zdůraznění sexuálního jim tedy zřejmě působilo potěšení. Anatomové se dokonce domnívali, že ženy této epochy trpěly steatopygií, abnormálním nahromaděním tuku v hýždích. Takto nalézané sošky začali francouzští učenci pojmenovávat „Venušemi“.

²⁰ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 8, 9

²¹ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 5

²² Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 10

²³ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 511

Toto označení se vžilo a je dodnes běžné. Nejstarší známou keramickou soškou na světě je „Věstonická Venuše“, jejíž stáří se datuje v rozmezí od 29.000 – 25.000 let před naším letopočtem. Zdůrazněny jsou partie sloužící plodnosti a jejich bezprostřední okolí, zejména labia minoris (nebo též nymphae). Jestli takto znázorněná žena představovala v době paleolitu - starší době kamenné - ideál krásy se dnes můžeme jen dohadovat, faktem však zůstává, že šlo o velmi silnou vrstvou tuku obdařenou matránu znetvořenou rozením, jež nemohla být symbolem plodnosti, natož tak muže přitahovat. O tom snad svědčí i později nalezené sošky žen v jiných evropských končinách, které jsou již většinou mnohem přitažlivější, což zřejmě nezáviselo jen na schopnostech umělců, nýbrž i na ženách, které měli před očima, především však na vkusu mužů, jimž se klasické ženské tvary líbily víc než tloušťka.

At' již šlo o prvním nebo druhým způsobem vyjádřený tvar ženského těla, na ženě musely být vidět nejen sekundární pohlavní znaky – prsy, silněji než u muže vyvinuté hýždě, vyklenutá pánev, ale i znaky primární.²⁴ S největší pravděpodobností šlo o symbolické znázornění plodnosti a zachování rodu. I v pozdějších dobách byla symbolem plodnosti zvětšená prsa.²⁵ Tyto sexuální výtvořky měly zřejmě mužům působit potěšení, neboť v období aurignacienu, kdy většina těchto uměleckých děl vznikla, byli lidé z důvodu drsných klimatických podmínek oblečení, a proto příležitost muže vidět ženu in natura se všemi podrobnostmi bylo něčím neobvyklým.

Nejstarší vyobrazení intimních spojení tehdejšího člověka jsou důkazem, že sexuální detaily ženského těla nejsou známkou toho, že by tehdejší sexuální život byl hrubý a nezřízený. Reliéf z jeskyně v Lausselu – nejstarší známý obraz milenecké dvojice – dříve mylně považovaný za vyobrazení porodu, jakož i pozdější obraz vrytý do kosti a nalezený v jeskyni v Isturitzu v jihozápadní Francii dokazují, že milostný život doby kamenné byl zcela spořádaný. Ona rytina, jakási karikatura té doby, dokonce zobrazuje muže nikoliv jako dominantního, ale naopak jako fyzicky mnohem méně robustnějšího žadatele, vůči němuž žena vítězí.

Nutno podotknout, že tyto obrazové zprávy o sexuálním životě doby kamenné lze však považovat za jednostranné, neboť je vytvořili muži. Kdyby nám své zážitky a názory zprostředkovaly ženy, byl by možná výsledek jiný. Tato jednostrannost je ostatně charakteristická nejen pro dobu pravěkou, ale i dobu novou. Sexuální dějiny jsou dějinami

²⁴ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 6 -8

²⁵ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 10

žen, viděnými z perspektivy mužů, kteří si ženy idealizují a mají sklon vydávat sebe sama v sexuálních věcech za slabé pohlaví, neboť jsou to právě ženy, které dovolují a dávají, zatímco muži jsou žádostiví, hledají a vyžadují. Už nejstarší umělecké projevy lidstva proto vytvářejí dojem kultu ženy. V následujících obdobích pravěku označovaných jako magdalenium a po něm následující mezolit se v postavení ženy vůči muži a její roli ve společnosti nic podstatného nezměnilo.

Svou úlohu v postavení ženy mohla mít na začátku 18. století vytvořená sexuální teorie o mateřském právu. Jejím základem se stal předpoklad, podle něž žili lidé původně ve volném pohlavním obcování (promiskuitě), a protože se nevědělo, kdo je otcem dětí, byl jediným bezpečným příbuzenským vztahem vztah mezi dětmi a jejich matkou. Z těchto důvodů proto požívaly matky a vůbec ženy vysoké úcty a měly ve svých rukou i politickou moc. Teprve zvolna, až za těžkých bojů měla vznikat nová forma lidského soužití – monogamní rodina. Pak už se vědělo, kdo je otcem dětí a muž se tak stal vládcem v sexuálním společenství, v rodině, v kmeni a ve státě. Jak se muž stával hospodářsky aktivnějším a silnějším článkem, dostávala se žena stejnou měrou do jeho područí i sexuálně. Stala se „jeho“ ženou se všemi omezeními, jež si musí dát ovládaný líbit od svého vládce. Nevěra měla za následek ty nejtvrďší tresty, zavržení, a dokonce i smrt, zatímco muž si vyhrazoval právo obcovat podle libosti s jinými ženami a v mnoha zemích i právo na trvalé vlastnictví několika žen. Mateřské právo bylo vystřídáno právem otcovským – umělým, nepřírozeným primátem muže.

Upozorňováno však bylo zároveň na to, že je třeba rozlišovat mezi matrilineárním a matriarchálním stavem, neboť samotné odvozování původu po matce není ještě důkazem toho, že žena vládla v rodině, nebo dokonce v kmenovém společenství. O tom, že matriarchát byl spíše výjimkou, nás ostatně přesvědčují mnohé archeologické a etnografické materiály a tam, kde ženy skutečně byly uznávány za vládkyně, stával vedle nich obvykle muž vykonávající efektivní moc. Jak tomu bylo v pravěku, neví nikdo. Z analogie s dnešními primitivními kmeny bychom sice mohli dojít k závěru, že jako u těchto neprimativnějších tlup i v dobách pravěkých existovala monogamie, ovšem zcela obdobně, a s ohledem na porovnávanou dobu snad i více, bychom zároveň mohli vycházet z analogie lidoopů. U těchto člověku patrně nejbližších příbuzných jsou totiž formy soužití již tak rozmanité, že onen závěr o monogamii lidí i v době pravěku již s takovou jistotou dovodit nelze.

1.2. Starověk

Jak skutečně to bylo se sexem a se vším s ním souvisejícím – násilí nevyjímaje – v dobách prehistorie lidí do doby nástupu éry historické zůstane již asi navždy otázkou a předmětem diskuse. Jakkoliv se archeologové a historikové snažili vybudovat mezi těmito epochami most, zeje mezi nimi propast lidem dosud nepřístupná. Velké říše se objevují zcela neočekávaně. Ať již jsou zprávy o těchto světech jakékoliv, vždy je v nich řeč o ženách, mnohdy vysoce postavených, které na chodu událostí měly svůj nezanedbatelný vliv. Byla to žena, která skýtala záruku legitimacy rodu a nikoliv muž.²⁶

V době před institucionalizací manželství byly únosy jedním ze způsobů obstarávání si ženy. Například anglické slovo „rape“ pochází z latinského „rapere“, což znamená „ukrást“, zmocnit se či unést. V předkřesťanském období bylo v západní kultuře znásilnění jedním prostředků k tomu, jak získat ženu bez nutnosti námluv.

Po zavedení instituce manželství byla žena povětšinou vnímána jako prostředek konsolidace či růstu moci na základě statutu jejího otce. Provdáním dcery se neproblematicky předával majetek a moc. Nevěsta a její neposkvrněnost měla tedy na „sňatkovém trhu“ hodnotu cenného majetku. Znásilnění ženy bylo v tomto ohledu vnímáno jako znehodnocení majetku, pro nějž se bude jen stěží hledat vhodný kupec. Trestem byla v mnoha společnostech povinnost násilníka vzít si znásilněnou ženu za manželku. Pokud již ženatý byl a nemohl tohoto závazku dostát, byl trestán smrtí.

Ještě vyšší cenu mělo zneuctění panny. Panenství bylo hodnoceno nejenom jako ekonomická ztráta, ale bylo uctíváno i z náboženských důvodů (riziko božího hněvu). Násilník byl buď usmrcen, nebo si musel vzít znásilněnou za ženu a zaplatit otcí trojnásobek její ceny. Cena nevěsty a trest za znásilnění se však odvíjel od sociální pozice jejího otce, nikoliv od míry použitého sexuálního násilí.

Starý zákon vnímal znásilnění jako urážku na cti rodiny. Neumožňoval odplatné znásilnění, nařizoval zaplatit otcí znásilněné cenu nevěsty. Trest byl odvozován ze společenského statutu oběti nebo násilníka. Požadoval však průkaz obrany znásilňované. Jinak byla hodnocena žena ve městě - předpokládalo se, že mohla volat o pomoc a pokud se jí pomoci nedostalo, znamenalo to, že souhlasila. Pak jí byla přisuzována stejná vina jako násilníkovi a oba byli ukamenováni. Pokud se znásilnění konalo jinde než ve městě,

²⁶ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 8 – 14

a žena o pomoc tudíž volat nemohla, nebyla na vině, protože se nemohla bránit.²⁷ Již sama hodnota těmito normami chráněná, tj. nikoliv svoboda v rozhodování ženy o jejím pohlavním životě, ale „pouhá“ čest její rodiny, jakož i jednoduchost v dokazování, zda tato žena se sexuálním aktem souhlasila či nikoliv, vypovídá o tom, jak nízké společenské postavení bylo ženě v této době přisuzováno. Došlo-li totiž ke znásilnění ve městě a ženě se skutečně pomoci, a to ať již z jakéhokoliv důvodu, nedostalo, její souhlas se předpokládal.

Sex znamenal mnoho, v některých obdobích víc, v jiných méně, ale nikdy vše. Lidem nevládlo pouze pohlaví. Ostatní pudy a potřeby si rovněž žádaly vždy své. Už u historicky podložených nejstarších organizovaných zemí se rýsují tři třídy, které se jsou pro vzájemný vztah muže a ženy rozhodující. Horní vrstva opírající se o svůj původ, ať už božský či od slavného praotce, myslí lineárně. Všichni, kdo od těchto osvícených předků pochází, muži i ženy, jsou si rovni. Byť by se tak na první pohled ne vždy mohlo zdát (zákon primogenitury – přednosti prvorozeného, jehož sémě během doby slábne nejméně), privilegii požívaly ženy stejně jako muži. V některých epochách z toho v kruzích vysoké šlechty vyplynula i pro ženu značná svoboda v sexuální oblasti za předpokladu, že dbala na svou čest a nespouštěla se s muži z lidu, neboť plodit a počít není totéž. Ten, kdo obdařil svou knížecí potenci ženou z lidu, zušlechtuje, avšak urozeností obdařená žena, která se oddala muži nikoli rovnocennému, vlastní rod naopak poškozovala.

Nejméně příznivé bylo postavení ženy ve střední třídě, které se později říká měšťanstvo. Nerovnost vyplývala z povolání, které vykonával pouze muž. Byl to muž, kdo vydělával na rodinu. Žena starající se výhradně o domácnost byla pro domácnost přítěží, neboť nevydělávala, pouze spotřebovávala. Dovolil-li to muži jeho příjem, mohl mít často žen dvě i více. Přestože se žena dle litery zákona za majetek muže nepovažovala, fakticky mu i tak patřila.

V nižších vrstvách byla rovnoprávnost pohlaví výsledkem chudoby. Protože polygamie byla příliš nákladná, žily tyto lidové vrstvy zpravidla monogamně. Protože však neměli co získat a co ztratit, bylo jejich soukromou záležitostí, jak spolu muž a žena vycházeli.²⁸

²⁷ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 10, 11

²⁸ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 14 – 16

V Egyptě se ženy patřící do vyšších společenských kruhů odedávna těšily velké přízni a silnému postavení. Ženy faraonů, ať již to byly jejich sestry či nikoli, hrály významnou roli ve všech obdobích egyptských dějin a své manžele často zcela ovládaly.²⁹ Jak tomu bylo v Egyptě se svobodou vůle při pohlavním styku lze však jen polemizovat. Lidé se totiž dožívali v průměru pouhých 30 let, a proto měla-li být založena rodina a zabezpečeno pokračování rodu, muselo být s vlastním sexuálním životem započato velmi brzo. Manželství se uzavíralo v mladém věku, u dívek v období puberty mezi 12. - 14. rokem, u chlapců mezi 15. - 17. rokem. Zda se tato skutečnost na lidech projevila i z hlediska jejich duševního zdraví a sex podstupovali dobrovolně se lze jen dohadovat, skutečností však zůstává, že lidé na vybranou neměli a toto bylo zcela normální. Jinak tomu v těchto dobách nakonec nebylo ani u jiných civilizací. U Egyptů byla velmi důležitou součástí jejich života příprava na posmrtný život. Pro uchování těla bylo zapotřebí tělo mumifikovat. V souvislosti s touto přípravou na posmrtný život přitom docházelo k jedné, v nedávné době znovu v Egyptě diskutované (snaha zlegalizovat sex do šesti hodin po smrti), zvláštnosti, totiž nekrofilii (pohlavnímu styku s mrtvou osobou), která byla rozšířena především právě mezi balzamovači. Nevykonával-li pohlavní styk s mrtvolou sám balzamovač, za úplatu často propůjčoval zemřelou ženu případným zájemcům.³⁰

V druhé velké říši Blízkého východu, v Babyloně, však převažoval prvek mužský. Žena měla rodit děti, vést domácnost a v neposlední řadě působit mužům potěšení. To ovšem neznamenalo, že by se jí muž snažil zcela podrobit. Žena byla plnohodnotný člověk a v mnoha oblastech právního života byla muži fakticky rovna. Odrazem toho se na začátku 2. tisíciletí před našim letopočtem stal Chammurapiho zákoník, který byl mnohem sociálnější než většina ostatních starověkých zákoníků, neboť poskytoval ochranu slabším, tedy i ženám. Z 252 článků se vlastním rodinným právem zabývalo 64 článků. Základem rodiny byla monogamie stvrzená manželskou smlouvou.³¹

Za znásilnění bylo dle Chammurapiho zákoníku považováno znásilnění manželky někoho jiného, která ještě nečinila pohlavní známost (byla pannou), a v domě byl dotyčný muž přistižen. Zde pak přikazoval Chammurapiho zákoník trestat takového muže smrtí.³² Z uvedeného je patrné, že podmínkou kvalifikování určitého činu jako znásilnění bylo

²⁹ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 16 – 18

³⁰ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 15 - 17

³¹ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 18, 19

³² Chadima, M.: Dějiny erotiky a sexuality v náboženství, Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2009, str. 55, 56

krom pohlavního styku také to, aby dotyčná žena byla provdána, byla pannou a pachatel byl v domě přistižen. V ostatních případech, tj. nebyly-li tyto podmínky splněny všechny, se znásilnění ženy za znásilnění dle zákona již nepovažovalo, což opět i zde vypovídá o skutečně hodnotě ženy této doby.

V Babylónii či v Asýrii mohl otec znásilněné neprovdané dcery rozhodnout o tzv. odplatném znásilnění sestry násilníka. Tento trest je doposud znám z dnešního Peru a několika dalších států Jižní Ameriky (Macnamara).³³

Celkově lze shrnout, že postavení babylónské ženy, zejména pak pro práva muže (tento ji jako svou ženu mohl zapudit pro její neplodnost, neschopnost starat se o domácnost, nemoc, znelíbení, dát na tři roky do zástavy, po zapuzení si ji nechat jako otrokyni), jí velké šance bránit se legálně znásilnění nedávalo.³⁴ Záleželo tedy na přístupu muže, jejího manžela, neboť nedopustil-li se znásilnění on a nezapudil-li ji proto, pak šlo o jediný případ, kdy byla žena z hlediska právního před znásilněním jiným mužem než manželem chráněna.

Z pohledu dnešního práva bychom za znásilnění považovali rovněž jeden z babylónských obyčejů, tzv. defloraci. Protože šlo však o posvátnou povinnost, Babylóňané tento mystický akt dívky a boha za trestuhodný nepovažovali, ba právě naopak, neboť dívka, která by souložila s cizím mužem na jeho přání projeveným vhozením mince do jejího klína při zvláštním obřadu vůči bohyni Afroditě (v řeči Asyřanů Mylitě) tuto svoji povinnost nesplnila, by byla považována za méněcennou. Ač tedy nedobrovolně, pod tíhou společenských konvencí musela každá babylónská žena tento akt podstoupit. Typický byl tento zvyk i pro jiné oblasti (Arménii, Kypr).³⁵ I zde jsou tedy patrné znaky znásilnění, a proto nepodstupovala-li daná žena tento rituál, byť pod tíhou společenských konvencí, dobrovolně, stala se obětí znásilnění.^{36 37}

Zvláštní paragraf o znásilnění nacházíme rovněž i v dalších zákonech a ustanovení, především pak ve známém Středoasyrském zákoně, částečně užívaném již od 15. století před n. l. Tak podle § 12 tohoto zákona se stanovilo: „Jestliže něčí manželka šla po ulici a nějaký muž jí zadržel a řekl jí: „Chci s tebou souložit!“, jestliže nechce a vzepře se, on se

³³ Kovář, P.: *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 10

³⁴ Chadima, M.: *Dějiny erotiky a sexuality v náboženství*, Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2009, str. 56, 57

³⁵ Janiš, K.: *Toulky historií erotiky a sexu*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 25, 26

³⁶ Lewinsohn, R.: *Světové dějiny sexuality*, Praha: Ikar, 2007, str. 19–21

³⁷ Chadima, M.: *Dějiny erotiky a sexuality v náboženství*, Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2009, str. 57

jí však zmocní násilím a souloží s ní, jestliže jej dopadli na něčí manželce nebo jej svědci usvědčili, že souložil s tou ženou, tento muž bude usmrcen, žena není trestaná.“ Dalším ustanovením věnujícím se znásilnění byl § 16 tohoto zákona, který stávil: „Jestli někdo souložil s něčí manželkou pro její svůdné řeči, tento muž není trestný: manžel uloží manželce trest podle své vůle: jestliže však s ní souložil násilím, provedou důkaz, usvědčí jej, bude potrestán jako manželka.“³⁸

Sexuální život Hebrejců se příliš nelišil od sexuálního života sousedních národů. Jejich mravy, jejich přikázání a zákazy se v podstatě shodují s tím, co je známo z babylonsko-asyrských pramenů. I když by se tak na první pohled nemuselo zdát, za známku nesvobody vůle ženy v oblasti sexuální lze označit pro Hebrejce velmi známé levirátní manželství. Jestliže totiž starší bratr (podle latinského „levir“, mužův bratr) zemřel a nezanechal po sobě mužské potomky, musel si mladší bratr vzít jeho vdovu. Tuto funkci nuceného manželství, velmi rozšířenou u mnoha primitivních národů, brali Židé velmi vážně. Synové z tohoto manželství všešlí platili za legitimní potomky zesnulého bratra, nikoliv jeho mladšího bratra (levira), neboť ten měl převzít jen fyziologickou roli ploditele.³⁹

Trestné činy v sexuální oblasti byly podle práva starého Izraele trestány přísně. Za cizoložství byli oba pachatelé trestáni ukamenováním. V případě cizoložství na odlehlém místě stihl trest pouze muže, protože se předpokládalo, že žena byla znásilněna.⁴⁰

1.3. Antika

Kolem roku 1200 před n. l. přicházejí do egejské oblasti noví obyvatelé, později souhrnně označovaní jako Řekové. Z nejstarších období se nám toho obecně příliš nedochovalo. Řekové nevytvořili jednotný stát, ale jsou roztrženi do mnoha měst a městeček (polis), které tvořily jednotné státy s vlastní správou, ale i s vlastním pohledem na sexualitu.⁴¹

³⁸ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 22 – 24

³⁹ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 21, 22

⁴⁰ Kol. autorů Právnické fakulty UK: Dějiny evropského kontinentálního práva. 2. doplněné vydání, Praha: Linde, 2004, str. 55

⁴¹ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 30

Sexuální život Řeků byl stejně bujný a pestrý jako sexuální život orientálních národů. Zatímco ve Spartě a jiných autoritářských režimech si ženy zachovaly vážené postavení i později, v demokratických Aténách tomu tak nebylo. Ženy byly vyloučeny z veřejného života a ani doma nebyla řecká žena ničím jiným než pouhou měšťáčkou. Nejednalo se o opovržení, ale spíše lhostejnost, která se stala znakem odražejícím se v chování mužů vůči ženám. Sexuální život v době klasické se zřejmě podstatně lišil od sexuálního života dob dřívějších i pozdějších. To vše s největší pravděpodobností souviselo s ideálem amazonství, zaměnitelností pohlaví. Řekové zavrhnuli asijský typ korpulentní ženy a vytvořili svůj vlastní ideál krásy. Byl to asexuální typ, všeobecně lidský ideál krásy, vycházející spíše z oblasti ducha než ze žádosti pohlaví. Sexuálně je samostatná sféra, spočívající v estetice, podobně jako estetice, které nemůže existovat bez sexuální. Protože se přitažlivost neměla omezovat na jedno pohlaví, nemohla být proto vedena ani dělící čára mezi heterosexuální a homosexuální náklonností.⁴²

Přestože bylo právo k homosexuálním vztahům, a ve srovnání s jinými národy té doby, i k jiným oblastem sexuality značně shovívavé, znásilnění bylo trestné stále.⁴³ Jako u dřívějších civilizací patřilo znásilnění i v Řecku do sféry soukromého práva. Bylo porušením soukromých práv toho muže, kterému žena náležela, tj. jejího otce, poručníka nebo manžela. I přesto však mohl soud uložit násilníkovi pokutu ve výši 100 drachen do státní poklady, a proto i zde docházelo k uplatnění veřejnoprávního prvku.⁴⁴ Ze Solónových zákonů se nám zachovaly pouze zlomky, ale i z těchto zlomků lze usuzovat, že významnou část zákonů tvořily zákony mravnostního charakteru. Podle jednoho z ustanovení těchto zákonů platilo, že: „Tomu, kdo by unesl a znásilnil svobodnou ženu, určil soud pokutu sto drachem.“ Cizoložník však musel být dopaden, slovy zákona, „maje úd v údu“.⁴⁵

Na rozdíl od Řeků se Římané děsili všeho, co nebylo sexuálně normální. Homosexualita byla beztrestná, ale pravého Římana nehodná. Podle římského pojetí byl sexuální pud přírodní silou, kterou stát nemá omezovat, není-li to bezpodmínečně nutné. Sexuální život je přirozeným právem člověka, mužů i žen. Otázka panenství a manželské věrnosti proto pro Římany nebyla tak důležitá.⁴⁶ Starořímské právo však zakazovala

⁴² Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 28 – 31

⁴³ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 29

⁴⁴ Kol. autorů Právnické fakulty UK: Dějiny evropského kontinentálního práva. 2. doplněné vydání, Praha: Linde, 2004, str. 72

⁴⁵ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 33

⁴⁶ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 32 - 45

popravit pannu. Tu musel kat nejprve znásilnit a teprve pak mohla následovat poprava.⁴⁷ Z počátku platila římská žena za věc movitou, s níž mohl muž volně nakládat. Ať už toto oprávnění vyplývalo z moci otce (*patria potestas*), nebo z moci jejího manžela, postupem času bylo římskými zákony omezeno a ženám byla dokonce zajištěna značná samostatnost.

Znásilnění ženy však v každém v tomto období platilo za zločin. Horší zločin si nebylo možno představit ani podle antických morálních pojmů. Řím chránil čest svých žen a bylo přitom lhostejné, jakého postavení byl útočník nebo znásilněná žena.⁴⁸ Výjimku tvořili otroci a otrokyně, s nimiž bylo obchodováno nejen za účelem výkonu prostituce veřejně, ale i pro soukromé účely majitele.⁴⁹ Ačkoliv v těchto dobách neměli otroci žádnou čest, deklaroval krétský Gortýnský zákoník (cca 450 př. n. l.) možnost vznést obvinění i proti osobě, která znásilnila otroka. Obvinění se ovšem posuzovalo jako poškození cti a urážka jejich pána, nikoli otroka.⁵⁰ Znásilnění chlapce bylo trestáno smrtí.⁵¹

Zda se v případě znásilnění mohlo na zneužitou ženu pohlížet zároveň i jako na pachatelku trestného činu cizoložství (*adulteria*) lze pro nedostatek jejího zavinění nanejvýš pochybovat. Faktem zůstává, že za císařství se cizoložství krutě trestalo. Dopadená žena byla odvezena za město a tam předhozena městské spodině k uspokojení jejich choutek. Ani v případě, že toto neustálé znásilňování jí nepřivodilo smrt, právo vrátit se zpátky do města jí obnoveno stejně nebylo.^{52 53}

Postavení ženy se v dobách šíření křesťanství krom výhod plynoucích z nerozlučitelnosti manželství spíše zhoršilo. Toto zhoršení se neprojevovalo jen v oblasti života veřejného, ale v porovnání s dobou předcházející šíření tohoto nového náboženství mělo pro ženu ještě citelnější dopad v oblasti soukromého života. V manželství měla být žena muži podřízena. Muž měl svou ženu milovat a pečovat o ni, ale žena ho měla poslouchat. Dle názorů křesťanů byli *gula* a *libido*, obžerství a smyslná rozkoš, hlavními nepřáteli člověka. Ať bylo odůvodnění sexuální zdrženlivosti jakékoliv, je jasné, že byl-li zlem *koitus*, ať už k němu došlo v manželské loži, či v nevěstinci, byl zákonitě zlem i *koitus* vykonaný proti vůli jednoho ze zúčastněných.⁵⁴

⁴⁷ Janiš, K.: *Toulky historií erotiky a sexu*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 41

⁴⁸ Lewinsohn, R.: *Světové dějiny sexuality*, Praha: Ikar, 2007, str. 45 - 47

⁴⁹ Janiš, K.: *Toulky historií erotiky a sexu*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 43

⁵⁰ Kovář, P.: *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 11

⁵¹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 511

⁵² Janiš, K.: *Toulky historií erotiky a sexu*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 48

⁵³ Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: *Římské právo*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995, str. 337

⁵⁴ Lewinsohn, R.: *Světové dějiny sexuality*, Praha: Ikar, 2007, str. 62 – 68, 70

1.4. Středověk

Stejně jako ve starověkých, tak i v raně křesťanských společnostech nebylo znásilnění chápáno jako zločin na osobní integritě ženy, ale jako útok na rodinnou a rodovou čest a jako majetkový problém. S rozvojem křesťanství dochází však postupně ke změně postavení ženy ve společnosti. Odpovědnost za dosažení spravedlnosti v případě znásilnění ženy byla v rukou rodiny. V některých společenstvích bylo možno zaplatit kompenzaci, jejíž výše se odvíjela od společenského postavení oběti i pachatele. Tresty odrážely absolutní panovnickou moc, a ze znásilnění tudíž nebylo možno obvinít krále. Stejnou výsadu měli biskupové. Pokud byl ze znásilnění obviněn kněz, mohl v kněžském oděvu před oltářem přísahat, že takové obvinění je nepravdivé a byl očištěn. Naopak za znásilnění jeptišky byly vynášeny zpřísněné tresty. Na Britských ostrovech byly vynášeny tresty nejenom za soulož, ale i za jiné sexuální delikty (např. osahávání prsou).

V rané feudální společnosti se znásilnění stalo formou sociálního povýšení. Únos dědičky a soulož s ní (ať již s jejím souhlasem či nikoliv) znamenalo uzavření manželství a manžel získal kontrolu nad majetkem takto získané manželky. Tento jev byl podle historických pramenů zřejmě velice častý i ve slovanském prostředí a týkal se všech sociálních vrstev.⁵⁵

V raně středověkých královstvích germánských etnik, mělo trestní právo stále ještě více méně soukromoprávní charakter, neboť i zde byli příslušníci společnosti a celé rody chráněni před útokem jiných osob hrozbou i realizací krevní msty. Přesto však už tehdy existovala zvláště závažná provinění, mezi které (jako tzv. zločin, mající za následek bezectnost pachatele) patřilo i znásilnění. Tyto zločiny nespádaly do kategorie soukromého sporu a byly souzeny lidovým shromážděním. Trestem za ně byla smrt.⁵⁶ Včetně znásilnění byla v germánském sexuálním právu trestným činem i nevěra.

Trestem smrti bylo znásilnění trestáno také ve Francii a Rakousku.⁵⁷

Muhamedský zákoník odráží charakteristické rysy muže, který omládl příliš pozdě, který ve zralém věku z ničeho nic přisedlal z monogamie na polygamií a nedovedl se pak s ženami vypořádat. Žena podle tohoto nového práva zůstala muži ve všech směrech

⁵⁵ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 11

⁵⁶ Kol. autorů Právnické fakulty UK: Dějiny evropského kontinentálního práva. 2. doplněné vydání, Praha: Linde, 2004, str. 115, 127

⁵⁷ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 511

podřízena. Byla nižší bytostí než muž. Mohamed dával muži výslovné právo, aby vzpurnou ženu zbil. V orientálních zemích to nebylo nic neobvyklého ani předtím, ale žádný starý zákoník to neříká tak výslovně jako korán. Krom rozmnožování a s ním pro muslimy toliko spojenou polygamií, však existovaly i jiné aspekty sexuálního života, na něž musel zákonodárce brát zřetel. Moderní komentátoři koránu charakterizují rozdíl mezi křesťanskou a mohamedánskou doktrínou tak, že na zatímco pro křesťanství byl nejpřísnějším náboženským ideálem celibát a monogamie už byla ústupkem lidské přirozenosti, naopak pro muslimy je monogamie ideálem a polygamie ústupkem lidské přirozenosti. Polygamie ve všech svých formách byla privilegiem mužů. Žena nesměla mít víc než jednoho muže. Byla mu povinna absolutní věrností, i když manžel projevoval svou přízeň libovolnému počtu žen přímo před jejíma očima. Toto extrémní sexuální znevýhodnění ženy vnímali odedávna i sami muži jako vnitřně rozporuplné a považovali jej za těžko udržitelné. Ve své podstatě jej mohli prosadit a zachovat jen pomocí násilí. Nad dodržování takto na ženách vynucované ctnosti vykonávali dozor fyzicky desexualizovaní muži, tzv. eunuši. Zatímco islám vydal ženu na pospas svévoli polygamiích mužů, křesťanství vykonávalo spravedlnost tak, že zavedlo dozor nad oběma pohlavími. Věřící byli vystaveni strašnému tlaku, ale sex se potlačit nenechal.

Ve věcech sexuálního života byl středověk tolerantnější než mnohá dřívější či pozdější období. Potlačování sexuálního pudu se krom kněží, mnichů a jeptišek nežádalo. Od ostatních lidí totiž církevní otcové žádali, aby jej jen skrývali.⁵⁸

Ke změně v pojetí znásilnění dochází v pozdějším anglickém zvykovém právu. Trestný čin znásilnění již byl určován třemi aspekty: použitím síly, nesouhlasem a pohlavním stykem. Znásilnění bylo definováno jako nezákonná pohlavní znalost ženy starší deseti let ze strany muže, který není jejím manželem, za použití síly a proti její vůli nebo bez jejího vědomého svolení nebo v případě, že toto svolení je vynuceno silou nebo strachem z okamžitého ublížení na zdraví. Přibližně ve 12. století se „krádež nevěsty“ stala nepřijatelnou a neprávni formou sňatku. Znásilnění začalo být vnímáno jako vážný zločin na ženě, nikoliv na rodině či rodu. Pouze ona, nikoliv tedy rodina, mohla podat žalobu. V roce 1285 druhé westminsterské ustanovení zásadně změnilo anglické trestní právo, neboť definovalo znásilnění jako trestný čin, nad nímž měl plnou autoritu stát. Stát tedy mohl iniciovat vyšetřování a zajistit vydání rozsudku za jakékoliv znásilnění i v případě, kdy oběť formální stížnost nepodala. Znásilnění tak bylo pojato jako státní trestný čin, kdy stát

⁵⁸ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 74 – 76, 78 – 83, 85 – 87

si přivlastnil status právní oběti a tím získal naprostou autoritu v jednání proti pachateli. Nejčastějším trestem byl i nadále trest smrti a finanční pokuta, v případě znásilnění dítěte trest hrdelní.⁵⁹

1.4.1. Dějiny sexuálního násilí na území českého státu

Na naše území začalo slovanské obyvatelstvo pronikat až v polovině 6. století. O těchto prvních příchozích se nám zpráv příliš nedochovalo. Dá se však předpokládat, že u prvních Čechů byla zcela běžná promiskuita. Na ženu měli právo kromě jejího manžela i příslušníci jeho rodu, jak se to zachovalo např. v Pobaltí ještě ve 12. století. Žena byla obvykle získávána dvěma způsoby. Výkupem, kdy nastávající zaplatil dívčinu otci určitou částku, nebo velmi často praktikovaným únosem. Obvyklá byla i polygamie, která s rozšířením křesťanstvím postupně zanikala. Ženy byly v duchu doby zneužívány skoro všemi příslušníky tehdejší společnosti. Nespoutaný a žádnými pravidly nevázaný život byl po dlouhá staletí běžný. Postavení ženy ve společnosti nebylo ani v Čechách, ani v celé feudální Evropě jednoduché. Žena byla podřízena muži a bití žen nebylo zakázáno.⁶⁰

Uzavírání sňatku formou únosu patřilo tedy i u nás na počátku českých dějin k efektivním nástrojům, a to i ve vyšší politice. Například český panovník Břetislav I. (1005 – 1055) unesl Jitku z rodu Babenberků a vynutil si sňatek s ní.

Od počátku českého státu mělo trestní právo soukromý charakter, což se projevovalo uplatněním soukromé msty. Na znásilnění ženy se tedy pohlíželo stejně jako v jiných zemích především jako na újmu rodové cti a majetku. Již v době předhusitské se objevují snahy o stabilizaci právního systému a postih za některé zločiny přejímá stát ve snaze o zajištění své autority a stability.⁶¹

Nejstarší známou slovanskou právní památkou – údajně sestavenou na žádost moravského knížete Rostislava a jeho velmožů věrozvěsty Cyrilem a Metodějem - je zákon sudnyj ljudem (Soudní zákon pro laiky) z 2. pol. 9. století. Tento zákon, svým obsahem především trestněprávní povahy, se znásilnění věnoval v článku 9. Podle tohoto ustanovení platilo, že ten, „kdo znásilní dívku pannu na pustém místě, kde nebylo nikoho, kdo by jí

⁵⁹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 12

⁶⁰ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 70, 71, 74

⁶¹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 11, 12

mohl pomoci, ať jest pokutován a jeho majetek ať je dán dívce.“⁶² Jinými případy násilného smilstva se však tento, poplatno době, kasuistický zákon nezabýval. Došlo-li ke znásilnění za jiných okolností (nikoliv na pustém místě) nebo jiné ženě (ne panně) než v případě popsaném v článku 9., posuzovalo se takové jednání pravděpodobně podle křesťanských zásad a boží víry, tedy podle Bible. Každé znásilnění, vyjma manželky jejím mužem, tedy muselo být jako zavrženíhodné trestáno.

Feudální právo dělíme obvykle na šlechtické (obecné, zemské), které definovalo mimo jiné základní ústavně právní vztahy, a jemu podřízené právo zvláštní (církvní, horní, městské aj.). Nejstarší právní formou je obyčej, který navazuje na zvyklosti předstátní společnosti a upravuje si je k svým potřebám. Prakticky až do 16. století se právní obyčej udržoval jako naprosto převládající pramen práva. Nařízení panovníka měla obecnou platnost a byla dokladem jeho zákonodárné pravomoci. K nařízením, které se zabývalo otázkou se znásilněním úzce související, patřil Dekret knížete Břetislava vyhlášený roku 1039 v Hnězdně.⁶³ Ve čtvrtém článku tohoto Dekretu bylo ustanoveno, že „kdyby si žena stěžovala, že svým mužem není milována, jak se patří (slušně), nýbrž že je trýzněna (uchopována neslušně), budiž mezi nimi uspořádán boží soud před církví, a kdo by byl shledán vinným, nechť zaplatí knížeti povinné pokuty.“^{64 65} I když se tedy žena v této době netěšila příliš silnému postavení, v těchto případech muž nebyl oproti ženě nijak zvýhodněn a bylo jen otázkou božího soudu, či tvrzení bylo v daném případě pravdivé.

V Knize Rožmberské jakožto soukromé sbírce zachycující uspořádání starého obyčejového práva předchozí doby se v VIII. části pod bodem 182 praví: „Z podávenie (znásilnění) ženy trój pónon; právo otpřisieci sě samému sedmému, že nevinen.“⁶⁶

Není bez zajímavosti, že ještě v počátcích českého státu byl jako trest za smilstvo (nevěru) běžný prodej žen do otroctví k nucené prostituci. Existuje i zmínka o prodeji „opotřebovaných“ žen do Uher z r. 1038. Prodej do otroctví zakázal až Václav I. (1230 – 1253).⁶⁷

⁶² Adamová, K., Soukup, L.: Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 11, 13

⁶³ Francek, J.: Zločin a trest v českých dějinách, Praha: Rybka Publishers, 1999, str. 20, 21

⁶⁴ Francek, J.: Zločin a trest v českých dějinách, Praha: Rybka Publishers, 1999, str. 20, 21

⁶⁵ Adamová, K., Soukup, L.: Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 19

⁶⁶ Adamová, K., Soukup, L.: Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 37, 38

⁶⁷ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 12

Podobně jako to tedy platilo pro ostatní práva, i právo trestní bylo od prvopočátku raně feudálního státu na území dnešní České republiky značně závislé na obyčejích společnosti předstátní, které v něm jak v tomto období, tak i později přežívaly. Přestože k plnému rozvinutí trestního práva došlo až v období stavovské monarchie, znalo české trestní právo již v době předhusitské řadu deliktů, mezi nimiž nechybělo ani znásilnění.⁶⁸

S husitským hnutím je spojen i boj reformátorských kněží proti prodávání církevních odpustků, s nimiž se v této době ve velké míře obchodovalo. Koupit odpustek se dalo za jakýkoliv hřích, včetně kteréhokoliv sexuálního. Cena odpustku za znásilnění však nebyla stejná. Ten, kdo znásilnil ženu jdoucí do kostela ještě plnou hříchu, si takový odpustek mohl koupit levněji, než ten, kdo by ji znásilnil na cestě z kostela, tedy již očištěnou.

Postavení prostitutky, podobně jako jinde ve středověké Evropě, bylo i u nás na nejnižších stupních společenského žebříčku. Otázka, která s prostitucí postupem času čím dál častěji vyvstávala, totiž otázka, zda může být prostitutka znásilněna, byla u nás v době největšího rozmachu tohoto řemesla řešena poměrně brzy. Nejstarší brněnské městské právo tento problém řešilo následovně: „Ten, kdo je přistižen u prostitutky (kočovné ženy), nemá být soudcem nikterak trestán a ten, který poškodí na majetku klerika nebo laika za to, že s prostitutkou ve dne nebo v noci na kterémkoli místě tělesně obcuje, má být potrestán jako zloděj nebo loupežník.“ Jiná městská práva však za znásilnění považovala i nedobrovolný styk prostitutky. Všeobecně však byly prostitutky opovrhovány a každý bližší poměr s nimi, a to včetně sňatku, byl považován za nečestný a zavrženíhodný.

Pokud jde o právo manželské, charakteristickým pro tuto dobu byl obyčej práva první noci, *ius primae noctis*. Tento zvyk se dodržoval téměř po celý středověk, a to zejména v alpských zemích, ale i v Čechách. Na jeho rozšíření se významně podílela i církev. Udržel se poměrně dlouho, například v Bavorsku se výkupní povinnost (možnost vykoupení z daného práva) udržela až do 18. století. Zatímco v německých zemích bylo toto právo zrušeno až v roce 1918, v Kastilii tomu tak bylo již v roce 1486 dekretem, ve kterém se uvádělo: „... pánové ... nemají také, když se sedlák žení, první noc s jeho ženou spátí anebo na znamení svého panství ve svatební noci, když si žena lehla do postele, postel nebo zmíněnou ženu překračovati.“⁶⁹

⁶⁸ Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha: Linde, 2004, 143, 145, 146

⁶⁹ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 84, 85, 101, 133

1. 5. Novověk

Renesance byla obdobím mužů, jejichž mužnost se neprojevovala hrdinskými činy, ale jejich sexuální schopností a potencí.

Období Renesance bylo i střetem dvou hnutí, reformačního, usilujícího o soulad mezi zákony a skutečností, a protireformačního, charakterizovaného snahou církve zabránit všemu co vypadalo jako odklon od tradice. Sexuální problémy přitom hrály v obou hnutích významnou roli. Krom dvou starých otázek neustále se vracejících od počátků křesťanské církve, tj. otázky celibátu kněží a nerozlučitelnosti manželství, to byly i jiné otázky. Mezi ně spadal i problém obchodu s odpustky, který byl pro mnohé cestou jak se vykoupit z trestu hrozícího za sexuální hříchy. Když věřící hodil peníz do měšce na milodary, mohl se s klidným svědomím dále oddávat neřestem jako návštěvám nevěstinců nebo dopouštěním se sexuálních hříchů, znásilnění nevyjímaje. Církev tak tímto svým vyděláváním na nemravnostech značně ulehčovala život pachatelům sexuálního násilí té doby.

S postupem času se měnilo i postavení ženy a i pro ni pak platilo, že má na lásku aktivní právo a stejně jako muž si i ona může vybírat milence a střídat je, když se jí jiný zalíbí víc. Tato lidmi zastávaná přirozenost sexuálního pudu vedla k tomu, že v milostném životě už neexistovala podřízenost slabého pohlaví jako ve starověku a ještě za renesance. Posilována tímto vědomím stávala se tak i žena čím dál častěji pachatelem sexuálního násilí, a to ať už vykonávaném na ženě nebo na muži. Svůj vliv tu mělo samozřejmě její společenské postavení, neboť pocházela-li taková žena z vyšších společenských tříd, jako i jindy dříve v historii, mohla svůj pohlavní pud ukájet bez ohledu na vůli jejího sexuálního partnera o to snáz. Byl-li dosud nějaký rozdíl mezi postavením muže a ženy – za předpokladu, že oba patřili k téže sociální třídě –, pak jen ten, že žena stála výše než muž. Byla středem soukromého i veřejného života.⁷⁰ Příkladem ženy pachatelky sexuálního násilí, sadistky známé svou krutostí vůči mladým dívkám, je Alžběta Báthoryová (1560 – 1614), u níž se už v mládí projevovale silně vyvinutá sexuální potřeba, která, údajně pod vlivem obav ze stáří, později dostává sadistickou orientaci. Zda tato žena při rozličných orgiích dosahovala pohlavního uspokojení s jistotou říci nelze, pravděpodobně tomu tak však bylo.⁷¹

⁷⁰ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 108, 110, 112 – 115, 146, 147

⁷¹ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 159, 160

V evropském i světovém pojetí silně poznamenaly redefinice pojmu znásilnění názory významného anglického zákonodárce a představitele anglického zvykového práva Lorda Matthewa Halea (1609 – 1676) na několik dalších století. Tím co postavilo ženu do pozice, ve které pro průkaz znásilnění musí dokázat snahu chránit si čest svojí obranou, i kdyby riskovala vlastní smrt, bylo především pravidlo: „Musíme pamatovat na to, že je velice snadné vznést obvinění ze znásilnění a velice obtížné je dokázat, a ještě těžší je bránit se takovému nařčení, i když není nikdy úplně nevinné.“ Již nestačilo pouhé ženino slovo a povaha tohoto trestného činu k vynesení trestu. Tento aspekt nutné obrany byl v právním systému požadován až do poloviny 20. století, nyní je nahrazen termínem rozumná obrana.

V historii soudnictví se po celá staletí přikládal mnohdy přílišný význam i jiným indiciím: místu činu (zda šlo o místo obývané a žena se snažila volat o pomoc), známkám viditelných zranění na těle ženy, sexuální čistotě znásilněné (v některých právních systémech bylo podmínkou, že žena musela být panna), sexuální zkušenosti oběti či pachatele, ale třeba také době od uskutečnění znásilnění po jeho nahlášení (většinou bylo uznáno jen do tří měsíců od činu).

Také Haleův názor, že manžel nemůže být vinen za znásilnění vlastní ženy, protože skrze oboustranný manželský slib a smlouvu se mu manželka v tomto smyslu vzdala, byl obecně přijímán a následován až do 20. století, kdy teprve bylo uznáno znásilnění manželem jako možné, bylo však omezeno na případy manželství již rozvedených. Až ve druhé polovině 20. století je v právním systému zrušena fikce sexuální smlouvy a manželských povinností. U nás k této právní úpravě došlo v roce 1950, kdy byl termín násilné smilstvo (nezahrnující znásilnění manželky) nahrazen termínem znásilnění (viz kapitola 1.5.1. a 1.5.2.).⁷²

Svého silného postavení pak pozbyly ženy ve Francii vlivem revoluce. Za vlády Napoleona, v dobách kdy byla Francie především vojenským státem, měla být armáda privilegovanou třídou. Napoleon byl toho názoru, že právo na sexuální svobodu je nejlepším prostředkem, jak udržet mladé muže v armádě. Onou svobodou se však rozuměla svoboda mužů, nikoliv žen. Některé sexuální přehmaty a násilnosti byly proto vojákům promíjeny, a to nejen v poli, kde to bylo samo sebou, ale i doma u posádek. Sexuální morálka důstojnického sboru nebyla o nic lepší než morálka mužstva. Ukájení sexuálního

⁷² Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 13, 14

puđu za pomoci násilí, tzv. manu militari, bylo tedy v této době považováno za normální, ne-li společnosti prospěšné, a tudíž, až na výjimky, netrestné.⁷³

Dalším milníkem na zrodu novodobého práva bylo vyřešení rasové otázky. V novodobém otrokářství ve Spojených státech totiž byl obecně uznáván názor, že znásilňování černošských otrokyň nemá nic co do činění s porušením zákonů. Toto ospravedlňování umožňovalo masové znásilňování černošských žen za účelem plození další pracovní síly a majetku. I po zrušení nevolnictví se však rasová segregace promítala do postojů nejenom obyvatelstva, ale i soudního systému. Strach z míšení ras a rasová nenávisť vedly k ustanovení zákonů požadujících trest smrti pro Afroameričany, jež by se dopustili znásilnění bílých žen.⁷⁴

Na přelomu 19. a 20. století přestala být žena předmětem, který si muži mohli koupit či najmout. Začala se uplatňovat ve všech oblastech života lidí a privilegia mužů byla postupně vyrovnávána. Důkazem toho, jak moc se lidé této doby zajímali o sexuální záležitosti je i vznik nové moderní nauky o sexuálních duševních poruchách a perverzích. Jejím zakladatelem byl soudní lékař Richard von Krafft-Ebing, který jako první popsal anomálie pohlavního života a některé z nich i věrohodně vysvětlil. Ebing pohlížel na skutečně perverzní sklon jako na nemoc a nikoli jako na neřest, jak bylo tehdy obvyklé.⁷⁵

V období první poloviny dvacátého století, v době vzniku nových států a s tím souvisejícími změnami právních řádů, docházelo i k důkladné revizi v oblasti sexuálního života.⁷⁶ Každý válečný konflikt vytváří předpoklady pro tvorbu nových sexuálních norem, názorů a postojů a zároveň zvyrazňuje potřebu nových přístupů k sexuální výchově mládeže.⁷⁷ Rozhodující byla svoboda a osvobození ženy od všech pout a diskriminací, platících dosud z dřívějšíka. Společná všem těmto novým právním úpravám byla tendence liberálního charakteru. V oblasti veřejného života dosáhly ženy během několika desítek let větších politických úspěchů než dřív za celá tisíciletí. V otázkách nakolik je omezována v manželství, rodině, předmanželském pohlavním styku a rozhodování o početí však ani tehdy nešlo a stále nejde jen o zrovnoprávnění s mužem, ale o integrální sexuální právo ženy, o to, co smí a co nesmí. Vše nelze stanovit zákonem, a proto jako dříve i tehdy a nyní hrají ve všech sexuálních otázkách značnou roli morálka, náboženství, hospodářské a

⁷³ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 166, 167, 173 – 175

⁷⁴ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 14

⁷⁵ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 218, 219, 221, 222

⁷⁶ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 237 – 240, 242 - 244

⁷⁷ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 256, 257

společenské vztahy. Zákony a justice stanoví pouze hranice, jichž si musí být každý jednotlivec vědom, i když je překračuje.⁷⁸

Každá válka s sebou přináší i velké promíchání genetického fondu. Pod heslem vítěz bere vše, si v daném okamžiku vítězná vojska brala nejen majetek, ale prostí vojáci, zcela odříznuti na mnoho měsíců i let od svých partnerek, také ženy. Znásilňování bylo typické pro všechny pobyty a pohyby vojsk. Když táhla německá vojska na východ, docházelo ke znásilňování na obsazených územích Sovětského svazu. Při obráceném pochodu zase docházelo k masovému znásilňování (někdy se jednalo o dobrovolnou formu poděkování za osvobození) na osvobozených územích, hlavně pak na území Německa. Zde bylo znásilňování pojímáno jako kolektivní pomsta za všechny způsobená příkoří. Příkladem může být proces před soudním tribunálem ve dnech 18. - 23. 12. 1953 s blízkým spolupracovníkem Stalina, Lavrentijem Pavlovičem Berijamem – maršálem Sovětského svazu. Ten se sám nejen, že přiznal k poměru s desítkami žen, ale i k tomu, že ze svých tělesných strážců učinil pasáky. Bránil se tím, že dotyčná s ním měla pohlavní styk dobrovolně.⁷⁹

Pravděpodobně k největším změnám sexuální morálky a sexuálního chování lidí za posledních tisíc let došlo v minulém století. Ať se již ale jedná o posouvání zahájení pohlavního života do stále nižších věkových kategorií (snižování věku koitálního debutu), zvyšování věku uzavření prvního sňatku, nárůst počtu sexuálních partnerů, nárůst předmanželských sexuálních zkušeností a celkové uvolňování spojení mezi manželstvím a sexem, na počtu sexuálních deliktů se všechny tyto změny stejně dle statistik nijak neprojevíly.⁸⁰ Vliv sexuálního chování, kterým je v danou dobu společnost zrovna charakterizována, resp. které společnost z hlediska morálního akceptuje, je tedy minimální. Znovu proto nezbyvá než dojít k závěru, že četnost sexuálních deliktů, znásilnění konkrétně, je spíše než s postojem společnosti k sexu a chování v něm spojená s individuální - společenským chováním nijak neovlivněnou - povahou a osobnostními rysy pachatele.

⁷⁸ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 244, 245, 246

⁷⁹ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 262, 263

⁸⁰ Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007, str. 261, 262, 270, 271

1.5.1. Právní úprava znásilnění v českých zemích do roku 1950

I pro dobu raného novověku ještě stále platí, že při zkoumání kriminality je nutno vycházet ze znalosti sociálně ekonomické situace regionu a jeho specifických podmínek pro rozvoj trestné činnosti. Přestože se trestněprávní prameny dochovaly převážně jen torzovitě a záznamy o jednotlivých procesech bývají často neúplné, lze i tak dojít k závěru, že čtvrtinu až třetinu trestných činů v 16. - 18. století tvořily mravnostní delikty.⁸¹ Je pravda, že mezi tyto zločiny se počítaly (a představovaly podstatnou část) zločin bigamie a zločin cizoložství. Trestný čin znásilnění a sexuálně motivované násilné trestné činy vůči ženě podle dokladů z tehdejší doby tvořily pouze asi 1 – 2 % všech zločinů.⁸²

Se znásilněním je v oblasti židovského práva této doby spojeno pravidlo, podle kterého znásilní-li muž pannu, byl povinen si ji nejenom, že vzít, ale s touto ženou setrvat i celý život. Jedná se tedy o jediný případ zákazu rozvodu.⁸³

Zatímco Brikcí z Licka ve svých Právech městských (1536) mezi znásilněním a deliktem únosu - podle tohoto díla skrytého pod názvem ulouzení - rozdíl činil, Koldín v jeho Právech městských království Českého a markrabství Moravského již ulouzení spojoval s deliktem znásilnění.

V článku M XXXI Koldínova zákoníku se uvádí, že kdyby někdo:

„...na pannu aneb na vdovu poctivou mocí sáhl, ji jal, s sebou zavezl aneb zavedl, a potom jí násilí učinil, ten takový každý násilník mečem trestán, a byl-li by z osob lehkých, tehdy do kola vpleten býti má. A té pokutě poddání budou i ti, kteříž by skutku tak nešlechtného jiným napomáhali.“^{84 85}

Skupinu tzv. lehkých lidí eviduje Koldín na jiném místě (čl. M XLII). Náleželi do ní stupkové, čtveráci, bubeníci, pištci, židé, rasové, biřici, kejklíři, žebráci, chodci apod., kteří se neměli ženit s dcerami měšťáků a venkovanů.

⁸¹ Francek, J.: Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha: Rybka publishers, 2000, str. 49

⁸² Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 13

⁸³ Francek, J.: Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha: Rybka publishers, 2000, str. 92,

⁸⁴ Francek, J.: Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha: Rybka publishers, 2000, str. 102, 103

⁸⁵ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 141

Podobně jako Práva městská Brikcího z Licka, tak i tento právní předpis umožňuje omilostnění únosce v článku M XXXVI, který zněl:

„Jestliže by panna aneb žena, kteráž z násilí sobě učiněného na někoho svobodného žalovala, k takovému svému násilníku před soudem dobrovolně přistoupila a sobě ho za manžela vzíti chtěla, má jí toho přino býti. Avšak nicméně, pro opatření její na poctivosti, ten násilník vězením nebo peněžitou pokutou od práva ztrestán bud'. Dítky pak jejich, v témž manželství potom zplozené, za pořádné držány bud'te.“

V případě únosu požadoval Josefínský hrdelní řád (čl. XIX, § 23) pro únosce a násilníka trest smrti stětím a vpletením do kola. Jestliže by došlo k únosu jeptišky, odvedení a znásilnění křesťanky židem, hrozí stětím a upálením. Tereziánský zákoník (čl. 79) do postihu tohoto deliktu nepřinesl v podstatě nic nového.

Delikt znásilnění (stuprum violentum) formuloval Koldín podle zemského práva v čl. M XXX/2 takto:

„...násilí aneb podav jest, když by na ženu aneb pannu od někoho mocí a bezprávně bylo saženo tak, že by násilným skutkem panna k porušení a žena poctivá o poctivost svou přijíti musila.“

V následujícím článku pak bylo uvedeno, že každý násilník má být potrestán mečem nebo vpletením do kola. Podmínkou trestní odpovědnosti pachatele však bylo splnění povinnosti ženy bezpečně prokázat, že šlo o znásilnění. Tak podle čl. M XXXII má ona žena:

„...křičeti a za pomoc křikem lidí žádati. Neb jestliže by nekřičela, ale mlčela, tehdy v domnění by byla, že jest k skutku sama dobrovolně povolovala. Ale má křičeti aneb (šlo-li o násilí na místě odlehlém) hned znamení svého násilí a porušení lidem předložiti a ukázati“.⁸⁶

Šlo-li o nevěstky a jiné nepoctivé ženy, potom platilo, že:

„... při takových věcech věřiti se nemůže, aby se jim jaká od koho násilí dáti měla a mohla, poněvadž předešlé poctivosti své nešetřice, s mnohými smilniti přivykly.“⁸⁷

⁸⁶ Francek, J.: Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha: Rybka publishers, 2000, str. 103, 104, 110

⁸⁷ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 142

V čl. M XXXII bylo dále uvedeno:

„A provedla-li by potomně před právem takový křik svůj i podávení svého znamení, jakožto ukrvavení, zedrání aneb strhání na sobě roucha, tehdy žalobu svou proti násilníku obdrží“.

Přísněji mělo být podle Koldínova zákoníku posuzováno znásilnění nedospělých dívek. Podle čl. M XXXIV platilo:

„Násilí se děje také i tehdáž, když by panenka aneb dívčička, jsoucí ještě v letech dětinských, od někoho k zprznění a k porušení přišla. A takový skutek vpletením do kola aneb při nejmenším mečem ztrestán býti má.“

Příkladem potrestání takového pachatele je rozhodnutí jihlavského vrchního práva z roku 1502, podle kterého byly odsouzenému podruhovi uťaty prsty, a pak měl být rozčtvrcen.

K vystižení závažnosti znásilnění a toho, jak společnost té doby na tento delikt pohlížela, lze použít slov Šimona Lomnického z Budče: „Ten zajisté hřích násilí, odnímá pannám panenství, kteréž jest podklad ve světě nejdražší, jakž dí duch Boží: Vseliká věc vážná není hodná, za odměnu zdržlivé duše, neb všechny věci viditelné na zemi, důstojnost panenská převyšuje.“

V 18. století se však v případě deliktu znásilnění užívalo již spíše trestu nucených prací než hrdelního trestu. To dokumentuje např. případ Matěje Borovského, uvězněného v Náchodě pro pokus o znásilnění šestileté dívky. Apelační soud mu vyměřil dva roky nucených prací a čtvrtletně třiceti ranami karabáčem.

Krom znásilnění znalo tehdejší právo i jemu podobný delikt smilstva. Smilstvo (stuprum) popisuje Koldín v článku MXXX/1 jako delikt, který:

„...se vykonává tehdáž, když by panna aneb vdova od někoho zprzněna byla. A děje se dobrovolně, to jest když by panna aneb vdova sama k tomu svolila. A pokuta na smilníky starodávni jest metlami ven z města vymrskání.“

Z uvedeného je patrné, že pro odlišení jednoho deliktu od druhého je rozhodující zejména svoboda vůle. Zatímco při znásilnění oběť svobodně nejedná, u smilstva je tomu naopak. Krom svobody vůle se však pro naplnění skutkové podstaty deliktu smilstva vyžadovalo splnění i jiných jeho znaků. Použijeme-li slov Šimona Lomnického z Budče, pak tento shodně s Koldínem definuje smilstvo takto: „Smilstvo prosté jest, když hřešící

oba jsou sobě volni, svobodni, nemajíce závazku manželského, ani slibu stavu duchovního, nedopouštějíce se smilstva na místě posvátném, aniž jsou zprzněni proti přirození, sodomským hříchem prokletým, on panicem, ani ona panna není, nejsouce ani sobě krevností a přátelstvím příbuzni, ani který z nich jeden druhého nutí ke hříchu, ale oba dobrovolně v tom hříchu sobě svolují, to a takoví smilníci slují, aneb to se jmenuje smilstvo prosté.“

Josefínský hrdelní řád ve svém čl. XIX, § 27 nazýval smilstvo obecným kurevstvím. Tereziánský zákoník se zabývá smilstvem v čl. 81.

Se znásilněním byl tento delikt často spojován v souvislosti s obhajobou obviněné panny nebo vdovy. Ta se totiž u soudu mohla bránit konstatováním, že k sexuálním stykům svolila pod slibem manželství nebo že byla znásilněna. Podobně tomu bylo u deliktu incestu (krvesmilstva), neboť obviněná se podle práva té doby mohla bránit a z tohoto deliktu vyvinut tvrzením, že byla znásilněna z incestu rovněž obviněným příbuzným. Podle dochovaných zápisů se někdy ženy snažily využít údajného smilstva k vydírání mužů.

Josefínský hrdelní řád (*Constitutio criminalis Josephina*) vydaný v roce 1707 za Josefa I. (čl. XIX, § 22 – 23) a tereziánský zákoník (*Constitutio Criminalis Theresiana*) z roku 1768 (čl. 76) nepřinášejí do řešení deliktu znásilnění podstatné změny.⁸⁸

Trestní zákonodárství 17. století a první poloviny 18. století se neslo v duchu středověkého způsobu potírání zločinnosti. V případech sexuálně motivovaných zločinů dostali soudci více méně volnou ruku i bez ohledu na předpisy procesní povahy. Určitou korekci jejich rozhodnutí mohl provést jedině zeměpán, který si vyhrazoval právo rozsudek soudu změnit, zmírnit, ale také uložený trest zpřísnit. Stejných pravidel se drží i Tereziánský zákoník, který navíc trestá popravou mečem i toho, kdo by takovému zločinu pomáhal. Při přitěžujících okolnostech byl pachatel vpleten do kola.⁸⁹

Více jak polovina soudních přelíčení před hrdelními soudy té doby, povětšinou zakončených trestem smrti, měla sexuální podtext. Znásilnění mezi těmito delikty bylo přitom zastoupeno nejméně často. Tak například podle dochovaných zápisů o hrdelním právu města Dobrušky z let 1564 – 1765 tvořilo z celkového počtu 311 dochovaných

⁸⁸ Francek, J.: Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha: Rybka publishers, 2000, str. 104, 106, 110, 112 – 115

⁸⁹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 13

případů smilstvo 26%, mimomanželské těhotenství 14,7%, cizoložství 10%, krvesmilstvo 3,5%, sodomie, znásilnění a bigamie pak celkem 1,3%.⁹⁰

Po tzv. Terezianě, jak se *Constitutio Criminalis Theresiana* také říká, nastoupil Josefínský Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně (*Trestní zákoník Josefa II.*) z r. 1787, jenž byl v roce 1803 vystřídán *Zákoníkem o zločinech a těžkých policejních přestupcích* (v českém překladu, který byl vydán v r. 1804 ve Vídni, se nazývá *Knihou práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského*), který v podstatě přebírá všechny vymoženosti josefínského trestního zákoníku, avšak dále je rozvíjel. Tento zákoník byl na svou dobu vynikajícím dílem a ovlivnil vývoj trestního práva u nás prakticky až do r. 1949, neboť trestní zákoník z r. 1852 byl vlastně jen jeho novelizací. Podobně jako tomu bylo již v zákoníku josefínském, i tu se vyžaduje jako předpoklad trestného činu zlý úmysl pachatele a vylučuje jeho trestní odpovědnost kromě jiného také při nepřičetnosti, ať již trvalé či přechodné.⁹¹

V souvislosti se vznikem samostatného československého státu bylo třeba v oblasti práva na prvním místě řešit otázku platnosti a účinnosti zemských a říšských zákonů a nařízení. Tyto zákony a nařízení byly podle čl. 2 zákona č. 11/1918 Sb. z. a n. ze dne 28. října 1918 o zřízení samostatného státu československého recipovány do nového československého právního řádu, a tudíž bylo přijato řešení materiálně - právní kontinuity mezi právním řádem dosavadním a právním řádem založeným novým státem. Důvodem vydání této tzv. recepční normy (označované za první československou ústavu) vyjádřeným v její preambuli, byla potřeba zachování souvislosti dosavadního právního řádu se stavem novým, tedy to, aby nenastaly zmatky a přechod k novému státnímu životu byl upraven nerušeně. Od této recepční normy odvozovaly všechny československé právní normy svoji platnost. Neplatily předpisy, které svým obsahem odporovaly stavu, který byl vyvolán zákonem, i když nebyly výslovně zrušeny. Tímto zákonem byl také recipován tzv. právní dualismus tehdejšího Rakouska-Uherska, kdy jiný právní systém platil v části rakouské a odlišný v části uherské, do níž patřilo Slovensko a Podkarpatská Rus. Tento právní dualismus, jenž měl být postupně ústavními předpisy překonán, se v oblasti trestního práva projevoval tak, že na území Čech, Moravy a Slezska platil rakouský trestní zákon z

⁹⁰ Janiš, K.: *Toulky historií erotiky a sexu*, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 114

⁹¹ Malý, K. a kol.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha: Linde, 2004, str. 198 - 200

roku 1852 a na území Slovenska a Podkarpatské Rusi uherský trestní zákoník z roku 1878 a 1879.⁹²

Rakouská právní úprava byla zavedena patentem č. 117 ř. z. ze dne 27. 5. 1852, jímž se v platnost uvádělo nové a doplněné vydání Zákoníku o zločinech a těžkých policejních přestupcích z roku 1803, jakožto Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích. Rakouský trestní zákon (rozlišoval tři kategorie soudně trestných deliktů - tzv. tripartice trestních deliktů: zločin, přečin, přestupek) obsahoval násilné smilstvo a zprznění a jiné těžké případy smilstva.^{93 94} Dnes platné skutkové podstatě trestného činu znásilnění podle § 185 trestního zákoníku nejvíce odpovídala skutková podstata násilného smilstva podle § 125 až § 127, v případě oběti dítěte pak skutková podstata zprznění podle § 128.

Zločinu násilného smilstva podle § 125 se dopustil ten:

„Kdo osobu ženskou nebezpečným vyhrožováním, skutečně vykonaným násilím nebo lstivým omámením smyslů učiní neschopnou, by mu odpor činila, a v stavu tomto ji k mimomanželskému souložení zneužije.“

Neschopností k odporu byla míněna neschopnost úplná (vis absoluta), nikoliv jen vis compulsiva. Trestem byl těžký žalář mezi pěti a deseti lety, v případě prokázání následků v podobě důležité (vážné) škody na zdraví, nebo dokonce na životě i trest dvacetiletý, v případě smrti oběti se trestalo těžkým žalářem doživotním. Ona důležitá (vážná) škoda přitom nemusela být pachatelem již předem obmyšlena.^{95 96 97} Ve srovnání se stávající právní úpravou je patrný fakt, že obětí zde mohla být jen žena, nikoliv, jako je tomu dnes, i muž.

Za násilné smilstvo bylo podle § 127 považováno rovněž:

„mimomanželské souložení předsevzaté s (ženskou) osobou, která bez přičinění pachatelova jest bezbrannou nebo bez sebe, anebo, která nedokonala čtrnáctý rok věku svého.“⁹⁸

⁹² Pavlíček, V. a kol.: Ústavní právo a státověda. II. Díl Ústavní právo České republiky, Praha: Linde, 2001, str. 19-21

⁹³ Langer, P.: Trestný čin opilství (1. Část), Bulletin advokacie, 2005, číslo 2, str. 55-56

⁹⁴ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 281

⁹⁵ Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 281

⁹⁶ Lepař, M.: Trestní zákon ze dne 27. května 1852 číslo 117 ř. z. Se zákonem o tisku a jinými, Praha: Ed. Grégr, 1901, str. 69, 70

⁹⁷ Veselá, J.: Československé trestní zákony platné v zemi české a moravsko-slezské., Praha: Všehrd, 1935, str. 37

⁹⁸ Lepař, M.: Trestní zákon ze dne 27. května 1852 číslo 117 ř. z. Se zákonem o tisku a jinými, Praha: Ed. Grégr, 1901, str. 70

Trestní zákon tedy fakticky rozeznával tři případy zločinu násilného smilstva, které se vesměs shodují v tom, že 1) subjektem (přímým pachatelem) může být jen osoba mužská, 2) že objektem může být toliko osoba ženská, třebaže nikoliv bezúhonná (i nevěstka) a 3) že k činnosti náleží mimomanželská soulož. Předmětem útoku proto nemohla být vlastní manželka pachatele, a to ani soudně rozvedená; násilná soulož však mohla být v takovém případě vydíráním nebo omezováním osobní svobody. Předmětem útoku (obětí) však mohla být manželka dle tehdejšího práva tzv. rozloučená. Manžel však vždy mohl být spoluviníkem na násilném smilstvu na vlastní manželce.

Prvním případem byla mimomanželská soulož s osobou ženskou, kterou pachatel sám (nebo jeho spoluviník) uvedl ve stav bezbrannosti nebo bezvědomí (§ 125). K uvedení do tohoto stavu muselo dojít násilím nebo lstivým omámením smyslů. Násilí mohlo být buď skutečně vykonané (násilí fyzické) nebo nebezpečné vyhrožování (násilí psychické). Obojí muselo být učiněno takovou měrou, aby napadená nemohla odporovat. Nemožnost odporu se přitom nevyžadovala, stačilo, když žena od něj pro jeho marnost upustila. Předpokladem bylo vyhrožování přímé (inter praesentes), nikoliv pouze nepřímé (např. písemné), a to nějakým násilím iminentním, tj. takovým, že hrozba vzbuzuje důvodnou obavu, že bude na místě splněna. Vynucování mimomanželské soulože výhrůžkou, která takovou intenzitu neměla, se posuzovalo jako vydírání. Vyhrožování se proto mohlo týkat i jiného chráněného právního statku (hodnoty) než života nebo těla (např. hrozba zapálením nebo jiné osoby, než na které má být smilstvo vykonáno (např. matce se hrozí usmrcením dítěte). Za lstivé bylo považováno i takové omámení smyslů, které se sice dělo s vědomím oběti, ta ovšem o úmyslu jednajícího nevěděla (např. opití, narkotizování lékařem).

Druhým případem byla mimomanželská soulož s osobou ženskou, která je ve stavu bezbrannosti nebo bezvědomí bez přičinění pachatele nebo jeho spoluviníka (§ 127, případ první), tj. když byla v tento stav uvedena od osoby jiné nebo sice od pachatele samého, ale bez úmyslu směřujícího k souloži. Jako příklad uvádí Miříčka lékaře, který teprve až poté, kdy narkotizoval ženu, aby ji operoval, pojal úmysl ji zneužít. Podle tehdejší judikatury sem náleželo i zneužití osoby blbě nebo podle okolností i osoby slabomyslné (sb. víd. 2659, sb. n. s. 3302). Za stav bezbrannosti nebo bezvědomí byl považován rovněž hluboký spánek.

Třetím, posledním, případem byla mimomanželská soulož s osobou ženskou, která nedokonala 14 rok svého věku (§ 127, případ druhý). Soulož s nedospělým chlapcem sem nenáležela (sb. víd. 1669, sb. n. s. 3021, 3290). Ze znění daného paragrafu bylo

nerozhodným, zda dívka k aktu svolila. Proto pokud bylo užito zároveň prostředků uvedených v § 125, šlo o souběh obou zločinů.

Ve všech třech výše popsaných případech byl zločin dokonán již samým spojením pohlavních údů (coniunctio membrorum, třebaže bez emissio seminis: ejakulace). Pokud šlo o dívku tak nedospělou, že spojení pohlavních údů vůbec nebylo možné, stačilo k dokonání zločinu již samo podniknutí soulože (viz slova „soulož předsevzatá“).^{99 100 101} Podle rozhodnutí Rt 3710/1929 se totiž k naplnění této skutkové podstaty nevyžadovalo ani, aby pohlavní úd vnikl do pohlavního ústrojí (immissio penis), ani aby nastala coniunctio membrorum, nýbrž že k splnění této skutkové podstaty postačuje podniknutí soulože, tj. každé činění k jejímu provedení. Pokus, od něhož viník dobrovolně ustoupil, býval případně kvalifikován jako jiný trestný čin dokonáný, např. omezení osobní svobody podle § 93.

V případě zločinu zprznění podle § 128 zněla skutková podstata takto:

„Kdo pro ukojení chlípných žádostí (choutek) svých hocha nebo děvčete, jímž není ještě čtrnáct let, anebo osoby nějaké, která jest bezbrannou nebo bez sebe, tělesně zneužije jiným způsobem nežli tím, který uveden v § 127, dopustí se, ač není-li čin ten zločinem v § 129 lit. b) uvedeným, zločinu zprznění a bude potrestán buď těžkým žalářem od jednoho až do pěti let, jsou-li okolnosti velmi přitěžující až do deseti let, a má-li to za následek zlo některé v § 126 naznačené, až do dvaceti let.“

Podle § 129 lit. b), tj. případu vylučujícího trestního odpovědnost za zprznění, šlo o zločin smilstva Proti přirozenosti (přírodě). Jednalo se o další způsoby smilstva, a to buď se zvířaty (písm. a)) nebo osobami téhož pohlaví (písm. b)).^{102 103 104} Z uvedeného je patrné, že souběh zločinu zprznění a smilstva proti přirozenosti byl ze zákona vyloučen.¹⁰⁵ Tento zločin se s násilným smilstvem shodoval v tom, že předmětem byla osoba, která nedokonala 14. roku nebo byla ve stavu bezbrannosti nebo bezvědomí, a to ať již byl tento

⁹⁹ Miříčka, A.: Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní., Praha: Všeherd, 1934, str. 279, 280

¹⁰⁰ Kallab, J.: Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, Praha: Melantrich A. S., 1935, str. 184

¹⁰¹ Solnař, V.: Trestní právo hmotné. Část zvláštní., Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1948, str. 37

¹⁰² Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007, str. 281

¹⁰³ Lepař, M.: Trestní zákon ze dne 27. května 1852 číslo 117 ř. z. Se zákonem o tisku a jinými, Praha: Ed. Grégr, 1901, str. 70, 71

¹⁰⁴ Veselá, J.: Československé trestní zákony platné v zemi české a moravsko-slezské., Praha: Všeherd, 1935, str. 38

¹⁰⁵ Kallab, J.: Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, Praha: Melantrich A. S., 1935, str. 184

stav způsoben pachatelem nebo jinak. Rozdíly spočívaly v tom, že u zločinu zprznění činnost záležela v jakémkoli pohlavním zneužití vyjímaje právě soulož, přičemž nezáleželo na tom, zda bylo zneužito právě pohlavního údu (např. ohmatáváním), nebo jiné části těla druhé osoby. Dalšími rozdíly od násilného smilstva spočívaly v subjektu, kdy tímto mohla být i osoba ženská, a dále předmětu (oběti) útoku, kdy tímto mohla být i osoba mužská. Činnost pachatele přitom nemusela směřovat k ukojení pohlavního pudu samého, postačilo podráždění pachatelovy pohlavní smyslnosti (viz „k ukojení svých chlípných žádostí (choutek)“).¹⁰⁶ Z uvedeného je zřejmé, že skutková podstata trestného činu zprznění byla v porovnání se současnou právní úpravou trestného činu znásilnění užší a že tato je v trestném činu znásilnění dnes již zahrnuta.

Se zločinem násilného smilstva podle § 125 - § 127 a zprznění podle § 128 souvisel § 20 odst. 2 zákona č. 241/22 z. a n. o potírání pohlavních nemocí, podle kterého se přestupku vyzývání ke smilstvu trestného soudem dopouští ten:

„kdo svádí ke smilstvu osobu nedosáhnuvší šestnácti let.“

Trestem za tento přestupek bylo vězení od jednoho dne do jednoho měsíce nebo peněžitý trest od 50 Kč do 10.000 Kč, a byl-li čin spáchán po živnostensku, tuhé vězení od 14 dnů do šesti měsíců s tím, že vedle něj mohl být pachatel uložen i trest peněžitý od 50 Kč do 10.000 Kč. Podle alinei třetí tohoto ustanovení potom platilo, že byl-li čin podle ustanovení obecných trestních zákonů přísněji trestný, platila tato ustanovení.¹⁰⁷

Docházelo-li k novelizacím ustanovení o těchto trestných činech, pak pouze ve smyslu jejich slovního - jazyku dané doby se přizpůsobujícímu - znění (viz v jejich definici jiná slova použitá v závorkách).

1.5.2. Právní úprava znásilnění do roku 1961

Právní dualismus v oblasti trestního práva byl odstraněn teprve přijetím trestního zákona č. 86/1950 Sb. z 12. července 1950.¹⁰⁸ V československém trestním právu bylo znásilnění (§ 238) upraveno v hlavě VII. oddílu druhém, nazvaném Trestné činy proti

¹⁰⁶ Mířička, A.: Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní., Praha: Všeherd, 1934, str. 281

¹⁰⁷ Veselá, J.: Československé trestní zákony platné v zemi české a moravsko-slezské., Praha: Všeherd, 1935, str. 309, 310

¹⁰⁸ Císařová, D., Vanduchová, M.: Nepříčetný pachatel- příručka MS ČR, institut pro další vzdělávání, Praha, 1995, str. 13

důstojnosti člověka. Naší právní úpravě byla vzorem tehdejší právní úprava sovětská, ve které se projevem zesíleného boje na ochranu důstojnosti občanů ve sféře pohlavních vztahů stal v roce 1949 vydaný Výnos Presidia Nejvyššího Sovětu SSSR ze 4. ledna „O zesílení trestní odpovědnosti za znásilnění“. Podle tehdejší – společenským poměrům té doby poplatné – literatury narušovaly v tomto oddílu zařazené trestné činy socialistickou morálku, byly chápány jako výraz pohlavní zvrácenosti jejich pachatelů a jevily se jako těžké a zavržitelné přežitky kapitalistické minulosti.¹⁰⁹ Patrnost primátu ochrany zájmů společenských (socialistického státu) je tak i v trestných činech tohoto charakteru více než patrná.

V rámci dalšího popisu staré právní úpravy nutno předznamenat, že nebude-li řečeno cokoliv jiného nebo dalšího, než zároveň platí i podle současné právní úpravy, je daná stará právní úprava totožná se současnou právní úpravou, na níž pak odkazují v kapitole, která se jí věnuje.

Chráněnou právní hodnotou trestného činu znásilnění, na základě povahy činnosti pachatele podle tehdejší doktríny řazeného do skupiny trestných činů spáchaných souloží nebo jiným pohlavním zneužitím, byla důstojnost ženy a její právo se svobodně rozhodovat o svém pohlavním životě. Předmětem útoku byla žena. Mohla jí být i žena mladší než 15 let a žena, s níž pachatel žil v manželství. Činnost pachatele záležela buď v tom, že pachatel násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí donutil ženu k souloží, nebo že k takovému účelu zneužil její bezbrannosti. Násilím se rozumělo skutečně vykonané násilí pachatelovou silou proti tělu poškozené ženy. Podle § 76 odst. 2 stejně jako dnes platilo, že šlo o násilí i v případě, byl-li čin spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lští.

Zatímco v případě zneužití bezbrannosti mohl být přímým pachatelem pouze muž, v případě násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí jím mohl být muž, a to i manžel, i žena. K souloží totiž mohla být žena donucena jinou osobou než tím, kdo soulož prováděl. Příkladem mohla být situace, kdy soulož sice provádí muž, pohrůzkou bezprostředního násilí však vyhrožuje žena.

Skutkové podstatě trestného činu znásilnění byla, stejně tak jako i podle dnes platné právní úpravy, způsobem provedení velmi blízká skutková podstata trestného činu

¹⁰⁹ Solnař, V. a kol.: Trestní právo, část zvláštní, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, str. 332, 379

pohlavního zneužití podle § 239 a § 240 trestního zákona. Tato skutková podstata je v podstatě totožná se skutkovou podstatou trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 dnes platného trestního zákoníku.

Přestože pachatelem (přesněji spolupachatelem) trestného činu znásilnění může být v případě jednání v podobě násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí i žena, z důvodu dokonání tohoto činu až vykonáním soulože mužem, nikoliv ženou, a dále toho důvodu, že předmětem útoku mohla být jen žena, souběh s trestným činem pohlavního styku s osobou téhož pohlaví podle § 241 trestního zákona byl vyloučen.¹¹⁰

1.5.3. Právní úprava znásilnění v letech 1961 - 2009

Přijetím zákona č. 140/1961 Sb. žádná podstatná změna v porovnání s právní úpravou trestního zákona z roku 1950 nenastala. V této době, zejména posledních letech 20 století, docházelo v souvislosti s prudkými změnami ve společnosti k velké liberalizaci v sexuální oblasti. Trestní právo v moderním světě se oprostilo od morálních zábran a náboženských představ, to co bylo dříve považováno za nemravné, společensky nepřijatelné a zavrženíhodné, nebylo již považováno za trestné a společnost takové činy začala tolerovat. Přesto se však zároveň objevovaly hlasy volající po zpřísnění trestního zákonodárství, zejména po vzniku nových forem těchto činů, zintenzivnění jejich závažnosti a společenské nebezpečnosti. K doplnění tradiční koncepce z roku 1961 došlo u nás novelami (zákonem č. 144/2001 Sb. a zákonem č. 134/2002 Sb.) a různými formulačními změnami.¹¹¹ Proto teprve až právě počínaje novelou trestního zákona provedenou zák. č. 144/2001 Sb. s účinností od 1. 5. 2001 se, na rozdíl od právní úpravy předchozí, předmětem útoku stal nově i muž, nikoli pouze žena, a objektivní stránka nebyla charakterizována pouhým donucením k souloži, ale i k jinému obdobnému pohlavnímu styku.¹¹² Předmětem útoku mohl být nejen muž či žena, ale kterýkoli člověk, tedy i hermafrodit (oboupohlavní bytost, androgyn, u kterého se vyskytují současně mužské i ženské pohlavní orgány – varlata a vaječníky – vnitřní i vnější genitálie bývají obvykle

¹¹⁰ Solnař, V. a kol.: Trestní právo, část zvláštní, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953, str. 332, 379, 380, 381, 382 – 385

¹¹¹ Císařová, D.: Rekodifikace sexuálních trestných činů, Trestní právo 10/2002, str. 7, 8

¹¹² Novotný, O., Vokoun, R., a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část., Praha: ASPI, a. s., 2007, str. 75

smíšené).¹¹³ Počinání, které sice bylo sexuálně agresivní, avšak nesměřovalo přímo k souloži (genito-genitální spojení muže a ženy), proto nemohlo být před novelou kvalifikováno jako znásilnění (§ 241), ale podle intenzity násilí či tlaku jako omezování osobní svobody, vydírání případně útisk. Hlavním motivem trestného činu znásilnění bylo dosažení pohlavního spojení, tedy soulože a sexuálního uspokojení pachatele. Vynucené praktiky typu orální nebo anální sex nebylo možno posuzovat jako znásilnění, ale podle mírnějších ustanovení trestního zákona. Totéž platilo o znásilnění muže.¹¹⁴ Donucení muže k souloži bylo kvalifikováno jako vydírání (č. 48/77 Sb. rozh. tr.).¹¹⁵

Souloží se rozumělo spojení pohlavních orgánů muže a ženy, přičemž postačilo, že došlo i jen k částečnému zasunutí pohlavního údu muže do pochvy ženy. Přitom nemuselo dojít k porušení panenské blány. Spojení pohlavních orgánů tak bylo znásilnění dokonáno bez ohledu na to, zda došlo k pohlavnímu ukojení. Pouhý dotyk pohlavních orgánů byl kvalifikován jako pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 trestního zákona (srov. R 6/1984).¹¹⁶ Zda byl takový dotyk pohlavních orgánů kvalifikován jako pouhý pokus a nikoliv již jako dokonáný trestný čin znásilnění i po novele z roku 2001 je otázkou. Komentář týchž autorů se k této problematice vyjadřuje tak, že se i nadále jednalo o pouhý pokus znásilnění.¹¹⁷ Za určitých okolností jsem však jiného názoru. Pokud se totiž jiný obdobný pohlavní styk považuje za méně závažný než soulož (viz níže) a bylo-li úmyslem pachatele vykonat skutečně soulož a nikoliv jen onen pouhý dotyk pohlavních orgánů, pak, právě vzhledem k rozdílům v závažnosti obou alternativ sexuálního chování, by měl být sice pachatel skutečně trestný za pokus znásilnění, v tomto případě však v podobě alternativy soulože. Přestože jsou z hlediska trestní sazby sice obě dvě sexuální jednání stejně závažná, měl dle mého názoru soud při ukládání trestu k této okolnosti přihlídnout a případy znásilnění v podobě soulože trestat za jinak stejných okolností přísněji než znásilnění v podobě jiného obdobného pohlavního styku. Jinými slovy, směřoval-li úmysl pachatele k vykonání soulože (spojení pohlavních orgánů), k této však nedošlo a pohlavní orgány pachatele a oběti se jen dotkly, jednalo by se podle mne opravdu o pokus trestného

¹¹³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1212

¹¹⁴ Mitlöchner, M.: Několik úvah nad trestným činem znásilnění podle § 241 trestního zákona po novele, Trestní právo, 10/2002, str. 12

¹¹⁵ Nezkusil, J. a kol.: Trestní právo hmotné zvláštní část, Praha: Panorama, 1987, str. 229

¹¹⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 3. vydání., Praha: C. H. Beck 1998, str. 1100

¹¹⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1213

činu znásilnění, přesněji však pokus znásilnění v podobě soulože. Pokud však úmysl pachatele k souloži nesměřoval, neboť chtěl dosáhnout pouhého dotyku pohlavních orgánů, jsem naopak toho názoru, že i toto jednání lze hodnotit jako jiný obdobný pohlavní styk, a tudíž i jako dokonáný trestný čin znásilnění v podobě jiného obdobného pohlavního styku. Rozhodující je zde tedy nejen k čemu úmysl pachatele skutečně směřoval, ale také to, zda pouhý dotyk pohlavních orgánů za jiný obdobný pohlavní styk možné považovat je, či není. V tomto případě mám za to, že ano. Argument, že si lze asi jen stěží představit pachatele, jehož úmysl by směřoval pouze k dotyku pohlavních orgánů a nikoliv k vykonání soulože, tedy spojení pohlavního orgánu jeho a oběti, jistě neobstojí, neboť při současném stavu poznání sexuálních úchylek a deviací je takového pachatele minimálně možné si alespoň představit, tj. pachatele, jenž spíše než při souloži dosáhne pohlavního uspokojení už, resp. z úhlu pohledu tohoto pachatele až, při pouhém dotyku pohlavních orgánů. Že osoba s takovou deviací nebude nijak zvláštní výjimkou, nakonec svědčí i sexuálním deviacím pachatelů se blíže věnující kapitola.

Shora odůvodněnému názoru nakonec podle mne nepřímou přisvědčuje i v tomtéž komentáři uvedené tvrzení, že při jiném obdobném pohlavním styku je znásilnění dokonáno až zasunutím pohlavního údu muže do úst nebo do řitního otvoru druhé osoby apod., nikoli jen jeho dotykem s ústy či řitním otvorem.¹¹⁸ Došlo-li by tedy pouze k dotyku pohlavního údu s ústy nebo řitním otvorem ačkoliv úmyslem pachatele bylo jeho úd do tohoto otvoru zasunout, pak, s ohledem na tímto komentářem - pokud jde o soulož - podávaný výklad (viz výše) a simili, by měl být tento dotyk hodnocen jako pokus znásilnění ve formě jiného obdobného pohlavního styku. Jinak řečeno, je-li soulož závažnější (společensky nebezpečnější) než jiný obdobný pohlavní styk a je-li jako jiný obdobný pohlavní styk hodnocen orální nebo anální styk, potom, vycházející z takto komentářem podávaného výkladu, a minore ad maius musí být dotyk pohlavních orgánů pachatelovým úmyslem vedený hodnocen jako nikoliv pokus znásilnění v podobě soulože, ale jako již zmíněný dokonáný trestný čin znásilnění v podobě jiného obdobného pohlavního styku. Znovu podotýkám, že rozhodujícím je zde to, zda pouhý (úmyslem pachatele vedený) dotyk pohlavních orgánů za jiný obdobný pohlavní styk považovat lze či nikoliv. Dle mého názoru ano, neboť je-li soulož až spojení pohlavních orgánů (tj.

¹¹⁸ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1213

zasunutí pohlavního údu muže do pochvy ženy), nemůže pak být pouhý, a znovu opakují, úmyslem pachatele vedený, dotyk hodnocen jinak než jako jiný obdobný pohlavní styk.

Za předpokladu, že tedy panuje shoda v tom, že oním jiným obdobným pohlavním stykem je orální nebo anální sex v podobě zasunutí pohlavního údu pachatele do takového otvoru (viz níže), pak se jako otázka v této souvislosti opět nabízí, jak podle této právní úpravy kvalifikovat jednání vedené úmyslem pachatele vykonat pohlavním údem pouhý dotyk úst nebo řitního otvoru druhé osoby a nikoliv jeho zasunutí do tohoto otvoru. Pokud je tedy v souladu s mým shora podaným výkladem jednání pachatele vedené úmyslem provést pouhý dotyk pohlavních orgánů kvalifikováno jako dokonalý trestný čin znásilnění v podobě jiného obdobného pohlavního styku a nikoliv jako pokus tohoto trestného činu v podobě soulože, pak, vzhledem k tomu, že již další (v pořadí třetí) jiné méně závažné sexuální formy jednání pachatele zákon neznal, jsem toho názoru, že takové jednání by mohlo být za daných okolností kvalifikováno jako trestný čin vydírání, případně, opět v závislosti na šíři výkladu pojmu jiný obdobný pohlavní styk, jako trestný čin znásilnění v podobě jiného obdobného pohlavního styku. Mám však za to, že i pouhý dotyk pohlavního údu s ústy či řitním otvorem oběti je jiným obdobným pohlavním stykem, a tudíž i trestným činem znásilnění spáchaným v podobě této alternativy sexuálního chování.

Po novele trestného činu znásilnění provedené zákonem č. 144/2001 Sb. byla rozšířena ochrana na osoby bez rozdílu pohlaví a za znásilnění začalo být považováno i donucení k jiným formám pohlavního styku.¹¹⁹ Důvodem byla snaha odstranit zvýhodnění pachatelů znásilnění na osobách mužského pohlaví a pachatelů sexuálních útoků, které měly jiný charakter než soulož.¹²⁰ Pokud jde o předmět útoku, bylo již delší dobu před novelou upozorňováno na to, že existují i různé sexuální aktivity týkající se mužů jako obětí, které je možno považovat za stejně závažné jako znásilnění ženy. Jde zejména o násilné sexuální aktivity, které přicházejí v úvahu na nejrůznějších místech, kde je větší soustředění mužů a kde dochází k těmto násilnostem skupinově. Jak už bylo řečeno, do té doby bylo možné tato jednání stíhat jen jako vydírání.

Dosavadní postih pouze násilné soulože, to znamená spojení pohlavních orgánů (coniunctio membrorum), nevystihovalo nebezpečnost dalších ponižujících útoků proti lidské důstojnosti, jako je například násilný anální styk a orální sexus, často praktikované

¹¹⁹ Novotný, O., Vokoun, R., a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část., Praha: ASPI, a. s., 2007, str. 75

¹²⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 552

více pachatelů, a to i v případě, kdy byla obětí celé skupiny pachatelů pouze žena. Upozorňovalo se na to, že je třeba stíhat i další aktivity, které neznamenají soulož jako takovou, ale jsou natolik závažné, že není dostačující stíhat je pouze jako vydírání. Jde o případy, kdy nedojde ani jednostranně k tomu, co bychom mohli nazvat pohlavním stykem, na stranu druhou se však jedná o velmi závažný násilný útok proti lidské důstojnosti. Jako příklad byly uváděny případy, kdy pachatelé drží oběť a dopouštějí se na ní dotyky určitého pohlavního zneužití, čímž se sami sexuálně uspokojují. V praxi byl uváděn i příklad, kdy ženu kromě ohmatávání na různých částech těla zneužívali tím, že ji dráždili násilím proti její vůli vibrátorem.¹²¹

Kromě těchto změn se po novele dostalo větší ochraně rovněž kategorii osob mladších osmnácti let, a to přidáním odstavce druhého. Byl-li tedy před novelou trestný čin znásilnění spáchán na osobě mladší osmnácti let, byl pachatel trestán v rámci trestní sazby základní skutkové podstaty, zatímco po novele v rámci již zvýšené trestní sazby kvalifikované skutkové podstaty podle § 241 odst. 2. Nově bylo na rozdíl od právní úpravy před novelou možno také uložit výjimečný trest v případě, byla-li činem způsobena smrt.

Nově formulovaná skutková podstata trestného činu znásilnění a terminologie v ní použitá byla shledávána jako poměrně vágní. Sexuální aktivity bylo totiž možno vykládat buď velmi široce, nebo naopak velmi úzce. Co se rozumělo „jiným obdobným pohlavním stykem“ nebylo zřejmé, o to více pak, když trestní zákon ani nedefinoval, co se rozumí už jen samotným pohlavním stykem. Dle Císařové bylo při výkladu této formy jednání vhodné vyjít z ustanovení o trestném činu pohlavního zneužití podle § 242 trestního zákona. Toto ustanovení stíhalo toho, kdo vykoná soulož s osobou mladší než 15 let nebo kdo takové osoby jiným způsobem pohlavně zneužije. Za jiný způsob pohlavního zneužití byly podle komentáře považovány toliko intenzivnější zásahy do pohlavní sféry poškozených, jako např. ohmatávání prsou nebo pohlavních orgánů, líbání přirození apod., které směřují k sexuálnímu vzrušení pachatele. V této souvislosti si potom kladla Císařová otázku, zda některé případy pohlavního zneužití podle § 242 a § 243 (trestný čin chránící lidskou důstojnost jak osob mladších 18 let závislých na pachateli, tak osob starších svěřených jejich doзору) by nebylo vhodnější po novelizaci posuzovat již jako znásilnění, protože by pojem pohlavní styk měl zahrnovat i ty případy, které se toho času považovali za pohlavní zneužití. Odpověď na tuto otázku, tedy, kde je ona hranice mezi jiným způsobem

¹²¹ Císařová, D.: Ke koncepci postihu trestných činů proti lidské důstojnosti, Trestní právo, 11/2001, str. 6, 7

pohlavního zneužití a jiným obdobným pohlavním stykem v případě obětí mladších patnácti let, resp., co už lze považovat za jiný obdobný pohlavní styk v případě násilného zneužití dospělé osoby, Císařová spatřovala v poměru výkladu pojmu pohlavní styk k jeho doslovnému znění, tj. v tom, zda tento pojem bude, či nebude vykládán extenzivně.¹²²

V sexuální sféře snad neexistuje žádná praktika, která by nebyla více či méně realizovatelná. Sexuologové zastávají názor, že v lidské sexualitě je dovoleno vše, co je pro aktéry kontaktu přijatelné či únosné, a bylo proto většinou možno chápat jako „jiný obdobný pohlavní styk“. Každý, kdo má alespoň rámcově vědomosti o tom, k čemu mezi partnery při realizaci pohlavního pudu, erotických představ a sexuálního kontaktu dochází, ví, že kupříkladu některé sado-masochistické, ale i jiné praktiky mohou být na hraně zákona ve vztahu k ublížení na zdraví, přesto jsou oběma či ve skupině zcela běžně akceptovány pro uspokojení, které jim přináší. Nejde jen o nějaký výprask nebo poutání, ale o manipulace s genitáliemi, zavádění prstů, celé ruky, různých předmětů do pochvy, neoborné klystýry, výplachy a podobně. Nekoitální praktiky nejsou jen orální nebo anální styk, ale manipulace s pohlavním údem mezi prsy ženy, realizace onanie mužova pohlavního údu, ale i uspokojování ženy pomocí nejrůznějších typů a velikostí vibrátorů a zavádění do pochvy nejrůznějších předmětů.¹²³

Jelínek a Sovák uvádějí, že jiným obdobným pohlavním stykem se rozumí takové sexuální aktivity, které lze považovat za srovnatelné se souloží z hlediska intenzity zásahu do sexuální sféry poškozeného, a uvádějí jako příklad orální sex a anální sex.¹²⁴ Naproti tomu jiní autoři krom intenzity zásahu dané sexuální aktivity do sexuální sféry poškozeného definují jiný obdobný pohlavní styk také pomocí kritéria dalšího, a to způsobu provedení pohlavního styku. Podle nich se jiným obdobným pohlavním stykem rozumí takový styk, který je způsobem provedení a závažností srovnatelný se souloží. Závažnost takového jednání se přitom měla hodnotit i s přihlédnutím k jeho následkům (psychickým a fyzickým) pro oběť činu. I podle nich jde především o orální pohlavní styk

¹²² Císařová, D.: Ke koncepci postihu trestných činů proti lidské důstojnosti, *Trestní právo*, 11/2001, str. 7, 8

¹²³ Mitlöchner, M.: Několik úvah nad trestným činem znásilnění podle § 241 trestního zákona po novele, *Trestní právo*, 10/2002, str. 12

¹²⁴ Jelínek, J., Sovák, Z.: *Trestní zákon a trestní řád*, Praha: Linde, 2001, str. 271

(felaci či cunilinctus) nebo anální pohlavní styk (coitus analis). Jiné případy (např. digitální penetrace – zasunutí prstů do pochvy ženy) mohly být sporné.^{125 126}

Sporným bylo i to, zda by se za jiný pohlavní styk mohlo považovat i vsunování pohlavního údu muže mezi prsa ženy (coitus inter femora), vsunování pohlavního údu muže mezi stehna ženy nebo muže při homosexuálním pohlavním styku, zasunování pohlavního údu muže do podpaží, vzájemné tření genitály u žen, vzájemná heterosexuální či homosexuální masturbace apod. Dle komentářové literatury však tyto druhy pohlavního styku zpravidla nesplňovaly požadavek obdobného způsobu provedení a obdobné fyzické újmy u oběti, byť někdy při intenzivnějším provedení mohly být zejména z hlediska psychického obětí posuzovány obdobně jako soulož. Za obdobný pohlavní styk se však nepovažovalo pouhé osahávání žen na prsou nebo ohmatávání genitálií muže či ženy, neboť tyto sexuální aktivity, byť byly považovány za pohlavní styk, jímž je jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby (stejného nebo jiného pohlaví), nevykazují obdobný způsob provedení a závažnost jako soulož. Tyto skutky provedené proti vůli oběti násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy byly podle okolností i po novele trestního zákona provedené zákonem č. 144/2001 Sb. nadále posuzovány jako trestný čin vydírání podle § 235.

Naplňoval-li ovšem skutek pachatele znaky skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle § 241 (resp. pokusu tohoto trestného činu), nebylo možno skutek pouze s ohledem na nižší stupeň nebezpečnosti činu pro společnost kvalifikovat jako trestný čin vydírání podle § 235. V případech, ve kterých jednání pachatele naplňovalo formální znaky trestného činu znásilnění, avšak jeho skutkové okolnosti výrazně stupeň společenské nebezpečnosti činu snižovaly, bylo třeba zkoumat, zda není tento stupeň nepatrný ve smyslu § 3 odst. 2, resp. u mladistvého malý ve smyslu § 75. Pokud byl na místě závěr, že tomu tak je, nemohlo (pro nenaplnění materiálního znaku skutkové podstaty trestného činu) jít o trestný čin znásilnění, ani o jiný mírnější trestný čin (srov. R 43/1990).¹²⁷

Obdobná nejednotnost výkladu jiného obdobného pohlavního styku panovala i v případech donucení ženy násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí k tomu, aby

¹²⁵ Novotný, O., Vokoun, R. a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část. Praha: ASPI, a. s., 2007, str. 77

¹²⁶ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1213

¹²⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1213

strpěla uspokojování vibrátorem ze strany pachatele, nebo v případě pachatelova ukájení tím, že bezbranné ženě manipuluje s genitáliemi svými prsty nebo oním vibrátorem a dosáhne tak vlastního sexuálního uspokojení. Rozhodující úlohu i zde hrál stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, resp. to, zda je natolik intenzivní, že bylo v takových případech možno hovořit o trestném činu znásilnění, nebo opět jen o omezování osobní svobody, vydírání či útisku.¹²⁸ Přestože odpověď na tuto otázku bude značně subjektivní, domnívám se, že i takové činy nebylo pro jejich charakter a zájem oběti, který postihují, vhodné kvalifikovat jinak, než jako trestný čin znásilnění.

Jak bylo uvedeno již výše, při jiném obdobném pohlavním styku realizovaném pachatelem mužem bylo znásilnění dokonáno zasunutím jeho pohlavního údu do úst nebo do řitního otvoru druhé osoby apod., a nikoli (jak se z komentářové literatury dále podává) jen dotykem úst či řitního otvoru.¹²⁹ S tímto názorem však tak jednoznačně nesouhlasím, a dle mého názoru, a to v závislosti na konkrétních okolnostech případu, bude i pouhý dotyk možné jako jiný obdobný pohlavní styk kvalifikovat (viz výše).

Ve snaze odstranit vágnost tohoto ustanovení zvolil proto zákonodárce v novém trestním zákoníku formulaci novou. Přestože jde o formulaci o něco přesnější, zůstává i tato poněkud neostrá a přináší řadu otázek, neboť použití jiného termínu tam, kde si již praxe v celku s jeho výkladem poradila, otevírá prostor pro úvahu, zda ona nová formulace, jak i důvodová zpráva uvádí, je skutečně zpřesněním, nebo má i odlišný obsahový význam (viz dále kapitola 2.2.1.2.2. a 2.2.1.2.3.).¹³⁰

Pachatelem mohl být jako u předchozí právní úpravy muž i žena, kdy žena mohla být toliko spolupachatelem. V případě, že muž byl ale např. pro nepřičetnost, nedostatek věku apod. beztrestný, byla, jakož i podle současné úpravy stále je, pak žena jedinou pachatelkou (srov. R 28/1984).¹³¹ ¹³² Po novele provedené zák. č. 144/2001 Sb. však vzhledem k možnosti spáchání tohoto trestného činu i v podobě jiného obdobného pohlavního styku (nikoliv jen soulože muže a ženy), a tím pádem tedy i - v závislosti na

¹²⁸ Mitlöchner, M.: Několik úvah nad trestným činem znásilnění podle § 241 trestního zákona po novele, *Trestní právo*, 10/2002, str. 12

¹²⁹ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání.*, Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1213, 1216

¹³⁰ Jelínek, J. (ed.): *O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny.* Praha: Leges, 2009, str. 89

¹³¹ *Československé trestní právo. Svazek II. Zvláštní část, Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy university v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě*, Praha: Orbis, 1964, str. 212

¹³² Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: *Trestní zákon. Komentář. 3. vydání.*, Praha: C. H. Beck 1998, str. 1101

podobě tohoto jiného obdobného pohlavního styku - pachatelem ženského pohlaví (např. závažné případy vzájemného tření genitálu u žen), mohla být proto žena i jen samostatnou pachatelkou bez jakéhokoliv přičinění a účasti muže.

Trestného činu znásilnění se po novele mohl dopustit i ten, kdo násilím nebo pohrůžkou bezprostředního násilí donutil ženu k souloži nebo jinému obdobnému pohlavnímu styku s jiným mužem nebo muže s jinou ženou, anebo donutil k jinému pohlavnímu styku dva jiné muže nebo dvě jiné ženy, přičemž donucení se mohlo týkat obou takových osob nebo jen jedné z nich, když druhá souloží nebo má jiný obdobný pohlavní styk dobrovolně a zpravidla bude tedy spolupachatelem (srov. přiměřeně R 48/1977).¹³³ To že se v případě donucení dvou osob k vzájemnému pohlavnímu styku nemůže jednat o trestný čin znásilnění, a pokud, tak za jakých okolností, je pojednáno v kapitole 2.2.1.1.3., na kterou v této souvislosti odkazují. Popsané donucení dvou osob k vzájemného pohlavnímu styku je dle mého názoru třeba kvalifikovat jako trestný čin vydírání.

Jen na okraj lze uvést, že zmíněná novela nebyla přijímána jako zcela vyhovující ani z hlediska její koncepčnosti. I po novele totiž zůstala právní úprava problematiky sexuálních trestných činů neucelená a nepřehledná.¹³⁴ Samo zařazení těchto deliktů do oddílu II. Hlavy 8 zvláštní části nebylo vnímáno jako nejvhodnější. Podle Císařové bylo třeba zvážit, zda by nemělo jít o samostatnou hlavu, do které by eventuálně bylo třeba zařadit i ty delikty, které jsou dnes v jiných hlavách (např. některé trestné činy spojené s pornografií).¹³⁵ Už sám pojem „trestné činy proti lidské důstojnosti“ nebyl pojímán jako přesný ani výstižný. Zařazení tohoto pododdílu do VIII. hlavy nepřispívalo k přehlednosti, neboť v prvním pododdíle byly obsaženy nejrůznější trestné činy. Pojem lidské důstojnosti je daleko širší a v právní kultuře je užíván zejména v rámci ochrany základních lidských práv a svobod v nejširším slova smyslu. V souladu s objektem sexuálních trestných činů, totiž práva každého člověka na vlastní rozhodování v pohlavní sféře, by dle Císařové byl jejich lepším pojmenováním název používaný trestním zákoníkem SRN „Trestné činy proti sexuálnímu sebeurčení“.

V rámci ucelenosti a větší přehlednosti sexuálních trestných činů bylo zdůrazňováno, že při řešení otázky, které trestné činy mají být subsumovány do zvláštní

¹³³ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1213, 1214

¹³⁴ Císařová, D.: Rekodifikace sexuálních trestných činů, Trestní právo 10/2002, str. 8

¹³⁵ Císařová, D.: Ke koncepci postihu trestných činů proti lidské důstojnosti, Trestní právo, 11/2001, str. 6

hlavy trestního zákona, nutno vždy vycházet z pečlivého uvážení odborníků ze všech podstatných oborů souvisejících s trestní politikou a sociální ochranou společnosti i jednotlivce. Zvažovat je zapotřebí všechna hlediska, nejen otázky trestního postihu, ale i zlepšení postavení oběti těchto trestných činů, zabránění recidivě a zlepšení resocializace pachatelů takovým způsobem, aby nedocházelo k nadbytečným finančním nákladům a omezování svobod a práv odsouzených dlouhým výkonem trestních sankcí.¹³⁶ V souladu se shora uvedeným je však již právní úprava současná, neboť dříve v různých hlavách trestního zákoníku upravené sexuální trestné činy jsou nyní koncentrovány v hlavě III, přiléhavě pojmenované jako trestné činy proti důstojnosti v sexuální oblasti.

Za dobu trvání platnosti trestního zákona z roku 1961, krom (bližšímu výkladu podrobené; viz výše) novely z roku 2001, nenastaly žádné podstatné změny. Lze však uvést, že právní úprava po jistou dobu pojem násilí (resp. to, kdy lze tento znak považovat rovněž za naplněný) ve formě uvedení jiného do stavu bezbrannosti lstí neznala, a to přesto, že podle dřívějšího trestního zákona z roku 1950 tento pojem takto definován byl. Po vzoru dřívější právní úpravy však později došlo ke změně a za násilí se takto způsobená bezbrannost znovu považovala. I před touto změnou však praxe a dřívější učebnice přes panující nejednotnost pohledu na tuto problematiku zastávaly povětšinou názor, že smysl slova násilí uvedení jiného do stavu bezbrannosti lstí zahrnuje. Argumentem zastánců druhého názoru bylo, že v takovém působení není obsažen prvek fyzické síly, a proto jej nelze považovat za násilí. Zastánci názoru prvního naopak považovali za rozhodný ten fakt, že podstata násilí spočívá v působení na vůli člověka, a proto i uvedení do stavu bezbrannosti lstí lze pod pojem násilí zahrnout. Podle jejich názoru se tím totiž vyřazuje složka vůle; fyzická složka spočívá v tom, že jde o působení na tělo člověka.¹³⁷ Připouštěli sice, že pojem násilí předpokládá aktivní jednání pachatele, avšak na absenci tohoto znaku nelze podle jejich názoru usuzovat tehdy, je-li toto jednání vzhledem k použitým prostředkům (např. namíchání roztoku hypnotika do nápoje požitého poškozeným) zdánlivě méně zjevné, takže se jeho intenzita může jevit jako velice malá. Rozhodující bylo podle nich to, že vzhledem k použitému prostředku je i taková intenzita násilí schopna uskutečnit úmysl pachatele, tj. překonat odpor, popřípadě v něm poškozenému zamezit. Dle zastánců tohoto názoru bylo možno násilí realizovat dvojím způsobem, a to buď brachiálně, nebo za použití nějakého předmětu, který je způsobilý učinit útok proti tělu

¹³⁶ Císařová, D.: Rekodifikace sexuálních trestných činů, Trestní právo 10/2002, str. 8, 9

¹³⁷ Nezkusil, J. a kol.: Trestní právo hmotné zvláštní část, Praha: Panorama, 1987, str. 217

důraznější, tedy za použití zbraně. Zbraní ovšem mohly být i různé chemické látky, umožňující realizovat důrazněji útok vůči tělu oběti, a to bez ohledu na to, zda mechanismus tohoto útoku a jeho účinku směřuje vůči tělu takové osoby zvenku či zevnitř. Násilím podle nich bylo tedy třeba rozumět každé opatření směřující k překonání nebo zamezení očekávaného odporu poškozené osoby.¹³⁸

Protože skutková podstata trestného činu znásilnění podle právní úpravy nového trestního zákoníku (§ 185) je v podstatě totožná s právní úpravou trestního zákona z roku 1961 ve znění po novele č. 144/2001 Sb., je pak podrobně o daných, oběma skutkovým podstatám společných, znacích, jakož i o změnách, k nimž novou právní úpravou došlo, pojednáno v kapitole, věnující se právní úpravě stávající. Rozdíly spočívají jednak ve způsobech zasažení předmětu útoku - zatímco trestní zákon z roku 1961 vyžadoval soulož nebo jiný obdobný pohlavní styk, u trestního zákoníku z roku 2009 postačí jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby (pohlavní styk) - jednak v tom, jakým způsobem tohoto účinku pachatel dosáhne, resp. se dosáhnout snaží. Dikce § 185 trestního zákoníku totiž umožňuje jako trestný čin znásilnění postihovat i různá jednání, která podle předchozí právní úpravy bylo možné kvalifikovat jen jako vydírání. Toho bylo dosaženo vypuštěním podmínky bezprostřednosti u pohrůžky násilí, rozšířením jednání i na pohrůžku jiné těžké újmy a rozšířením trestnosti na již zmíněné všechny formy pohlavního styku.¹³⁹ Podle trestního zákona z roku 1961 byla tedy skutková podstata znásilnění naplněna tehdy, když pachatel donutil jinou osobu k souloži nebo jinému obdobnému pohlavnímu styku, a to buď násilím, nebo pohrůžkou bezprostředního násilí. Případy, kdy pachatel donutil oběť k pohlavnímu styku pohrůžkou násilí (nikoliv bezprostředního) či pohrůžkou jiné těžké újmy, jakož i případy, kdy pachatel donutil oběť k jinému pohlavnímu styku než k souloži či srovnatelnému styku, se (s výhradami v této kapitole uvedenými) posuzovaly pouze jako trestný čin vydírání.¹⁴⁰ Z hlediska stránky objektivní je tudíž nová právní úprava trestného činu znásilnění podstatně širší.

¹³⁸ Maternová, J., Sovák, Z.: K některým pojmům souvisejícím s výkladem pojmu „násilí“. *Socialistická zákonnost. Časopis pro právní praxi*, Praha: Právnícký ústav ministerstva spravedlnosti, 1989, č. 3, str. 140, 141

¹³⁹ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: *Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání*, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 117

¹⁴⁰ Jelínek, J. a kol.: *Trestní právo hmotné. 2. vydání*. Praha: Leges, 2010, str. 552

2. Současná právní úprava trestného činu znásilnění

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. upravuje trestný čin znásilnění v § 185, hlavě třetí, Trestné činy proti důstojnosti v sexuální oblasti. Trestní zákonodárce krom již zmíněného (kapitola 1.5.3.) rozšíření dopadu tohoto trestného činu i na případy podle předchozí právní úpravy jako znásilnění nekvalifikovatelné upravuje i deliktu znásilnění velmi podobnou novou skutkovou podstatu trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186. Smyslem tohoto nového a v téže hlavě trestního zákoníku upraveného trestného činu je postihovat i některé další formy sexuálních útoků ohrožujících lidskou důstojnost.¹⁴¹ Obě tato ustanovení se vzájemně doplňují, rozdíl je v jednání, kdy zatímco závažnější útoky naplňují skutkovou podstatu trestného činu znásilnění, méně závažné pak skutkovou podstatu trestného činu sexuálního nátlaku.¹⁴²

Zákonodárce zvolil poněkud svéráznou konstrukci tohoto trestného činu, když méně závažné případy pohlavního styku jinak pro znásilnění netypické, učinil znakem základní skutkové podstaty (odstavec 1), zatímco případy naopak pro znásilnění typické, jako je soulož nebo jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, zvolil za okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby (odstavec 2).¹⁴³ K tomuto se pak v souvislosti s výhradami proti rozšíření dosahu skutkové podstaty znásilnění vyjadřuje i Jelínek. Podle něj lze mít pochybnosti, zda donucení k pohlavnímu styku provedenému způsobem nesrovnatelným se souloží, tedy způsobem podle § 185 odst. 1 a nikoliv odst. 2 téhož paragrafu (např. osaháváním), by mělo být označováno jako znásilnění. Taková forma jednání totiž, zvláště pak s přihlédnutím k tomu, že pachatel nemusí nutně použít násilí či pohrůžku bezprostředního násilí, příliš neodpovídá obecnému chápání významu tohoto slova. Dále lze podle Jelínka předpokládat, že ve většině případů bude pachatel donucovat oběť přímo k souloží či jinému obdobnému pohlavnímu styku, takže ve většině případů bude naplněna i kvalifikovaná skutková podstata znásilnění popsána v § 185 odst. 2 písm. a), což je pak v rozporu s tím, že znaky běžného typu daného trestného činu by měly být popsány ve skutkové podstatě základní.¹⁴⁴ Z hlediska struktury skutkové podstaty trestného činu znásilnění však proti tomuto názoru Jelínka argumentuje Šámalová tím, že

¹⁴¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 553

¹⁴² Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 117

¹⁴³ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 119

¹⁴⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 552

při tomto pojetí lze lépe navázat na základní skutkovou podstatu okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby tak, aby vyjadřovaly typovou závažnost jednotlivých kvalifikovaných skutkových podstat. Kvalifikovanou skutkovou podstatou podle § 185 odst. 2 písm. a) je totiž i vymezení dosavadního znásilnění, kdy jsou přísněji trestné určité nebezpečnější formy pohlavního styku, a to s vyšší trestní sazbou než dosud.¹⁴⁵ Nutno však v této souvislosti podotknout, že tento názor vychází z předpokladu, že pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží (odst. 1 § 185) bude vůbec jako trestný čin znásilnění kvalifikovatelný, což Jelínek, alespoň za určitých okolností případu, zpochybňuje.

Doplněním ochrany poskytované jinak ustanovením o trestném činu znásilnění jsou jednání uvedená v odst. 1 trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186 trestního zákoníku. Od znásilnění se sexuální nátlak podle § 186 odst. 1 liší podobou vynucovaného sexuálního chování. Sexuální chování oběti zde spočívá v pohlavním sebeukájení, obnažování a jiném srovnatelném chování.¹⁴⁶

Ke kolizi se skutkovou podstatou trestného činu znásilnění může za jistých okolností dojít v případech popsanych v odst. 2 § 186. V těchto případech totiž může být sporné, zda pachatel, nadřízený pracovník ve snaze dosáhnout pohlavního styku hrozí svému podřízenému (byť třeba konkludentně) jinou těžkou újmou, např. ztrátou zaměstnání, anebo pouze zneužívá svého postavení, tj. je si vědom své pracovně nadřazené pozice a spoléhá na ni. V prvním z popsanych případů by se jednalo o znásilnění, v druhém již o sexuální nátlak. Podobnost skutkové podstaty trestného činu znásilnění a sexuálního nátlaku, resp. s touto podobností související problémy aplikační tak přes pozitivní hodnocení snahy zákonodárce přistoupit prostřednictvím trestného činu sexuálního nátlaku k trestnímu postihu některých dalších forem sexuálních útoků, např. tzv. sexuálního harašení, dle Jelínka k přehlednosti právní úpravy nepřispívá. Rozdělení postihu podobných sexuálních útoků na dva různé trestné činy tak nepředstavuje žádný přínos pro kvalitu ochrany dalších zájmů, tím spíš pak, když zásadní rozdíl není ani v trestních sazbách spojených s těmito trestnými činy.¹⁴⁷ Za takových, shora popsanych, okolností případu jistě nelze než s názorem Jelínka souhlasit, nicméně, dle mého názoru – byť je

¹⁴⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1650

¹⁴⁶ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 120

¹⁴⁷ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 548

zřejmé, že mezi oběma trestnými činy může v některých případech existovat velmi tenká hranice – je nutno pamatovat na to, že existují i případy, které by s ohledem na jejich povahu a menší společenskou škodlivost nebylo přiměřené jako znásilnění nazývat a že je tedy třeba tyto sexuálně motivované činy od sebe vzájemně oddělit. Podrobně se vztahu mezi oběma trestnými činy zabývá kapitola 3.

2.1. Objekt

Trestný čin znásilnění patří mezi nejbrutálnější a nejvíce traumatizující trestné činy, které na svých obětech zanechávají dlouhodobé, často i doživotní následky. Představuje neoprávněný zásah do integrity oběti v tak citlivé oblasti, jakou je intimní život.¹⁴⁸

Druhovým objektem trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti je lidská důstojnost v sexuální oblasti. Jde proto jen o ty trestné činy, které se lidské důstojnosti dotýkají pouze ve sféře pohlavní. Jako trestné činy tohoto druhu se postihují jednání, která jsou v rozporu s mravními názory společnosti na sexuální vztahy.^{149 150} S ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe je přitom trestné porušení zejména těch mravních zásad, s jejichž zasažením je spojeno ohrožení určitých dalších zájmů (např. mravních a tělesných).¹⁵¹ Skutečnost, že jednotlivé trestní zákony odráží názory společnosti na to, jaké jednání má být kriminalizováno, platí pro povahu těchto každodenní činnosti lidí blízkých trestných činů dvojnásob. Jak bylo již řečeno, mravní názory lidí na to, co je, resp. co už (při současném zachování svobody rozhodování v pohlavních vztazích každé - sexuální aktivity se zúčastnivší - osoby) normální není, je značně individuální. V případě trestného činu znásilnění je však toliko rozhodující nikoliv samotný akt (způsob jeho provedení), ale svoboda vůle osoby poškozené a to, zda tento akt, třebaže z úhlu pohledu jiné osoby nenormální, tato osoba podstupuje dobrovolně na základě vlastního rozhodnutí.

Oproti předchozí právní úpravě trestní zákoník v názvu hlavy III upřesňuje, že se jedná o lidskou důstojnost v sexuální oblasti. Pojem lidské důstojnosti je totiž širší a

¹⁴⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 542

¹⁴⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1647

¹⁵⁰ Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 85

¹⁵¹ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 115

zahrnuje i jiné oblasti než sexuální (viz kap. 1.5.3.).¹⁵² Lidská důstojnost je tedy objektem stále, ovšem v užším slova smyslu, a to z hlediska sféry pohlavní.

Individuálním objektem trestného činu znásilnění, stejně tak jako v případě trestného činu sexuálního nátlaku podle § 186 trestního zákoníku, je právo člověka svobodně se rozhodovat o svém pohlavním životě.¹⁵³

2.2. Objektivní stránka skutkové podstaty

Z didaktického hlediska patří trestný čin znásilnění do skupiny těch trestných činů, jejichž znak, v tomto případě jednání, je charakterizován jeho mnohostí. Jedná se tedy o tzv. složitou skutkovou podstatu charakterizovanou dvojím jednáním, jednak násilným jednáním a jednak pohlavním stykem, přičemž oba dva znaky musí být naplněny kumulativně.^{154 155} Vzhledem k tomu, že znak násilného jednání lze naplnit v podobě tří alternativ, resp. podle alinei 2 § 185 odst. 1 alternativ čtyř, jedná se o zvláštní případ skutkové podstaty kumulativní i alternativní zároveň. Ať již je tedy znak násilného jednání naplněn v kterékoliv zákonem stanovené podobě, má-li být trestný čin dokonán, musí být spolu s tímto znakem naplněn i znak spočívající ve vykonání pohlavního styku.

Objektivní stránka skutkové podstaty trestného činu znásilnění záleží v tom, že pachatel:

- a) jiného násilím nebo pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy donutí k pohlavnímu styku nebo
- b) k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti.

Krom obligatorních znaků objektivní stránky skutkové podstaty v podobě jednání, následku a kauzálního nexu mezi jednáním a následkem, tvoří tuto stránku ještě znaky fakultativní v podobě hmotného předmětu útoku (oběti), účinku a kauzálního nexu mezi nimi. Pro znak účinku spadá proto tento trestný čin do kategorie trestných činů materiálních (výsledných), k jejichž dokonání dochází až vznikem účinku, v tomto případě v podobě

¹⁵² Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 116

¹⁵³ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 117

¹⁵⁴ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 121, 122

¹⁵⁵ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 542

porušení předmětu útoku (trestné činy poruchové) nikoliv pouhého nebezpečí vzniku poruchy (trestné činy ohrožovací).

Oběti trestného činu znásilnění se věnuje kapitola 2.4.

2.2.1. Jednání

Jak bylo již řečeno, trestný čin znásilnění se vyznačuje dvoufázovostí jednání. K jeho dokonání tedy nepostačí uskutečnění pouze první fáze jednání spočívající v užití násilí, pohrůžky násilí, pohrůžky jiné těžké újmy nebo zneužití bezbrannosti, ale kumulativně uskutečnění také druhé fáze jednání, tedy vykonání pohlavního styku. Teprve vykonáním pohlavního styku je trestný čin dokonán.

2.2.1.1. První fáze jednání

První fáze jednání je dána buďto některou z alternativ způsobů donucení k pohlavnímu styku uvedených v § 185 odst. 1 alinea 1 trestního zákoníku, tedy násilím, pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy na zdraví, nebo v alinei 2 téhož ustanovení zakotveným zneužitím bezbrannosti.

Ve všech těchto případech pachatelovo jednání směřuje k vykonání pohlavního styku. Pro naplnění této skutkové podstaty však není rozhodné, zda dojde k vykonání soulože, postačí jakékoli jednání považované za pohlavní styk.

2.2.1.1.1. Násilí a pohrůžka násilí

Násilím je použití fyzické síly ze strany pachatele k překonání nebo zamezení vážně míněného odporu znásilňované osoby a dosažení pohlavního styku proti její vůli. Je-li za násilí považováno použití fyzické síly pachatele nejen k překonání odporu, ale i k jeho zamezení, za odpor se pak v této souvislosti považuje odpor nikoliv jen aktuální, tj. ze

strany oběti v tu chvíli kladený, ale i odpor teprve očekávaný.^{156 157} Jelínek znak násilí pokládá za naplněný nejen v případě překonání odporu, ale i jeho pouhého oslabení.¹⁵⁸ S tím nezbyvá než souhlasit, neboť smyslem pachatelova fyzického útoku (násilí) je dosáhnout pohlavního styku, k jehož realizaci může postačit i pouhé oslabení odporu, a to v takové míře, která pachateli dosažení tohoto cíle umožní. Násilí musí být prostředkem nátlaku na vůli oběti. Není proto podmínkou, aby napadený poškozený kladl odpor, např. když si je vědom fyzické převahy útočnicka nebo útočníků a z obavy před dalším násilím odpor raději vůbec neprojevuje a plně se podrobuje vůli pachatele.¹⁵⁹

Trestný čin znásilnění je podle § 119 trestního zákoníku spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným obdobným způsobem tak, že pachatel, který ví, že v důsledku požití určitého léku bude jiná osoba uvedena do bezvědomí, spánku, nebo u ní vyvolána duševní porucha, která způsobí její bezbrannost apod., a proto, aby na ní vykonal pohlavní styk, lstivě tuto osobu přiměje k požití takového léku, který jí předpokládaný stav bezbrannosti vyvolá.¹⁶⁰

Uvedl-li proto pachatel oběť do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem a vykonal s ní pak v tomto stavu i pohlavní styk, resp. se o to alespoň pokusil, nebude pak už tento čin kvalifikován podle § 185 odst. 1 alinei 2, ale podle alinei 1 téhož odstavce v podobě násilí.¹⁶¹ Z hlediska stránky subjektivní je zapotřebí, aby se zavinění pachatele vztahovalo i na to, že jím zvolený způsob uvedení poškozeného do stavu bezbrannosti jej do tohoto stavu skutečně i přivede, resp. může vést. Za lest ovšem nelze považovat uvedení v omyl nebo využití omylu ženy o tom, že pachatel je jejím manželem (např. rozespalá žena pokládá pachatele, který vnikl do jejího bytu, za manžela). Takové jednání lze posoudit jako poškození cizích práv podle § 181 trestního zákoníku, resp. pokus tohoto trestného činu (srov. č. 36/79 Sb. rozh. tr.).¹⁶²

¹⁵⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1552, 1652

¹⁵⁷ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 117

¹⁵⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 542

¹⁵⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1552

¹⁶⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1652

¹⁶¹ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 118

¹⁶² Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 118

Pohrůžkou násilí se rozumí taková pohrůžka, z níž je zřejmé, že nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočnicka, násilí bude vykonáno, a to buď ihned, anebo někdy v bližší nebo vzdálenější budoucnosti. Při srovnání s pohrůžkou bezprostředního násilí je tedy pohrůžka násilí širší, neboť zahrnuje jak hrozbu bezprostředního násilí, tak i hrozbu, že násilí bude použito s odstupem času. Může-li být násilí vykonáno i někdy v budoucnosti, je potom možné vyhrožovat i nepřítomné osobě, např. prostřednictvím dopisu, e-mailu apod.^{163 164} Vzhledem k tomu, že znásilnění vyžaduje pohlavní styk, musí (na rozdíl od trestného činu vydírání) nakonec, byť s odstupem času, vždy dojít k osobnímu kontaktu pachatele s poškozenou znásilňovanou osobou, jež se podrobuje dříve pronesené pohrůžce, která již ani nemusí být opakovaná. Příkladem může být případ, kdy pachatel pronese telefonicky pohrůžku násilí s tím, aby se poškozená dostavila na určité místo za účelem pohlavního styku, jinak ji zlomí ruku. Poškozená se pak z obavy z uskutečnění násilím, neboť zná agresivitu pachatele, na jím uvedené místo dostaví a zde se již bez další pohrůžky násilí podrobí vůli pachatele a pohlavní styk s ním vykoná.

K naplnění znaku násilí je nutné požadovat, aby šlo o takovou pohrůžku, z níž by bylo patrné, že násilí bude použito, nepodrobí-li se napadená osoba vůli útočnicka (srov. přiměřeně R 17/1982).

Pohrůžka násilí nemusí směřovat přímo proti napadenému. Může směřovat vůči jeho dítěti, blízkému příbuznému apod. Pohrůžka se může týkat i násilí na majetku, vždy však jejím obsahem musí být násilné chování, tedy použití fyzické síly, neboť postrádá-li pohrůžka tento charakter a je jí jen vyjadřována těžká újma, jedná se o znak „pohrůžky jinou těžkou újmou“.¹⁶⁵

Jako u násilí i v případě pohrůžky násilí platí, že tato musí směřovat k dosažení pohlavního styku. Nestačí, kdyby například pachatel použil pohrůžku násilí, která směřuje k tomu, aby se poškozená jen svlékla.¹⁶⁶

¹⁶³ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 543, 544

¹⁶⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1652

¹⁶⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1652

¹⁶⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 543, 544

2.2.1.1.2. Pohrůžka jiné těžké újmy

Pohrůžka jiné těžké újmy může spočívat v hrozbě způsobení majetkové újmy, může směřovat i proti cti a dobré pověsti, rodinnému životu, k rozvratu manželství, k zahájení trestního stíhání poškozeného (srov. R 27/1982) a uplatnění zajišťovacích úkonů (bez ohledu na to, zda poškozený skutečně spáchal trestný čin), dále může směřovat ke ztrátě zaměstnání apod.^{167 168}

Při posuzování zda jde o jinou těžkou újmu, je nutno přihlížet k osobním poměrům napadeného, k jeho vyspělosti, zkušenostem, psychickému stavu apod.

2.2.1.1.3. Donucení

Donucením jiného k pohlavnímu styku se rozumí překonání jeho vážně míněného odporu.¹⁶⁹ Donucení obsahuje prvek nesouhlasu poškozeného. Není proto donucením, jestliže poškozený s pohlavním stykem souhlasí nebo jestliže poškozený odpor pouze předstírá (forma hry) nebo po počátečním odporu dobrovolně svolí. Upustí-li však poškozený od dalšího odporu pro beznadějnost, z odůvodněného strachu či pro vyčerpání, jde stále o donucení. Kdyby se pachatel vzhledem k menšímu odporu poškozené osoby, se kterou má úmysl mít pohlavní styk, domníval, že jde jen o odpor předstíraný a že ve skutečnosti poškozená osoba s pohlavním stykem souhlasí, jednalo by se o skutkový omyl negativní, spočívající v tom, že obviněný nevěděl o okolnostech naplňujících znaky trestného činu znásilnění, a byla by tím vyloučena jeho trestní odpovědnost za úmyslný trestný čin. Odpovědnost pachatele však není vyloučena, jestliže napadená žena vyvíjí méně intenzivní odpor vzhledem k opožděnému vývoji své osobnosti a pachateli je tento stav ženy znám (srov. č. 63/78 Sb. rozh. tr.).^{170 171}

Odpor znásilňované osoby musí být důkazně prokázán, neboť právě na této okolnosti záleží posouzení celého případu. Takovým důkazem může být pokus

¹⁶⁷ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 544

¹⁶⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1653

¹⁶⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1653

¹⁷⁰ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 118

¹⁷¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 543

znásilňované osoby o útěk, volání o pomoc, prosba pachateli, aby osobu nechal na pokoji, aktivní odpor poškozené osoby (bitím pachatele, kousáním, škrábáním atp.).¹⁷²

Trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1. se s odkazem na rozhodnutí R 48/1977 dle názoru Šámalové a Šámala může dopustit i ten, kdo násilím nebo pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy donutí jiného k pohlavnímu styku s jinou osobou (muže s jiným mužem, s jinou ženou, anebo dva jiné muže nebo dvě jiné ženy, anebo ženu s jiným mužem), přičemž donucení se může týkat obou takových osob nebo jen jedné z nich, když druhá osoba má pohlavní styk s obětí dobrovolně a zpravidla bude tedy spolupachatelem.¹⁷³ Pokud se ale donucení dvou mužů nebo dvou žen (alternativně také muže a ženy) k jinému pohlavnímu styku týkalo obou těchto osob a ten, kdo vykonal násilí nebo pohrůžku bezprostředního násilí směřující k tomuto donucení, se pak s těmito osobami onoho jiného obdobného pohlavního styku neúčastnil, nebyla by splněna podmínka spočívající v druhé fázi jednání (vykonání soulože), a takové jeho počínání by proto ani nemohlo být jako trestný čin znásilnění kvalifikováno, a pokud, tak jen ve formě pokusu, to ovšem pouze tehdy, bylo-li sice úmyslem takového pachatele se na jiném pohlavním styku s těmito dvěma osobami účastnit, ale k tomuto nakonec nedošlo. Jestliže by ale takový úmysl pachatele shledán nebyl a jeho úmyslem bylo pouze donutit dvě osoby k vzájemnému pohlavnímu styku, pak by se dle mého názoru jednalo o trestný čin vydírání. Ve shora citovaném rozhodnutí R 48/1997 se jednalo o případ, ve kterém obviněný pod pohrůžkou zbití donutil k vzájemné souloži svého nezletilého syna a nezletilou dceru. Podle názoru soudu, který toto rozhodnutí vydal, není přitom při právním posouzení tohoto skutku rozhodné, zda donucení směřovalo k tomu, aby soulož vykonal ten, kdo k tomu ženu nutil (v tomto případě tedy otec), nebo jiná osoba. S tímto názorem však z důvodů shora uvedených nesouhlasím. Trestný čin znásilnění je po objektivní stránce charakterizován dvojitým jednáním, přičemž obě tato jednání musí být splněna kumulativně. V daném případě však tato podmínka splněna nebyla, a protože úmyslem pachatele vykonání pohlavního styku vůbec ani nebylo, nemohlo se v takovém případě jednat ani o pokus znásilnění.

¹⁷² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 543

¹⁷³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1653

2.2.1.1.4. Zneužití bezbrannosti

Zatímco v případě alternativ jednání daných násilím nebo pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy je k naplnění skutkové podstaty trestného činu znásilnění vždy ještě třeba donucení k pohlavnímu styku, podle v témže odstavci se nacházející další formy jednání (alinea 2) dané zneužitím bezbrannosti se však z povahy věci logicky k naplnění této skutkové podstaty trestného činu donucení již nepožaduje. V tomto případě namísto donucení nastupuje zneužití daného stavu.

Za bezbrannost se ve smyslu § 185 považuje takový stav oběti, ve kterém, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem, není vzhledem k okolnostem schopna projevit svou vůli, popř. ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání (R 43/1994-II).

Pojem bezbrannosti je v případě trestného činu znásilnění chápán v jeho nejširším smyslu. Jednak se může jednat o bezbrannost, která předpokládá celkovou odevzdanost pachateli bez jakýchkoliv známek projevu vlastní vůle či schopnosti na požadavky pachatele jakkoli reagovat. Jedná se zde o takový stav bezbrannosti, kdy se oběť nachází v situaci, již sama nevnímá, a tudíž není schopna jakéhokoliv vlastního úsudku, a tedy ani jakkoli ovlivnit jednání pachatele. V takovém stavu se nachází např. člověk, který je v bezvědomí, v mdlobách nebo v silném obluzení alkoholem, při němž zcela nevnímá situaci kolem sebe (srov. B 5/1979-24), v hypnotickém spánku, v umělém spánku nebo hlubokém spánku (srov. R 36/1979), pod vlivem drog, které ho zcela zbavily vlády nad sebou samým, anebo v obdobném stavu způsobeném chorobou apod. Jde o stav, v němž si oběť vůbec neuvědomuje, co se s ní děje, a proto ani nemůže hodnotit situaci, ve které u ní dochází k pohlavnímu styku s pachatelem (srov. přiměřeně B 5/1979-24). Tuto bezbrannost lze označit za celkovou či absolutní.

Ve stavu bezbrannosti se však nacházejí i osoby, které sice vnímají okolní svět, avšak jejich duševní a rozumové schopnosti nejsou na takové úrovni nebo takovém stavu, aby si ve své mysli dokázaly situaci, v níž se nacházejí, dostatečně přiléhavě ze všech souvislostí vyhodnotit a přiměřeně, logicky a účinně na ni reagovat. Tak tomu obvykle bývá např. u osob trpících duševní chorobou, pro niž nechápou význam pachatelova jednání, anebo u dětí či osob mentálně zaostalých, které nemají dostatečné znalosti a zkušenosti, aby byly schopny posoudit význam odporu proti vynucovanému pohlavnímu styku (srov. přiměřeně R 17/1982) apod. V takových případech bezbrannosti se jedná o psychickou bezbrannost, v důsledku níž oběť často nechápe, co se po ní požaduje, resp. co

je smyslem jednání pachatele, nebo není způsobilá vůbec domyslet a vyhodnotit důsledky takového jednání atd.

Kromě takto absolutně chápané bezbrannosti se však oběť může nacházet i ve stavu, kdy je bezbranná, nikoliv proto, že zcela nevnímá svět kolem sebe nebo není způsobilá chápat význam pachatelova jednání, ale proto, že ač ví, co se s ní děje, není schopna se buď vůbec, anebo účinně bránit, přestože by tak učinit chtěla. V takovém stavu bezbrannosti je osoba spoutaná nebo osoba s fyzickou vadou omezující její hybnost, osoba upoutaná na lůžku nebo na vozíku, osoba ochrnutá, vysílená nemocí nebo přestárlá apod. Jedná se tedy o stav, při němž oběť není schopna vzdorovat nepřijatelnému chování pachatele pro nedostatek tělesných sil a schopností. V důsledku tohoto stavu je taková osoba fyzicky bezbranná, a vzhledem k tomu že takový fyzický stav vždy ovlivňuje i psychiku handicapované osoby, je třeba přihlížet i k tomu, že stav její tělesné bezbrannosti může způsobovat i její bezbrannost psychickou.

Za bezbrannost se však nepovažuje stav poškozené osoby, která je sice nezletilá, ale natolik fyzicky a duševně vyspělá, že je schopna pochopit jednání pachatele a svůj případný nesouhlas s tímto jednáním dát dostatečně zřetelně najevo (R 43/1994-II).

Zneužití spočívá v tom, že pachatel o konkrétní skutečnosti ví, a právě tuto skutečnost využije k tomu, aby dosáhl svého cíle.

O zneužití bezbrannosti půjde s ohledem na shora uvedené proto tehdy, je-li oběť bez přičinění pachatele v takovém stavu, ve kterém není vzhledem k okolnostem činu schopna projevit svou vůli, pokud jde o pohlavní styk s pachatelem, popř. ve kterém není schopna klást odpor jeho jednání (srov. R 43/1994-II).

Pro zneužití bezbrannosti ve smyslu § 185 odst. 1 trestního zákoníku je rozhodné, že pachatel dosáhne pohlavního styku s osobou bezbrannou právě proto, že je tato osoba v důsledku své bezbrannosti neschopna čelit aktivitám obviněného, není však rozhodné, zda je osoba v takovém stavu bezbrannosti relativně trvale nebo se do stavu bezbrannosti dostala v důsledku svého tělesného nebo psychického stavu nebo zásahem jiné osoby než pachatele bez dorozumění s ním. Nastal-li stav bezbrannosti přičiněním pachatele, půjde o pohlavní styk zneužitím bezbrannosti jen tenkrát, pojal-li pachatel úmysl s obětí mít pohlavní styk teprve potom, kdy ji do stavu bezbrannosti přivedl, anebo kdyby jednání

pachatele při od počátku daném generálním úmyslu s ní pohlavní styk mít nebylo možno považovat za lest, což však zpravidla nebude přicházet v úvahu.¹⁷⁴

Uvedení poškozeného do stavu bezbrannosti lstí nebo jiným podobným způsobem se dle § 119 trestního zákoníku posuzuje jako násilí (viz kapitola 2.2.1.1.1.).^{175 176}

Domněnka pachatele, že by poškozený, nacházející se ve stavu bezbrannosti, souhlasil s pohlavním stykem, trestní odpovědnosti za znásilnění podle odborné literatury zpravidla nezabývá.^{177 178} Podle § 30 odst. 2 trestního zákoníku totiž o případ okolnosti vylučující protiprávnost, a tudíž i trestnost, jde i tehdy, je-li svolení poškozeného dáno až po spáchání činu jinak trestného, mohl-li pachatel důvodně předpokládat, že osoba, jejíž zájmy, o nichž tato osoba může bez omezení oprávněně rozhodovat, byly činem „dotčeny“, by tento souhlas jinak udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům.

Přistoupíme-li k výkladu tohoto ustanovení, je z jeho znění patrné, že rozhodující úlohu zde mají hrát okolnosti případu a poměry osoby nacházející se ve stavu bezbrannosti. Okolnostmi případu jsou ty, jenž by jinak charakterizovaly povahu a závažnost spáchaného činu, tj. ty, které odpovídají individuálním zvláštnostem činu posuzovaným z hlediska zvláštností pachatele, pohnutek, způsobu provedení, místě, času apod. Poměry osoby ve stavu bezbrannosti budou naopak ty, které charakterizují primárně oběť. Takovými budou zejména zdravotní stav oběti, případně její rodiny, těhotenství, apod. Na základě uvedeného by tedy bylo možné dospět k závěru, že dojde-li k vykonání pohlavního styku mezi mužem a jeho, např. ve spánku se nacházející, a tudíž i bezbrannou, manželkou v době, kdy by tato žena, nebýt ve stavu spánku (bezbrannosti), s pohlavním stykem s ohledem na právě uvedené okolnosti případu a její poměry souhlasila, tj. například v době, kdy obvykle mezi manžely k pohlavnímu styku dochází (pouze však z důvodu pozdního příchodu manžela z práce nebo unavenosti ženy, k tomuto došlo až v průběhu jejího spánku), manželství lze obecně označit za fungující, žena není nemocná nebo z jiného důvodu pohlavního styku méně schopná nebo vůbec neschopná, neměl by pak takový manžel být za předpokladu dodatečného souhlasu jeho ženy trestně odpovědný, neboť měl dostatek důvodů její

¹⁷⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1653, 1654

¹⁷⁵ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 118

¹⁷⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 544

¹⁷⁷ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 118

¹⁷⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1655

souhlas předpokládat. Naopak, pokud by k takovému pohlavnímu styku došlo v době, kdy jsou oba manželé v rozvodovém řízení, pohlavní život spolu již delší dobu (zejména, je-li důvod toho dán na straně postižené ženy) nevedou, pak by tato okolnost vylučující protiprávnost být aplikována neměla.

Takový – až mechanický a k dalším okolnostem nepřihlížející - výklad však podle mého názoru neobstojí. Důvodem je jednak specifická, jakou je tímto činem zasahováno do integrity dotčené osoby, jednak sám zájem (chráněná právní hodnota) tímto činem dotčený. Třebaže by se tedy jednalo o pohlavní styk uskutečněný za okolností v prvním případě popsaných, dodatečný souhlas poškozené osoby jako okolnosti vylučující protiprávnost na případy tohoto druhu aplikovat nelze, neboť ať již je vztah mezi ženou a mužem jakkoliv ideální, otázka momentálního rozhodnutí se o pohlavním životě je v každém jednotlivém případě natolik individuální, nepředvídatelná a jako hodnota nedotknutelná a neomezitelná, že daná osoba, v popisovaném příkladu muž, nemůže být nikdy vzhledem k povaze této hodnoty bez alespoň minimálních pochybností o skutečné vůli ženy. Toto právo je třeba respektovat za každých okolností, a jsem proto názoru, že jakkoliv racionálně odůvodněná domněnka dodatečného a ve skutečnosti pak i obětí daného souhlasu trestní odpovědnosti zbavit pachatele vždy a za každých okolností nemůže. Nutno totiž podotknout, že, byť se jedná o případy spíše akademického povahy, je třeba si vždy uvědomit, že dodatečný souhlas – tím spíše, je-li ženou projeven ihned po dokonání pohlavního styku - nemusí být pokaždé touto ženou i následně jako opravdu míněný vnímán, neboť dala-li jej dříve, tak často z důvodu řady pozitivních okolností, dobře fungujícího manželství nebo vztahu nevyjímaje. To však právě pro povahu tímto činem dotčeného zájmu ještě nevylučuje možnost, aby tento čin dotyčná žena i za takových „ideálních“ okolností fungování manželství (vztahu) následně vnímala jako z její strany nedobrovolně a proti její vůli vykonaný.

Otázku partnerského fungování obecně nelze ztotožňovat a klást na stejnou úroveň se sexuálním životem mezi partnery. To že je vztah fungující ještě neznamená, aby partner na tuto skutečnost spoléhal, ne-li ji zneužíval a druhého partnera tak zbavoval možnosti svobodně se v otázce jeho pohlavního života rozhodnout. Argumentace tohoto typu proto podle mého názoru neobstojí a je-li dříve daný souhlas partnerem vzat zpět nebo jinak odvolán, je třeba se případem náležitě zabývat a k dříve udělenému souhlasu v průběhu trestního řízení pouze přihlídnout, nikoliv jej pokládat za rozhodující a při odůvodnění skončení trestního řízení na něj bez posouzení všech okolností případu jen odkázat, a tím

tak de facto tento dříve nevázně míněný formální souhlas povýšit nad skutečnou úlohu trestního práva.

Zdál-li by se někomu takovýto výklad za extenzivní, resp. co do okolnosti vylučující protiprávnost restriktivní, a pro trestní právo proto nepřipustný, podotýkám, že i kdyby poškozená osoba dodatečný souhlas odvolala, neznamená to nutně, že k trestnímu stíhání pachatele musí pokaždé dojít. Předně je zapotřebí, aby k trestnímu oznámení vůbec došlo nebo, aby se orgány činné v trestním řízení o činu jinak dozvěděly, a dále, i kdyby tato skutečnost nastala, jednalo-li by se o manžela nebo druha, trestní stíhání by stejně bylo podle § 163 trestního řádu podmíněno souhlasem osoby poškozené. V souvislosti s § 163 je však třeba upozornit na § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu. Podle tohoto ustanovení souhlas poškozeného s trestním stíháním není třeba, pokud z okolností je zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůžkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností. Jsou-li tyto okolnosti rozhodující už při rozhodování o otázce zahájení trestního stíhání a pokračování v něm, tím spíše pak musejí být okolnostmi stejně významnými při posuzování vážnosti a opravdovosti vůle poškozené při jí neodvolaném dodatečném souhlasu s pohlavním stykem. I z těchto důvodů mám proto za to, že k této okolnosti vylučující protiprávnost nelze přihlížet bez toho, aby se orgány činné v trestním řízení nejdříve souhlasu poškozené, resp. jeho dobrovolnosti a vážnosti, jako projevu vůle, a to z hlediska všech pro tento úkon rozhodujících náležitostí, věnovaly stejně pečlivě jako v případě pouhého doznání pachatele. A protože lze předpokládat, že takový nevázně míněný souhlas s pohlavním stykem bude dán právě za okolností uvedených v ustanovení § 163 odst. 1 písm. d) trestního řádu, je pak nepodstatný nejenom nesouhlas s trestním stíháním, resp. zpětvzetí souhlasu, ale i dodatečný souhlas poškozené z hlediska § 30 trestního zákoníku. Dojde-li proto k zahájení trestního stíhání, i dodatečný souhlas poškozené s vykonáním pohlavního styku v době její bezbrannosti musí být podroben testu okolností uvedených v § 163 odst. 1 písm. d) trestního řádu a dospěje-li se k závěru, že v tomto testu souhlas poškozené neobstál a byl opravdu dán za některé z okolností v § 163 odst. 1 písm. d) trestního řádu, pachatel k trestní odpovědnosti veden být musí.

Pokud by k pohlavnímu styku došlo za takových okolností případu a poměrů osoby činem dotčené, že by její souhlas pachatel důvodně předpokládat nemohl, pak třebaže by byl tento souhlas dodatečně dán, již ze znění § 30 trestního zákoníku lze dospět k závěru, že tu tento důvod vylučující protiprávnost aplikovatelný nebude. Pokud by taková oběť dodatečný souhlas s pohlavním stykem dala, jednalo by se o negativní omyl o okolnostech

vylučujících protiprávnost; pachatel nevěděl, že je tu některá z okolností, která vylučuje jeho trestní odpovědnost, a proto by mohl být trestně odpovědný za pokus trestného činu znásilnění. Jestliže si však osoba poškozená tento souhlas nerozmyslí, a ani souhlas podle § 163 trestního řádu proto nedá, nebo vůbec k trestnímu stíhání z jejího ani jiného podnětu nedojde, je pak v takovém případě (s výhradou okolností v § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu) stejně tento její dodatečný souhlas v otázce trestní odpovědnosti, resp. potrestání pachatele rozhodující. Ve svých důsledcích platí potom totéž i tehdy, jestliže pachatel naopak předpokládal, že by dotčená osoba, nebýt ve stavu bezbrannosti, s pohlavním stykem nesouhlasila, ale z její strany tento souhlas nakonec dán byl. I zde je však nutno zkoumat skutečnou vůli osoby poškozené a to, zda k souhlasu nedošlo za okolností podle § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu. Pokud ano, platí totéž, co bylo uvedeno v předchozím odstavci.

2.2.1.2. Druhá fáze jednání

Druhou fází jednání kumulativně přistupující k první fázi jednání jako znaku objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu znásilnění je vykonání pohlavního styku. A právě z tohoto důvodu, jak ostatně bylo již několikrát řečeno, až teprve vykonáním pohlavního styku je tento trestný čin dokonán. Z toho také vyplývá, že jako spolupachatele posoudíme každého, kdo vykonal pouze první fázi jednání, i když se na druhé fázi nepodílel nebo naopak (např. jeden ze spolupachatelů se dopustil pouze násilí, zatímco druhý pouze soulož). Předpokladem v obou zmíněných případech je samozřejmě, že obě části jednání byly kryty zaviněním (srov. č. 66/55, 17/82 Sb. rozh. tr.).¹⁷⁹

Pohlavním stykem je jakýkoliv způsob ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, stejného nebo různého pohlaví.¹⁸⁰ Systematicky vyloženo, je-li znakem podle § 185 odst. 1 pouze pohlavní styk, zatímco podle odst. 2 téhož paragrafu už jen soulož či pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, nemůže se pak výklad pojmu pohlavní styk omezit pouze na případy těchto dvou, v ustanovení § 185 odst. 2 uvedených, kvalifikačních okolností. Pohlavní styk je pojmem širším než soulož i než pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží a zahrnuje jednání vyvolaná pohlavním pudem, jejichž

¹⁷⁹ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 119, 120

¹⁸⁰ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 544

podstatou je fyzický kontakt s druhou osobou, tj. dotyk, který směřuje k ukojení sexuálního nutkání. Pohlavní styk proto při tomto svém základním vymezení zahrnuje nejenom soulož (coitus) a jiné pohlavní styky provedené způsobem srovnatelným se souloží, ale širokou škálu dalších činností.^{181 182} S takto „extenzivně“ provedeným výkladem pojmu pohlavní styk se však neztotožňuje Kalvodová. Stejně tak jako já i ona sice argumentuje výkladem systematickým, ovšem s opačným výsledkem. Podle ní, je-li znakem základní skutkové podstaty podle § 185 odst. 1 pohlavní styk, zatímco podle kvalifikované skutkové podstaty obsažené v § 185 odst. 2 soulož nebo jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, nemůže pak pojem pohlavní styk tyto kvalifikační okolnosti zahrnovat.¹⁸³ S tímto výkladem ovšem nesouhlasím a připojuji se k názoru většiny, nehledě na to, že již z výkladu slovního lze z použitého poměru slučovacího („nebo“) a ze slov „jiný pohlavní styk (...)“ dospět k závěru, že i v případě alternativ sexuálního chování v odst. 2 se o pohlavní styk jedná. Je-li použito slova „jiný“, rozumí se tím sice styk nekvalifikovatelný jako soulož či pohlavním styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží, tak či onak ale stále jako styk pohlavní.

Při pohlavním styku je pachatel sám v osobním kontaktu s obětí a koná na jejím těle sexuální praktiky, anebo jde o vzájemné, pachatelem vynucené, jednání s poškozeným v sexuální sféře. Jestliže by nedošlo k fyzickému kontaktu pachatele s druhou osobou, a nejednalo by se tedy o styk, ale pachatel by jen násilím, pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy působil na druhou osobu, aby sama, bez fyzického kontaktu s ním, činila sexuální praktiky, nejednalo by se o trestný čin znásilnění podle § 185, nýbrž o trestný či sexuálního nátlaku podle § 186, eventuálně o trestný čin vydírání podle § 175.¹⁸⁴ Tuto definici pohlavního styku je ovšem z důvodu dvoufázovosti jednání nutno vykládat extenzivně, a za pachatele je proto třeba považovat i toho, kdo by sám v osobním kontaktu s obětí ve shora uvedeném smyslu nebyl, neboť - při zachování subjektivní podmínky spolupachatelství (úmysl spáchat trestný čin společným jednáním) - vykonal pouze první fázi jednání, zatímco druhou již druhý spolupachatel (např. jeden ze spolupachatelů se dopustil pouze násilí, zatímco druhý pouze soulož).

¹⁸¹ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 544, 545

¹⁸² Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1651

¹⁸³ Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 87

¹⁸⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1652

Takto vymezené jednání musí směřovat k pohlavnímu uspokojení pachatele, nezáleží však na tom, zda k němu v konkrétním případě skutečně dojde.¹⁸⁵

2.2.1.2.1. Soulož

Souloží (coitem) se rozumí spojení pohlavních orgánů muže a ženy. Při souložích fakticky dochází k tomu, že mužský pohlavní úd vnikne do pohlavního orgánu (vagíny, pochvy) ženy. To znamená, že oba tyto orgány se spolu spojí v jednom okamžiku. Za dokonanou soulož se podle aplikační praxe považuje i jen částečné zasunutí pohlavního údu muže do pohlavního ústrojí ženy, a to bez ohledu na to, zda došlo k pohlavnímu ukojení nebo, v případě poškozené panny (virgo intacta), porušení panenské blány (srov. č. 96/53, 17/82 Sb. rozh. tr.).^{186 187 188}

Z hlediska lékařského se za dokonanou soulož pokládá ta soulož, při níž dojde k ejakulaci, přičemž dojde-li k této ejakulaci v okamžiku imise pohlavního údu do pochvy, jedná se o dokonanou soulož nechráněnou a naopak, dojde-li k ejakulaci nikoliv v době imise pohlavního údu do pochvy, o dokonanou soulož chráněnou. Proběhne-li však znásilnění bez ejakulace, z hlediska lékařského se pak hovoří o pohlavním styku nedokonaném.¹⁸⁹

Trestní zákoník řadí soulož, jakožto nejzávažnější formu pohlavního styku, mezi zvláště přitěžující okolnosti v § 185 odst. 2 písm. a), a to vedle činu spáchaného na dítěti (§ 185 odst. 2 písm. b) anebo se zbraní (§ 185 odst. 2 písm. c). Je proto nepochybné, že v případě soulož je o pohlavní styk, k němuž pachatel donutí jiného násilím nebo pohrůzkou násilí či jiné těžké újmy, nebo k takovému činu zneužije jeho bezbrannosti, jak předpokládá odst. 1, ale proto, že jde o soulož, je současně naplněna i tato okolnost

¹⁸⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1651

¹⁸⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 545

¹⁸⁷ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 119

¹⁸⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1655

¹⁸⁹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 244

podmiňující použití vyšší trestní sazby podle § 185 odst. 2 písm. a). Stejně je tomu u jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží.¹⁹⁰

Pokud jde o pouhý dotyk pohlavních orgánů, v tomto, přestože je i nadále odborná literatura názoru opačného, platí *mutatis mutandis* totéž co v kapitole 1.5.3., na níž v této souvislosti odkazují. Na rozdíl od předchozí právní úpravy je ale stávající právní úprava, co se alternativ sexuálního chování týká, širší. Zatímco tedy dřívější právní úprava počítala pouze se souloží a jiným obdobným pohlavním stykem, podle současné právní úpravy se trestného činu znásilnění lze *cum grano salis* dopustit v podobě jakéhokoliv pohlavního styku, resp. jakéhokoliv způsobu ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby stejného nebo různého pohlaví. Na otázku položenou v kapitole 1.5.3., jak kvalifikovat pouhý, úmyslem pachatele vedený, dotyk jeho pohlavního údu s ústy nebo análním otvorem oběti lze tudíž pro existenci zákonem upravené třetí alternativy sexuálního chování odpovědět jinak, resp. argumentačně lépe a přesněji. Bude tedy takový, úmyslem pachatele, vedený dotyk jeho pohlavního údu s orálním nebo análním otvorem oběti považován ještě za pokus znásilnění v podobě pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží nebo již za dokonáný trestný čin znásilnění v podobě třetí alternativy, tj. pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží? Vyjdeme-li z mnou v kapitole 1.5.3. naznačeného výkladu a toho, že za dokonáný se pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží považuje až zasunutím pohlavního údu do orálního nebo análního otvoru, pak, právě pro existenci třetí nejméně závažné alternativy sexuálního chování, považují takový dotyk pohlavního údu pachatele s orálním nebo análním otvorem oběti za dokonáný trestný čin znásilnění v podobě pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží. Totéž potom platí pro všechna jiná sexuální chování orálnímu nebo análnímu styku podobná, která lze, alespoň podle názorů v odborné literatuře vyjádřených, hodnotit jako „jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží“.

Je-li úmyslem pachatele vykonat pouhý dotyk a nikoliv spojení (zasunutí) i u těch forem sexuálního chování, které jsou považovány za jiný pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží a pro které zároveň platí, že teprve až aktem zasunutí jsou dokonány, pak (znovu jako v kapitole 1.5.3.) platí, že pro neexistenci v pořadí čtvrté, méně závažné další formy sexuálního chování, by takový dotyk mohl být hodnocen buď

¹⁹⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1655

ještě jako znásilnění v podobě pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží, nebo jako trestný čin vydírání. Vzhledem k tomu, že pohlavním stykem provedeným způsobem nesrovnatelným se souloží žádné takové – v „zasunutí“ spočívající - sexuální chování není (viz níže), tento případ v praxi proto zřejmě ani nenastane.

2.2.1.2.2. Jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží

Bylo již řečeno (kap. 1.5.3.), že zavedením nového pojmu jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží se zákonodárce snažil odstranit vágnost předchozí právní úpravou ustanoveného pojmu jiného obdobného pohlavního styku, a že i přes to, že jde o formulaci o něco přesnější, zůstává i tato poněkud neostrá, a že i tato přináší řadu otázek, neboť použití jiného termínu tam, kde si již praxe v celku s jeho výkladem poradila, otevírá prostor pro úvahu, zda ona nová formulace, jak i důvodová zpráva uvádí, je skutečně zpřesněním, nebo má i odlišný obsahový význam.¹⁹¹ S tímto názorem však nesouhlasí Šámal a Šámalová. Tento pojem totiž podle nich všechny praktiky, které pod něj lze podřadit, charakterizuje výstižněji, a proto by ani v praxi žádné výkladové problémy – jako tomu bylo v případě onoho jiného obdobného pohlavního styku – vznikat neměly.¹⁹² Že s tímto názorem podle mne nelze zcela souhlasit pak vyplývá z dále níže uvedeného.

Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží se v odborné literatuře považuje především již zmíněný orální nebo anální sex. Jako další příklad tohoto sexuálního chování je vcelku shodně uváděno zasouvání prstů do pochvy ženy (digitální penetrace).^{193 194} V případě ostatních forem sexuálního chování, a to včetně digitální penetrace, však mají někteří autoři pochybnosti, neboť dle nich zde může být sporné, zda je opravdu pod jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží subsumovat nebo ne. Takovými ostatními a spornými případy je zasouvání mužského údu mezi prsa ženy (coitus inter femora), zasouvání pohlavního údu muže do podpaží či mezi

¹⁹¹ Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny. Praha: Leges, 2009, str. 89

¹⁹² Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1648

¹⁹³ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 119

¹⁹⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, str. 545

stehna, vzájemné tření genitály u žen, vzájemná heterosexuální či homosexuální masturbace.^{195 196}

Stejně tak, jako to dříve podobně platilo pro jiný obdobný pohlavní styk, tak i pro pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží se při hodnocení, zda konkrétní sexuální chování takto označit lze, vychází z toho, jestli pohlavní styk je způsobem provedení a svou závažností srovnatelný se souloží, přičemž závažnost je třeba hodnotit též z hlediska jeho psychických a fyzických následků pro oběť.¹⁹⁷ Při kvalifikaci je proto rozhodující srovnatelnost daného sexuálního aktu se souloží, a to jednak co do způsobu provedení, jednak co do závažnosti. Co se srovnatelnosti provedení týká, jiný pohlavní styk musí být srovnatelný se situací, při níž dochází ke spojení pohlavních orgánů muže a ženy.

V teorii jsou rozeznávány dvě, resp. tři skupiny případů jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží.

1) Jestliže se u soulože předpokládá současné spojení pohlavního orgánu muže a ženy, pak srovnat s tím lze situaci, kdy do pohlavního orgánu ženy neproniká pohlavní úd muže, ale tato situace je prováděna za pomoci jiného mechanismu, např. jazykem, prsty, jiným předmětem (vibrátorem). Srovnatelný způsob se souloží zde spočívá v tom, že se simulovaným mechanismem navozuje situace stejná, jako když do vagíny (pochvy) ženy pronikne mužský pohlavní úd, což potom znamená, že je tento mechanismus schopen vyvolat stejný účinek, jako kdyby o takovou simulaci nešlo a jednalo by se o skutečnou soulož. V případě zasouvání prstů nebo jiných předmětů do ženského pohlavního ústrojí je tedy tato podmínka splněna tehdy, pokud napodobují pohyby pohlavního údu ve vagíně ženy. Důležitým je v této souvislosti fakt, že pohlavní dráždění vzniká bez ohledu na to, zda jde o skutečný úd či jeho přiměřenou náhražku. Žena totiž často nedokáže v případě soulože sama ani rozlišit, čím bylo do jejích pohlavních orgánů vnikáno, neboť tyto orgány takovou rozlišovací schopnost nemají.¹⁹⁸ V případech této skupiny tedy dochází ke spojení, pohlavní úd je však na rozdíl od soulože nahrazen jiným prostředkem ukájení pachatele.

¹⁹⁵ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 119

¹⁹⁶ Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 87

¹⁹⁷ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 119

¹⁹⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1651, 1655, 1656

Zatímco v případě těchto forem jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží může být pachatelem muž i žena, obětí zde z důvodu simulace pohlavního údu a nikoli pochvy ženy může být logicky jen žena.

Pokud jde o digitální penetraci, jsou Šámalová i Šámal toho názoru, že u takového počínání lze dovést srovnatelnost provedení i účinku, jako je tomu u soulože, pouze v případě hlubokého vnikání prstů do pochvy ženy, neboť jen takto a intenzivně prsty prováděná penetrace je mechanismem provedení srovnatelná se souloží. Mohou však existovat případy, kdy tento mechanismus podobnost soulože nenavodí, např. v důsledku malé intenzity penetrace v případě jen povrchového osahávání genitálu ženy spojené s nevýznamným krátkodobým a povrchním vniknutím. Tyto případy je pak velmi obtížné od běžného osahávání odlišit. Bude proto vždy nutné zvážit konkrétní okolnosti a v každém případě pečlivě posoudit, zda se jedná o situaci srovnatelnou se souloží (srov. TR NS 35/2007-T 990).¹⁹⁹ Nebylo-li by však vzhledem k intenzitě a okolnostem případu možné digitální penetraci považovat za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, i v takovém případě by se o znásilnění, byť v podobě alternativy pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží, dle mého názoru jednalo. Totéž potom platí i o - zejména pak s ohledem na v porovnání s délkou prstů - menším jazyku. Je-li tohoto užito jako náhražky pohlavního údu muže při pronikání do pochvy ženy nebo jiného otvoru (viz níže), rozhodujícím bude jeho délka, resp. způsob jakým s ním pachatel naloží. V tomto případě se však jedná již spíše o akademickou diskusi, neboť případy abnormálně velkého jazyka pachatele schopného simulovat pohlavní úd muže nebudou příliš časté. Tak či onak, i zde půjde minimálně o znásilnění v podobě jiného pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží. Rozhodujícími i zde budou okolnosti případu, zejména intenzita pronikání jazyka, jeho délka, doba, po kterou tak pachatel činí a samozřejmě i závažnost z hlediska psychických a fyzických následků pro oběť. Jsem však názoru, že pro značnou intimitu by měl být tento akt posuzován jako pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží i v případě pouhého částečného a nevýrazného pronikání jazyka do pochvy ženy, případně jiné srovnatelné části těla, je-li tak činěno po dobu nezanedbatelnou.

2) Srovnatelnost způsobu provedení jiného pohlavního styku se souloží může být dána nejen simulováním pohlavního údu muže jiným mechanismem ukájení pohlavního

¹⁹⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1656

pu, ale také účinkem srovnatelným tomu, k jakému dochází při souloži. Namísto vnikání pohlavního údu do pochvy může být použit způsob, při němž nejde o ženské pohlavní orgány, ale jinou srovnatelnou část těla (ženy nebo muže). Na základě tohoto vymezení se proto za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží považuje zejména již zmíněný orální pohlavní styk (felace či cunilinctus) a anální pohlavní styk (coitus analis).²⁰⁰ Obětí zde, na rozdíl od první skupiny případů jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží, může být toliko i muž, ne jen žena.

Z hlediska způsobu provedení mám za to, že i další shora uvedené (pochybné) případy, tedy zasouvání mužského údu mezi prsa ženy (coitus inter femora), zasouvání pohlavního údu muže do podpaží nebo mezi stehna, tomuto kritériu vyhovují. Důležité bude proto již jen hledisko psychické a fyzické závažnosti tohoto počínání pachatele pro oběť, což, s ohledem na nedobrovolnost tohoto chování, dle mého názoru bude splněno rovněž.

3) Považuje-li se za pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží jak ten pohlavní styk, při němž je pohlavní úd muže simulován jinými mechanismy, tak i ten pohlavní styk, při němž dochází k účinku srovnatelnému s účinkem, k jakému dochází při souloži, pak takovým jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží je i ten pohlavní styk, při kterém dochází ke kombinaci obojího shora řečeného, tj. jednak k simulování pohlavního údu muže jiným mechanismem, jednak k účinku srovnatelnému se souloží. Takovým případem, byť možná s jistými výhradami pokud jde o účinek srovnatelný se souloží, je tedy např. zasouvání jiných předmětů (např. tzv. robertků apod.) do análního otvoru oběti. S výhradami jsem v případě účinku srovnatelného se souloží uvedl proto, neboť jistě nelze souhlasit s tím, že by pachatel na svém údu - použiv vibrátoru namísto něj - mohl pociťovat fyzicky totéž, co by pociťoval, použil-li by při vnikání vlastní pohlavní úd. V tomto případě však podle mého názoru nelze věc vykládat doslova a nutno vzít v úvahu ty pachatele, kterým i jen pouhé zasouvání předmětů působí stejnou, ne-li větší rozkoš jako při zasouvání vlastního pohlavního údu. To ostatně platí i v případě první shora popsané skupiny případů, kdy je namísto pohlavního údu při vnikání do pochvy ženy užito jiného mechanismu. Je-li namísto pohlavního údu muž při vnikání do análního otvoru užito jeho jazyka či prstů, měly by pak dle mého názoru tyto případné výhrady z důvodu přímého fyzického, a tudíž i smysly lépe vnímatelného,

²⁰⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1656

kontaktem pachatele s obětí být mnohem menší, ne-li zcela odpadnout. To co bylo řečeno u digitální penetraci a vnikání jazyka do pochvy (viz výše) platí potom i v případě vnikání prstů nebo jazyka do análního otvoru oběti. I zde se dle mého názoru, a to právě za okolností popsaných shora v souvislosti s digitální penetrací a vnikáním jazyka do pochvy ženy, jedná o jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží. Ve prospěch tohoto výkladu navíc hovoří i více méně fyziologická podobnost análního otvoru s pochvou ženy, jakož i lokace tohoto otvoru na těle.

Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží považují i zasouvání oněch jiných předmětů do otvoru orálního, to však i zde pouze za předpokladu, že motiv takového počínání pachatele byl sexuální, tj. vyvolaný snahou ukojit vlastní pohlavní pud, neboť v konečném důsledku je to především právě ukájení pohlavního pudu pachatele na těle jiné osoby, které je pro kvalifikaci činu jako znásilnění rozhodující.

Totéž platí i pro zasouvání těchto - pohlavnímu údu muže podobných - předmětů mezi prsa ženy, mezi stehna nebo do podpaží. To, zda se v těchto naposled uvedených případech jedná o pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží či způsobem nesrovnatelným se souloží bude záležet na okolnostech případu, zejména způsobu a intenzitě jakou tak pachatel činil a na následcích oběti tímto jednáním způsobených. Přikláním se však k názoru, že se o jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží jedná. A i kdyby snad tyto způsoby ukájení pohlavního pudu pachatele někdo za tuto alternativu sexuálního chování nepovažoval, tak či onak by je podle mne bylo nutno kvalifikovat jako pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží, a tudíž stále jako trestný čin znásilnění. Jako v případě zasouvání jiných předmětů podobných pohlavnímu údu muže do análního otvoru, nepovažuji ani v tomto případě za rozhodující tu potencionálně nastalou okolnost, že mezi pachatelem a obětí, jak je pro naplnění shora uvedené definice pohlavního styku nezbytné, nedojde vůbec k žádnému přímému fyzickému kontaktu, ale „pouze“ ke kontaktu zprostředkovanému oním předmětem. Tento předmět zde totiž plní úlohu nástroje, který tento přímý kontakt nahrazuje.

Zbylými a posledními variantami sexuálního chování, které by snad bylo ještě možné kvalifikovat jako jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, zůstávají už jen zasouvání jazyka nebo prstů pachatele do orálního otvoru, mezi prsa ženy, mezi stehna nebo do podpaží. Tyto případy, zejména vnikání jazyka do úst oběti, pak považuji za nejdiskutabilnější. Pro kvalifikaci takového jednání jako pohlavního styku

provedeného způsobem srovnatelným se souloží, bude proto více než kdy jindy záležet na okolnostech případu (srovnatelnosti způsobu provedení a následků – psychických a fyzických - se souloží). S ohledem na povahu trestného činu znásilnění jsem však názoru, že tyto způsoby sexuálního chování nelze označit ani za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, a dokonce (za jistých okolností určitě) ani za jiný pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží, ale jen za (a pokud vůbec) trestný čin vydírání.

Shora popsaným kritériím posuzování určitého jednání jako pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží dle mého názoru již zcela jistě neodpovídají zbylé sporné případy, a to v podobě vzájemné heterosexuální či homosexuální masturbace, zejména pak v podobě vzájemného tření genitálu u žen.

2.2.1.2.3. Jiný pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží

Zda se jedná či už nejedná o pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží je z hlediska kritérií výše uvedené definice této alternativy sexuálního chování otázkou řady okolností, v neposlední řadě i otázkou subjektivního názoru. O digitální penetraci, pronikání jazyka, zasouvání jiných předmětů (tzv. robertků apod.) do pochvy ženy či jiné části těla a o tom, kdy a za jakých okolností takové počínání pachatele hodnotit jako pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným či nesrovnatelným se souloží bylo již řečeno z velké části v kapitole předchozí.

Za pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží, vzdor nejednotě panující v odborné literatuře, však za všech okolností považují vzájemné tření genitálu u žen a dále, byť s výhradami níže uvedenými, vzájemnou heterosexuální či homosexuální masturbaci.

Je-li za pohlavní styk obecně (viz kapitola 2.2.1.2) považován akt, při kterém je pachatel buď sám v osobním kontaktu s obětí a koná na jejím těle sexuální praktiky, anebo jde o vzájemné - pachatelem vynucené - jednání s poškozeným v sexuální sféře, je zřejmé, že vzájemnou je taková masturbace, při níž pachatel *manu propria* neukájí sebe, ale oběť a oběť naopak pachatele. Vzájemnou masturbaci je proto třeba odlišit od masturbace společné, která je sice rovněž prováděna za přítomnosti dvou a více osob, ovšem každou z

těchto osob na svém těle samostatně. Taková masturbace však není pohlavním stykem, a proto ani nemůže naplnit znaky trestného činu znásilnění.

Co do způsobu provedení by se pak při tomto vymezení vzájemné masturbace jako problematická mohla zdát hlavně vzájemná homosexuální masturbace u mužů a vzájemná heterosexuální masturbace mezi ženou pachatelkou na muži oběti. Má-li pro naplnění znaku trestného činu znásilnění být homosexuální, resp. heterosexuální (mezi ženou pachatelkou a mužem obětí) akt vykonáván nedobrovolně, pak by se totiž bylo možno ptát, jak by taková, stran pachatele na oběti muži vykonávaná masturbace, mohla vůbec jako nedobrovolná být provedena. Rozumí-li se však masturbací už jen samotné sexuální vzrušování pohlavního orgánu (údu) a nikoliv až ukájení vzrušeného pohlavního údu, pak je i tato forma možná.²⁰¹ V případě vzájemné homosexuální masturbace u žen a vzájemné heterosexuální masturbace mezi mužem pachatelem na ženou obětí pak tento problém pro na těle ženy okem nijak neprojevojnícím se znaku vzrušení nenastává.

Z hlediska kvalifikace vzájemné homosexuální či heterosexuální masturbace jako pohlavního styku provedeného způsobem ještě srovnatelným, či už způsobem se souloží nesrovnatelným bude stěžejní způsob, jakým je tato masturbace prováděna, resp. to, zda tento způsob s onou souloží je či není srovnatelný.

Masturbace je druh sexu, který v úzkém slova smyslu označuje sexuální vzrušování pohlavních orgánů ženy nebo muže rukou, ať už se provádí jako autoerotismus (automasturbace), nebo s partnerkou, partnerem. V širším slova smyslu označuje i jiné formy nepenetrativního pohlavního styku.²⁰² Takovou formou je dle mého názoru i zmiňované vzájemné tření genitálu u žen, kteréžto však za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, a to s ohledem na způsob jeho provedení (tření), označit nelze.

Autoerotismus spočívá u muže v ruční masturbaci pyje a u ženy v ruční masturbaci poštváčku a v zavádění předmětů tvaru mužského penisu (tzv. robertků) do pochvy. Heterosexuální masturbace stricto sensu, tj. masturbace rukou, spočívá v tom, že žena vzrušuje rukou pyj muže a že muž laská vulvu a především klitoris partnerky a také její pochvu.²⁰³ Je-li za autoerotismus ženy považována ruční masturbace poštváčku a zavádění předmětů tvaru mužského penisu (tzv. robertků) do pochvy, jsou pak tyto formy

²⁰¹ Glynn, T.: Sexuální praxe. 1. vydání, Praha: PLUTO, 1991, str. 44, 45

²⁰² Glynn, T.: Sexuální praxe. 1. vydání, Praha: PLUTO, 1991, str. 43, 44

²⁰³ Glynn, T.: Sexuální praxe. 1. vydání, Praha: PLUTO, 1991, str. 43, 44

podle mého názoru stejně tak možné i v případě vzájemné heterosexuální nebo - mezi ženami prováděné - homosexuální masturbace. I v případě ruční masturbace pošťeváčku a zavádění předmětů tvaru mužského penisu do pochvy je proto možné hovořit o vzájemné masturbaci.

V širším slova smyslu zahrnuje masturbace cunnilinctus a felaci a také všechny ostatní způsoby sexuálních styků, které nevyžadují aktivní účast pyje.²⁰⁴

S ohledem na takto shora podané vymezení pojmu masturbace je zřejmé, že mnoho jejích variant bude odpovídat kritériím jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží. Takovou bude zavádění robertků do pochvy ženy, za jistých okolností (viz kapitola 2.2.1.2.2.) i digitální penetrace a zasouvání jazyku do pochvy ženy. Kritériím jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží přitom podle mne vyhovují i jiné varianty masturbace. Pokud je za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží považován také ten styk, při kterém nastávají účinky srovnatelné těm, k jakým dochází v případě soulože, neboť namísto vnikání pohlavního údu muže do pochvy je použito jiné srovnatelné části těla, pak takovou (ženské pohlavní ústrojí svými účinky napodobující) částí těla může být stejně tak i ruka simulující pohyby, k jakým dochází při souloži. Jestliže tedy ruka, přesněji dlaň, při masturbaci mužského údu svým pohybem simuluje pohyby, k jakým dochází při souloži, tj. vnikání mužského pohlavního údu do pochvy ženy, jsem toho názoru, že i tento způsob masturbace je jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží, tím spíše, zůstává-li ruka oběti strnulá a je to naopak pachatel, který je při zasouvání jeho pohlavního údu do této ruky (dlaně) aktivní.

Dojde-li při vzájemné masturbaci k situaci, u které lze alespoň jednu z nich, tj. buďto masturbaci oběti pachatelem (např. při digitální penetrace) nebo masturbaci pachatele obětí (dlaní simulovaný pohyb jako při souloži), označit za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, pak se (byť by druhá z masturbací byla provedena způsobem se souloží nesrovnatelným) tak či tak bude jednat o znásilnění ve formě jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží. Důvodem je opět obecné vymezení pohlavního styku, za který se považuje už i ten akt, při kterém jde o vzájemné - pachatelem vynucené - jednání s poškozeným v sexuální sféře, a nikoliv jen ten akt, při kterém je pachatel sám v osobním kontaktu s obětí a koná na jejím těle sexuální

²⁰⁴ Glynn, T.: Sexuální praxe. 1. vydání, Praha: PLUTO, 1991, str. 44

praktiky. Bude-li proto možné už jen obětí na pachateli prováděnou masturbaci kvalifikovat jako pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, zatímco masturbaci oběti pachatelem nikoliv, půjde o znásilnění v podobě jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží.

Dalšími variantami pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží je dle mě také, Šámalem a Šámalovou rovněž zmiňované, ohmatávání genitálií ženy nebo muže, osahávání ženy na prsou, sání prsních bradavek (sactustupratio), tzv. erotické masáže, které pachatel provádí druhé osobě nebo ona jemu.²⁰⁵ Rozhodujícím i v případech této zbytkové kategorie, zahrnující činy nesubsumovatelné pod soulož či jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží je, aby dané jednání směřovalo k pohlavnímu uspokojení pachatele.

2.2.1.3. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby

Byť k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby patří dle § 185 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku i jiné, společensky závažnější, a tudíž i kvalifikovanější, varianty sexuálního chování pachatele jakožto druhé fáze jednání (viz kap. 2.2.), mezi další zvláště přitěžující okolnosti uvedené v § 185 odst. 2 – 4 trestního zákoníku patří i ty, které dále blíže charakterizují některé obligatorní, popř. nově ustanovují i jiné, další (fakultativní) znaky skutkové podstaty trestného činu. V případě znásilnění jsou těmito znaky oběť (odst. 2 písm. b), odst. 3 písm. a), b)), použitý prostředek (odst. 2 písm. c)) a účinek (odst. 3 písm. c), odst. 4).

2.2.1.3.1. Spáchání činu na dítěti a na dítěti mladším patnácti let

V případě těchto dvou okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby podle § 185 odst. 2 písm. b) (na dítěti) a § 185 odst. 3 písm. a) (na dítěti mladším patnácti let) se jedná o ty, které blíže charakterizují oběť.

Pojem dítě je vymezen výkladovým ustanovením v hlavě VIII. obecné části trestního zákoníku v § 126 tak, že se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let, pokud

²⁰⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1650, 1651

trestní zákoník nestanoví jinak. Dítětem je taková osoba jen do dne předcházející jejím osmnáctým narozeninám, neboť na své osmnácté narozeniny již není osobou mladší než osmnáct let, a tudíž ani dítětem. Může jít i o osobu svéprávnou, jestliže před dovršením osmnácti let tato osoba nabyla plné svéprávnosti uzavřením manželství (§ 30 občanského zákoníku).

Podobně pojem dítěte mladšího patnácti let je třeba vykládat v souladu s interpretačním pravidlem uvedeným v § 139. Ochrana přiznaná tímto ustanovením trvá jen do dne předcházejícího patnáctý narozeninám, neboť na své patnácté narozeniny již taková osoba není dítětem mladším patnácti let.²⁰⁶

Okolnost, že trestný čin znásilnění byl spáchán na dítěti nebo na osobě mladší než patnáct let, je jinou skutečností ve smyslu § 17 písm. b). Proto není třeba, aby pachatel znal věk takové osoby, ale postačí, že se zřetelem na okolnosti případu (zejména její fyzickou vyspělost, vzhled, způsob chování a vyjadřování, apod.) a svoje osobní poměry o uvedené okolnosti vědět měl a mohl (srov. R 57/1980, R 17/1982).

Uvedená zásada, tj. že k okolnosti uvedené v § 185 odst. 3 písm. a) je nutno přihlídnout i tehdy, byla-li pachatelem zaviněna z nedbalosti, platí i při pokusu znásilnění, jelikož skutečnost, že čin nebyl dokonán, není závislá na vůli pachatele a nedotýká se objektivně existující okolnosti, že čin směřoval proti osobě mladší patnácti let.²⁰⁷ Nakonec, je-li pokus dle § 111 považován za obecnou formu trestného činu a vyžaduje-li se i pro dokonání trestný čin znásilnění zavinění ve formě úmyslu, pak i ve vztahu k okolnosti podmiňující použití trestní sazby musí i v případě pokusu platit zásady uvedené v § 17 písm. b), a i v takovém případě u nich tudíž postačí zavinění z nedbalosti.

Vzhledem k tomu, že pojem dítěte je pojem širším, zahrnujícím i kategorii „dětí mladších patnácti let“, jsou tyto kvalifikační okolnosti navzájem ve vztahu speciality, neboť ustanovením o spáchání činu na dítěti mladším patnácti let - byť chránícím tentýž zájem – má být postihnut určitý druh útoků proti témuž individuálnímu objektu, čímž je pak vystižena zvláštní povaha a společenská škodlivost v takovém případě spáchaného trestného činu znásilnění.

²⁰⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1657, 1308

²⁰⁷ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1656, 1657

Byl-li trestný čin znásilnění páchan na sklonku dne patnáctých narozenin oběti tak, že všechny jeho znaky byly při jednom jednání pachatele (jednom skutku) naplněny jak v den předcházející patnáctým narozeninám oběti, tak i v den těchto narozenin, kdy oběť již patnáctého roku svého věku dosáhla, tj. v době, kdy dítětem mladším patnácti let již nebyla (např. nejprve ve formě jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží a pak – po dosažení věku patnácti let - stále v rámci téhož, tj. od počátku pojatého úmyslu dosáhnout soulože, ve formě opětovným násilím vynucené soulože), potom, a to v závislosti na splnění shora uvedeného předpokladu podle § 17 písm. b), by se jednalo o jednočinný souběh, a to v podobě dokonatého trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 3 písm. a) spáchaného v jednočinném souběhu s dokonatým trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku. Vzhledem ale k tomu, že skutková podstata podle § 185 odst. 3 písm. a) je ke skutkové podstatě podle § 185 odst. 2 písm. b) speciální, je v tomto případě proto jednočinný souběh vyloučen, a to přesto, že skutek formálně vykazuje znaky dvou trestných činů.

Směřoval-li však úmysl pachatele od počátku pouze k vykonání pohlavního styku s obětím mladší patnácti let a teprve až po pachatelem (např. pohledem na hodiny, zaslechnutím odbíjení půlnoci hodinami na v blízkosti stojící věži kostela) zaznamenané skutečnosti nového dne a tím i dosažení patnáctého roku oběti pojal nový úmysl vykonat soulož i s osobou nikoliv mladší 15 let, nejednalo by se o výše uvedený případ souběhu jednočinného ale souběhu vícečinného. V tomto případě by jednání pachatele bylo kvalifikováno jako trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 3 písm. a) spáchaný ve vícečinném souběhu s trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku.

Došlo-li však při jediném jednání (jednom skutku) přede dnem dosažení patnáctých narozenin ze strany pachatele pouze k vykonání první fáze jednání, zatímco k dokonání, tj. vykonání pohlavního styku, až po dosažení patnáctého roku věku, jednalo by se i v tomto případě dle mého názoru formálně o jednočinný souběh, a to – opět za předpokladu splnění podmínky podle § 17 písm. b) - v podobě pokusu trestného činu znásilnění podle § 21 a § 185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku spáchaného v souběhu s dokonatým trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b). O jednočinný souběhem, tj. případ spáchání dvou a více trestných činů v rámci jednoho skutku, se jedná tehdy, směřují-li všechny projevy vůle pachatele k následku významnému z hlediska trestního práva a jsou-li tyto projevy vůle zahrnuty zaviněním. Rozhodujícím při posouzení otázky četnosti souběhu

(zda jednání pachatele tvoří jeden, nebo více skutků) je tedy zejména kritérium zavinění. Směřoval-li proto úmysl pachatele k vykonání pohlavního styku bez ohledu na věk oběti, a byl-li zároveň splněn předpoklad § 17 písm. b), pak, byť pachatelem vůbec neuvažovaná, skutečnost dosažení věku patnácti let (odbití pŕlnoci; viz shora), nemá na posouzení otázky jednočinnosti či vícečinnosti souběhu vliv, neboť zavinění – třebaže před dosažením patnáctého roku věku oběti ve formě nedbalosti - zahrnuje obě pachatelova jednání (projevy vůle navenek). V takovém případě by se proto formálně o uvedeným způsobem kvalifikovaný jednočinný souběh jednalo. Z důvodu speciality poměru obou skutkových podstat podle § 185 odst. 3 písm. a) a §185 odst. 2 písm. b) by se však i zde o případ jednočinného souběhu ve skutečnosti nejednalo a jednání pachatele by bylo posouzeno podle speciálního ustanovení § 185 odst. 3 písm. a). Pravidlo, že vzdálenější vývojové stádium trestné činnosti pro svou subsidiaritu nemůže být spácháno v jednočinném souběhu se stádiem dokonání bližším, resp. stádiu dokonání odpovídajícím se v tomto případě ne že neuplatní, ale uplatnit ani nemůže, neboť o tento případ se zde nejedná. Poměr subsidiarity (jednotlivé vývojové fáze trestné činnosti) se uplatní u vývojových fází trestné činnosti téže skutkové podstaty trestného činu. A protože se v tomto případě jedná o dvě různé skutkové podstaty trestného činu, toto pravidlo se neuplatní.

Problematičtější by však byl ten případ, kdy pachatel od prvopočátku svým jednáním směřoval k vykonání pohlavního styku s dítětem mladším patnácti let, avšak k dokonání – vykonání pohlavního styku – došlo až po dosažení patnáctého roku oběti, tedy v den jejíh patnáctých narozenin. Pokud pachatel o této skutečnosti, tj. dosažení patnáctého roku věku, nevěděl (např. neslyšel odbítet dvanáctou hodinu večerní, apod.), potom, vzhledem k tomu, že jeho úmysl stále směřoval k vykonání pohlavního styku s dítětem mladším patnácti let, tj. omylu v předmětu útoku, by se (bráno chronologicky) jednalo o pokus trestného činu podle § 21 a § 185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku spáchaný v jednočinném souběhu s pokusem kvalifikovaného trestného činu téže skutkové podstaty, tj. podle §185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku. Z hlediska ukládaného trestu takovému pachateli by se však k případu přistupovalo jako k jednomu trestnému činu, neboť případy jednočinného souběhu téže skutkové podstaty jsou v odborné praxi posuzovány jako jeden trestný čin. V případě, kdy pachatelovo jednání opět od prvopočátku směřovalo k vykonání pohlavního styku s dítětem mladším patnácti let, ovšem skutečnost dovršení věku patnácti let oběti v průběhu páchaní trestného činu pachatel zaznamenal, muselo potom zároveň současně dojít i k pojetí nového úmyslu, tj. vykonání

pohlavního styku s osobou (dítětem) mladším osmnácti let. Takový případ by se proto posuzoval již jako pokus trestného činu znásilnění podle § 21 a § 185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku spáchaný ve vícečinném souběhu s dokonaným trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku.

Třebaže k první fázi jednání došlo ještě před dosažením věku patnácti let, i v případě obou dvou shora popsaných souběhů pokusu a dokonaného trestného činu se jednání (spočívající ve vykonání jeho druhé fáze) po dosažení věku patnácti let bude kvalifikovat jako dokonaný trestný čin, neboť skutečnost vykonání první fáze jednání před dosažením patnácti let ničemu pro posouzení daného jednání, resp. skutku, jako dokonaného trestného činu nebrání. Došlo-li totiž k naplnění první fáze jednání před dosažením věku patnácti let, tj. za okolnosti, jež ve srovnání s okolností podle § 185 odst. 2 písm. b) podmiňuje použití vyšší trestní sazby, a *maiore ad minus* pak musí tím spíše být toto uvažováno při kvalifikaci jednání po dosažení věku patnácti let.

Shora popsané potom *mutatis mutandis* platí rovněž v případě páchaní trestného činu znásilnění na dítěti a následně, tj. v průběhu tohoto jednání dosažené zletilosti, na osobě dospělé, tj. v případě skutkových podstat podle § 185 odst. 2 písm. b) a § 185 odst. 1.

2.2.1.3.2. Spáchání činu na místě, kde je omezována osobní svoboda

U této okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby je poskytována zvýšená ochrana osobám, jejichž osobní svoboda byla omezena tím, že byly umístěny do vazby, trestu odnětí svobody, ochranné nebo ústavní výchovy anebo na jiné obdobné místo. Tato zvlášť přitěžující okolnosti vyjadřuje zvýšený postih pro pachatele, který donutí násilím nebo pohrůzkou násilí nebo jiné těžké újmy k pohlavnímu styku osobu, jež je omezena na osobní svobodě a z tohoto hlediska má sníženou nebo omezenou možnost obrany proti takovému jednání.

Zvýšená pozornost je právě této skupině osob věnována proto, že osoby umístěné do vazby, výkonu trestu, ochranného léčení, zabezpečovací detence nebo do ochranné či ústavní výchovy, nemají možnost rozhodovat o svém životě svobodně, neboť jsou částečně nebo zcela svobody zbaveny. Již tento samotný fakt často ovlivňuje negativně jejich duševní stav, protože se nedobrovolně musejí podrobovat podmínkám, které si samy nezvolily, a potýkají se tak s řadou situací, které na jejich psychiku nepříznivě působí.

Zejména jsou proti své vůli nuceny pobývat ve vymezených prostorách (např. v cele, místnosti, určitých částech budov apod.).

V případě těchto osob, které jsou v zařízeních, kde je omezena jejich osobní svoboda, se může pachatel činu dopustit snadněji, než je tomu u osob svobody nezbavených, právě proto, že jsou drženy v uvedených zařízeních, kde jsou podřízeny dozoru jiných osob, nejsou schopny v rámci uzavřených prostor pachateli uniknout, apod.²⁰⁸

2.2.1.3.3. Způsobení těžké újmy na zdraví

Těžká újma na zdraví je definována v ustanovení § 122 odst. 2, podle kterého je tato újma na zdraví vymezena dvěma podmínkami:

- a) je to jen vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění,
- b) které je zároveň některým z taxativně uvedených případů podle písm. a) – i).

Těžká újma na zdraví zde může být způsobena z nedbalosti ve smyslu § 17 písm. a), ale i úmyslně, neboť jde o speciální ustanovení k § 145, a proto jednočinný souběh je vyloučen. Uvedený následek zde však musí být způsoben jednáním uvedeným v odstavci 1, a nikoliv až po dokončení činu, např. ze msty (srov. R 17/1982).

Podle Šámalové a Šámala, a to s odkazem na příslušný judikát (R 62/1973), může být pachatel při pokusu trestného činu znásilnění podle § 21 odst. 1, § 185 odst. 1 postižen i podle odst. 3 písm. c) citovaného ustanovení, jestliže těžší následek zavinil z nedbalosti, neboť je zde těžším následkem porušen jiný druhový objekt; následek uvedený v § 185 odst. 1 porušuje lidskou důstojnost, kdežto těžší následek uvedený v § 185 odst. 3 písm. c) zdraví člověka.²⁰⁹ S tímto názorem nelze než souhlasit. Na okraj je k tomu možné dodat, že takové jednání pachatele bude kvalifikováno stejně i v případě úmyslného zavinění ve vztahu k následku podle § 185 odst. 3 písm. c). Směřovalo-li totiž jednání pachatele bezprostředně k dokonání trestného činu znásilnění a byl-li zde dán zároveň úmysl k tomu směřující, potom - byť by pachatel z hlediska trestného činu znásilnění začal vykonávat teprve první fázi jeho jednání - dopustil-li by se při této první fázi (veden generálním

²⁰⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1657

²⁰⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1361, 1658

úmyslem spáchat trestný čin znásilnění) těžké újmy na zdraví úmyslně, mělo by pak takové jednání i zde být kvalifikováno jako pokus trestného činu podle § 21 a § 185 odst. 3 písm. c). Použitá slova „způsobil-li činem uvedeným v odst. 1 těžkou újmu na zdraví“, nelze totiž s ohledem na znění § 111 aplikovat pouze na případy dokonání trestného činu, ale i na případy jeho pokusu. Za podstatné v rámci tohoto odůvodnění pokládám to, že to byl pachatelův úmysl znásilnit, který byl pro vykonání trestného činu ublížení na zdraví rozhodný a kterým byl pachatel při jeho realizaci veden. Z hlediska skutkového se jedná jen o další projev jeho vůle směřující k následku významnému z hlediska trestního práva, tj. znásilnění, to vše zahrnuje zaviněním. I když jednání pachatele, pokud jde o trestný čin znásilnění, dospělo pouze do stádia pokusu, i tak (veden úmyslem znásilnění dokonat) způsobil těžkou újmu na zdraví, a jeho jednání by proto mělo být právě takto kvalifikováno (§ 21 a § 185 odst. 3 písm. c)) i v případě úmyslného zavinění ve vztahu k těžké újmě na zdraví.

Upustil-li však pachatel dle § 21 odst. 3 po vykonání prvního fáze jednání dobrovolně od dokonání trestného činu znásilnění a dopustil-li se při něm zároveň zaviněně ublížení na zdraví, takové jednání pachatele by pak, a to v závislosti na tom, k jakému okamžiku je dáno zavinění ve vztahu ke způsobení těžké újmy na zdraví, bylo kvalifikováno buď jako trestný čin vydírání dle § 175 odst. 3 písm. a) (došlo-li k naplnění znaků trestného činu těžké újmy na zdraví při realizaci znaků trestného činu vydírání), resp., jako tyto dva trestné činy spáchané v souběhu vícečinném (nedošlo-li ke spáchání trestného činu ublížení na zdraví při realizaci znaků trestného činu vydírání).

2.2.1.3.4. Způsobení smrti

Pojem smrti je vykládán na základě poznatků lékařské vědy jako biologická smrt mozku (cerebrální smrt). Jedná se o takový stav organismu, u kterého je obnovení všech životních funkcí již vyloučeno (srov. R 16/1986). Za smrt mozku se považuje nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene.

Čin, který má za následek smrt, může být posuzován podle tohoto ustanovení pouze tehdy, byla-li smrt způsobena ve smyslu § 17 písm. a) jen z nedbalosti.

Způsobil-li pachatel smrt úmyslně, je třeba jeho jednání posuzovat jako trestný čin vraždy podle § 140 spáchaný v souběhu s trestným činem znásilnění podle § 185.²¹⁰ Zda v takovém případě půjde o souběh jednočinný nebo vícečinný je dáno okamžikem, v jakém ten který k danému trestnému činu směřující úmysl pachatel pojal.

Jestliže má pachatel od počátku při provádění násilí směřujícího k donucení k pohlavnímu styku úmysl napadenou osobu usmrtit, jde v tomto případě o souběh jednočinný. Pokud však pachatel užije násilí v úmyslu donutit oběť k pohlavnímu styku, ale v průběhu tohoto útoku pozmění svůj původní záměr a zamění jej za úmysl poškozenou osobu usmrtit a začne uskutečňovat proti ní násilí namířené proti jejímu životu, jedná se o dva samostatné skutky, a tedy o vícečinný souběh trestných činů (srov. B 2/1986).²¹¹ V daném případě, a to v závislosti na tom, zda k vykonání pohlavního styku došlo či nikoli půjde buďto o pokus, nebo o dokonání trestný čin znásilnění spáchaný ve vícečinném souběhu s trestným činem vraždy podle § 140. Stejně tak posoudíme jednání pachatele, bude-li tomu naopak, tedy v případě, kdy pachatel nejdříve užije násilí v úmyslu oběť usmrtit, ale v průběhu tohoto útoku pozmění svůj původní záměr a zamění jej za úmysl poškozenou osobu donutit k pohlavnímu styku. A protože donutit k pohlavnímu styku již nelze osobu mrtvou, bude v těchto případech možný jen souběh s pokusem trestného činu vraždy (viz níže). Došlo-li ke změně úmyslu až po dokonání trestného činu vraždy a pachatel nově bude chtít s mrtvolou vykonat soulož, o trestný čin znásilnění se jednat z povahy věci nebude.

Naproti tomu není-li u pachatele dáno ve vztahu k tomuto těžšímu následku ani zavinění z nedbalosti, nelze použít vyšší trestní sazbu a je mu možno přičítat jen trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, odst. 2 nebo odst. 3. Tak tomu bude např. tehdy, jestliže ke smrti poškozeného, jemuž pachatel způsobil těžké ublížení na zdraví, došlo v důsledku komplikací, které pachatel ani z nedbalosti nezavinil (např. poškozenému se nedostalo náležité lékařské pomoci, ač tomu nic nebránilo).²¹²

Shora uvedený jednočinný souběh v případě pachatelova pospolu daného úmyslu oběť usmrtit i znásilnit by však dle mého názoru zasloužil i výklad z pohledu vícero

²¹⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1368, 1658

²¹¹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1658, 1659

²¹² Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1368

v úvahu přicházejících variant průběhu. Pachatelem uskutečněné, a ve skutečnosti i ve svém důsledku k usmrcení vedoucí, násilí bude sice jistě možné při takto od počátku pojatém úmyslu považovat současně za první fázi jednání, ovšem otázkou zůstává, jak dále kvalifikovat jednání v případě pohlavního styku s mrtvou obětí. Vykonání pohlavního styku na mrtvé oběti zde považovat za zneužití bezbrannosti ve smyslu § 185 odst. 1 alinea 2 nelze, neboť i kdyby smrt oběti bylo případně možné jako stav bezbrannosti kvalifikovat (viz kap. 2.2.1.1.4.), i tak by tento stav byl zapříčiněn násilným jednáním pachatele, což potom tuto formu jednání (zneužití bezbrannosti) vylučuje. Proto i kdyby pachatel mylně považoval oběť prozatím za nikoliv mrtvou, ale pouze např. ve stavu bezvědomí a stále živou, vzhledem k tomu, že tento stav zapříčinil násilně, o zneužití bezbrannosti by se nejednalo. Vykonal-li tedy pachatel pohlavní styk na mrtvé oběti domníváje se při tom, že jde ještě o oběť živou, nebude mít tato skutečnost na kvalifikaci jednání žádný vliv, neboť ač ke smrti došlo dříve, než měl pachatele za to, že skutečně došlo, smrt oběti je zahrnuta jeho od počátku daným úmyslem. V tomto případě totiž, a to bez ohledu na to, kdy ke smrti došlo, jsou oba pro kvalifikaci rozhodující trestněprávní následky zahrnuty generálním úmyslem, a jde proto o skutek jeden a nikoliv, jak by se možná na první pohled mohlo zdát, o skutky dva. Takové jednání bychom kvalifikovali jako pokus trestného činu znásilnění na nezpůsobilém předmětu útoku spáchaný v jednočinném souběhu s dokonaným trestným činem vraždy. Došlo-li ke smrti až po dokonání soulože, jedná se o jednočinný souběh dokonaného trestného činu znásilnění i vraždy. O zvláštní případ omylu v kauzálním průběhu se v tomto druhém případě (jednočinném souběhu dokonaného trestného činu znásilnění i vraždy) nejedná.

Jestliže měl ale pachatel úmysl nejdříve oběť usmrtit a následně s ní až jako s mrtvou vykonat pohlavní styk, přičemž ke smrti došlo až při realizaci pohlavního styku, takové jednání by naopak tvořilo dva samostatné skutky. Tak by tomu bylo např. tehdy, jestliže bezprostřední příčinou smrti bylo udušení způsobené škrcením prováděným při pohlavním styku. Jednání pachatele vůči poškozené až do okamžiku, kdy byl subjektivně přesvědčen, že je mrtvá, posoudíme jako pokus trestného činu vraždy a následné jednání potom jako dokonaný trestný čin usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1. Z hlediska usmrcení oběti zde proto půjde o zvláštní případ omylu v kauzálním průběhu, kdy pachatelův útok míří proti poškozené osobě, ale postihne ji podstatně jiným způsobem, než si pachatel představoval. Pachatel svého cíle (usmrcení poškozené oběti) sice dosáhne, ale jinak.

Jestliže pachatel nejdříve uvedl oběť do stavu bezbrannosti nikoliv lstí, následně, při využití tohoto stavu, pojal úmysl s ní mít pohlavní styk a současně usmrtit, posuzovali bychom toto jednání jako trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1 alinea 2 spáchaný v jednočinném souběhu s trestným činem vraždy.

Jestliže byly splněny podmínky pro to, aby veškeré jednání spolupachatelů, na kterém se dohodli, bylo přičítáno každému z nich, pak těžší následek smrti vznikl z jejich společného jednání a jednotlivého pachatele nemůže vyvinut bez dalšího jen ta skutečnost, že těžší následek vznikl z jednání jiného pachatele, odděleně pojatého, a nikoli z jednání jeho, taktéž odděleně pojatého. V takovém případě je nutno zavinění každého z nich zkoumat odděleně, a pokud zde zavinění je, nezáleží již na tom, že příčinou těžšího následku bylo jen jednání jednoho z těchto pachatelů, pojaté odděleně. Za těžší následek by pak obvinění odpovídali nikoli jako spolupachatelé, nýbrž každý samostatně (srov. R 41/1976).²¹³ Shodně k tomu se vyjadřuje i starší rozhodnutí č. 20/71 Sb. rozh. tr., ve kterém se uvádí, že pokud jde o subjektivní podmínky přičítání okolností přitěžujících nebo okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby, platí zásada uvedená v ustanovení § 17, kterou je třeba aplikovat na jednotlivé spolupachatele individuálně, v závislosti na jejich zavinění. Sama okolnost, že při úmyslném útoku provedeném ve spolupachatelství je způsobena z nedbalosti těžká újma na zdraví nebo smrt, neznamená, že všichni spolupachatelé automaticky odpovídají i za tento těžší následek. Zavinění každého pachatele k tomuto těžšímu následku musí být zkoumáno samostatně, a je proto možné, že se tato okolnost některým spolupachatelům přičte, jiným vzhledem k absenci potřebné formy zavinění nikoli.²¹⁴

2.2.1.3.5. Spáchání činu se zbraní

Trestný čin je podle § 118 spáchán se zbraní, jestliže pachatel nebo s jeho vědomím některý ze spolupachatelů užije zbraně k útoku, k překonání nebo zamezení odporu anebo jestliže ji k tomu účelu má u sebe; zbraní se tu rozumí, pokud z jednotlivého ustanovení

²¹³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1368

²¹⁴ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010 str. 317

trestního zákoníku nevyplývá něco jiného, cokoli, čím je možno učinit útok proti tělu důraznějším.

Ve vztahu k této okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby je třeba ve smyslu § 17 písm. b) úmyslu, neboť pachatel pomocí zbraně ovlivňuje chování poškozeného nebo ji má za tím účelem u sebe.

Podle judikatury je trestný čin spáchán se zbraní nejen tehdy, jestliže pachatel užije zbraň k přímému fyzickému násilí vůči osobě, aby dosáhl svého cíle, ale i tehdy, jestliže užije zbraň k zastrašování pohrůzkou, že užije zbraň k fyzickému útoku vůči napadenému, nesplní-li to, k čemu ho nutí (srov. R 25/1983-II). Za trestný čin spáchaný se zbraní se považuje také případ, jestliže pachatel nebo s jeho vědomím některý ze spolupachatelů při útoku na poškozeného použije elektrický proud tak, že přikládá k jeho tělu vodiče zavedené do elektrické sítě (srov. SR, 1995, č. 51) nebo případ, že pachatel doručí poškozenému balíček obsahující rozebraný ruční granát na zdůraznění svého požadavku na zaplacení požadované peněžní částky (R 19/1999).²¹⁵ Přestože se uvedená rozhodnutí vztahují k trestnému činu vydírání, jejich použití i na případy trestného činu znásilnění spáchaného se zbraní nic nebrání, neboť trestný čin vydírání je v trestném činu znásilnění obsažen.

2.2.1.4. Příprava trestného činu znásilnění

Příprava, na rozdíl od předchozí právní úpravy podle trestního zákona č. 140/1961 Sb., není obecnou formou trestné činnosti. Trestní zákoník proto musí ve zvláštní části její trestnost u příslušného zvlášť závažného zločinu stanovit. S ohledem na to, že trestný čin znásilnění je zvlášť závažným zločinem podle § 14 odst. 3 věta za středníkem jen při naplnění některé zvlášť přitěžující okolnosti podle § 185 odst. 2, 3, 4 (viz kap. 2.2.1.3.), musí příprava, aby byla trestná, směřovat vždy k těmto zvlášť přitěžujícím okolnostem uvedených kvalifikovaných skutkový podstat. Příprava tu je trestná podle stejné trestní sazby jako u toho zvlášť závažného zločinu, ke kterému směřovala. (§ 20 odst. 2).²¹⁶

Při rozhodování se o tom, zda se v konkrétním případě jedná již nebo ještě o přípravu k trestnému činu je nutno mít neustále na zřeteli, že o přípravné jednání půjde,

²¹⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1575

²¹⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1659

jestliže po pojetí úmyslu spáchat trestný čin, popř. po jeho slovním vyjádření následují kroky natolik konkrétní, že je lze označit jako jednání spočívající ve vytváření podmínek pro spáchání individuálně určitého trestného činu (srov. nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 491/04). Na druhé straně přípravu od pokusu dělí kvalita jednání. Přípravné jednání není ještě jednáním, které bezprostředně směřuje k dokonání trestného činu (srov. č. 20/69 – II, č. 4/87 Sb. rozh. tr.).²¹⁷

Předpokladem kvalifikování určitého jednání jako přípravy trestného činu znásilnění, včetně splnění i ostatních podmínek trestnosti přípravy podle § 20 trestního zákoníku, tedy je to, že pachatel ještě nezačal vykonávat jednání, které je popsáno v příslušné skutkové podstatě podle § 185 odst. 1, 2, 3 nebo 4 (např. ještě ani nezačal vykonávat násilí směřující k pohlavnímu styku s dítětem), a ani tu činnost, která má bezprostřední význam pro dokonání trestného činu (např. použití planžety k otevření dveří obývacího pokoje zamčených obětí ve strachu před manželem dožadujícího se pohlavního styku). Bylo-li by tomu tak a nedošlo zároveň k dokonání činu, jednalo by se totiž už o pokus znásilnění.²¹⁸

2.2.1.5. Pokus trestného činu znásilnění

V pořadí druhým trestněprávně relevantním vývojovým stádiem trestného činu je jeho pokus. Jedná se o obecnou formu trestné činnosti a na rozdíl od přípravy není jeho trestnost omezena na zvlášť závažné zločiny. Toto stádium je tudíž, na rozdíl od přípravy, možné i v jeho základní skutkové podstatě. Aniž bych se dále vyjadřoval k obecným podmínkám, za kterých se určité jednání posuzuje jako pokus, ještě jako příprava, či už dokonáný trestný čin, ve vztahu k trestnému činu znásilnění, resp. jednotlivým alternativám pohlavního styku je o pokusu podrobně pojednáno v kapitole 2.2.1.2.1., 2.2.1.3.3. a 2.2.1.3.4.

Považuji ovšem za důležité zdůraznit to, že znásilnění je z hlediska stránky objektivní charakterizováno dvojím jednáním, které musí být splněno kumulativně, a proto

²¹⁷ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. A kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 294

²¹⁸ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. A kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 295 – 297

k pokusu postačí, že pachatel počne vykonávat alespoň jedno z nich. Může však některé z jednání již zcela vykonat, jestliže zbylá ještě zcela nevykonat.²¹⁹

S ohledem na dvoufázovost jednání přichází pak do úvahy i tzv. kvalifikovaný pokus. Např. pachatel se dopustil násilí v úmyslu vykonat pohlavní styk, dobrovolně však ustoupil od jeho vykonání. Trestnost pokusu znásilnění sice zanikla (§ 21 odst. 3), pachatel je ale odpovědný za to, čeho se již v rámci pokusu dopustil, tj. v tomto případě za trestný čin vydírání (§ 21 odst. 5, § 175).²²⁰

2.3. Subjekt

Pachatelem trestného činu je ten, kdo svým jednáním naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu nebo jeho pokusu či přípravy, je-li trestná, jakož i ten, koho podle trestného zákoníku označujeme jako spolupachatele nebo účastníka na trestném činu. Pojem pachatele jako subjektu trestného činu je však nutno odlišovat od pojmu osoby pachatele, který má význam z hlediska povahy a závažnosti trestného činu. Zatímco pachatel jako subjekt trestného činu je vymezen znaky věku, přičetnosti, zvláštní vlastnosti, způsobilosti nebo postavení, osoba pachatele je charakterizována vlastnostmi vztahujícími se k jeho osobnosti.²²¹

Vzhledem k tomu, že většina znásilnění je páchána pachateli – když ne přímo deviantními, tak alespoň jinak (osobnostně či sociálně) - defektními, je to právě problematika osoby pachatele a její pochopení, která je pro tento trestný čin klíčová.

2.3.1. Pachatel trestného činu znásilnění

Pachatelem znásilnění může být muž i žena anebo skupina osob. Skupinové znásilnění někdy proběhne neplánovaně, využitím příležitosti s oslabenou obětí nebo jindy naopak velmi promyšleně, organizovanou tlupou útočníků.²²²

²¹⁹ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 295, 296

²²⁰ Novotný, O., Vokoun, R., a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část., Praha: ASPI, a. s., 2007, str. 119, 120

²²¹ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. A kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 185, 186

²²² Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 554

Pachatelem trestného činu znásilnění tedy může být kdokoliv, neboť vedle obecných obligatorních požadavků zákon žádnou zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení pachatele dále nevyžaduje. Pachatel trestného činu znásilnění tudíž není žádným z fakultativních znaků skutkové podstaty blíže charakterizován, jeho pojetí je proto v tomto slova smyslu neomezené; subjekt je vymezen jen znaky obecnými. Pachatelem znásilnění proto může být kterákoliv trestněprávně odpovědná osoba, tj. osoba, která v době spáchání trestného činu dovršila patnáctý rok svého věku a byla přičetná, resp. u mladistvých relativně či podmíněně přičetná.

2.3.1.1. Nepřímé pachatelství na trestném činu znásilnění

Protože trestný čin znásilnění nespadá do kategorie trestných činů vlastnoručních, je v jeho případě možné, aby se jej pachatel dopustil jako nepřímý pachatel zneužitím živého nástroje. Živým nástrojem se obecně rozumí jednání jiného člověka, který není trestně odpovědný pro nedostatek věku, nepřičetnost, omyl, proto, že jednal za okolností vylučujících protiprávnost, anebo sám nejedná nebo nejedná zaviněně, případně jedná kulpózně nebo nikoli ve specifickém úmyslu.²²³ Z uvedených možností bude bez pochyby v případě znásilnění přicházet v úvahu zneužití jiného člověka, který není trestně odpovědný pro nedostatek věku nebo nepřičetnost, obzvlášť pak tehdy, jednalo-li by se o osobu nepřičetnou pro duševní poruchu sexuálního rázu, což bude zřejmě i případ nejčastější.

Ostatní varianty nepřímého pachatelství v podobě omylu živého nástroje, nebo jeho trestní neodpovědnosti proto, že jednal za okolností vylučujících protiprávnost, anebo sám nejedná nebo nejedná zaviněně, případně jedná kulpózně, jsou dle mého názoru již z povahy trestného činu znásilnění jen stěží představitelné. Varianta trestní neodpovědnosti z důvodu nejednání živého nástroje ve specifickém úmyslu zde nepřichází v úvahu vůbec, neboť pro naplnění subjektivní stránky trestného činu znásilnění se specifický úmysl nevyžaduje. Představitelnou by z uvedeného výčtu snad mohla být jen varianta nepřímého pachatelství v podobě trestní neodpovědnosti živého nástroje proto, že sám nejedná z důvodu fyzického donucení (např. pachatelem vedená ruka živého nástroje při osahávání genitálu ženy), nebo v podobě trestní neodpovědnosti živého nástroje proto, že jednal za

²²³ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. A kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 119, 126, 185, 312

okolností vylučujících protiprávnost (např. v důsledku psychickým násilím na živém nástroji vynuceného znásilnění jiného).

Byť jsem neexistenci zavinění na straně živého nástroje (např. pro skutkový omyl negativní) nebo jeho trestní neodpovědnost z důvodů jednání kulpózního jako variantu nepřímého pachatelství považoval zpočátku za jen stěží představitelnou, později jsem přece jen případ nepřímým pachatelem v podobě skutkového omylu negativního spáchaného znásilnění objevil. Jednalo se o znásilnění ženy v USA, které se z hlediska skutkového odehrálo následovně. Pachatelem byl bývalý sexuální partner znásilněné ženy, jenž ukončení tohoto vztahu, kterého se mu od dotyčné partnerky po krátké době dostalo, neunesl a jako pomstu za to odeslal několika neznámým mužům email, v němž se prezentoval právě jako jeho bývalá partnerka a ve kterém adresáty těchto emailů pobízel k tomu, aby se dostavili k této ženě domů na (v těchto mailech rovněž sdělenou) adresu jejího bydliště s tím, že mají pro ni balíček. Pokud jim žena na základě takto sjednaného znamení o doručení balíčku otevře, mělo to pak podle dalších informací v rozeslaných mailech být znamením k tomu, aby se dotyčný muž této ženy zmocnil a v rámci jí předstíraného odporu následně znásilnil. Až při vyšetřování však bylo zjištěno, že tyto maily neodesílala ona znásilněná žen, ale její bývalý partner, který tak tímto svým počínáním uvedl muže, jenž pohlavní styk s obětí vykonal, v omyl.²²⁴

2.3.2. Spolupachatelství

Spolupachatelství je v trestním zákoníku vymezeno v § 23. Spolupachatelem znásilnění, resp. pokusu znásilnění, je každý, kdo použil násilí nebo pohrůžku násilí, i když se nepodílel na dalším jednání, jež spočívá v souloži nebo jiném pohlavním styku provedeném způsobem srovnatelným se souloží, např. jeden drží poškozenou za ruce a druhý s ní souloží (srov. R 66/1955, R 17/1982). Stejně tak je spolupachatelem ten, kdo vykoná soulož nebo jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, zatímco násilí nebo pohrůžku násilí použil někdo jiný.²²⁵

²²⁴ Mishler, J., L.: Cyberstalking: Can Communication via the Internet Constitute a Credible Threat and Should an Internet Service Provider Be Liable if it Does?, In: Santa Clara Computer & High Technology Law Journal, vol. 17/2000, str. 115 a násl.

²²⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1657

Totéž potom platí, jestliže jedna nebo spolu s ní i více osob se dopustí jak první, tak i druhé fáze jednání s jinou nebo jinými osobami, které se první fáze jednání nespoluúčastnily, nebo naopak jestliže dvě nebo spolu s nimi více osob se dopustí jen první fáze jednání, zatímco druhé fáze jednání se z lidí dopustivších se první fáze jednání dopustí už jen osoba jedna, popř. (bylo-li osob více než dvě) spolu s ní i osoby další. Důvodem je dvoufázovost jednání, a tudíž i to, že pro posouzení určitého jednání jako spolupachatelství postačí vykonání jen jedné z těchto fází. K tomu se ostatně vyjadřuje i Stanovisko Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 1. 1982, sp. zn. Pjř 158/80, a to v souvislosti s konkrétním pochybením určitého soudu při kvalifikaci jednání tří obviněných, kteří společně násilím donutili dvě poškozené se vysvléci s cílem vykonat s nimi soulož, o kterou se také potom dva z nich hned pokusili. Popsané jednání bylo kvalifikováno u všech tří obviněných jako trestný čin omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 trestního zákona (dnes § 171 odst. 1), spáchaný ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 trestního zákona (§ 23), a u těch dvou obviněných, kteří se pokusili o soulož, též jako pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 tr. zák. (§ 21 odst. 1, § 185 odst. 1, 2). Soud ale opomněl, že trestný čin znásilnění je charakterizován po objektivní stránce dvojím jednáním (násilím a vykonáním pohlavního styku), přičemž ke spolupachatelství na tomto trestném činu nebo jeho pokusu postačuje, jestliže se spolupachatel podílí alespoň na jednom z uvedených jednání. V daném případě bylo proto třeba kvalifikovat jednání všech tří obviněných jako pokus trestného činu znásilnění podle § 8 odst. 1, § 241 odst. 1 trestního zákona (§ 21 odst. 1, § 185 odst. 1, 2), spáchaný ve spolupachatelství podle § 9 odst. 2 trestního zákona (§ 23), jenž v sobě zahrnuje znaky skutkové podstaty trestného činu omezování osobní svobody podle § 231 odst. 1 trestního zákona (§ 171 odst. 1).

Stejná (na dvoufázovosti jednání založená) pravidla platí i pro pokus trestného činu znásilnění. Dopustily-li se totiž osoby jednající v úmyslu spáchat trestný čin znásilnění společným jednáním jen jeho první fáze, pak jsou tyto osoby odpovědné jako spolupachatelé trestného činu znásilnění ve stádiu pokusu. Jestliže však některá z těchto osob v rámci předem stanovené dohody měla vykonat pouze soulož, zatímco zbývající členové skupiny jen první fázi jednání (např. ve formě násilí), a dojde-li k naplnění pouze tohoto znaku skutkové podstaty, tj. např. onoho násilí, pak, zatímco osoby, které se v shora uvedeném úmyslu dopustily násilí, by byly odpovědné za pokus trestného činu znásilnění, osoba, která na základě předem stanovené dohody měla vykonat pouze soulož, dle mého názoru být spolupachatelem nemůže, neboť z její strany předpoklad společného jednání splněn

nebyl; její jednání netvoří byť ani článek řetězu jednání ostatních účastníků dohody. Počinání dotyčné osoby by bylo proto možné kvalifikovat jen jako přípravu ve formě spolčení, to však pouze za předpokladu, že předmětem dohody bylo znásilnění v některé z jeho kvalifikovaných skutkových podstat podle § 185 odst. 2, 3, nebo 4, tj. znásilnění jako zvlášť závažného zločinu. Jednání této osoby však dle mého názoru nelze hodnotit jako psychickou pomoc pachatelům vykonávajícím jen násilí, a tudíž ani jako účastenství na pokusu trestného činu znásilnění těchto (první fázi jednání vykonávajících) osob.

Jednání popsané na shora uvedeném příkladu, tj. že jeden spolupachatel drží poškozenou za ruce a druhý s ní souloží, lze v podstatě považovat rovněž za jakousi formu pomoci prvního pachatele pachateli druhému. Takové jedná se však jako pomoc k trestnému činu znásilnění neposoudí, neboť spolupachatelství (v případě znásilnění dané dvoufázovostí jednání a dohodou o společném jednání) má před účastenstvím, a to v kterékoliv jeho formě, přednost (viz kapitola 2.2.4.)

Nedospěje-li jednání dohody se účastnících osob ani do stádia pokusu a zůstane-li tedy jen u jejího sjednání, posoudili bychom takové jednání jako přípravu ve formě spolčení, to ale opět za předpokladu, že předmětem této dohody bylo spáchání trestného činu znásilnění v některé z jeho kvalifikovaných skutkových podstat.

Nejde o spolupachatelství, jestliže pachatel znásilní spoutanou ženu, kterou bez dorozumění s ním spoutala jiná osoba.²²⁶ Tím je vyjádřen obecný znak spolupachatelství, totiž úmysl vykonat trestný čin společným jednáním.

2.2.4. Účastenství

Účastníkem na trestném činu, jakožto jedné z forem trestní součinnosti je - uvedeno v pořadí od formy závažnější (přednost mající) po formy méně závažné - organizátor, návodce a pomocník. Pokud tedy jednání obviněného lze posoudit jako více forem účastenství, ve výroku rozsudku o vině se uvede pouze nejzávažnější z nich, neboť další formy jsou v ní obsaženy (č. 4/2000 Sb. rozh. tr.). Dopustí-li se však organizátor, návodce nebo pomocník trestného činu, k jehož spáchání jeho činnost bezprostředně směřovala (tj. který organizoval, ke kterému naváděl nebo ke kterému poskytl pomoc), následně jako

²²⁶ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. A kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 316

pachatel nebo spolupachatel, posoudí se jeho jednání již jen jako pachatelství nebo spolupachatelství, neboť tyto formy trestné činnosti mají před účastenstvím přednost.

Vzhledem k dvoufázovosti jednání trestného činu znásilnění, a tudíž tedy i tomu, že pro posouzení určitého jednání jako spolupachatelství postačí vykonání jen jedné z těchto fází (viz kapitola 2.2.3), se proto prostor pro kvalifikování určitého jednání jako účastenství na tomto trestném činu výrazně zužuje, neboť vykoná-li kterýkoliv od prvopočátku na trestném činu znásilnění se jen účastníci pachatel následně, byť i jen část, kteréhokoliv jednání této skutkové podstaty, toto jeho jednání se posoudí už jako pachatelství, resp. spolupachatelství a nikoliv jen jako účastenství.

2.3.3. Trestní odpovědnost právnických osob za trestný čin znásilnění

Počínaje 1. lednem 2012, kdy nabyl účinnosti zákon č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, se nově pachatelem trestného činu mohla stát nejenom osoba fyzická, ale rovněž i osoba právnická. Touto právní úpravou tak byla prolomena zásada individuální trestní odpovědnosti fyzických osob založená na staré římské zásadě „societas delinquere non potest“ a zavedena odpovědnost i právnických osob, kterou naše právní úprava do této doby neznala. Za trestné činy spáchané ve sféře právnické osoby podle českého trestního práva mohl až dosud být trestně odpovědný jen jednotlivec, který trestný čin spáchal nebo se na něm účastnil, tedy ten, kdo jednal jménem právnické osoby a dopustil se pro společnost škodlivého jednání, jehož následek zavinil. U kolektivních orgánů mohli být odpovědní všichni jejich členové jako jednotlivci, pokud následek zavinili.

Se snahou zakotvit trestní odpovědnost právnických osob jsme se přitom v českém trestním právu mohli setkat už v nedávné minulosti. Ve spojitosti s úsilím o rekodifikaci českého trestního práva byl v roce 2004 připraven vládou návrh stejnojmenného zákona o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim. Tento návrh byl však pod tíhou celé řady připomínek zamítnut. Kritizován byl zejména rozsah kriminalizace a v této souvislosti i připomínaný trestný čin znásilnění, který se ve výčtu trestných činů přičitatelných právnické osobě rovněž nacházel a u kterého si, jakož i spousty jiných trestných činů (např. tzv. vlastnoručních deliktů – dvojí manželství, křivá výpověď, opilství – nebo dalších trestných činů proti lidské důstojnosti – pohlavní zneužívání, soulož mezi příbuznými), lze jeho spáchání právnickou osobou představit jen obtížně.

Jedním z argumentů pro zavedení trestní odpovědnosti právnických osob mající své opodstatnění i v případě trestného činu znásilnění je nemožnost prosazení individuální trestní odpovědnosti. V případě spáchání řady trestných činů právnickou osobou je velmi obtížné, za předpokladu, že by právnická osoba nebyla trestně odpovědná, nalézt fyzickou osobu, která by nesla trestní odpovědnost a která by mohla být uznána vinnou, ačkoliv o spáchání trestného činu není pochyb.²²⁷ Tak tomu u trestného činu znásilnění bude pochopitelně pouze za předpokladu jiného zdroje oznámení o podezření ze spáchání tohoto trestného činu, nežli od oběti, neboť nechce-li podat trestní oznámení sama oběť, potom - nezmění-li svůj postoj k již zahájenému trestnímu stíhání ani následovně – tato zpravidla v daném případě odmítá i vypovídat, na čemž pak odhalení a potrestání pachatele většinou ztroskotá. Proto je-li z jiných důkazních prostředků zřejmé, že ke znásilnění skutečně došlo a že toto konkrétní jednání lze přičítat právnické osobě, pak se míra latence pro tento trestný čin typicky hodně vysoká výrazně sníží, což by do budoucna mohlo působit i preventivně.

Z tohoto důvodu lze proto s názorem odmítajícím trestní odpovědnost právnické osoby v případě trestného činu znásilnění polemizovat. Na stranu jednu se sice míra pravděpodobnosti odhalení trestného činu zvýší, ovšem nezjistí-li se zároveň fyzická osoba, která je za tento trestný čin odpovědná, je pak na stranu druhou ona menší míra latence tohoto trestného činu jen zdánlivá. Navíc si lze asi jen těžko představit, že by následný postih právnické osoby za tento trestný čin měl na pachatele fyzickou osobu být i sebemenší vliv a do budoucna preventivní účinek. Pokud je tedy se zavedením trestní odpovědnosti právnické osoby za tento trestný čin vůbec možné spojovat nějaký pozitivní dopad, tak pouze v rámci prevence právnické osoby při jejím rozhodování o tom, kdo bude na její činnosti ve smyslu § 8 odst. 2 participovat. Tento efekt ale bude dle mého názoru naprosto minimální, ne-li žádný.

Při stanovení rozsahu kriminalizace právnických osob zvolil český zákonodárce řešení spočívající v taxativním výčtu trestných činů, za které právnická osoba může být trestně odpovědná, což lépe vyhovuje zásadě *nullum crimen sine lege certa*. Důvodová zpráva uvádí, že výčet trestných činů je striktně omezen jen na ty trestné činy, u nichž

²²⁷ Jelínek, J.: Aktuálně otázky trestného zákonodarstva pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et. Mult. Dr. h. c. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 12. 1. 2012, Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2012, str. 75 – 77, 91

zavedení deliktů odpovědnosti požadují mezinárodní smlouvy a právní předpisy Evropské unie.

Český zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim zavádí tzv. pravou trestní odpovědnost právnických osob, tj. odpovědnost, která je upravena přímo v zákoně, v případě České republiky ve zvláštním zákoně a nikoliv přímo v trestním zákoníku. V porovnání s koncepcí nepravé trestní odpovědnosti, kterou zavedlo např. Slovensko a která spočívá na pouhé možnosti uložit právnickým osobám trestněprávní sankci nebo quasitrestněprávní sankci v trestním řízení, je koncepce pravé trestní odpovědnosti důslednější, neboť umožňuje postihnout samotnou právnickou osobu i v případě, že se nepodaří prosadit individuální trestní odpovědnost fyzické osoby. Systém pravé trestní odpovědnosti proto s určením individuálního viníka není nikterak spjat, současně však ani nevylučuje souběžnou odpovědnost fyzických osob, na kterou se i nadále vztahuje trestní zákoník, resp. jde-li o mladistvého zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Dosavadní základní zásada českého trestního práva, zásada individuální trestní odpovědnosti fyzické osoby, se mění na zásadu souběžné trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby, přesněji řečeno nezávislé souběžné trestní odpovědnosti fyzické a právnické osoby. Trestní odpovědnost fyzické osoby není odvislá od odpovědnosti právnické osoby a naopak. Obě odpovědnosti jsou samostatné.

Základem trestní odpovědnosti právnických osob je spáchání trestného činu jednáním, jehož znaky jsou vymezeny objektivní stránkou trestného činu. Jednáním právnické osoby se rozumí jednání některé z fyzických osob jménem právnické osoby, v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti (§ 8 odst. 1 – první podmínka) za předpokladu, že takové jednání je právnické osobě přičitatelné (§ 8 odst. 2 – druhá podmínka). Zavinění právnické osoby je vybudováno na teorii přičitatelnosti určitého jednání právnické osobě. Přesněji řečeno, jedná se o fikci zavinění, která nemá nic společného se zaviněním fyzické osoby a která znamená, že zavinění lze právnické osobě přičítat, jestliže nastaly určité okolnosti, resp. byly splněny určité, zákonem v § 8 vymezené, podmínky.²²⁸ Těmito podmínkami je jednak spáchání trestného činu jménem právnické osoby nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, jednala-li tak osoba uvedená v § 8 odst. 1 písm. a) až d), a jednak to, že lze toto jednání právnické osobě podle § 8 odst. 2 přičítat, tedy, jestliže byl

²²⁸ Jelínek, J.: Aktuálně otázky trestného zákonodárstva pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et. Mult. Dr. h. c. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 12. 1. 2012, Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2012, str. 80, 81, 84, 86, 89, 92, 94,

tento trestný čin spáchaný jednáním orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) (§ 8 odst. 2 písm. a)), nebo zaměstnancem uvedeným v odstavci 1 písm. d) na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřizeny, anebo neučinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu (§ 8 odst. 2 písm. b)).

Z uvedeného tedy vyplývá, že předpoklady trestní odpovědnosti právnické osoby jsou celkem dva, resp. tři, a to jednání zákonem konkretizované fyzické osoby, kterého se tato osoba dopustila jménem právnické osoby nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti, a kumulativně dále pak to, že se tohoto jednání dopustila buď osoba uvedená v § 8 odst. 2 písm. a) *per se* nebo osoba uvedená v § 8 odst. 2 písm. b). V případě osob uvedených pod písm. b) tohoto ustanovení se však dále vyžaduje ještě splnění třetí již shora uvedené podmínky (tj. spáchání trestného činu na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby (...)).

S ohledem na právě uvedené se mi však splnění všech těchto předpokladů trestní odpovědnosti právnické osoby ve vztahu k trestnému činu znásilnění jeví problematičtější už jen z hlediska první podmínky, neboť z povahy znásilnění si nedokáží představit pachatele, který by se tohoto trestného činu dopouštěl jménem právnické osoby. Za o nic pravděpodobnější považuji i variantu spáchání tohoto trestného činu v zájmu právnické osoby. Nejpředstavitelnější je pak z mého úhlu pohledu splnění této podmínky v podobě znásilnění spáchaného v rámci činnosti právnické osoby. I zde mám však za to, že z důvodu povahy tohoto trestného činu je splnění této podmínky nereálné, neboť buď by se i kterákoliv z osob taxativně vypočtených v § 8 odst. 1 písm. a) až d) tohoto trestného činu dopustila při výkonu své funkce, tj. *de facto* při výkonu činnosti právnické osoby, spácháním trestného činu v rámci činnosti právnické osoby se dle mého názoru rozumí taková činnost, která svou povahou spáchání daného trestného činu umožňuje nebo jinak s trestným činem souvisí. V této souvislosti proto ustanovení § 8 odst. 1 v podobě slov „v rámci její činnosti“ nelze vykládat doslova, ale restriktivně. V opačném případě by musela být trestně odpovědná jakákoliv právnická osoba za jednání např. svého statutárního orgánu, který se jinak při výkonu své funkce a tedy i výkonu činnosti právnické osoby

dopustí znásilnění (např. na pracovní cestě znásilní svou asistentku). Pokud by snad ale soud v některém z případů shledal tuto první podmínku za splněnou a dopustila-li se tohoto trestného činu zároveň osoba uvedená v § 8 odst. 2 písm. a) nebo b), pak by nezbyvalo než dovést trestní odpovědnost za znásilnění i u právnické osoby.

V případě zaměstnanců by se však soud musel zabývat i poslední podmínkou, a to tím, zda ke spáchání tohoto trestného činu zaměstnancem došlo na podkladě rozhodnutí, schválení nebo pokynu orgánů právnické osoby nebo osob uvedených v odstavci 1 písm. a) až c) anebo proto, že orgány právnické osoby nebo osoby uvedené v odstavci 1 písm. a) až c) neprovedly taková opatření, která měly provést podle jiného právního předpisu nebo která po nich lze spravedlivě požadovat, zejména neprovedly povinnou nebo potřebnou kontrolu nad činností zaměstnanců nebo jiných osob, jimž jsou nadřízeny, anebo nečinily nezbytná opatření k zamezení nebo odvrácení následků spáchaného trestného činu. V případě rozhodnutí nebo pokynu by šlo zároveň o návod, nepřímé pachatelství, nebo přípravu a v případě schválení pak buďto o pomoc psychickou, došlo-li k němu před spácháním trestného činu, nebo o trestný čin schvalování trestného činu, to vše za předpokladu, že by se takovou fyzickou osoba podařilo odhalit. Poslední z podmínek v podobě neprovedení příslušných opatření pokládám u znásilnění za podmínku, která právnickou osobu neúměrně zatěžuje, a proto i za podmínku pro dovození její trestní odpovědnosti nespílitelnou. Klást právnické osobě za vinu i nedostatečné dohlížení a nedostatečné vykonávání kontroly nad zaměstnanci z hlediska potenciální hrozby dopuštění se z jejich strany znásilnění, považuji za nepřijatelné, resp. za aplikaci nepřijatelného výkladu extenzivního. Tak například právnická osoba, jejímž předmětem podnikání je účetnictví. Měla by snad taková právnická osoba nést následky za jednání některého svého zaměstnance jen proto, že nepřijala náležitá opatření předcházející znásilnění v kolektivu jejich zaměstnanců. O to absurdnější by pak takový závěr byl, jestliže by se tohoto trestného činu měl dopustit zaměstnanec jménem právnické osoby nebo v jejím zájmu nebo v rámci její činnosti. Domnívám se proto, že u trestného činu znásilnění je nad rámec možností jakékoliv právnické osoby jeho páchaní tímto způsobem předejít.

Zákon nepracuje s pojmem nepřímý pachatel, výslovně tohoto pojmu neužívá, ale říká, že pachatelem je i právnická osoba, která k provedení činu užila jiné právnické nebo fyzické osoby (§ 9 odst. 2). To znamená, že v takovém případě můžeme rozlišovat dvě varianty. Podle první varianty právnická osoba použije ke spáchání trestného činu jinou

právníckou osobu. Podle druhé varianty právnická osoba použije ke spáchání trestného činu fyzickou osobu.²²⁹ Zda se ovšem i v tomto případě vyžaduje splnění všech podmínek přičitatelnosti jednání právnické osobě jako je tomu z hlediska jejího přímého pachatelství nebo se za nepřímého pachatele může právnická osoba považovat už jen na základě jednání některé z osob jejím jménem vystupující, zákon mlčí. O nepřímém pachatelství je pak blíže pojednáno v kapitole 2.3.1.1.

Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob se věnuje i otázce spolupachatelství (§ 9 odst. 3 věta druhá). Byť je tedy případná trestní odpovědnost právnické osoby za trestný čin znásilnění pochybná, vyjdeme-li z předpokladu, že ji dovodit lze, potom je i teoreticky možné spolupachatelství fyzické a právnické osoby na něm, a to buď v podobě společného spáchání obou fází jednání těmito osobami společně, nebo jen jedné z fází každou osobou zvlášť. Problém potom však v takovém případě shledávám zejména ve zjištění, resp. prokázání úmyslu právnické osoby spáchat tento trestný čin společným jednáním s osobou fyzickou v případě, nepodaří-li se zjistit spolupachatele, jehož jednání se právnické osobě přičítá.

Rozporuplnost uplatňování trestní odpovědnosti právnických osob u trestného činu znásilnění je o to více patrná v souvislosti s modifikovaným účelem sankcionování právnických osob. V případě právnických osob lze stěží hovořit o tom, že účelem jejich sankcionování je snaha vychovat je k tomu, aby vedly řádný život. Je-li účelem sankcionování právnických osob především represe, tj. odrazení právnické osoby od dalšího kriminálního jednání, a rovněž to, aby se takového jednání nedopouštěli ani jiné právnické osoby, pak takového účelu bychom při sankcionování za znásilnění zřejmě nedosáhli. Cílem odpovědnosti právnických osob podle veřejného práva by mělo být předcházet protiprávnímu jednání tím, že právnické osoby budou pod hrozbou sankce motivovány k přijetí vhodných vnitřních regulačních procesů, které zajistí účinný dohled nad jednáním zaměstnanců.²³⁰ Zaměříme-li se však na předmět podnikání, resp. činnosti právnických osob obecně, takový dohled na převážné většině z nich pokud jde o znásilnění nelze spravedlivě požadovat.

²²⁹ Jelínek, J.: Aktuálne otázky trestného zákonodarstva pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et. Mult. Dr. h. c. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 12. 1. 2012, Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2012, str. 93

²³⁰ Jelínek, J.: Aktuálne otázky trestného zákonodarstva pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et. Mult. Dr. h. c. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou účasťou konanej 12. 1. 2012, Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2012, str. 96, 97

Na závěr lze proto shrnout, že uzákonění trestní odpovědnosti právnické osoby za trestný čin znásilnění naráží v praxi na celou řadu úskalí, jejichž řešení z hlediska aplikačního nepovažují za odpovídající zásadě *nullum crimine sine lege*, a jako takové si proto žádá upřesnění, neboť obecná úprava základů trestní odpovědnosti povaze tohoto trestného činu, jakož i jiných trestných činů, neodpovídá a je ve vzájemném rozporu. I z hlediska účelu sankcionování je nakonec otázkou, zda i za jiných okolností je vůbec vhodné trestní odpovědnost právnických osob za tento trestný čin uplatňovat. Domnívám se, že toto řešení ničemu nepřispívá, ba spíše právě naopak, a to i v případě, že by se pachatele fyzickou osobu odhalit podařilo.

2.3.2. Osoba pachatele

Bylo by mylné ztotožňovat sexuální deviaci konkrétní osoby s jejím sklonem k páchání deliktu.²³¹ Zvláště pro forezní sexuologickou praxi je významná skutečnost, že sexuální deviace a sexuální delikventní chování nemusejí spolu nijak souviset.²³² Přítomnost sexuální deviace proto nemusí vždy vést k deviantnímu chování, a existuje tudíž i část sexuálních deviantů, kteří se sexuálních trestných činů nikdy nedopustí. Spáchání trestného činu znásilnění je nezřídka výrazem skutečnosti, že se pachateli nepodařilo socializovat způsoby uspokojování jeho sexuálních potřeb.²³³ Znásilnění páchají i (a podle některých autorů dokonce snad většinou) muži bez sexuální deviace. Zastoupení deviantních jedinců mezi pachateli sexuálních deliktů se tedy podle různých autorů výrazně liší – od několika málo procent až k číslům, které svědčí o tendenci vidět defektní psychosexuální vývoj téměř u všech pachatelů.²³⁴ Na stranu druhou je to ale normální sexualita muže, která činí sexuální delikt nepravděpodobným.²³⁵

Sexuálně deviantně se proto v určitých situacích mohou chovat i lidé sexuálně normální, a naopak - zdaleka ne každý deviantní jedinec se musí nutně projevat deviantně. Mnoho z nich během svého života nikdy žádný sexuální delikt nespáchá a své

²³¹ Brichtín, S., Kolářský, A., Netík, K., Weiss, P.: *Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie*, Praha: Psychiatrické centrum, 1996, str. 10

²³² Kovář, P.: *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 88

²³³ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: *Kriminologie*, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 319

²³⁴ Kovář, P.: *Sexuální agrese*, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 88

²³⁵ Brichtín, S., Kolářský, A., Netík, K., Weiss, P.: *Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie*, Praha: Psychiatrické centrum, 1996, str. 10

deviantní potřeby uspokojuje náhradním a sociálně přijatelnějším způsobem (například masturbací s preferovanými fantaziemi).²³⁶

K vysvětlení sklonu ke znásilňování je třeba předně zodpovědět na v této souvislosti se naskýtající otázku, proč (podle názoru některých autorů) neznásilňují ordinární muži, a to dokonce často ani tehdy, jsou-li to jinak kriminální nezdrženlivci, asociálové a charakterová slaboši. Jak již bylo řečeno, znásilnění je sice možnou, ale nepreferovanou strategií běžného muže. V sexualitě ženy sice může být potenciál toužit, aby se jí muž zmocnil, a v muži touha tak učinit, ale osvobodíme-li se v psycho(pato)logii od těchto slov, zjistíme, že normální akt zmocňování se od pravé agrese a znásilnění podstatně liší jednak provedením, jednak přípravou.

Lidská sexualita je systém. Je to sexuálně motivační systém (SMS), složený z dílčích motivačních stavů (DMS). Sexuální motivační systém, autentická lidská sexualita, řídí výběr kategorie osob, v níž je hledán partner. To co sexuální násilníci dělají s obětí, je mimo mantinely normální lidské percepce. Jak je možné, že takové chování jejich SMS dovolil? V interakci muže a ženy platí princip synchronizace. Jestliže žena vysílá signály motivace neerotické, její zjev vyvolává u normálního muže penilní reakce nižší. V případě, že tyto signály ženy jsou přímo antierotické, sexuálně motivační proces se může i zastavit. To vše se děje automaticky, bez mužova volního úsilí. Tato synchronizace je však u sexuálních deviantů porušena a deviant by proto neměl být zodpovědný za to, že v jeho mozku toto nefunguje a že je tím narušena jeho schopnost sociosexuálního učení.

Sexuálnímu chování běžnému a deviantnímu nelze porozumět bez kauzálně motivačních mechanismů řízení chování. Dle etologů je v každém motivačním stavu zadáno nejen, co je vytouženo, ale i k čemu je momentální či momentálně vystupňovaná averze a rovněž, co ač neapetované je tolerovatelné, tedy, co přítomno být může. Čím je sexuální deviace nebezpečnější, tím větší okruh neerotických projevů ženy je tolerován a tím méně z jejího erotického behaviorálního inventáře v době ofenze je apetován.²³⁷

Z fenomenologického i etiologického hlediska se kriminologie zabývá pachateli trestných činů, resp. nositeli sociálněpatologických jevů s kriminalitou více či méně souvisících.²³⁸ Osoba pachatele je pro pochopení a klasifikaci mravnostní kriminality

²³⁶ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 88

²³⁷ Brichcín, S., Kolářský, A., Netík, K., Weiss, P.: Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie, Praha: Psychiatrické centrum, 1996, str. 10-14

²³⁸ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 23

rozhodující, neboť jak bylo již naznačeno, znásilnění bez více či méně na osobě pachatele se projevující sexuální deviace se objevuje jen zřídka. Nakolik tato deviace ovlivňuje schopnost pachatele ovládat jeho jednání a rozpoznat protiprávnost činu, tj. jeho přičetnost, bude pro rozhodování o jeho trestní odpovědnosti v porovnání s ostatními skupinami trestných činů více než důležité, a přestože se jedná o hodnocení právní, bez odborného znaleckého posouzení takového pachatele z hlediska jiných vědních disciplín tuto odpověď nalézt nebude možno. Trestní právo tak právě v souvislosti s osobou pachatele více než kdy jindy proniká i do jiných vědních disciplín, zejména sexuologie a psychologie, a obráceně tyto pro trestní právo interdisciplinární nauky zase pronikají do oblasti práva trestního. Posuzování pachatele z hlediska v úvahu přicházejících duševních poruch je velmi důležitou, ne-li neopomenutelnou, součástí hodnocení pachatele a posuzování jeho jednání z hlediska trestněprávního. Sexuální deviace a jiné pro pachatele znásilnění více či méně časté odchylky v jeho chování, jakož i to, nakolik ta která deviace může mít, resp. má vliv na přičetnost pachatele bude předmětem dalšího výkladu.

Z forenzně sexuologického i z psychologického hlediska je tedy nutné rozlišit sexuální delikventy na ty, kteří trpí deviací v pravém slova smyslu, a na ty, kteří se sexuálních deliktů dopouštějí v rámci jiné – většinou osobnostní či sociální – patologie. I když se v praxi či v zahraniční odborné literatuře často setkáváme s tím, že se pojmy sexuální delikvent a sexuální deviant směšují, je pravděpodobné, že parafilní a neparafilní pachatelé se budou podstatně lišit i v jiných než pouze v sexuálních charakteristikách.

Pro neparafilní jedince jsou typické především problémy v oblasti osobnostních rysů a vývojových faktorů podmiňujících jejich celkovou sociální maladaptaci (dysfunkčnost nukleární rodiny, obecná kriminalita, partnerská a profesionální maladaptace, defektuozita v interpersonálních vztazích). U parafilních delikventů je defekt většinou omezen na oblast sexuální motivace a sexuální socializace (za charakteristický pro ně lze považovat narušený psychosexuální vývoj, s nímž souvisí inhibice v oblasti heterosexuálních vztahů a pozdější získávání koitálních zkušeností, časný nástup deviantních aktivit, sexuálně motivovaná kriminální recidiva), přičemž jejich osobnostní vývoj většinou nevykazuje závažnější poruchy. Ve srovnání s neparafilními delikventy je lepší i jejich profesionální, partnerská a sociální adaptovanost.

O zastoupení deviantů mezi pachateli sexuálních deliktů nejsou k dispozici žádné objektivní údaje. I z tohoto důvodu je důležité znalecky posoudit každého pachatele, u něhož vzniká podezření na sexuální motivaci kriminálního chování, protože včasná

diagnostika a léčba deviantních pachatelů může být velmi významná i z hlediska preventivního (viz kap. 2.3.7.). Kriminologické statistiky přitom uvádějí samozřejmě pouze prosté počty mravnostních trestních činů určité kategorie a nelze v nich nalézt rozlišení pachatelů podle jejich sexuologické diagnózy.²³⁹

O osobnosti nemalé části pachatelů znásilnění však obecně platí to, co pro pachatele násilných trestných činů, tj. nízká úroveň vzdělání, nekulturnost, primitivismus a nezdrženlivost.²⁴⁰

2.3.2.1. Normalita sexuálního chování

V obecných úvahách o normalitě a patologii lidského chování je nutné vycházet z toho, že existují:

- rysy druhově specifické, které jsou vlastní příslušníkům druhu Homo sapiens bez zřejmých transkulturálních rozdílů – některé formy chování (například brutální agrese vůči dětem či vůči starým lidem) jsou všude označovány za „nelidské“,
- rysy kulturně specifické, které jsou způsobeny kulturními rozdíly ve výchově dětí, různými tradicemi v jednotlivých společnostech apod. - blízký tělesný kontakt (například mezi muži) na veřejnosti je v některých kulturách považován za nepříjemný, jinde je plně akceptován,
- rysy individuálně specifické, podmíněné specifickým ontogenetickým vývojem, osobností, rodinnou výchovou, postnatálními zkušenostmi každého jedince. Některé projevy, které jsou u některých jedinců považovány za úplně normální, a jsou od nich dokonce i očekávány, jsou u jiných příznakem nějaké poruchy. Tyto individuálně specifické rysy jsou determinovány i věkem (projevy infantilní, senilní atd.), ale i pohlavím. Mluvíme zde o maskulinitě a feminitě. Pohlavní rozdíly v myšlení i chování přitom hrají důležitou roli nejenom v interakcích sexuálních.

I na základě tohoto přehledu norem aplikovatelných na lidské sexuální chování je zřejmá především skutečnost, že jakýkoli jednostranný pohled – tedy aplikace kterékoli partikulární normy – má v této oblasti vždy jen relativní platnost. Přesto však lze

²³⁹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 88 – 90

²⁴⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 315

konstatovat, že některé formy sexuálního chování vybočují i z těch nejdříveji definovaných hranic normality.

Takovým je především sexuální chování spojené s nadměrnou fyzickou agresí nebo s potřebou poškodit, eventuálně usmrtit objekt svého erotického zájmu. Podobné chování totiž jistě nevede k reprodukčnímu úspěchu (biologická norma), a snad neexistuje ani žádné kulturní či sociální prostředí, jež by podobné chování u svých členů akceptovalo. Za běžných okolností pak z toho plyne logický požadavek konsenzu všech aktérů sexuálních aktivit a následně i předpoklad, že dané sexuální aktivity nevedou k jejich duševnímu či tělesnému poškození. V tomto pojetí nelze proto považovat za normální například sadomasochistické praktiky, a to ani v případě, kdy k nim dochází za vzájemného souhlasu partnerů. Předpoklad vzájemného konsenzu pak i z té nejdříveji definice normality vylučuje kromě sexuálně agresivních či sadistických i aktivity zoofilní, exhibicionistické, tušerské, frotérské, voyeuristické, skatofilní apod.

Sexuální chování musí zároveň zachovávat určitý, alespoň minimální kontext s danou dobou a daným kulturním prostředím. Doba a kultura často i podstatným způsobem určují vnější projevy vnitřně determinovaných potřeb, a proto od nich nelze plně odhlédnout ani při posuzování těch projevů, jež jsou motivovány sexuálně.

Při vědomí nutnosti akceptace zachování kontextu s požadavky historického období i sociálního okolí, pak při úvahách o normalitě sexuálního chování v našem kulturně-historickém okruhu hraje nejdůležitější roli předpoklad pokrevní nespřízněnosti i požadavek adekvátní věkové zralosti sexuálních partnerů, resp. nepřijatelnost sexuálních aktivit dospělých či dospívajících jedinců s prepubertálními dětmi, a to i v případě jejich eventuálního „souhlasu“. Přitom o normalitě či abnormalitě sexuálního chování zde z hlediska sexuologického uvažujeme pouze v souvislosti s psychosexuální a somatosexuální zralostí objektu, nezávisle na zákonem určené hranici věku pohlavního styku.

Aniž by tedy bylo přihlédnuto ke kritériím pohlaví partnerů, jejich počtu, způsobu sexuálního kontaktu, citových aspektů jejich vzájemného vztahu atd., lze na základě uvedených předpokladů dojít k minimální definici, podle níž lze ze sexuologického hlediska za normální považovat takové konsenzuální (souhlasné) sexuální aktivity, které se odehrávají mezi psychosexuálně a somatosexuálně dostatečně zralými a pokrevně v přímé linii nespřízněnými partnery, a jež nevedou k jejich psychickému nebo tělesnému poškození. To vše se však přitom týká jen vnějších, pozorovatelných charakteristik, tedy chování, které je považováno za normální či deviantní. Vnější projevy přitom nemusí

vypovídat nic podstatného o vnitřních potřebách, v tomto případě tedy o sexuálních preferencích individua. Jak bylo již poznamenáno, deviantní sexuální chování ještě nemusí nutně signalizovat přítomnost deviace a normální chování ještě není dostačujícím důkazem sexuální normality.²⁴¹

Porovnáme-li znaky trestného činu znásilnění se znaky shora uvedené definice normality sexuálního chování, musí pak být každý trestný čin znásilnění zároveň sexuální aktivitou z této normy vybočující, neboť nejenom, že sexuální akt není podstupován vzájemně souhlasně (konsenzuálně), ale nebude ani aktem, který by na oběti nezanechal alespoň následky psychického poškození.

2.3.2.2. Neparafilní sexuální delikventi

Nedeviantní pachatele deliktů sexuálního charakteru lze rozdělit do několika skupin. Dle Weisse to mohou být:

- sociosexuálně a psychosexuálně nezralí muži, kteří se z důvodů nedostatečné interiorizace společenských norem sexuálního chování, vysoké hladiny sexuální tenze či pro nedostatečnou schopnost věkové či pohlavní diferenciaci sexuálního objektu mohou dopustit deliktů nejrůznějšího charakteru – od sexuálního zneužívání až po sexuální agresi, znásilnění včetně,
- jedinci s psychopatickou strukturou osobnosti, tedy jedinci s poruchou osobnosti (nejčastěji jde o pachatele s rysy nezdrženlivosti a anetičnosti, s tendencí okamžitě vyhovět svým pudovým impulzům, jejichž sexuální trestná činnost bývá polymorfnější a obvykle agresivního charakteru,
- muži, u nichž jsou sexuální delikty podmíněné situačně, např. vlivem alkoholu (expozice genitálu, sexuální agrese, hebefilní delikty), dlouhodobou sexuální deprivací či určitým podílem oběti na trestném činu, např. typicky u znásilnění,
- hypersexuální jedinci se sníženou volní kontrolou a s převahou pudové složky nad erotickou komponentou sexuálního chování, u nichž se nejčastěji setkáváme s delikty sexuálně agresivního nebo hebefilního charakteru,

²⁴¹ Weiss, P.: Sexuální deviace, vydání 2., Praha: Portál, s.r.o., 2008, str. 19, 25, 28, 29

- jedinci se sníženou schopností racionální kontroly sexuálního chování podmíněnou vrozeným či získaným defektem ve sféře rozumových schopností – jde především o mentálně retardované nebo encefalopatické jedince mladšího věku nebo o starší muže s arteriosklerotickým či jiným degenerativním poškozením centrálního nervového systému (u těchto pachatelů se nejčastěji setkáváme s delikty pedofilního, hebefilního nebo exhibicionistického charakteru)
- psychotici v relapsu duševní choroby, dopouštějící se sexuálních deliktů nejrůznějšího druhu – ti však tvoří pravděpodobně pouze nepatrný podíl v rámci celkové sexuální kriminality.²⁴²

2.3.2.3. Parafilní sexuální delikventi

Ačkoliv se mezi pachateli trestného činu znásilnění, jakož i jiných sexuálních nebo sexuálně motivovaných trestných činů, nacházejí jak pachatelé neparafilní, tak i parafilní, kdy poměr jejich zastoupení není znám a z hlediska tohoto mezi sexuology a psychiatry či jinými odborníky nepanuje ani jednota, je vysoce pravděpodobné, že mezi těmito pachateli budou deviantní jedinci tvořit jejich neopomenutelnou, ne-li většinou část.

Sexuální deviace lze z hlediska ustanovení § 123 trestního zákoníku, vymezujícího pojem dušení poruchy, řadit mezi tzv. jiné těžké duševní nebo sexuální odchylky. Sexuální deviace jako duševní porucha pak je, resp. může být biologickým kritériem zapříčiňujícím nepřičetnost, a tedy i trestní neodpovědnost pachatele pro jeho nemožnost v době spáchání činu rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo toto své jednání ovládat (§ 26 trestního zákoníku). Toto psychologické (juristické) kritérium spočívající v onom vymizení (nedostatku) schopnosti rozpoznat protiprávnost jednání (schopnosti rozpoznávací) nebo schopnosti ovládat své jednání (tzv. schopnosti ovládací) je přitom rozhodujícím, neboť sama duševní porucha či nedostatečná rozumová a mravní vyspělost u mladistvého (viz níže) má pro trestní odpovědnost význam jen, pokud vede zároveň k vymizení alespoň jedné z těchto schopností (rozpoznávací nebo určovací, popř. obou) v době spáchání činu.²⁴³

²⁴² Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 88 – 90

²⁴³ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluver ČR, a. s., 2010, str. 189, 191, 193

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) s účinností od 1. 1. 2004 zavedl modifikaci trestní odpovědnosti u mladistvého (tj. osoby, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok svého věku a nepřekročila osmnáctý rok svého věku - § 2 písm. c) zákona o soudnictví ve věcech mládeže).²⁴⁴ Tento zákon ve svém § 5 odst. 1 po vzoru zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, a některých zahraničních úprav, hovoří o tzv. podmíněné či relativní přičetnosti, resp. relativní trestní odpovědnosti, která se v plném rozsahu uplatní u mladistvých. Podle § 5 odst. 1 tohoto zákona mladiství, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný. Názory na tuto problematiku však nejsou jednotné a v tomto se rozcházejí, když podle zastánců názoru prvního je rozumová a mravní vyspělost speciálním důvodem nepřičetnosti, zatímco podle zastánců názoru druhého je tato tzv. podmíněná nebo relativní přičetnost samostatným obligatorním znakem subjektu provinění, který stojí vedle přičetnosti a věku a tvoří novou samostatnou podmínku trestní odpovědnosti, samostatný obecný znak provinění.^{245 246}

Duševní poruchou se podle moderních medicínských názorů rozumí odchylka od běžné normy, resp. od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednice vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních a enviromentálních) faktorů. Odchylka od normy může být interindividuální (chování osob podobných vlastností, věku, podobného společenského postavení, stejného sociálního prostředí) nebo intraindividuální (výrazná změna chování samotného jedince).^{247 248} Mezinárodní klasifikace (10. revize), definuje poruchu jako klinicky rozpoznatelný soubor příznaků nebo chování, který je ve většině případů spojený s pocitem tísně a narušením funkcí. Netík a Netíková používají pojem psychická porucha a uvádějí, že se jedná o nejjobecnější vyjádření patologicky změněných psychických funkcí, eventuálně chování, a

²⁴⁴ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. Vydání, Praha: Leges, 2009, str. 197

²⁴⁵ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluver ČR, a. s., 2010, str. 189-190, 516, 517

²⁴⁶ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. Vydání, Praha: Leges, 2009, str. 198

²⁴⁷ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluver ČR, a. s., 2010, str. 191, 192

²⁴⁸ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. Vydání, Praha: Leges, 2009, str. 186

zahrnuje tedy nejen duševní nemoci, nýbrž i ostatní psychopatologické projevy a některá abnormální chování.²⁴⁹

2.3.2.3.1. Základní znaky deviantního vývoje a diagnóza sexuální preference

Pro určení diagnózy parafilie je vedle pomocného falopletysmografického vyšetření k dispozici především metoda anamnestické explorace. Zaměřený rozhovor s pacientem zůstává nejspolehlivější metodou pro určení možného odchylného vývoje sexuální motivace.

Deviantní vývoj jedince je charakterizován několika základními znaky:

- Atypické zaměření a atypické chování v dětství. Setkáváme se s nimi především u jedinců s plně nebo částečně narušenou sexuální identifikací (transsexuálů, transvestitů dvojí role, fetišistických transvestitů). Nejčastějšími znaky jsou zde záliby v hrách a v hračkách určených opačnému pohlaví, později i případné převlékání se do prádla a šatů opačného pohlaví.
- Odlišná náplň masturbačních fantazií a polučních snů. Už v pubertě se u mnoha parafiliků projeví odlišná preference v obsahu masturbačních představ a erotických snů odpovídající deviantnímu zaměření. U nedelikventních parafiliků může být masturbace i celoživotně jediným zdrojem sexuální realizace.
- Výskyt funkčních sexuálních poruch (sexuálních dysfunkcí) při zahájení heterosexuálních koitálních aktivit (především erektilní selhávání při prvních souložích) nebo nápadně opožděný (nejčastěji u deviací v objektu), výjimečně i předčasný (spíše u deviací v aktivitě) začátek sexuálních styků. U některých deviantů však může být partnerský sex dysfunkční i celoživotně. Kromě erektilních problémů mají dysfunkce parafiliků často podobu neschopnosti dosáhnout orgasmu s partnerkou (anorgasmie, anejakulace, retardovaná ejakulace).
- Nápadný časový odstup mezi první heterosexuální koitální zkušeností a dalšími koitálními aktivitami. Zatímco u nedevariantních mužů je zjevná tendence opakovat styk co nejdříve, u parafiliků může tento odstup trvat i roky.

²⁴⁹ Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnícké dny. Praha: Leges, 2009, str. 99

- Slabá motivace k obvyklým sexuálním aktivitám. Projevuje se nezřídka nízkou frekvencí koitů nebo vyhýbáním se partnerským erotickým situacím. Častá je i frekvence nekoitálních aktivit před souloží nebo preference netypických sexuálních praktik i v rámci partnerských sexuálních aktivit (např. análního koitu nebo koitu a tergo u sadistů).
- Nedostatek sexuální empatie. Parafilici jsou často neschopni adekvátně dekodovat erotické signály ze strany žen, nezřídka je interpretují mylně. Projevují někdy nápadnou neobratnost při dvoření (tedy ve fázi pretaktálních či pregenitálních interakcí) i nedostatek schopnosti porozumět sexuálním potřebám partnerky. Někdy tato neschopnost může imponovat jako egoismus či bezohlednost, nicméně její příčinou je právě sexuální anomálie.
- Parcialistické zaměření. Na rozdíl od nedevariantních mužů, u nichž jsou při dotazu na preferenci částí ženského těla nejčastěji uváděny klín a prsa, u sadistů či sexuálních agresorů to jsou často hýždě a stehna, u pedofilů obličej apod.
- Absence hlubších citových vztahů. U parafiliků často chybí první platonické zamilování, později i prožitek „velké lásky“. Někdy je přítomna výrazná neschopnost dlouhodobě udržet osobně významný partnerský vztah.

Se všemi uvedenými znaky se u jednotlivých parafiliků setkáváme současně málokdy. A proto i výskyt jen některých z nich může vést k podezření na přítomnost poruchy preference. Různé (výše uvedené) anamnestické znaky přitom mohou být typické pro různé deviace, např. absence hlubších citových vztahů může být charakteristická pro sexuální agresory, ale pro pedofily je zamilování do dětského objektu naopak základním diagnostickým znakem. Obdobně nedostatek sexuální (ale i nesexuální) empatie může být typický pro sexuální agresory, ale určitě není charakteristický kupříkladu pro partnerské sadomasochisty či pro pedofily ve vztahu k potřebám dítěte. Současně je třeba mít na paměti i tu skutečnost, že jednotlivě se tyto znaky mohou vyskytovat i u nedevariantních jedinců. Tak například femininní zájmy mají i někteří sexuálně většinoví muži nebo homosexuálové, dysfunkční potíže jsou časté při zahajování koitálních styků a u úzkostných neurotiků, neschopnost zamilování se nezřídka vyskytuje i u emočně nerozvinutých psychopatů s většinovou sexuální motivací atd. K vyloučení falešně pozitivní diagnózy deviace je pak v obtížnějších případech nutná objektivizace pomocí falometrického vyšetření.

Při anamnestické exploraci byl vyvinut několikastupňový model určení sexuální preference na základě indikátorů se stoupající mírou diagnostické spolehlivosti a významnosti. Jako nejméně spolehlivá se jeví diagnóza na základě pozorovatelného chování, neboť je známo, že většina deviantů má alespoň v určitých obdobích života i normální sexuální styky s normálními objekty, mnozí z nich přitom navíc nikdy své deviantní preference v praxi nerealizují. Tato rovina tedy poskytuje nejméně informaci o skutečné sexuální preferenci expoloranda. Druhou úroveň informací představují údaje o obsahu masturbačních fantazií zkoumané osoby. Ty jsou z diagnostického hlediska spolehlivější, nicméně k určení anomálie stačit nemusí. Víme totiž, že deviantní masturbační fantazie mohou být úmyslně (v případě úplného vytěsnění deviace ale i nevědomě) pacientem pro subjektivní nepříjemnost manipulovány a potlačovány, eventuálně nahrazovány fantaziemi sice nepreferovanými, ale společensky přijatelnějšími. Méně ovlivnitelná vědomou kontrolou, a proto i podstatně spolehlivější je pak rovina třetí, rovina obsahu erotických (orgastických či polučních) snů. Spolehlivost tohoto indikátoru je vysoká. Částečně může být ovšem snižována možností snové cenzury a zjištěním, že i u sexuálně většinových jedinců se během života může ojediněle vyskytnout několik erotických snů s homosexuálním, incestním či deviantním obsahem. Za nejspolehlivější pro stanovení diagnózy, alespoň v případě určení homo- či heterosexuální orientace (ale snad i u deviací, např. u pedofilie), se považují údaje o preferenci citové, tedy informace o tom, do koho se zkoumaná osoba během svého života zamilovává. Schopnost zamilování není vůlí skutečně ovlivnitelná a i v případě, kdy homoeroticky orientovaný jedinec uvede, že byl někdy zamilován do osoby opačného pohlaví, je velmi dobře schopen diferencovat kvalitu tohoto zamilování od kvality a intenzity citového vztahu k objektům stejného pohlaví.²⁵⁰

2.3.2.3.2. Klasifikace parafilii

Nezbytným předpokladem pro určení sexuálního zaměření nebo sexuálního chování, které budeme označovat jako parafilní (promiscue se užívá i starší termín deviantní), je stanovení určitého referenčního rámce. Tímto rámcem jakožto základním východiskem definice parafilii (deviací) je přesnější vymezení těch sexuálních preferencí, které lze považovat za normální. Deviantní pak bude takové sexuální zaměření a chování,

²⁵⁰ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 492 – 494

kteřé bude vybočovat z takto arbitrárně určených hranic. Podstata parafilie je shledávána v odlišné (atypické) struktuře sexuální motivace, tedy výhradně v intrapsychických charakteristikách jedince, které pak následně umožňují, podmiňují či modifikují i vnější projevy sexuální poruchy v podobě deviantního chování.

Tento přístup se označuje jako esencialistický, který na rozdíl od přístupu sociálně konstruktivistického (jenž považuje determinanty sexuálního chování za vnější, definované sociálními podmínkami, tedy v podstatě za pouhé sociální konstrukty) je založen na třech předpokladech:

- podstatnými faktory určujícími sexuální motivaci jsou faktory biologické (esence),
- neexistuje kontinuita mezi deviací a normou, lidé nejsou „méně“ nebo „více“ deviantní, jsou deviantní nebo nedevariantní,
- sexuální deviace je celoživotní a trvalou charakteristikou individua, že léčbou, trestem a ani jinými prostředky nelze změnit sexuální preferenci – lze pouze modifikovat sexuální chování, tedy vnější projevy sexuální preference.

Ze sexuologického hlediska můžeme za normální považovat takové konsenzuální sexuální aktivity, které se odehrávají mezi psychosexuálně a somatosexuálně dostatečně zralými a pokrevně v přímé linii nespřízněnými partnery a které nevedou k jejich psychickému nebo tělesnému poškození (viz kapitola 2.3.2.1.).²⁵¹

V diagnostickém a statistickém manuálu Americké psychiatrické asociace při jeho prvním vydání z roku 1952 (DSM-I) byly parafilie (tehdy ještě pod názvem sexuální deviace) zařazeny mezi tzv. sociopatické poruchy osobnosti. Podle dalšího vydání tohoto seznamu (DSM-II z roku 1968) byla sexuální deviace diagnostikována tehdy, když „sexuální zájem individua zahrnoval jiné objekty než dospělý jedinec opačného pohlaví, jeho sexuální chování nebylo obvykle spojeno se souloží nebo soulož byla uskutečňována za bizarních okolností, jako je tomu u nekrofilie, pedofilie, sexuálního sadismu a fetišismu“. Sexuální deviace byly přitom v této revizi zahrnuty do kategorie Poruchy osobnosti a nepsychotické duševní poruchy.

²⁵¹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 469

Termín parafílie byl poprvé použit v DSM-II z roku 1980. Parafílie zde byla zařazena do široké skupiny sexuálních poruch.²⁵²

Dle dnes v České republice platné Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN), publikované WHO v 10. revizi v roce 1992, jsou v kapitole „Duševní choroby a poruchy chování“ sexuální deviace zahrnuty do sekce „Poruchy osobnosti a chování u dospělých“ pod kódem F65 jako „Poruchy sexuální preference“. Parafílie jsou podle této klasifikace charakterizovány „sexuálními impulzy, fantaziemi nebo praktikami, které jsou neobvyklé, deviantní nebo bizarní“.

Mezi obecná diagnostická kritéria parafilií dle MKN 10 patří tyto podmínky:

- jedinec opakovaně prožívá intenzivní sexuální touhy a fantazie týkající se neobvyklých objektů nebo aktivit,
- jedinec buď touhám vyhoví, nebo je jimi citelně obtěžován,
- preference je přítomna nejméně 6 měsíců.²⁵³

V literatuře se ale můžeme setkat i s jinými definicemi. Obecně přijatá a vyčerpávající definice sexuální deviace zatím neexistuje.

Vnější projevy sexuálních deviací zahrnují širokou škálu aktivit od neškodného a spíše jen společensky obtížného chování (exhibice, crossdressing) až právě po nejnebezpečnější trestné činy proti lidské důstojnosti, jakož i zdraví či životu obětí.

Rozeznávají jsou tzv. jádrové deviace, tedy deviace v užším slova smyslu, kde deviantní jedinec není vůbec schopen normálního sexuálního chování a je schopen pouze chování deviantního, a deviace v širším slova smyslu, kde je deviantní zaměření sice méně hluboké, ale jednoznačně převažuje, tj. je důležitou a podstatnou, i když ne výlučnou, součástí sexuální charakteristiky jedince, a významně tedy ovlivňuje motivaci jeho jednání. Takový deviant je schopen být dobře vzrušen jen sexuálním objektem nebo aktivitou, které jsou přiměřené jeho deviaci, normální sexuální objekty a aktivity jsou pro něj méně přitažlivé, nicméně za určitých okolností možné.

Z klinické praxe vyplývá, že předmětem abnormální erotické preference se může stát v podstatě cokoliv a různé jsou i možné deviantní způsoby dosahování sexuálního uspokojení. Základní motivační mechanismy, které řídí jednotlivé poruchy, jsou v zásadě

²⁵² Weiss, P.: Sexuální deviace, vydání 2., Praha: Portál, s.r.o., 2008, str. 31

²⁵³ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 469

u všech deviací podobné. U některých preferencí (zvláště pak u gerontofilie, zoofilie či nekrofilie) je přitom dosud sporné, zda se jedná o sexuální deviaci v pravém slova smyslu, nebo jestli jde pouze o náhražkové způsoby sexuálního uspokojení osob, které mají omezenou nebo zcela znemožněnou příležitost k normálnímu sexuálnímu uspokojení.²⁵⁴

S ohledem na shora uvedené lze proto shrnout, že parafilie představují menšinovou variaci sexuálně motivačního systému, s odlišným nasměrováním nebo s přemístěním erotického zájmu, a to už od úvodní erotické aktivace. Jedná se o celoživotní poruchu řízení sexuálních emocí. Sexuální chování je řízeno odlišně od většinové populace, nejen ve směru vyhledávání atypických stimulů (jiný objekt než dospělá žena u normálních mužů, jiný než dospělý muž u normálních žen), ale i rozrušením návaznosti jednotlivých fází erotického párového sblížení.²⁵⁵

V zásadě jsou rozeznávány parafilie dvojího druhu – deviace v aktivitě, *deviatio in modo* (dle psychoanalytické terminologie *perverze*, podle Freundova poruchy dvoření, tedy *courtship disorders*), a deviace v objektu, *deviatio in objecto* (v psychoanalytických koncepcích *inverze*, podle Freundova parafilní cílové preference). Kromě těchto základních pak rozeznáváme deviace kombinované či polymorfní, u nichž se vyskytuje současně víc druhů deviantních preferencí. Někteří autoři (například Zvěřina, 1995) přiřazují k sexuálním deviacím i poruchy sexuální identifikace, tyto však jsou v mezinárodních klasifikacích vedeny pod zvláštními kódy (F64 podle MKN-10).²⁵⁶

Tradiční psychiatrické rozdělení parafilí na deviace v objektu a v aktivitě je pouze popisné, vychází z pozorovatelných jevů a z didaktických důvodů je stále užívané. Nověji však sexuologie v diagnostice sexuálního zaměření vychází hlavně z poznatků o úvodních fázích předkopulačních. Sexodiagnostika zkoumá navazování kontaktů při tvorbě páru a erotickou interakci partnerů již před spojením genitálů, tzv. *proceptivitu* (dvoření, svádění, namlouvání). Alteraci lidské *proceptivity* lze najít u většiny parafilí. Ty jsou častější u mužů než u žen. Nové sexuologické třídění, bližší povaze anomálií v SMS, tak rozlišuje tři skupiny poruch, a to parafilie s atypickou náplní systému, parafilie s rozpojením v SMS (koordináční anomálie) a anomálie s chyběním části SMS.²⁵⁷

²⁵⁴ Weiss, P.: Sexuální deviace, vydání 2., Praha: Portál, s.r.o., 2008, str. 32, 33

²⁵⁵ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 541

²⁵⁶ Weiss, P.: Sexuální deviace, vydání 2., Praha: Portál, s.r.o., 2008, str. 33

²⁵⁷ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 469, 470, 541, 542

2.3.2.3.2.1. *Deviace v aktivitě*

Deviace v aktivitě jsou charakterizovány jako poruchy ve způsobu dosahování sexuálního vzrušení a uspokojení. Jsou zaměřeny na eroticky nepřipravenou osobu nebo na vzájemné pokořování. Mezi jejich hlavní představitele lze zařadit voyeurismus, exhibicionismus, frotérismus, tušérství, patologickou sexuální agresivitu, agresivní sadismus, sadoomasochismus a jiné podobné poruchy (erotografomanií, skatofilii, atd.).²⁵⁸

Vzhledem k tomu, že k naplnění skutkové podstaty trestného činu znásilnění se vždy vyžaduje minimální alespoň fyzický kontakt mezi pachatelem a obětí, lze uzavřít, že mnohé z deviací v aktivitě u pachatelů tohoto trestného činu nenalezneme, resp. tyto deviace jako příčinu nebo jednu z příčin znásilnění nebudeme uvažovat. Takovou deviací může být např. voyeurismus nebo exhibicionismus. Vzrušení je u voyeurů dosahováno sledováním intimního počínání nic netušících anonymních objektů (svlékajících se či masturbujících žen, souložících párů), spojeného většinou s masturbací. Přestože určitá sexuální zvědavost je vlastní asi většině mužů i žen, v případě pravé deviantní motivace se toto chování stává preferovaným způsobem dosahování vzrušení a je upřednostňováno před partnerskými sexuálními aktivitami, a to i v situacích, kdy je atraktivní sexuální partner preferovaného věku a pohlaví dostupný a kdy neexistuje ani sociální překážka sexuální interakce. Nejsou-li tedy u voyeurů zjištěny i jiné deviantní projevy charakterizovatelné alespoň minimálním kontaktem s objekty (např. projevy frotérsko-tušérského charakteru, sexuálně agresivního charakteru) taková parafilie pachatele znásilnění by sama o sobě na spáchání tohoto trestného činu vliv mít neměla.

Totéž platí o exhibicionismu, u něhož je vzrušení dosahováno odhalováním genitálu před neznámými ženami či dívkami. Pravý exhibicionista bývá totiž většinou paradoxně spíše bázlivý a nesmělý muž, často sociálně a partnersky dobře adaptovaný. Se svými objekty nenavazuje obvykle žádný kontakt, nekomunikuje s nimi a dodržuje od nich určitou vzdálenost. K sexuálnímu vzrušení mu stačí pohled kolemjdoucí ženy či dívky, vědomí, že jí byl viděn on, resp. jeho penis. Ne každý expozér genitálu je však pravý exhibicionista. Pokud expozér zkracuje vzdálenost k ženám, navazuje s nimi – většinou vulgární – komunikaci, chce v nich vzbudit úlek a strach či se přímo snaží o fyzický kontakt, je pravděpodobné, že se nejedná o exhibicionistu, ale o sexuálního agresora či sadistu, který volí expozici genitálu jako náhradní, méně nebezpečnou a ve svých možných

²⁵⁸ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 470, 542

následcích méně ohrožující sexuální aktivitu. Zde hrozí vždy nebezpečí možné eskalace agrese při opakování deliktů.²⁵⁹

Mezi další deviace v aktivitě, kterými sice pachatel znásilnění může rovněž trpět, ale které pro svou povahu, spočívající v nijak se na objektu projevující známce fyzického kontaktu, nebudou mít na znásilnění patrně žádný vliv, patří také ty, jenž se řadí mezi tzv. jiné deviace v aktivitě. Jsou jimi například erotografomanie, telefonní skatofilie, klysmafilie, uretrální manipulace, triolismus, kleptofilie, narratofilie, autoassassinatofilie a symforofilie.²⁶⁰ Některé z těchto deviací se však, a to pro způsob jakým při nich dochází k sexuálnímu uspokojení, mohou při znásilnění jako některá z alternativ sexuálního chování tohoto trestného činu projevit.

Takovou deviací může být například klysmafilie. Klysmafilii se označuje vaginální nebo anální stimulace přijímáním klystýru, obvykle naplněného teplou vodou, ale někdy i jinými látkami (čaj, alkohol, vzduch). Při klysmafilických aktivitách se jedná především o masturbační praktiky, někdy je však klystýr aplikován i v rámci heterosexuálních či homosexuálních partnerských aktivit. Z fyziologického hlediska je dráždění rektální nebo vaginální sliznice při přijímání klystýru i při následném vyprazdňování srovnatelné s drážděním při souloži nebo při masturbaci.²⁶¹ Z tohoto úhlu pohledu bychom tedy mohli donucení jiného k tomu, aby strpěl pachatelem na něm prováděnou aplikaci klystýru kvalifikovat jako trestný čin znásilnění v podobě jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží podle § 185 odst. 2 trestního zákoníku. Podobné rysy jako klysmafilie má i uretrální manipulace, kde je erotický zájem koncentrován na oblast močové trubice, resp. její dráždění pomocí vsunování objektů (prstů, drátů, svíček, tužek apod.).²⁶² I tuto aktivitu prováděnou pachatelem na oběti za podmínek § 185 odst. 1 bychom proto mohli kvalifikovat alespoň jako pohlavní styk provedený způsobem se souloží nesrovnatelným. Osobně se však domnívám, že tato aktivita je spíše aktivitou provedenou způsobem se souloží srovnatelným.

Škála možných dalších deviantních aktivit může být téměř nevyčerpatelná, ve většině popisů jiných než uvedených preferencí se však jedná spíše o kazuistická zpracování vzácně či ojediněle se vyskytujících poruch. Byly například popsány případy triolismu (kandaulismu), u kterého je dotyčná osoba vzrušována pozorováním partnerky(a)

²⁵⁹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 470, 471

²⁶⁰ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 476

²⁶¹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 476

²⁶² Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 476

při sexuálním styku s jiným mužem (ženou), ukazováním nahého partnera jiným osobám, nebo nasloucháním vyprávění partnera během milování o jeho sexuálních zkušenostech s jinými partnery, kleptofilie, kdy je jedinec vzrušován krádežemi věcí cizích lidí nebo potenciálních partnerů, narratofilie, při níž je vzrušení dosahováno vulgární komunikací s partnerem, vyprávěním obscénních příběhů či nasloucháním takovým příběhům vyprávěných partnerem, případy autoassassinatofilie, tedy sexuálního sklonu k sebevražednému jednání, nebo kazuistiky symforofilie, tedy sledování katastrof či automobilových havárií za čelem sexuálního vzrušení.²⁶³ Případný triolismus nebo některá z jiných naposled uvedených duševních poruch pachatele však na trestný čin znásilnění mít vliv zřejmě opět nebude.

U parafilních pachatelů trestného činu znásilnění však přicházejí nejčastěji v úvahu tyto následující – bráno od nejméně pravděpodobné po nejtypičtější - deviace v aktivitě.

Frotérismus

Stejně tak jako tušěři (viz níže) tvoří i frotéři podskupinu parafilních sexuálních agresorů s poruchou dvoření, nečekaně atakujících jim neznámé ženy. U frotérismu je vzrušení dosahováno třením se o anonymní, neznámé ženské objekty v tlačenících (ve frontách, v tramvajích). Muži trpící touto poruchou předstírají, že se těla ženy dotýkají svým erigovaným penisem náhodou a neúmyslně, nicméně tato činnost jim přináší vzrušení a nezřídka končí i ejakulací na šaty dotyčných objektů. Do střetu se zákonem se dostávají zřídka, protože většina žen nerada riskuje veřejnou scénu upozorněním na chování pachatele a raději v těchto případech vystoupí z tramvaje nebo se snaží odsunout na jiné místo bez viditelného odmítnutí. Někdy si ženy uvědomí, že se staly objektem frotéra, až dodatečně, když zjistí znečištění oděvu spermatem.²⁶⁴ Z možných variant sexuálního chování trestného činu znásilnění bychom takovéto projevy frotérství mohli hodnotit nanejvýš jako jiný pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží. Jsem však názoru, že ani za tuto nejméně společensky škodlivou variantu sexuálního chování tyto projevy běžně označit nebude možné a že se bude nanejvýš jednat o trestný čin vydírání. Vždy však bude záležet na okolnostech případu. Lze si totiž představit situaci, kdy je žena (objekt) oděna velmi spoře, např. v krátké sukni a kdy ke tření mužova

²⁶³ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 476, 547

²⁶⁴ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 471

erigovaného penisu dochází s přímo odhalenými hýžděmi nebo genitálem této ženy, což potom, tím spíše pak, je-li žena bez spodního prádla, může evokovat situaci blízkou tomu, co kvalifikujeme jako jiný pohlavní styk, a to ať už v podobě svým způsobem provedení se souloží srovnatelným či nesrovnatelným.

Tušerství

Tušér dosahuje vzrušení doteky intimních míst anonymních ženských objektů. Tento deviant obvykle jakoby náhodou sáhne v parku či v dopravním prostředku na ňadro, hýždě či genitál kolemjdoucí neznámé ženy. Někdy přitom realizuje své doteky zezadu. Oslovení, pokud k němu dojde, bývá obscénní. K závažnější agresivitě, tj. k překonávání ženina odporu, se v dalším životě obvykle tušéri neuchylují. Tušérova agresivita je limitována představou erotické součinnosti oběti. Popsané taktilní úkony mohou být stíhány jako trestný čin výtržnictví.²⁶⁵ Ani toto počínání nebude běžně možné hodnotit jako pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží. Za takové bychom mohli považovat např. ty projevy, kdy se frotér dotkne na nuda pláži nahé ženy jejího genitálu či jejího ňadra. Rozhodující však bude intenzita, neboť letmý dotek zpravidla jako osahávání hodnotit nebude možné (viz kap. 2.2.1.2.3.). Z hlediska první fáze jednání by v případě takového parafilika přicházelo nejspíše v úvahu zneužití bezbrannosti.

Frotérské a tušérské chování se nezdá vyskytovat současně u jednoho devianta. Obě tyto aktivity už řadíme ke kontaktnímu deviantnímu chování, kde pachatel svým počínáním narušuje ne jen psychické, ale i fyzické teritorium svých eroticky nevytvořených objektů bez jejich souhlasu. Lze je proto hodnotit jako mírnější formu přímé sexuální agrese. Frotéři ani tušéri přitom kromě tělesného kontaktu se svými objekty nenavazují žádný bližší (např. verbální) kontakt.

Patologická sexuální agresivita

Sexuálního vzrušení a uspokojení je u patologické sexuální agresivity dosahováno překonáváním odporu napadené anonymní ženy a minimalizací její kooperace. Diagnóza patologické sexuální agresivity je v uvedené definici specifická pro českou sexuologickou školu, která rozlišuje u sexuálních agresorů dva typy: pravé sadisty, pro něž je

²⁶⁵ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 471, 472, 547

charakteristická evidentní preference sadistických témat, a patologické sexuální agresory. Patologičtí sexuální agresori jsou jedinci, kteří při deliktu nesměřují ke koitu, nebo ti, kteří jsou vysoce specificky repetitivní, tj. mající sklon k opakování sexuálního násilí stejného charakteru. Vysoká specifická repetitivnost je považována za pravděpodobně nejcharakterističtější rys deviantních pachatelů sexuálních agresí. V anglosaské odborné literatuře se v této souvislosti setkáváme pouze s rozlišením „rapist“ (což není diagnóza, ani medicínský termín) a „sadist“ (což diagnóza sice je, ale pokrývá jen část deviantních pachatelů sexuálních agresí).

U patologické sexuální agresivity přitom není zřejmá žádná sadistická vloha v pravém slova smyslu - pachatelé oběť netrýzní a neprodlužují její utrpení. Tato deviace přesto patří k vůbec nejnebezpečnějším deviacím. Chování deviantního sexuálního agresora má mnohé rysy chování predátorského – svou oběť často po vyhlédnutí vskrytu pronásleduje, přepadává ji pak ze zálohy na opuštěném místě či na místě, které žena nemůže opustit (např. ve výtahu), povalí ji na zem, eventuálně použije zbraň a vyhrožuje jí poraněním či zabitím. Někdy může od objektu vyžadovat vaginální či anální soulož, jindy orální dráždění či masturbaci. Jeho jednání většinou nepředchází žádný pokus o verbální či jiný bližší kontakt.

Čeští autoři rozlišili trojí druh heterosexuálních agresorů: osahávající, znásilňující a znehybňující. V zahraničí jsou ve stejném významu užívány tyto pojmy pro deviantní znásilňovače: preferential rapa pattern, paraphilic coercive disorder, erotic violence syndrome, biastophilia apod. V MKN-10 ani v DSM-IV není porucha jmenována.

Projevy sexuálně agresivní zde facilituje alkohol a některé drogy. Mnozí autoři útok stereotypně opakují. Kompulzivní puzení muže k sexuálnímu násilí mívá cyklický ráz. Deviant se realizaci fantazií po určitou dobu brání, poté však podlehne. Pak naléhavost popudů přechodně ustoupí, aby se s novou intenzitou po čase vrátila. Jiný agresor svůj první násilný čin vnímá jako nahodilé setkání s obětí a cítí se zaskočen prudkým výrazem dílčího motivačního stavu. Čím víc dílčích motivačních stavů s obětí agresor přeskokem vynechává, tím je jeho útok pro oběť nebezpečnější. U těžších agresorů se náhle aktivuje už značně pokročilý DMS.

Zdaleka ne každý muž, který se dopouští sexuálního násilí, je však deviantní sexuální agresor. Lze naopak předpokládat, že dokonce většina pachatelů trpí jinými než sexuálními poruchami (intoxikace alkoholem, porucha osobnosti, mentální retardace atd.). Výzkumy charakteristik pachatelů sexuální agrese se shodují ve zjištění, že tito jedinci

bývají mladší (většina do 30 let) a k prvním delikventním aktivitám u nich dochází do 20. roku věku. Je přitom třeba rozlišovat nebezpečné deviantní sexuální agresory od nezralých a sociosexuálně nevyvinutých mladíků. Rozlišení není vždy snadné a v konkrétním případě někdy až průběh sexuální socializace v dalším životě ukáže, do jaké míry je mladý delikvent schopen uspokojivého partnerského vztahu. Zejména u mladých pachatelů bez partnerských sexuálních zkušeností by bylo chybou považovat je za neschopné konvenční partnerské sexuální adaptace jen proto, že spáchali několik sexuálně agresivních deliktů. Sexuologická péče, ať již ústavní nebo ambulanti, by pak měla pomoci diferencovat pacienty na schopné a neschopné sexuálně se adaptovat.

Je obtížné zjistit prevalenci patologické sexuální agresivity v pravém slova smyslu, tj. jako deviace, v populaci. Nálezy totiž svědčí o tom, že mnoho „normálních“ nekriminálních mužů vzrušuje představa sexuálního útoku na ženu. V obecné populaci mužů až 30 % uvádí sexuální fantazie spojené s násilím vůči ženám.

Agresivní sadismus

Jako agresivní sadisty (někdy se pro ně užívají i termíny útočný či predátorský sadista) označujeme ty parafiliky, kteří pro dosažení vzrušení potřebují objekt svého sexuálního zájmu před stykem, během něho či místo styku učinit nehybným. Do stejné kategorie patří i většina sexuálních vrahů, kterým pravděpodobně rovněž nejde primárně o zabití, ale o znehybnění objektu. Pro tyto devianty je důležitá především možnost s oběťmi libovolně manipulovat. Někteří z nich po činu poškozují genitál viktím, uřezávají části jejich těla (prsa, genitál), později s nimi masturbují či je pojídají (tzv. nekrofilní sadismus nebo také jinak nekrosadismus).

Agresivním sadistům na rozdíl od sadistů (viz níže) pouhá slepá poslušnost oběti nestačí. Potřebují oběti trýznit a své erotické vyvrcholení spíše oddalují. Viktimu ohrožují zbraní, bijí, svazují, bodají, řezou, pálí, rdousí, omámí, zakrvácí, někdy i zabijí. Sadističtí vrazi oběť před usmrcením zastrašují, mučí, sexuálně zneužívají. Sadistova sexuální partnerka a oběť může být jedna a táž osoba. U sadistického vraha může být spouštěčem jednání deviantní pornografie s krutými příběhy. Agresivní sadisté jsou společensky nebezpeční doživotně. Někteří se rozhodují pro desexualizaci. Vražda znásilněné nebo zneužité oběti však nemusí mít sadistickou motivaci.

V anamnéze agresivních sadistů často nacházíme i jiné deviantní aktivity – exhibicionistické, voyeurské, fetišistické, extrémní krutost ke zvířatům či zakládání požárů v dětství. Téměř v polovině případů na sebe pozdější sexuální vrah již v minulosti upozornil spácháním nějakého méně závažného deliktu, jehož deviantní motivace byla znalci lékaři podceněna – zejména atypickou expozicí genitálu, pokusem o znásilnění, znásilněním nebo jinými projevy sexuální agresivity.

Zvláště častá je sexuální motivace u sériových vrahů. Zvěřina charakterizuje dva základní druhy sexuálních vražd. Při prvním z nich je oběť prudkým útokem skolena nebo přímo usmrcena a pak je s ní sexuálně manipulováno, přičemž těchto vražd se dopouštějí hlavně patologičtí sexuální agresori. Dle shora uvedené terminologie se jedná právě o podskupinu patologických sexuálních agresorů – agresivní sadisty. Při druhém druhu sexuálních vražd je oběť napadena, zastrašena, týrána, sexuálně exploatována a pak teprve usmrcena. Pachatel při týrání nejednou odkládá dosažení orgasmu právě z důvodu sledování utrpení oběti po co nejdelší dobu. Tyto vraždy jsou páčány pravými sadisty. I když většina obětí těchto typů vražd jsou ženy, existují i sexuální vraždy dětí, dospívajících nebo i mužů.

Na základě rozboru desítek případů odborníci FBI popisují typickou sadistickou vraždu jako pečlivě naplánovanou. Pachatel si jako objekt obvykle vybírá neznámou ženu, kterou sleduje a nakonec na vhodném místě přepadá. Metodou zabití je nejčastěji uškrcení, méně často pak ubití pěstmi nebo nějakým předmětem či zbraní. Údery jsou obvykle vedeny na prsa, genitál nebo na konečník oběti. Častá je snaha aranžovat tělo oběti po její smrti do různých poloh. Před zabitím pachatel někdy viktimu nutí k felaci, análnímu styku, někdy jí vsouvá do konečníku či pochvy různé předměty, ale v některých případech je usmrcení oběti náhražkou jakéhokoliv sexuálního kontaktu. Anální styk je sadisty preferován před stykem vaginálním. Při činu pachatel cítí velké vzrušení a po jeho dokonání velké psychické uvolnění. Při vraždě má obvykle erekci a někdy i ejakulaci, někdy se sexuálně uspokojí až později při masturbaci s představou utrpení oběti. Sexuální vrazi si nezřídka z místa činu odnášejí nějaký předmět, který jim pak slouží jako fetiš. Může to být kabelka oběti, její šátek či spodní prádlo. Někdy si mučení a vraždu svých obětí nahrávají na video nebo podrobně popisují v deníkových záznamech.

Sériový sexuální vrazi kromě sadismu často trpí i jinými sexuálními deviacemi a v jejich anamnéze nacházíme například období převlékání se do ženských šatů, slídičství či obscénního telefonování obvykle se sadistickým obsahem. V dětství nápadně často mučili

a zabíjeli zvířata či zakládali ohně. Nezřídka procházeli ve svém vývoji obdobím nespokojenosti s vlastním pohlavím. Není u nich výjimečné ani zneužívání alkoholu či drog. Mnozí z nich byli vychovávaní hyperprotektivní a omezující matkou nebo byli naopak v dětství zanedbáváni či rodiči odmítáni.

Často pracují například jako řezníci a mnozí mají velký zájem o zbraně, nacismus či černou magii. Mívají někdy celou sbírku sadistické, detektivní či válečné literatury. Při čtení těchto knih pociťují sexuální vzrušení a používají je k masturbaci. Normální pornografie v nich vzrušení nebudí. Mnozí z nich byli v minulosti trestáni za sexuální i nesexuální delikty různého druhu, nicméně někteří byli považováni svým okolím za slušné a nenápadné občany.

Méně nebezpečnou skupinou agresivních sadistů jsou tzv. žiletkáři, kteří v tlačenicích rozřezávají svrchní oděv žen žiletkou nebo břitvou. Symbolicky oděv žen znečišťují a znehodnocují i tzv. saliromani, kteří se vzrušují tím, že v davu potřísňují šaty anonymních objektů kyselinou či lepidlem. Při této činnosti někdy i ejakulují. Kromě ženských šatů se v některých případech saliromanické aktivity soustřeďují na sochy či obrazy žen, v nejnebezpečnějších podobách ale i přímo na jejich tělo. Silná sadistická ideatorní fantazijní složka bývá u těchto deviantů typická.²⁶⁶ V případech jen čistě těchto typů agresivních sadistů však tato duševní porucha příčinou znásilnění zřejmě nebude.

Sadismus a masochismus

U sadisty je vzrušení dosahováno dominancí, totální kontrolou objektu. Sadista je vzrušován fyzickým a duševním utrpením oběti a pocitem, že oběť je plně v jeho moci. U masochismu je vzrušení dosahováno totálním odevzdáním se partnerovi, vlastním ponížením či utrpením. Zatímco tedy sadisté uvedené podněty produkují, masochisté je touží přijímat. Atypická náplň atraktivity a proceptivity pak navozuje optimální roznícení v genitálních fázích.

Ve smyslu sexuální deviace se u sadismu i masochismu jedná pouze o ten typ chování, které směřuje jednoznačně k sexuálnímu vzrušení a uspokojení. V obecné řeči se totiž termíny sadistický a masochistický někdy užívají i v nesexuálním významu. Sadismus a masochismus se často vyskytují společně, mluvíme pak o sadomasochismu.

²⁶⁶ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 472 – 474, 546, 547

Sadomasochismu se zjišťuje u mužů i u žen. Fantazie se dostavují již od dětství, sadistické a masochistické praktiky od adolescence a časně dospělosti. Sadismus bývá zaměřen heterosexuálně, homosexuálně, bisexuálně, pedofilně i gerontofilně. Jednání s lidskou obětí spočívá v různých stupních fyzického i psychického násilí, od výhrůžek až po usmrcení oběti.

V některých případech se může jedinec chovat masochisticky, jindy pak sadisticky, nebo mění roli i během jednoho styku. Sadomasochistické aktivity se u heterosexuálů i homosexuálů nejčastěji vyskytují ve formě tzv. partnerského sadomasochismu, kde jsou potřeby partnerů komplementární, odehrávají se za vzájemného souhlasu a bez pocitů studu či viny. U této deviace tedy nemusí být naplněna podmínka anonymity objektu, která je obvyklá u ostatních deviací v aktivitě. Nezřídka se však sadomasochistické potřeby projevují jen u jednoho (deviantního) partnera, zatímco druhý plní jeho představy z donucení nebo proto, aby ho neztratil.²⁶⁷ Naplňují-li proto tyto představy zároveň znaky některé z alternativ sexuálního chování trestného činu znásilnění, je takový partner současně i obětí tohoto trestného činu, a to zřejmě aniž by si to mnohdy vůbec uvědomoval.

Činnosti, které sadomasochisticky orientovaní jedinci používají k dosažení sexuálního vzrušení a orgasmu, jsou velmi různorodé, od flagelace (bičování), (sebe)svazování za účelem znehybnění (bondage), fyzické (sebe)poškozování, tzv. fisting (zasunování pěstí až celé ruky do konečníku nebo do pochvy), až k výlučně psychologickým metodám spojeným s hraním rolí. Nápadné je zde časté ulpívání na určitých, stále opakovaných rekvizitách (hole, biče, holinky, kožichy, kožené obleky, dŕtky) i ritualizovaných situacích (scéna znásilnění, potrestání žačky učitelem, inscenovaná poprava atd.). Při svazování jsou ke zdůraznění znehybnění a bezmoci pasivního partnera často užívána pouta, příp. pásky přes oči. Uvedené potřeby se v naprosté většině případů vybíjejí pouze v naznačené či symbolické rovině. V podmínkách legalizovaného násilí jako např. koncentrační tábory, vězení, válka, inkvizice, otrokářské společnosti atd. však někteří jedinci mají, resp. měli možnost realizovat své představy i ve skutečnosti a maskovat přitom deviantní podstatu svého chování.

K diagnóze masochismu je nutné naplnění dvou podmínek: preferovaným nebo exkluzivním způsobem sexuálního uspokojení jedince je být ponižován či poškozován, a současně se záměrně účastnit aktivit, kde je vystaven násilí za účelem dosažení

²⁶⁷ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 474

sexuálního vzrušení. Lidé, kteří trpí masochismem, nacházejí požitky a rozkoš například v utrpení, které jim způsobuje jejich sexuální partner či najatá prostitutka v naprostém odevzdání se partnerovi. Necháávají se dobrovolně spoutat, bičovat, pálit ohněm (i na genitálu), nechávají si propichovat jehlami penis, varlata. Někteří si libují v tom, že jsou „donuceni“ pojídat hmyz, ale i stolici, pijí moč své dominy, slouží jako rohožka, po které ona šlape.²⁶⁸ Vzhledem k pasivní podstatě této parafilie je proto znásilnění takové osoby vyloučeno, neboť s těmito sexuálními aktivitami prováděnými na jejím těle souhlasí.

Sadista pak pociťuje vzrušení zrcadlově, pokud může způsobovat utrpení či ponížení, pokud partner či partnerka plní jeho příkazy či viditelně trpí.

Orgasmu mohou sadisté i masochisté dosahovat ihned při těchto aktivitách, a to buď masturbací prováděnou vlastní rukou či rukou partnerky, či samovolně bez přímého fyzického dráždění, nebo později, při masturbaci s představami prožitého.²⁶⁹ O znásilnění se proto může jednat jen v případech vzájemné masturbace nebo jen masturbace pachatele prováděné nedobrovolně rukou oběti (viz kapitola 2.2.1.2.3.).

Pro mnohé masochisty (muže i ženy) je bolest pouze instrumentálním faktorem, ne cílem. Cílem je spíše podřízení se, ztráta kontroly nad situací, bezmoc. Bolest pak tuto ztrátu kontroly pouze symbolizuje. I bez bolesti však mohou masochisté pocitu ztráty kontroly dosáhnout například svazováním, zavázáním očí, zaujímáním určitých pozic na povel dominantního partnera, plněním jeho různých rozkazů – od příkazu k uklizení celého bytu až po nucené provádění orálních aktivit. Jinou rozšířenou masochistickou potřebou je i touha po ponížení či degradaci, po pocitech, které jsou většinou naprosto inkompatibilní s normální identitou těchto jedinců. Jednou z možných deviantních aktivit, která může vnějškově působit jako masochistická, je i tzv. sexuální asfyxifilie neboli také jinak hypoxyfilie, kde dochází k sexuálnímu vzrušení a někdy i k ejakulaci při přidušení. Zvláštní formou sadismu, zaměřeného především na děti a dospívající, je tzv. sadismus pseudopedagogický. Hlavním znakem tohoto druhu sadismu je důraz na poslušnost a disciplínu.²⁷⁰

²⁶⁸ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 474, 475

²⁶⁹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 475

²⁷⁰ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 475, 545,

Hypersexualita

I když se o parafilii v aktivitě oficiálně nejedná, z důvodu povahy této dysfunkce je o ní pojednáno v této kapitole.

Hypersexualita neboli erotomanie je zcela jistě vlastností, která svůj podíl viny na případně spáchaném trestném činu znásilnění může mít. Ve slovnících bývá definována jako extrémně zvýšená apetence, abnormní šíře a mnohotvárnost sexuální reaktivity nebo abnormní sexuální výkonnost. Někteří autoři ale považují hypersexualitu jenom za kvantitativní variace normální sexuality u mužů i žen. V americkém manuálu DSM III a DSM-IV není hypersexualita jmenována vůbec. MKN-10 ji zařazuje mezi sexuální dysfunkce pod kód F52.7 a uznává, že muži i ženy si mohou příležitostně stěžovat na nadměrné sexuální puzení. Potřeba orgastického vybití se dostavuje mnohokrát za den, ale uspokojení nepřináší. Hypersexualita se projevuje excesivní masturbací i párovou pohlavní aktivitou.

2.3.2.3.2.2. Deviace v objektu

Jako deviace v objektu jsou označovány kvalitativní poruchy sexuální motivace charakterizované neadekvátním zaměřením erotické touhy, tedy tím, na jaký objekt je orientována sexuální touha. Jedná se o sexuální zaměření na aktivity s nehumánním objektem nebo s biologicky nepřiměřeným člověkem. Patří sem především pedofilie, fetišismus a transvestitismus.²⁷¹ Tyto případné parafilie pachatele znásilnění však pravou příčinou jeho jednání sami o sobě nebudou. Buďto proto půjde o parafilii spolupůsobící (kombinovanou) s jinou parafilii nebo se vůbec o parafilního pachatele jednat nebude.

Pedofilie

U pedofilie jde o erotické (erotosexuální) zaměření na objekty v prepubertálním věku, tedy na chlapce a dívky bez znaků dospívání. Nejčastější je zde zaměření na děti ve věku 5 – 12 let. Pedofilové jsou lidé, kteří preferují jak fyzickou nezralost objektu, danou nepřítomností sekundárních pohlavních znaků (chybění pubického ochlupení a prsů u

²⁷¹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 475, 542, 553

dívek, u homosexuálních pedofilů např. nepřítomnost ejakulace, ochlupení), tak i jeho dětské chování.²⁷²

Důležitým diagnostickým vodítkem při zjišťování pedofilie je tzv. pedagogicko-estetický komplex. Tento pojem vyjadřuje skutečnost, že celá pedofilova osobnost je strukturována podobně jako osobnost dítěte. Svět dětí je pravým pedofilům proto blízký, cítí se v něm bezpečně, uvolněně, neutlačováni úzkostným očekáváním. Dětem rozumí a jsou v dětském kolektivu obvykle velmi dobře přijímáni. Žijí v atmosféře dětského světa, hrají roli staršího kamaráda. Často se velmi dobře uplatní v zaměstnáních spojených s kontaktem s dětmi. Tato zaměstnání však nevyhledávají pouze pro uspokojení svých sexuálních potřeb, ale i pro prožití iluze dětského světa. Pokud nepodlehnu svým sexuálním pohnutkám, mohou být právě pro porozumění dětskému světu velmi úspěšnými učiteli, skautskými vedoucími, trenéry apod., přičemž v okolí nemusí vůbec vzniknout podezření na skrytě sexuální motivaci jejich společensky oceňovaných aktivit.

Samozřejmě ne každý pachatel sexuálně motivované činnosti je pedofil, tedy deviant v pravém slova smyslu. Pedofilní a nepedofilní pachatelé mají přitom odlišnou motivaci svého chování. Pedofilové jsou primárně motivováni svou sexuální preferencí dětí jako objektů, zatímco nepedofilní delikventi mohou mít sex s dětmi například proto, že není dostupný dospělý sexuální partner. Zneužití dítěte dospělým může být i důsledkem mentálního handicapu, psychopatologie či antisociálního chování pachatele.

Pedofilové v zásadě pro tělesné zdraví či život dětských objektů příliš nebezpeční nejsou. Rizikovost jejich aktivit spočívá spíše v možnosti narušení psychosexuálního vývoje obětí, eventuálně vývoje jejich interpersonálních a později i partnerských vztahů. Sexuální zneužití spáchané pravými pedofily nemívá závažnější charakter, spočívá zpravidla na nekoitálních formách vzájemného kontaktu s dítětem, často v kontextu hry, škádlení apod. Nejzávažnější formou tohoto typu zneužití je obvykle manuální či orální kontakt s genitálem objektu, eventuálně vyžadování masturbace či orálního dráždění.²⁷³ Z hlediska trestněprávního je tedy zřejmé, že lze-li s pedofilii trpícím jedincem spojovat nějaké riziko, tak z převážné většiny pouze ve smyslu pohlavního zneužívání.

Použije-li však pachatel pohlavního zneužívání při svém činu vyšší míru agrese a dětskou oběť přímo znásilní, či dokonce svou oběť mučí, jedná se v případech těchto

²⁷² Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 477

²⁷³ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 477

sexuálních agresí vůči dětem či dospívajícím buď o nedeviantní muže, u nichž základní porucha spočívá spíše v oblasti osobnostní či charakterové, kteří si dětský objekt volí jako náhradní, nebo – pokud jde o pachatele deviantní - jsou to většinou pedofilně orientovaní sexuální agresori či pedofilní sadisté, tedy jedinci s kombinovanou deviací. Ti pak přímo preferují překonávání odporu či trýznění dětské oběti. S větší mírou použitého násilí se obvykle setkáváme u homosexuálně pedofilních trestných činů. V některých případech pak jde o genofilního (na dospělého ženu zaměřeného) sexuálního agresora či sadistu, který si dětský objekt zvolí pro jeho snadnější dostupnost a menší pravděpodobnost prozrazení.

Totéž co pro pravé pedofily platí i pro hebefily (muže zaměřené na dospívající dívky se znaky pohlavního dospívání – s náznakem prsů, pubického ochlupení) a efebofily (muže zaměřené eroticky na dospívající hochy s naznačeným pubickým ochlupením, eventuálně už se schopností ejakulace) a pachatele incestních činů (tedy pohlavního styku s blízkou pokrevně příbuznou osobou).²⁷⁴

I zde je však tato parafilie předpokladem spíše pro trestný čin pohlavního zneužívání než znásilnění.

Fetišismus a transvestitismus

Z hlediska zbylých deviací v objektu, tj. fetišismu, transvestitismu a tzv. jiných deviací v objektu, kam se řadí nekrofilie, zoofilie, pyrofilie a další, přichází u pachatelů trestného činu znásilnění jako příčina jeho jednání v úvahu pouze některé z nich. Ostatní tyto deviace, byť by jimi i pachatel trpěl, na případně spáchaný zločin znásilnění mít vliv (pro svou, se znásilněním se vylučující, povahou) nebudou.

V případě fetišismu jde o erotické zaměření na neživé předměty nebo na části těla, které zastupují normální sexuální objekt. Je-li objektem zaměření část lidského těla, jedná se tzv. parcialistické zaměření, neboli tzv. parcialismus. Od parcialismu je přitom nutné odlišit tuto formu fetišismu od naprosto normální preference některých fyzických atributů či částí těla, obvykle ňader, hýždí či nohou, i od pouhého sexuálního experimentování v rámci masturbačních aktivit normálních mužů. Fetišem, jakožto erotickým signálem sexuálního vzrušení, se stávají nejčastěji především objekty, které jsou nošeny blízko sexuálně vzrušujících částí těla a mají často vizuální atributy genitálních signálů. Roli při

²⁷⁴ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 477, 478

vzniku fetiše mohou hrát i jiné, především čichové, podněty. Z tří základních kategorií možných sexuálních signálů lze jako příčinu znásilnění uvažovat hlavně část lidského těla. Zbylé dva signály, a to neživé prodloužení těla (části oblečení, prádlo, boty a další) a specifické látky (latex, kůže, černá lesklá umělá hmota) příčinou znásilnění nebudou. Fetišistické aktivity jsou totiž v těchto dvou posledních případech založeny na masturbaci s preferovaným předmětem (např. masturbace do boty, s pleny, gumou) nebo na zařazení fetiše do partnerských sexuálních aktivit (partnerka oblečená do gumy, do preferovaného prádla).²⁷⁵ I kdyby tedy pachatel znásilnění trpící fetišem k věcem nebo látkám v průběhu pohlavního styku s obětí tyto předměty do něj zařadil, motivem jeho počínání (znásilnění) deviace v této podobě být proto nemůže.

Jedinou z možných příčin znásilnění by tedy mohl být fetiš zaměřený na preferovaný fyzický atribut, který je pak dle sexuologů i rozhodujícím kritériem výběru partnerky, resp. oběti. Preference určitých částí těla ženy je sice úplně normální i ve většinové populaci, fetišistický charakter má však pouze v případech, kdy zájem o tyto specifické části naprosto převáží zájem o partnerku a o její tělo jako celek. Erotický náboj jednotlivých částí těla přitom může být podmíněn dobově či kulturně – v předminulém století byl častý tzv. fetišismus ruky, s nímž se dnes prakticky nesetkáváme, v Číně byla silným erotickým signálem deformovaná malá ženská noha (tzv. lotosový květ, kvůli které podstupovaly dívky mučivý proces mrzačení v malých botách). Parcialismus někdy může mít i velmi bizarní podoby, jako je preference hrbatých žen či žen s amputovanými končetinami.²⁷⁶ V případech apetence po takto netypické části lidského těla, resp. absenci části lidského těla by se potom právě pro nedostatek tohoto fetiše ve společnosti mohl pachatel na takové oběti dopustit znásilnění mnohem pravděpodobněji. Zda fetiš po příslušné části lidského těla může dotyčnou osobu dohnat až ke znásilnění je sice málo pravděpodobné, ale dojde-li k tomu u takového osoby, pak jednou z příčin bude zřejmě i tento fetiš. Pokud je fetišistická aktivita založena nejen na masturbaci s preferovaným předmětem, ale i na výběru partnerky zásadně podle preferovaných fyzických - a sexuální vzrušení tudíž způsobujících - attributech, taková část lidského těla oběti v kombinaci s fetišem pachatele k ní proto může být důvodem vzrušení a následně i vynuceného pohlavního styku.

²⁷⁵ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 480, 481

²⁷⁶ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 480, 481

Závažnějších deliktů jakým je i znásilnění se ale fetišisté dopouštějí málokdy. Pokud se jich dopouštějí, jejich chování není primárně podmíněné touto deviací. Časté jsou např. fetišistické komponenty v rituálech sadistů nebo agresivních sadistů. Destruktivní zacházení s fetišem upozorní na sadistickou nebo agresivní motivaci.

U transvestitismu, který spočívá v dosahování vzrušení převlékáním se do šatů opačného pohlaví a eventuálně i vystupováním v roli opačného pohlaví, je pravděpodobnost znásilnění osobou touto parafilii postiženou takřka mizivá, a pokud vůbec, tak z důvodů jiných, tj. (jak bylo už řečeno u pedofilie) těch důvodů, které u nedeviantních mužů spočívají v oblasti osobnostní či charakterové, nebo – jedná-li se o deviantní pachatele – v jejich sexuální agresi či sadismu.

Pro některé další (tzv. jiné) deviace v objektu, které by v zásadě mohly být zařazeny i pod souhrnný pojem fetišismu, se pro specifčnost nebo nezvyklost objektů – například mrtvého těla, zvířete, moči či výkalů - vžil samostatný název. Krom dále níže uvedených se objektem deviantního erotického zájmu však mohou stát mnohé další předměty či činnosti.²⁷⁷

Vzhledem k tomu, že obětí znásilnění může být jen živý člověk, nikoliv věc, zvíře nebo mrtvý člověk, jsou u pachatelů znásilnění jako příčina jejich jednání z povahy věci vyloučeny nekrofilie (s výhradou níže uvedenou), zoofilie (preference zvířat jako sexuálních objektů), pyrofilie neboli pyrolagnie nebo také sexuální pyromanie (sexuální vzrušení je vyvoláváno ohněm) a statuofilie (erotický zájem o sochy).

Z jiných deviací v objektu jsou potom u pachatelů znásilnění jako jeho příčina představitelné mysofilie, akrotomofilie, gerontofilie, somnofilie, urofilie a koprofilie (exkrementofilie).

U mysofilie se jedná o zaměření na nečistotu na těle partnera nebo na prostředky menstruační hygieny. Mysofilii blízkou je urofilie a koprofilie neboli exkrementofilie, u níž je sexuální vzrušení vyvoláváno močí či výkaly a manipulací s nimi, eventuálně tohoto devianta vzrušuje být pomočen či pokálen partnerem, jak se to někdy vyskytuje i v rámci sadomasochistických rituálů. Slastné pocity tyto fetišisté prožívají prostřednictvím všech smyslových vjemů – čichem, chutí, zrakem, sluchem při mikci a defekaci jiných osob.²⁷⁸ Bude-li se proto jednat o osobu nečistou na těle z důvodu jejího pomočení nebo pokálení

²⁷⁷ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 481 – 483, 542

²⁷⁸ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 483, 542, 543

(např. bezdomovec), může potom (i) tato parafilie (u urofilika nebo koprofilika) jako příčina znásilnění hrát jistou roli.

Faktem však zůstává, že někteří tito parafilici paradoxně před jinak špinavým prostředím unikají a společensky většinou nebezpeční nebývají a vedou spořádaný občanský život.²⁷⁹

Akrotomofilie

U akrotomofilie se jedná o zaměření na partnery s amputovanými končetinami, eventuálně o zaměření na protézy amputovaných končetin. V této souvislosti již bylo o této deviaci pojednáno u fetišismu v podobě parcialismu.

Gerontofilie

Gerontofilií je preference partnerů se zřetelnými znaky involuce, obvykle ve věku rodičů či prarodičů devianta. Gerontofila přitahují znaky stárnutí a stáří: šediny, vrásky, tělesná vetčnost. Nápadnější bývají mladí muži preferující ženy o mnoho let starší než mladší ženy jako partnerky starších mužů. Gerontofilně se mohou projevovat také někteří agresori i sadisté.²⁸⁰ Tato nijak z mezí normy dle mého názoru zvláště vybočující parafilie však na znásilnění sama osobě mít vliv bez dalších příčin nebude, a pokud, tak jen coby spolupůsobící faktor odrážející se ve výběru oběti. Vzhledem ke stáří se bude navíc jednat o oběť pro pachatele snáze přemožitelnou, což bude zároveň i okolností pachateli při ukládání trestu přitěžující.

Somnofilie

Somnofilií je erotické zaměření na spícího partnera.²⁸¹ I tato parafilie je tedy jako příčina znásilnění u pachatele představitelná, zvláště pak v situacích, kdy pachatel má takovou osobu snadno k dispozici (např. manželka sdílející společnou ložnici s manželem-pachatelem). Dopustí-li se pachatel znásilnění na osobě spící, jedná se o trestný čin znásilnění spáchaný zneužitím bezbrannosti (viz kapitola 2.2.1.1.4.).

²⁷⁹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 543

²⁸⁰ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 483, 544

²⁸¹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 483

Nekrofilie

I když trestný čin znásilnění předpokládá jeho vykonání na živé oběti, vzhledem k tomu, že mezi sexuálně motivované vraždy patří i ty, u kterých je úmyslem pachatele oběť nejdříve usmrtit a až v tomto stavu jako s osobou mrtvou s ní vykonat soulož, pak přesto všechno, že takový skutek současně jako znásilnění kvalifikovat nebude možné, je deviace zvaná jako nekrofilie u této osoby velmi pravděpodobná, a pro možný omyl pachatele v kauzálním průběhu se může stát i jednou z příčin „znásilnění“ (pachatel se mylně domníval, že oběť je již mrtvá, ve skutečnosti však nebyla; k tomu blíže kapitola 2.2.1.3.4.). I když se jedná o případ v praxi velmi vzácně nastalý a jako trestný čin znásilnění nakonec stejně nekvalifikovaný, protože ve skutečnosti toto jednání oběť jako znásilnění pocítuje, pokládám proto za vhodné tuto parafilii jako ve svém důsledku de facto ke znásilnění směřující příčinu rovněž stručně charakterizovat.

Při nekrofilii preference deviantů variuje od prosté touhy být v přítomnosti mrtvého těla a fascinace vším kolem pohřbů a mrtvol až po aktivity zahrnující líbání, objímání, cunnilingus i vaginální či anální soulož s mrtvým tělem. Není proto překvapivé, že nekrofilové si vybírají povolání, která jim umožňují naplňování uvedených potřeb. Někdy jim k uspokojení stačí i simulace atmosféry úmrtí a pohřbu prostitutkou ležící v rakvi a jiné podobné nainscenované aktivity. Právě nekrofilové, kteří jsou pouze společensky obtížní, ale nejsou ve skutečnosti i přes své bizarní potřeby reálnou hrozbou pro své okolí, je však nutné odlišit od už zmiňovaných extrémně nebezpečných nekrofilních sadistů. Ti jsou vzrušování usmrcováním svých obětí nebo své oběti zabíjejí pro získání možnosti následné manipulace s jejich tělem. Diferenciálně diagnostickým znakem, odlišujícím nekrofila od znehybňujících agresorů anebo tzv. nekrofilních sadistů, je nepřítomnost další deviantní potřeby agresorů a sadistů, totiž drasticky manipulovat s mrtvou obětí.²⁸²

2.3.2.3.2.3. Kombinované a polymorfní sexuální deviace

Kromě vyhraněných sexuálních deviací v aktivitě či v objektu se někdy setkáváme i s kombinací několika deviantních preferencí vyskytujících se současně (např. pedofilní sadismus, fetišistický sadomasochismus, pedofilní fetišismus apod.). V těchto případech jde o tzv. kombinované sexuální deviace. Pokud jsou u zkoumané osoby pozorovány velmi

²⁸² Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 482, 544

mnohotvárné deviantní preference, hovoříme o deviaci polymorfní. Podle Brzka polymorfní deviant je přitom obvykle současně i těžce psychopatickou osobností. Proto vznikají pochybnosti o tom, zda mnohotvárnost a neobvyklost jeho sexuality skutečně pramení jen z deviantní motivace, nebo zda spíše nejde o projev obecné bizarnosti celé osobnosti takového člověka.

Polymorfní a kombinované sexuální deviace bychom mohli diagnosticky zařadit mezi tzv. mnohočetné poruchy sexuální preference (F65.6 dle MKN 10), které jsou charakterizovány více než jednou abnormální sexuální preferencí u jedné osoby, z nichž ani jedna není hlavní.²⁸³

2.3.2.3.2.4. Sexuální deviace u žen

Bylo-li dosud hovořeno o sexuálních deviacích, tak převážně u pachatelů pohlaví mužského. Pachatelem trestného činu znásilnění však může být nejenom muž, ale i žena. I když i pro ženy platí, že znásilnění se mohou dopouštět jak ty deviantní, tak i ty nedevariantní, pravděpodobnost deviace ženy pachatelky bude více či méně vysoká.

K nekonformním sexuálním projevům žen je společnost podstatně tolerantnější než k deviantnímu chování mužů. Dodnes u většiny lidí přežívá obraz feminity spojované s atributy submise, něžnosti, romantičnosti jako něčeho naprosto inkongruentního se sexuálním násilím. Ženy jsou dodnes vnímány spíše jako oběti sexuální dominance a sexuálního násilí ze strany mužů.

Zmínky o sexuálních odchylkách u žen jsou v deviantologické literatuře velmi vzácné, jako by sexuální deviace skutečně byly výhradně doménou mužů. Skutečnost je ovšem opravdu taková a i mezi pachateli sexuálních deliktů obecně jsou ženy naprostou výjimkou, a pokud jsou pro podobný trestný čin vyšetřovány, je méně pravděpodobné (na rozdíl od mužských pachatelů), že budou také souzeny a odsouzeny. I když je jich tedy méně než mužů, sexuální delikventky přesto nepochybně existují. Při sexuálně násilných činech byly ve většině případů ženy odsouzené pro napomáhání trestnému činu jako spolupachatelky muže, který se dopustil znásilnění.

²⁸³ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 483

Pachatelky těchto činů mají často psychiatrickou diagnózu, nezřídka trpí mentální retardací, často jsou psychiatricky léčeny. Sociálně a vzdělanostně bývají většinou výrazně podprůměrné, častá je u nich i diagnóza závislosti na alkoholu či drogách. V anamnéze mají často pokusy o sebevraždu, útoky z domova, antisociální projevy nesexuálního charakteru, v dětství byly samy týrané nebo sexuálně zneužívané.

Mezi odborníky existuje shoda ve zjištění, že většina sexuálních deliktů žen má formu sexuálního zneužití dětí, a to zvláště v rámci příbuzenstva. Případy znásilnění páchaných ženami jsou popisovány vzácně. Pokud se ženy dopouštějí sexuálního násilí, obvykle jsou objektem příbuzní nebo známí, a na rozdíl od obětí mužských sexuálních agresorů častěji i stejného pohlaví.

V žádném z výzkumů sexuálních delikventek se však autoři vůbec nezabývali otázkou možné přítomnosti deviace u pachatelek sexuálních deliktů. Je přitom pravděpodobné, že počty deviantních mužů skutečně počty deviantních žen podstatně převyšují. Na základě klinické zkušenosti lze dokonce předpokládat, že poměr deviantních žen vůči deviantním mužům bude možná ještě vyšší než poměr mezi pachatelkami a pachateli sexuálních deliktů.

Některé deviace u žen se přitom budou u žen vyskytovat relativně častěji, a to zvláště ty, které jsou spojeny s taktilními vjemy, svazováním a podrobením se. Money vidí příčiny této disparity ve skutečnosti, že ženy jsou na rozdíl od mužů v proceptivních (pregenitálních) erotosexuálních fázích závislejší na doteku, tedy že hmat má u nich větší význam pro erotické a genitální vzrušení a orgasmus. U mužů je jejich sexuální reaktivita více závislá na zraku a na vizuálních sexuálních představách.

Stanovení prevalence sexuálních deviací u žen komplikuje i skutečnost, že na rozdíl od mužů nejsou psychofyziologické vyšetřovací metody (tedy především vulvoplethysmografie) u žen dostatečně spolehlivé. Na rozdíl od mnoho mužských pachatelů relativně málo sexuálně kriminálních žen uvádí sexuální vzrušení jako významný motivační faktor svého deliktu.

Je přitom zřejmé, že i když žena trpí parafilií, je pouze málokdy delikventní. Kromě uvedené vyšší společenské tolerance pro nekonformní sexuální chování žen v tom může hrát roli i skutečnost, že deviantní žena je pravděpodobně více než deviantní muž schopna realizovat své odlišné potřeby na fantazijní úrovni nebo v rámci partnerského vztahu. I pokud se ženy sexuálních deliktů dopouštějí, jejich chování je podstatně méně agresivní

než v případech mužských pachatelů. Je tedy i méně pravděpodobné, že budou vyšetřováni a souzeni.²⁸⁴

2.3.2.4. Posuzování znásilnění z pohledu znalce sexuologa

V této kapitole bude pojednáno o trestném činu znásilnění z pohledu forenzně psychologického, tedy pohledu znalce sexuologa, kterýžto vzhledem k velmi pravděpodobné existenci parafilie na straně pachatele bude jako jediný v trestném řízení schopen poskytnout odpověď na řadu odborných skutečností rozhodných pro právní kvalifikaci.

Přestože je znalecký posudek z hlediska soudu jen jedním z důkazů a není tedy pro soudce důkazním prostředkem závazným, je sexuologický posudek přijímán jako významné svědectví, neboť soud většinou potřebnými odbornými znalostmi sám nedisponuje.

Předmětem forenzní sexuologie je hledání odpovědí na otázky, jak sexuální poruchy zasahují do občanskoprávních, zejména rodinných vztahů a do trestněprávních skutečností. Soudní sexuologie nabízí také postupy, jak ochránit společnost lékařskými prostředky před sexuálně motivovaným násilím. Soudní sexuologie přispívá rovněž k ochraně lidského práva na svobodu rozhodování v pohlavní sféře.

Nejčastěji se znalec sexuolog setkává s úkolem posoudit sexuální anomálii u pachatelů sexuálně motivovaných trestných činů. Ne jinak tomu bude v případě trestného činu znásilnění. Z právního hlediska totiž sexuální anomálie překážejí ve správném rozpoznávání cílů jednání, jeho společenského dosahu a ve svobodném určování vlastního jednání.²⁸⁵ Otázku případné nepřičetnosti pachatele si orgány činné v trestním řízení tudíž bez odborných znalostí sexuologa nebudou vůbec moci posoudit. Role sexuologa je proto právě u tohoto trestného činu více než důležitá, a to nejen pokud jde o samotné rozhodování o vině či nevině obviněného, ale rovněž co se týká případného dalšího rozhodování o uložení léčeni.

Znalec-sexuolog v ČR má být lékařem specialistou v psychiatrii, gynekologii nebo urologii, s atestací v sexuologii a absolventem kurzu pro žadatele o znalecké oprávnění.

²⁸⁴ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 483, 484

²⁸⁵ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 527, 528

Takový znalec je pak způsobilý posoudit otázky nejen mužské plodnosti, vrozené i získané pohlavní dysfunkce, anomálie sexuální motivace mužů i žen, poruchy sexuální preference a pohlavní identity, nedostatky párového soužití, společenskou nebezpečnost pornografických materiálů, atypické pohlavní chování, ale rovněž i jakékoli delikty motivované sexuálně, jakož i efektivitu ochranného léčení parafilních osob. Znalec má právo při výskytu jiných zdravotních poruch přizvat k řešení dílčích otázek a k upřesnění nálezu – se souhlasem zadavatele posudku – svého konzultanta (internistu, neurologa, gynekologa, urologa apod.). Při posuzování deliktů však nejčastěji spolupracuje s psychologem, který se vyjadřuje k osobnostním, charakterovým a motivačním anomáliím. Shledá-li znalec u obviněného příznaky nasvědčující jeho nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti, vyslovuje se zároveň o tom, zda jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Znalec se může zúčastnit všech s expertizou souvztažných vyšetřovacích úkonů.

Při posuzování osoby obviněné v trestní věci si znalec musí neustále uvědomovat, že diagnostikovaná sexuální anomálie neprokazuje spáchání inkriminovaného činu. Tím spíše nelze z pouhého zjištění sexuální abnormality automaticky vyvozovat snížení ovládacích nebo rozpoznávacích schopností vyšetřované osoby. Základním pravidlem v tomto typu expertizy je přísná individualizace při zkoumání sexuálních dispozic jednotlivých delikventů.

V psychiatrické expertize sexuálních deliktů jsou sexuologové s psychiatrickou atestací a psychiatři rovnocennými znalci. Nelze však souhlasit s představou, že soudně sexuologický posudek je vlastně psychiatrickým posudkem. Zatímco soudní psychiatrie vychází z modelu patologie osobnosti a hledá původ deviantního chování ve svérázných osobnostních rysech a adaptačních problémech delikventa, sexuolog usiluje o výklad sexuálně motivovaného deliktu především specifickou strukturou jeho pohlavních motivací.

Úloha znalce je tu komplikována tím, že sexuální delikventi v situaci trestního stíhání jednak posuzujícího znalce vědomě klamou, jednak sebezpozorováním odlišnost svých sexuálních motivací často ani postřehnout nemohou. Skrytá podstata jejich poruchy jim není známa, vnímají jen své sexuální emoce, ale přirozeně nepostihují zvláštnosti jejich řízení. A proto ani sexodiagnostická činnost není vždy jednorázovou záležitostí, nýbrž metodickým procesem.

Posuzovatel sexuálního trestného činu obecně se vyrovnává se čtverým úkolem. Musí u zkoumaného deliktu provést a zformulovat sexodiagnostiku, psychodiagnostiku,

zhodnocení ovládacích a rozpoznávacích schopností v době činu a učinit případný návrh zdravotnických opatření a prognostickou rozvahu.

2.3.2.4.1. Sexodiagnostika delikventů

Prvotním smyslem diagnostiky u mravnostních trestných činů je rozpoznat u delikventa přítomnost nebo nepřítomnost anomálie sexuálně motivačního systému (SMS). Jde o to rozlišit, zda zkoumané deviantní jednání vychází z vrozené odlišnosti řízení sexuálních emocí, nebo bylo podmíněno situačně (případně jinou patologií než sexuální). Nerozpoznání přítomné parafilie má za následek zbytečné recidivy deliktů, a tedy další oběti. Znalec ovšem nemá v expertize ulpět v rovině pozorovaného inkriminovaného jednání. Pokouší se proniknout k vnitřním řídicím mechanismům dané poruchy. Deviantní jedince bývá někdy sám překvapen činem, který se v jeho erotické fantazii předtím zřetelně neobjevoval.

Sexodiagnostik usiluje o sjednocení informací o posuzované osobě z pěti zdrojů, a sice z vlastního pozorování, z anamnézy, z objektivních zpráv, z falometrického testování a z psychologického nálezu.

Při verbální exploraci je důležité z autoanamnézy obviněných osob postihnout, v čem se jejich sexualita liší od motivace typického gynefilního muže nebo androfilní ženy. Posuzovaná osoba ale sama nemůže znát všechna důležitá fakta anebo jindy znalce vědomě klame. Svědecký popis proběhlého chování bývá objektivnějším zdrojem informací o deliktu než autoanamnéza. Posouzení delikventa se obvykle neobejde bez falometrického vyšetření aktivací sexuálně motivačního systému (falopletysmografie, PPG). Diagnosticky cenné je zvláště zkoumání úvodních dílčích motivačních stavů. To se děje sledováním malých objemových změn penisu po předložení obrázků s erotickými podněty. Podobně lze měřit penilní změny u muže při naslouchání sexuálně explicitním příběhům. Malé tumescence mužského údu až do určitého rozměru posuzovaná osoba ještě necítí. Překrvení genitálu na samém začátku pohlavního vzrušování, tedy v proceptivních fázích sblížování, pomáhá odkrýt základní sexuální směřování muže. Žádaným doplněním posudku a zdrojem dat pro sexodiagnostiku je také psychologický nálezu. Psycholog svými projektivními testy i zaměřenými dotazníky může přispět k diferencální diagnostice psychosexuální poruchy a k motivačnímu rozboru hodnoceného činu. Upřesňuje

intelektovou výkonnost posuzovaného. Dle Weisse však psychodiagnostické metody samy o sobě nemohou stanovit rozpoznání sexuální deviace.

2.3.2.4.2. Psychodiagnostika delikventů

Druhým úkolem v sexuologické expertize je posouzení případné anomálie explorandovy osobnosti, zjištění dalších duševních poruch, zhodnocení vlivu jiných motivačních systémů i psychického stavu před a v době trestné činnosti. Osobnostní rysy, charakterové zvláštnosti a vztahy deviantů k sociálnímu okolí se utvářejí také v důsledku jeho celoživotního sexuálního handicapu. Orgány činné v trestním řízení proto chtějí znát stupeň rozvoje i strukturu osobnosti pachatele.

Psycholog může vlastními diagnostickými postupy doplnit obraz explorandovy osobnosti. Vyjádří se rovněž k dynamickému rozboru okolností trestného činu, k připravenosti osoby pro ochranné léčení i k možnostem resocializace. Od lékařů očekává zadavatel posudku průkaz vlivu zjištěné duševní poruchy na jednání obviněného, jak v inkriminované době, tak v čase trestního stíhání. Je třeba popsat aktuální stav pachatele v době trestné činnosti i souhrn podmínek trestnému činu předcházejících. Co vůbec prolomilo dosavadní kompenzační mechanismy u osoby s celoživotní sexuální poruchou?

Popisu psychických rysů obviněného se v expertize nemůže vyhnout žádný sexuolog. Sexuologický posudek musí vedle základního zřetele k sexuální patologii uvádět veškerou zjištěnou psychopatologii. Psychotické poruchy se na trestných činech sexuálně motivovaných podílejí poměrně vzácně. Daleko častěji (asi ve třetině případů) je diagnostikována porucha osobnosti. Zhusta je prokázána závislost na alkoholu nebo – méně často – závislost na jiných návykových látkách.

2.3.2.4.3. Zhodnocení ovládacích a rozpoznávacích schopností

K užívání právnických pojmů přičetnosti a nepřičetnosti obviněného není psychiatr ani sexuolog oprávněn. Znalec je žádán orgánem činným v trestním řízení, aby se vyjádřil k explorandovým schopnostem ovládacím (určovacím) a rozpoznávacím (rozumovým) v době činu.

Při hodnocení trestných činů, spáchaných ve střízlivém stavu, bere znalec u posuzované osoby v úvahu několik faktorů:

- pořadí deliktu v životě posuzované osoby,
- přípravu a promyšlenost deliktu,
- stupeň poznání vlastní pohlavní odlišnosti,
- znalost východiska z deviantního puzení,
- intenzitu sexuálních potřeb a stav inhibičních mechanismů u posuzovaného.

Podle Zvěřiny je třeba sexuálně deviantní motivaci hodnotit jako psychopatologickou. To znamená zvažovat ve většině případů snížení ovládacích nebo rozpoznávacích schopností pachatele.

U prvního delikventního selhání často znalec přiznává nepoučené parafilní osobě podstatné snížení ovládacích schopností. Nelze ovšem šablonovitě u každého prvotrestaného parafilika předpokládat podstatné snížení těchto schopností. Jsou-li ovládací schopnosti hodnoceny u parafilního delikventa jako snížené podstatně, mohou být přitom rozpoznávací uznány jako snížené podstatně, lehce anebo vůbec nedotčené, v závislosti na pachatelových kognitivních dispozicích.

Študent rozlišoval na jedné straně pachatele s vrozenou a neměnnou deviací v objektu a v identitě (podle tradiční klasifikace parafilii), a na straně druhé jedince s deviací v aktivitě. Ve druhé skupině Študent uznával sníženou určovací schopnost jen v případě jejich prvního deliktu, za nepřipravenosti jednání a za naprosté netečnosti k možnému odhalení.

Jinak argumentoval Kurt Freund. Podle něj se nositel deviantního programu nedokáže natrvalo zdržet jeho realizace, a znalec proto nemůže právě pro inkriminovanou dobu vyloučit úplné selhání jeho ovládacích schopností.

Dnes je parafilie chápána jako individuálně tvarovaná anomálie SMS celoživotního trvání a způsobilost zdržet se protiprávního jednání se posuzuje diferenciovaněji. Promyšlené a detailně plánované sexuální delikty obecně nebývají ovšem spojeny s omezením určovací schopnosti vůbec.

Jasný náhled společenské nebezpečnosti (společenské škodlivosti), zejména u recidivy deviantního jednání, zpochybňuje snížení explorandových schopností

rozpoznávacích, byť šlo o osobu s podprůměrným intelektovým výkonem. Při řádné analýze ovládacích a rozpoznávacích schopností pachatele nutno uvážit intenzitu sexuální apetence také vzhledem k věku a k androgennímu zásobení – stejně jako individuální rozměr jeho rozumově volní sebekontroly.

Pravidelný je také dotaz zadavatele posudku na ovlivnění ovládacích a rozpoznávacích schopností alkoholovým opojením nebo požitím omamné látky. Sexuální násilí bývá u poloviny až u dvou třetin jeho pachatelů podporováno alkoholovou ebrietou. Dobrovolné požívání lihovin osobou, která znala jejich účinek na vlastní psychiku a která už dávno věděla o své parafilii, nezbytně posunuje rozvahu ve směru uznání její trestní odpovědnosti. V lehčích stupních intoxikace alkoholem posuzovaný sice vnímá společenský rámec svého konání, ale ztrácí schopnost sebekritického odstupu. Dopouští se mravnostních deliktů. Těžší ebriety vedou k odbrzdění primitivních reakcí, většinou vylučují detailní plánování trestné činnosti a mívají závažnější následky.

2.3.2.4.4. Návrh zdravotnických opatření

Posouzení právních otázek znalcům nepřísluší. Nicméně § 116 odst. 3 trestního řádu přikazuje znalci, aby se vyslovil k nebezpečnosti pachatelova pobytu na svobodě, shledá-li u něho „příznaky nasvědčující jeho nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti“. Společenská nebezpečnost se ze sexuologického hlediska týká rizika opakování podobné trestné činnosti. Znalec sexuolog nemá suplovat při svém rozhodování jiné odborníky. Hodnotit jiné aspekty nebezpečnosti lékař nesmí a ani neumí. Spojení represivní společenské odezvy na mravnostní delikt s permisivitou zdravotníků se vlastně jeví terapeuticky účelné. Zásada lékařské etiky „primum non nocere“ platí i v této fázi expertizy. Ztratil-li parafilní občan – byť na chvíli – schopnost plně regulovat své jednání, neměl by zůstat bez odborné pomoci, vystaven riziku recidivy.

Je třeba zvážit rozsah a ráz anomálie SMS, věk a ochotu k léčbě, zjistit komorbiditu, stupeň sebepoznání a schopnost sebeřízení v sexuální oblasti, odhadnout kvalitu případného partnerství.

Lze zhruba rozlišit tři typy delikventů:

- s dobrou sebekontrolou, umožňující ambulantní terapii,
- s nedostatečnou seberegulací, vyžadující ústavní péči,

- těžce narušené osobnosti nebo organicky nemocné, případně psychotiky, jejichž postižení aktuálně vylučuje sexuologickou terapii.

Kontradikcí pro ochranné léčení sexuologické jsou aktivně negativističtí delikventi, osoby známé mařením ochranné léčby a pachatelé se sklonem terorizovat ostatní. Metodický list hlavního psychiatra z roku 1985 varoval před zařazováním vrahů, mentálně defektních (od hlubší lehké mentální retardace), dementních a těžce psychopatických osob.

Znalci jsou pravidelně orgány činnými v trestním řízení dotazováni na formu navrhovaného ochranného opatření. Znalec má uvážit, zda postačí k ochraně společnosti a delikventa před novým postihem léčení ambulantní.

Podle Zvěřiny lze při rozhodování o způsobu terapie sexuálního delikventa užít tato kritéria nebezpečnosti, a sice přítomnost sexuální deviace, chybějící nebo špatně fungující partnerský vztah, už jeden nebo více sexuálních deliktů v anamnéze, přítomnost mentálního defektu, psychopatické struktury osobnosti, závislost na alkoholu a abúzus psychotropních látek. Přítomnost dvou nebo více z uvedených kritérií má znalce vést k návrhu na léčení ústavní.

Ambulantní ochranné léčení by mělo primárně zůstat vyhrazeno méně rizikovým parafilním pachatelům bez těžších poruch osobnosti či jiné psychopatologie.²⁸⁶ Z tohoto úhlu pohledu je tedy zřejmé, že ne to, jaký mravností delikt pachatel spáchal, ale rizikovost jeho parafilie bude rozhodující. Bylo by proto mylné domnívat se, že ústavní ochranné léčení se má u každého parafilního pachatele trestného činu znásilnění nařizovat jen proto, že se jedná o trestný čin vysoké společenské škodlivosti. Navíc, nejedná-li se o pachatele vůbec parafilního, a odborné léčby si proto ani nežadajícího, nebude k uložení tohoto léčení důvodu už vůbec, a to ani v případech těch nezávažnějších znásilnění. Zde se však s největší pravděpodobností o neparafilního pachatele jednat zřejmě nebude.

Jako vysoce společensky nebezpečné označují sexuologové hlavně sexuální agresory, sadisty, některé pyrofilní muže a recidivující pedofilní pachatele. Menší nebezpečí pro potenciální poškozené pak představují exhibicionisté, frotéři, tušěři nebo fetišisté přistižení při krádeži. Při jakékoli úvaze o léčebných opatřeních či o změně jejich formy tedy sexuolog nevystačí jen s posouzením závažnosti sexuální patologie, ale věnuje

²⁸⁶ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 527, 528, 530 – 535

pozornost také rozvoji exploračního náhledu, jeho přístupu k terapii i kvalitě sociálního zázemí, struktúře jeho osobnosti.

2.3.2.4.5. Sexuologický rozbor

Náročnou částí znaleckého posudku je zejména sexuologický a psychopatologický rozbor s hodnocením zjištěných poruch. Soud ke spravedlivému posouzení protiprávního jednání potřebuje mimo jiné analýzu chování i prožívání obžalované osoby před inkriminovaným činem a v jeho průběhu. Diagnóza parafílie, prognóza jejího vývoje, vyjádření k ovládacím a rozpoznávacím schopnostem a k nebezpečnosti exploračního pobytu na svobodě by měly být formulovány jasně a bez úzce odbornického terminologie. Diagnostický závěr nemusí vyznít definitivně, pokud jde o druh sexuální anomálie. Posudek ale musí uvést argumenty, které posilují podezření na přítomnost závažné poruchy.

Kvalita znalecké činnosti může ovlivnit další zacházení s posuzovaným občanem. Je to úkol zatížený odpovědností, neboť rozhoduje do jisté míry o dalším běhu života trestně stíhané osoby, případně též o pravděpodobném poškození nových obětí.²⁸⁷

2.3.3. Vliv psychoaktivních látek na sexuální chování

Psychoaktivní neboli též psychotropní látky patří mezi návykové látky podle § 130 trestního zákoníku. Podle tohoto paragrafu se návykovou látkou rozumí alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobící nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování. Toto vymezení je tak široké, že zahrnuje okruh látek, z nichž některé jsou i volně dostupné na trhu (např. ředidla čisticí prostředky jako toluen, aceton apod.).²⁸⁸

Především zahraniční výzkumy se shodují na tom, že droga změní pacientům sexuální život do nějaké míry vždy. Vliv látky je proměnlivý od jedince k jedinci a vyvíjí se v čase. Také je podstatné množství užitých drog a očekávání uživatele. Z tohoto důvodu

²⁸⁷ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 535, 536

²⁸⁸ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol.: Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 195, 196

může stejná droga u jednoho člověka stimulovat a u druhého naopak tlumit sexuální touhu a funkce.

Některé výzkumy dále dokládají, že frekvence chování charakterizovaného jako rizikové roste s výčtem užívaných drog. V tomto směru se ukázaly jako nejrizikovější ze všech zkoumaných druhů drog alkohol a marihuana.

Při posuzování vlivu drog na chování jedince však musí být brána v úvahu kauzalita problému. Opakovaně bylo v literatuře upozorňováno, že přímá příčinnost od užívání drog k rizikovému a problematickému sexuálnímu chování je těžce prokazatelná, neboť je pravděpodobné, že sexuální chování i zneužívání psychoaktivních látek závisí na společném souboru osobnostních a sociálních proměnných.

Souvislost užívání návykových látek se sexualitou může být podle WHO a UNAIDS, dvojitá. První je tzv. přímá, tedy spojená přímo s psychoaktivním účinkem drogy. V tomto případě je podstatné, o jakou látku jde, protože účinek jednotlivých látek bývá i protichůdný. Krom bezpečnosti sexuálního chování (především užívání kondomu) platí, že psychoaktivní látky mohou mít vliv také na sexuální apetenci a aktivitu a sexuální vztahy. Pokud jde o sexuální apetenci a aktivitu, zde potom platí, že zatímco některé látky výrazně utlumují chuť k sexu, jiné jsou naopak často užívány právě i proto, že apetenci zvyšují, podporují aktivitu, výdrž apod. (viz níže). Je třeba brát vždy v úvahu případné kombinace jednotlivých drog, individuální působení a délku užívání. Psychoaktivní látky mají také vliv na výběr partnera a podobu sexuálního kontaktu s ním v případě akutní intoxikace. Pod vlivem alkoholu nebo drog bývá sex také častěji ozvláštňován méně běžnými sexuálními praktikami, které by jedinec ve střízlivém stavu mnohdy odmítal (např. skupinový sex, sadomasochistické praktiky, homosexuální kontakty jinak heterosexuálně založených jedinců apod.). U žen hrozí navíc ve stavu opilosti nebo intoxikace v daleko větší míře, že budou zneužity k jimi nechtěným praktikám nebo znásilněny. Nemusí vždy sami sexuální kontakty vyhledávat. Výzkumy prokázaly, že ženy pod vlivem psychoaktivních látek se stávají nejčastěji cílem pro muže, kteří hledají nezávazný sex. Takové ženy bývají také považovány za objekty, se kterými lze dělat to, co spořádaná partnerka doma odmítá. Vysílají z pohledu mužů signály, že jsou svolné k sexuálnímu kontaktu, nebo minimálně nevysílají jasné signály, že ho odmítají. Intoxikované ženy, především pokud se v nočních hodinách pohybují samy po prázdné ulici, mohou být také snadno zaměněny s ženami nabízejícími se k prostituci. U drogově závislých bývá takový

okamžik nezřídka prvním krokem k opravdové prostituci, protože zjistí, že touto cestou je možné zdánlivě snadno vydělat peníze na drogy.

V druhém případě může být užívání návykových látek spojeno nepřímo neboli nefarmakologicky se sexuálními návyky. V případě pravidelného užívání není ovlivněn jen výběr náhodných partnerů při akutní intoxikaci. Alkohol nebo nealkoholové drogy mají pak vliv i na výběr stálého partnera.

I jednorázové spojení drogy a sexu, ke kterému může v rámci experimentu dojít, může mít dalekosáhlé následky, v řadě neposlední i znásilnění.

Pro posouzení vlivu jednotlivých drog na člověka je podstatná míra psychické a fyzické závislosti, kterou látka vyvolává, a tendence ke zvyšování tolerance. Tento ukazatel vypovídá o tom, do jaké míry dochází k potřebě stále větších dávek drogy. Některé drogy pak mají určitý strop, za kterým už se účinek i se zvyšující se dávkou nestupňuje. U většiny nelegálních drog představuje pomyslný strop až letální dávka. Stejně tak je tomu u alkoholu, kde je riziko o to závažnější, že v posledním stadiu závislosti tolerance uživatele klesá, což si ne každý závislý uvědomuje.

V následujícím přehledu jsou uvedeny jednotlivé drogy s jejich hlavními účinky na oblast sexuality. Psychofarmakům, z nichž některá patří také mezi silně návykové látky s psychoaktivním účinkem, je prostor věnován rovněž. Vynechána jsou rozpouštědla, která jsou u nás zneužívána především nezletilými po velmi krátkou dobu experimentování. Zmínka je však o jedné jejich skupině nazývané poppers.²⁸⁹

2.3.3.1. Vliv jednotlivých drog na sexualitu

Z hlediska vlivu dále níže uvedených drog na sexualitu budou, krom těch na psychiku jejich uživatele obecně, zohledňovány zejména ty vlivy, které tyto drogy mohou mít na sexuální chování ve smyslu nikoliv partnerském, či jinak dobrovolně podstupovaném, ale naopak ve smyslu jejich vlivu na sexuální agresi potencionálního pachatele znásilnění. Nutno podotknout, že tyto vlivy budou velmi úzce závislé na celé řadě dalších osobnostních charakteristikách uživatele, a že tyto vlivy proto budou vždy

²⁸⁹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 630, 631, 627, 629, 630

velmi individuální a bez oněch dalších, danou osobu charakterizujících, duševních vlastností neodhadnutelné.

Alkohol

Vzhledem k tomu, že etylické ovlivnění, narušující zároveň inhibiční činnost mozku, bývá významným stimulatorem sexuálního napětí, určitý podíl případů znásilnění spáchaných pod vlivem alkoholu je proto jevem zcela zákonitým.²⁹⁰

Alkohol v tomto přehledu představuje jednu z mála legálních drog a zároveň drogu široce tolerovanou a hojně užívanou napříč celou populací. Jeho následky na fyzické i psychické zdraví se často zlehčují a přehlížejí. To platí i pro oblast sexuality. Zatímco pozitivní dopady konzumace alkoholu na sexualitu jsou obvykle přeceňovány, s těmi negativními je to naopak.

Alkohol pomáhá překonávat ostych a zábrany a zvyšuje libido (pohlavní apetenci), což ale zpravidla nemá dlouhé trvání. Při malé dávce alkoholu dochází k povzbuzení touhy, a to především u mužů. Pro mnoho jedinců je snazší za pomoci alkoholu navázat kontakt nejen s náhodným sexuálním partnerem, ale například i s předem vyhlédnutým partnerem vhodným pro trvalý vztah, kterého by ve střízlivém stavu neměli odvahu kontaktovat.

Pro povzbuzení alkoholem je těžké najít míru. Při malé dávce působí budivě, při velké naopak. Hranice je nejasná a mění se i u jednotlivce spolu s mnoha okolnostmi. Pokud tedy vůbec dojde na sexuální styk samotný, tento bývá poznamenán velkými výkyvy ve výkonu (ochabování erekce) a otupělostí. Sex se někdy mění v dlouhý maratón bez výsledného vyvrcholení. Alkohol povzbudí u mužů touhu, ale snižuje schopnost reálné soulože. I u žen jsou aktivita a vzrušení pod vlivem alkoholu proměnlivé, což může soulož znesnadňovat a znepříjemňovat, a to především kvůli nedostatečné lubrikaci.

Negativní vliv alkoholu na sexuální život je zvláště patrný u adolescentů a žen. Mnoho výzkumů poukazuje na fakt, že velká část adolescentů má svůj raný sexuální život spojený právě s alkoholem. To může do budoucna negativně ovlivnit jejich představu o sexu. U žen spočívá větší riziko v tom, že pravděpodobnost jejich znásilnění nebo zneužití je v době jejich stavu pod vlivem alkoholu mnohem větší. Pokud je žena pod vlivem alkoholu, vyvolává u násilnických mužů agresí. Ona sama ztrácí opatrnost a toto chování

²⁹⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 319

naopak někdy provokuje. Ženy, které byly v minulosti zneužity, mají zároveň zvýšený sklon k užívání alkoholu a jiných návykových látek, čímž vzniká často začarovaný kruh.

Alkohol je tedy obecně vzato uznáván jako kriminogenní činitel, a to nejen u mravnostní delikvence. Požívání alkoholu a závislost na něm zvyšuje také riziko pro potenciální oběti sexuálního násilí. Poškození plodu alkoholem během nitroděložního vývoje může ovlivnit výskyt poruch SMS v dospělosti.

Při jednorázovém použití alkohol stupňuje agresivní fantazie. Opilý jedinec nedokáže dobře distribuovat svou pozornost na celý komplex přicházejících podnětů. Parafilní osobu upoutá nejvýraznější podnět, jímž může být parcialisticky preferovaná část ženského těla. Alkoholové opojení snižuje schopnost předvídat důsledky erotického jednání. Některým parafilikům postačí představa požití (nikoli přímo požití) alkoholu nebo stimulační drogy k vyřazení posledních zábran před sexuální ofenzí. Výzkum prokázal pozitivní korelaci mezi alkoholem a stupněm užitého násilí. Nižší dávky alkoholu útočnost stupňují, vysoké ji spíše tlumí. Psychologické testy prokazují po napití zvýšenou impulzivitu probandů.

Velké znalecké soubory sexuálních delikventů zjišťují požití lihoviny před znásilněním u poloviny až čtyř pětín znásilňujících. Požití alkoholu pachatelem před sexuálním útokem zvyšuje závažnost útoku a riziko tělesného zranění oběti.

Agresivních pachatelů, kteří byli ovlivněni kombinací alkoholu s jinou psychotropní látkou, u nás přibývá. Někteří delikventi si usnadnili znásilnění oběti jejím omámením alkoholem, podaným spolu s benzodiazepinovým přípravkem.²⁹¹

Pokud jde o riziko spojeného s větší pravděpodobností znásilnění u žen, podobné účinky jako alkohol mohou a zpravidla i budou mít v době intoxikace i ostatní drogy. V této souvislosti proto totéž již znovu opakováno u každé další jednotlivé drogy nebude a v dalším výkladu je středem zájmu stručný popis jejich vlivu na psychický stav uživatele.

Jako u alkoholu i u dalších dále uvedených drog platí, že sami jako takové (bez možné kombinace se sexuální parafilii) zpravidla nebudou mít vliv na chování dotyčného jedince vůči oběti, natožpak, aby u zdravého jedince tuto, byť i skrytou, touhu znásilnit vyvolaly.

²⁹¹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 557, 558, 631, 632

Cannabinoidy

Do této skupiny patří marihuana a u nás významně méně užívaný hašiš. Při intoxikaci marihuanou může dojít k úzkostným stavům, otupělosti, ospalosti, nebo naopak nepřírozené euforii, často s nutkavou potřebou smát se. Průběh intoxikace je proměnlivý a individuální, mění se i postupem času, s přibývajícimi zkušenostmi s marihuanou. Ve všech fázích pak dochází k porušení kontaktu s realitou a někdy i k halucinacím. Mění se vnímání času, zostrují se smyslové vjemy, dochází k poruše krátkodobé paměti. Dlouhodobé užívání cannabinoidů vede k charakteristickým změnám. Uživatelé se vyznačují typickou pomalostí, hloubavým a zabíhavým myšlením a poruchami krátkodobé paměti.

Marihuana zintenzivňuje smyslové vnímání. Pokud je intoxikace příjemná, je zážitek ze sexu bohatší.²⁹² To však platí pouze v případě partnerského nebo jiného dobrovolně podstupovaného sexu. O lepším emočním napojení s partnerem proto hovořit v případě znásilnění nelze. Je však otázkou, zda zážitek z pohlavního styku může být u pachatele pod vlivem cannabinoidů bohatší i v případě pohlavního styku vynuceného. Z pohledu oběti pak může být problematickým i to, že pod vlivem této látky se obvykle prodlužuje doba potřebná k dosažení orgasmu. Je-li tedy úmyslem pachatele dosáhnout sexuálního uspokojení, může doba znásilnění být delší než by u tohoto pachatele (nebyť intoxikován) bylo nezbytně nutné, což potom pochopitelně i zintenzivňuje negativní dopad celého jednání na oběť.

Extáze

Extáze bývá řazena mezi halucinogeny, nicméně svými účinky spadá na pomezí halucinogenů a stimulancií. Účinek extáze se obvykle zpočátku projeví neklidem a mírnou zmateností. Ty v další fázi obvykle ustoupí a nastává fáze klidu a pohody, mizí stres, dochází k projasnění nálady. Při užití o samotě je uživatel obvykle schopen zvýšeného intelektuálního výkonu. Při užití v páru či ve společnosti nastupují pocity empatie, lásky, zvyšuje se komunikativnost a potřeba dotýkat se druhého. Halucinace jsou spíše nepravděpodobné, většinou se dostaví jen mírně zostřené vnímání a celková psychická a fyzická stimulace. Druhý den po intoxikaci se většinou dostavuje jakási podoba alkoholové kocoviny – bolesti kloubů, únava, někdy úzkost, smutek, až mírná deprese.

²⁹² Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 632

Pokud jde o sexualitu, bývá extáze označována jako empatogen, tedy látka posilující vcítění se do druhého. Při intoxikaci dochází k intenzivním pocitům vřelosti a lásky k celému okolí a nejvíc samozřejmě k sexuálnímu partnerovi. Někteří uživatelé se cítí být více fyzicky vzrušení, jiní mluví o opaku.

Pocity lásky k celému světu zvyšují pravděpodobnost rizikového sexuálního chování. Ani extáze nefunguje jako afrodisiakum, i když to od ní uživatelé někdy očekávají. U některých mužů naopak snižuje schopnost erekce a oddaluje ejakulaci. U žen může pod jejím vlivem dojít k oddálení orgasmu²⁹³

Vzbuzuje-li extáze pocity lásky, může to pak v kombinaci s násilnou povahou pachatele o to snáze tuto osobu vyprovokovat k znásilnění nic netušící a „lásku“ projevující oběti.

LSD

LSD je halucinogen, který je účinný ve velmi malých dávkách, a proto se obvykle užívá ve formě tzv. tripu (papírku napuštěného touto účinnou látkou, který se nechá rozpustit v ústech).

Na začátku intoxikace je většinou nevolnost, pocity závratě, někdy zvracení. Psychické projevy jsou různé. Reakce je výsledkem působení látky, okolí, osobnostní struktury a očekávání. Vědomí je zachováno, bývá porušena kontinuita prožívání. Je oslabena volní kontrola a kritičnost, taktéž časová orientace. Intoxikace bývá provázena poruchou pohybové koordinace, alterace vnímání je značná, hlavně zrakového a tělového. Změněna je perspektiva, odhadování vzdáleností, barvy. Vyskytují se četné pseudohalucinace. Mění se prožívání, většinou převládá euforie a hypomanické tempo, může se ale také objevit panická hrůza a úzkost.

Hlavním rizikem LSD je naprostá nevypočitatelnost. Působí odlišně nejen na různé jednotlivce, ale i na téhož člověka v různých situacích a v různém rozpoložení. Může se tak stát, že i během sexu, který je zpočátku příjemný, se konstelace změní a zážitek je najednou vnímán jako výrazně nepříjemný až traumatický. Důvodem může být například náhlá přecitlivělost na nějaký vjem. Charakter drogy je takový, že jedince obrací spíše do jeho vnitřního, iluzorního světa, a tak je sex při intoxikaci LSD převážně zážitkem

²⁹³ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 632, 633

individuálním, ne partnerským. Silnější intoxikace obvykle utlumí chuť na sex a znemožní – i kvůli fyzickým projevům, jako je nevolnost, pocení, slabost – praktické provedení.²⁹⁴

Zatímco tedy slabší až běžné dávky odpovídající intoxikace může působit jako jeden ze stimulů vedoucím ke znásilnění, silnější intoxikace může mít efekt opačný a i plánovanému znásilnění může nakonec zabránit.

Kokain

Jedná se o stimulační drogu s velmi dlouhou tradicí. Intoxikace kokainem se projevuje veselostí, družností, přebytkem energie, zvýšeným výkonem. Stav připomíná hypománii. Dostavuje se euforie, nápadné jsou poruchy chování, vymizení zábran.

Kokain rozvolňuje zábrany a usnadňuje navazování sexuálních vztahů. V menších dávkách obvykle zvyšuje sexuální apetenci obou pohlaví, usnadňuje erekci a zintenzivňuje prožitek orgasmu. Dodává také energii pro déle trvající sexuální aktivitu.

Vystupňovaný sexuální pud může vést u žen až k hypersexuálnímu chování. Pod vlivem kokainu přistupují ženy i muži také častěji k rizikovějšímu chování a netradičním praktikám. Ve větších dávkách může kokain stále ještě vyvolávat zvýšenou chuť na sex, ale snižovat reálné schopnosti, a to především u mužů. Většinou u nich pod vlivem kokainu dochází k problémům s erekcí a orgasmem.²⁹⁵

Lze shrnout, že intoxikace kokainem může, zvláště pak v kombinaci s některou parafilií, být rovněž jedním z faktorů přispívajícím ke znásilnění.

Pervitin

Methamfetamin, obecně v Čechách známý pod názvem pervitin. Akutní intoxikace se projevuje silným drážděním sympatiku, neklidem, hyperaktivitou, zvýšeným psychomotorickým tempem. Dochází obvykle k euforii, snižuje se únava, intoxikace navozuje stereotypní chování. Pervitin zlepšuje schopnost empatie a odstraňuje zábrany. Navozuje pocity sebejistoty a rozhodnosti.

²⁹⁴ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 633

²⁹⁵ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 633, 634

Pervitin zvyšuje koncentraci dopaminu a noradrenalinu. Tyto neurotransmitery patří mimo jiné také k centrálním mediátorům sexuálního vzrušení. Methamfetamin tedy, stejně jako amfetamin, zvyšuje touhu po sexu. Stimulanty obecně prodlužují dobu trvání sexuálního styku, dodávají energii k většímu výkonu a oddalují orgasmus. V souvislosti se stimulanty se u uživatelů také často objevuje zvýšená sexuální kreativita spojená se širokým spektrem sexuálních praktik, často i netradičních nebo považovaných za nepřijatelné, jako jsou například skupinový sex, sadomasochistické praktiky apod. Intoxikace pervitinem nebo jinými stimulanty snižuje zábrany a rozvolňuje hranice. Ve výpovědích uživatelů se často objevuje tvrzení, že užívají nebo užívali pervitin na povzbuzení odvahy, aby se seznámili za účelem sexuálního styku.

Pro uživatele pervitinu bývá někdy těžké dosáhnout uspokojení zvýšené sexuální apetence. Myšlenka na sex se při intoxikaci často stává vtíravou. Velmi nepříjemná a v konečném důsledku nakonec i problematická se proto může stát intoxikace především pro toho, kdo nemá možnost kýženého sexuálního vybití.²⁹⁶ Taková myšlenka nutkavého sexuální uspokojení pak může samozřejmě dotyčného uživatele dohnat až ke znásilnění. V kombinaci s jinou sexuální agresí jako projevem psychopatologické charakteristiky osobnosti nebo parafilie je pak znásilnění pod vlivem této neodbytné potřeby o to více pravděpodobné. Nutno však zároveň podotknout, že u dlouhodobých uživatelů pervitinu se touha po sexu snižuje. Amfetaminy způsobují u mužů i problémy s erekcí, kvůli kterým je pak často jednodušší masturbace než partnerský sexuální styk. Ženami je pozitivní efekt pervitinu na výkonnost méně oceňován, vzhledem k tomu, že je pro ně často důležitější – nebo stejně důležitá – emocionální složka sexuální aktivity než složka fyziologická. Ta první je však pervitinem naopak utlumována. Sex se pod jeho vlivem stává víc sportem než společným zážitkem. Nezřídka se též stává, že nesouhlasí s některými praktikami, vyžadovanými partnerem, a pod vlivem drogy jsou k nim nuceny. Výskyt znásilnění a zneužití v anamnéze uživatelů pervitinu je velmi vysoký.²⁹⁷

²⁹⁶ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 634, 635

²⁹⁷ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 635

Poppers

Poppers je populární název pro různé alkylnitrity (včetně isobutylnitritu, butylnitritu a amylnitritu). Jako inhalační přípravky jsou prodávány v sex shopech pro své krátkodobé afrodisiakální účinky.

Poppers se užívá čicháním výparů přímo z lahvičky, účinek se dostavuje během pár sekund a obvykle trvá jen 1-2 minuty. Způsobují různé stavy jako euforii, sexuální touhu, malátnost, omámenost, bolesti hlavy. Jejich užívání představuje zvýšené riziko pro jedince s oslabeným imunitním systémem, pro trpící chudokrevností, rovněž pro těhotné a zejména pro lidi, kteří mají ictus v anamnéze.²⁹⁸

Přestože poppers zvyšuje apetenci a ovlivňuje úsudek, jeho účinek, navíc velmi rychle vyprchávající, nelze považovat za tak silný a vůli jedince ovlivňující jako je tomu u jiných drog, a tudíž ani za látku, která by mohla být považována za jeden z podstatných stimulů vedoucích ke znásilnění nebo jinému podobnému méně závažnému chování.

2.3.3.2. Vliv psychofarmak na sexuální chování

Stejně tak jako drogy mohou mít (a ve velké většině případů i mají) na sexuální chování vliv také některá psychofarmaka podávaná během léčby.

Problémy duševně nemocných s vlastní sexualitou jsou relativně časté. Sexualita u psychických poruch může být tangována jak po stránce kvantitativní (sexuální dysfunkce), kdy se na etiologii podílí onemocnění samotné i jeho léčba a z ní vyplývající nežádoucí účinky, které často zasahují sexuální oblast, tak kvalitativní (poruchy sexuální identifikace a preference), kdy může být sexualita zahrnuta do základní psychopatologie klinického obrazu.

Psychiatrie jako obor se začala více zajímat o sexuální život svých pacientů s nástupem nových psychofarmak, kdy začala hledat způsoby, jak jej zkvalitnit a předejít eventuálním nežádoucím účinkům léčby na sexualitu, na zjišťování výskytu sexuálních dysfunkcí a na zkoumání mechanismu jejich vzniku.

²⁹⁸ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 636, 637

Rozdíly v působení jednotlivých psychofarmak na různé neurotransmitterové systémy jsou z větší části odpovědné za profil jejich nežádoucích sexuálních účinků.²⁹⁹

Vliv duševních poruch, jakož i jejich léčby na sexualitu je různý, z hlediska větší pravděpodobnosti spáchání trestného činu znásilnění lze však za rizikové považovat jen některé duševní poruchy, resp. léky při jejich léčbě podávané.

Jednou z takových poruch je např. demence. V rámci poruch chování dementního jedince může docházet i k desinhibici chování sexuálního, postižení mohou vyžadovat po partnerce nebo partnerovi častou sexuální aktivitu bez adekvátní odpovědi sexuálního cyklu, což může způsobovat problémy v partnerských vztazích. Může dojít i k deviantnímu sexuálnímu chování při nepřítomnosti vhodného sexuálního objektu. Často jsou sice popisovány pedofilní nebo zoofilní aktivity, ovšem i znásilnění lze považovat v takovém případě za pravděpodobné.

U poruch s bludy se mohou obsahem těchto bludů stát i problémy ze sexuální oblasti, vyskytující se často v rámci bludů hypochondrických a erotomanických. Emulatoří (žárlivecký) blud rovněž výrazně naruší partnerský vztah a může být i příčinou vymáhání častého pohlavního styku, což může vést až ke znásilnění. Odůvodněním přitom bývá to, aby dle bludného přesvědčení partner/ka neměl/a již zájem o další intimní aktivity s domnělým mimomanželským partnerem/kou. Někdy toto chování může navenek budit dojem hypersexuality, ale při detailním rozhovoru bludné pozadí vyjde najevo.

I když to není jevem častým, může se stát, že u manických pacientů se projeví hypersexualita. Pokud je hypomanická fáze vyjádřena jen slabě a chování pacienta nepřekračuje únosnou míru běžného chování, není třeba se sexuálními projevy zabývat a také nejspíše ani pacient sám, ani jeho okolí, nepožádají lékaře o pomoc. Při rozvinutější manické symptomatice ovšem hrozí nepříjemné důsledky rizikového chování.³⁰⁰

Ke znásilněním v důsledku pouhé hypersexuality však bez dalších jiných, ať již se zdravím souvisejících či nesouvisejících, důvodů zřejmě nejspíše nedojde.

Z psychických poruch, konkrétně poruch osobnosti a chování u dospělých (F60-F69) má na sexuální chování největší vliv disociální porucha osobnosti. Jejími hlavními projevy jsou lhostejnost ke společenským pravidlům a závazkům, nedostatek citu a chladný

²⁹⁹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 417, 418

³⁰⁰ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 419, 420, 423, 424

nezájem o ostatní. Je u ní malá tolerance k zátěži a nízký práh pro agresivní explozi. Lidé s disociaální poruchou osobnosti bezohledně používají druhé jako objekty svého sexuálního vyžití. Z této skupiny se rekrutuje většina sexuálních deviantů, někdy se disociaální porucha osobnosti může kombinovat s pravou parafilii.

Další nemocí z kategorie poruch osobnosti ovlivňující nebezpečnost sexuální chování je emočně nestabilní porucha osobnosti. U takto strukturovaných jedinců je zřetelná tendence jednat impulzivně, a to bez ohledu na následky takového jednání. Nálada emočně nestabilních osob bývá nestálá, často se mění, obvykle nejsou schopny své jednání a budoucnost plánovat. Tato porucha osobnosti se dělí na dva subtypy: impulzivní a hraniční. Z hlediska sexuálně patologického a pravděpodobnosti sexuálního deliktu, znásilnění nevyjímaje, je zajímavější subtyp impulzivní. U něho převažuje emoční nestálost a nedostatečná kontrola impulzivity. Běžné jsou výbuchy násilí nebo hrozivé chování, je-li jedinec kritizován. K rizikovému sexuálnímu chování může docházet i u subtypu druhého, to však spíše ve smyslu častého střídání partnerů, lehkovážného navazování sexuálních vztahů apod. Tento subtyp staví jím postiženého jedince spíše do pozice oběti sexuálního deliktu.

Málo známou duševní nemocí, řadící se mezi návykové a impulzivní poruchy je americkou klasifikací DSM IV na rozdíl od MKN-10 ještě navíc popisovaná intermitentní explozivní porucha. Pro ni je charakteristické, že zahrnuje několik ohraničených epizod ztráty kontroly agresivních impulzů. Tato ztráta kontroly někdy vede k závažným trestným činům, mezi které patří i znásilnění. Tyto škodlivé činy se někdy označují jako „zločiny z vášně“. Zvláštností u agrese tohoto typu je její náhlý rozvoj při současně slabé kontrole emocí.

V rámci přípravy nové americké klasifikace DSM-V je hojně diskutována další porucha, tzv. závislost na sexu, která je definována dle kritérií společných pro návykové a impulzivní poruchy a zahrnuje i vysokou promiskuitu. Těmito kritérii návykových a impulzivních poruch (F63) je neschopnost odolat impulzu nebo pokušení udělat něco, co je považováno za nebezpečné, dále, že postižený si uvědomuje narůstající napětí před provedením činu a v řadě poslední to, že postižený popisuje stav vzrušení nebo uspokojení ve chvíli, kdy provádí impulzivní čin.

Společensky nebezpečné může být i sexuální chování mentálně retardovaných jedinců. Projevy sexuálního vyzrání u mentálně retardovaných jsou někdy rodinou vnímány jako nepříjemné a nežádoucí, protože do popředí vystupuje diskrepance mezi

infantilním chováním a sexualitou. Při snížené schopnosti rozpoznat společenské normy a zvyklosti se u nich často objevuje neskrývaná masturbace nebo obnažování. U některých jedinců se může sexuální puzení prosazovat s prvky agresivity a, jak bylo již řečeno, jejich chování se tak může stát i společensky nebezpečným.³⁰¹

2.3.4. Osoba pachatele z pohledu forenzně psychologického

Psychologicky vzato představují pachatelů znásilnění značně rozmanitou skupinu. Je například srozumitelné, že výrazné odlišnosti co do psychologických charakteristik shledáme mezi pachateli vztahového a útočného znásilnění (viz kapitola 2.4.). Forenzní psychologie se výzkumně zabývá především sériovými znásilňovači, tj. takovými pachateli, kteří vykazují značně společenskou nebezpečnost (škodlivost), neboť znásilňují opakovaně a programově.

Nejznámější typologii sériových znásilňovačů vypracovala FBI. Vznikla v roce 1980 a opírá se o empirický výzkum reálných případů sériových znásilnění. Jejím základem je rozčlenění znásilnění do jednotek chování pachatele, které mají význam pro psychologický rozbor činu. Za psychologicky významné jsou považovány následující jednotky chování pachatele v průběhu znásilnění, a sice 1) navázání kontaktu s obětí, 2) styl komunikování pachatele s obětí a 3) stupeň použitého násilí.

V rámci uvedených jednotek chování se rozlišují tyto možné varianty chování pachatele.

Navázání kontaktu:

- Istivé přepadení – pachatel je zpočátku přátelský, ale jakmile získá kontrolu nad obětí, odhodí zdvořilost, je sebevědomý v kontaktu se ženami,
- bleskové přepadení,
- záludné přepadení – pachatel cíhá na oběť v úkrytu nebo ji překvapí ve spánku.³⁰²

³⁰¹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 431 - 433, 435

³⁰² Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 194, 195

Ve vztahu ke znásilnění je v této souvislosti hluboce zakořeněna představa, že jde typicky o trestné činy, které mají charakter přepadení – překvapivého útoku bez předchozího varování. Většina znásilnění se však ve skutečnosti vyvíjí z běžných mezilidských kontaktů. Až v 70 % případů znásilnění existuje mezi pachatelem a obětí více či méně úzké pouto. Existující citové vazby k pachateli přitom zvyšují citové trauma oběti.³⁰³

Komunikace pachatele s obětí:

- Pseudozdvořilá komunikace – pachatel předstírá, že mu jde o blaho oběti. Chce vyvolat dojem, že znásilnění vlastně představuje normální sex mezi vzájemně nakloněnými lidmi.
- Egocentrická komunikace – pachatel používá obscénní nadávky, ponižování, výhrůžky.

Stupeň použitého násilí:

V typologii se rozlišují čtyři stupně fyzického a psychického násilí diferencované podle újmy oběti od lehkých až po těžké způsobené brutální sadistickou zvrhlostí.³⁰⁴

Přestože brutalita pachatelů roste, bývá znásilnění páčáno převážně za použití méně intenzivního násilí, nezanechávajícího zpravidla následky na zdraví.³⁰⁵

Vlastní typologie sériových znásilňovačů je prototypická, to znamená, že v konkrétním případě se nehledá ideální typ, nýbrž nějaký mix charakteristik z prototypů. Pracuje se čtyřmi základními prototypy a na rozdíl od typologie sexuálních vrahů se typologie sériových znásilňovačů odklání od behaviorální roviny a pracuje více s motivačními strukturami. Je však nutné dodat, že níže prezentovaná typologie nepostihuje veškeré varianty sériového znásilnění. Nelze jí například aplikovat na skupinové znásilnění (gang-rape) a opportunistic rape (pachatel znásilňuje v průběhu jiného trestného činu, např. loupeže).

³⁰³ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 314

³⁰⁴ Čírtková, L.: Forezní psychologie. 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 195

³⁰⁵ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 314

Popisovaná typologie vychází z předpokladu, že u sériových pachatelů není znásilnění motivováno pouze sexuálně (pudem, chtíčem), ale že vždy je ve hře i další motiv, a to buď motiv moci anebo motiv agrese.

Podle motivace se diferencují dvě základní skupiny pachatelů:

- Znásilňovač orientovaný na moc (Power Rapist). Motivací pachatele je posílit svou maskulinitu, potlačit pocity mužské nedostačivosti či strach ze selhání. Násilí je instrumentální, je to nástroj, jak si podrobit oběť, zpravidla nehrozí těžká újma na zdraví oběti.
- Znásilňovač hnaný vztekem, agresí (Anger Rapist). Motivací pachatele je činem ventilovat generální vztek a zlost vůči ženám. Tímto svým jednáním primárně ponižují oběť, způsobují jí těžká zranění, v anamnéze ve vztahu k ženám mají násilnosti, žárlivost a konflikty.

Kompletní typologie zahrnuje čtyři prototypy sériových znásilňovačů:

- Typ kompenzujícího pachatele, též znásilňovač gentleman (ujišťující se o své moci a mužnosti, kompenzuje tak svou sociální nedostačivost, osobnostně spíše podrobiv, submisivní, charakteristické je pseudozdvořilé chování, málo násilí, pachatel oběť špehuje, je plánovač – čin připravuje, bere suvenýry, do znásilnění fantazíruje údajnou intimitu, osobnostně je často fetišista, voayer, deficitní sociální kompetence).
- Typ pachatele testujícího svou moc (jde mu o zkoušku dominance, nadvlády, stylizuje se do role suveréna, pachatel je egocentrický agresivní suverén, používá lest při navázání kontaktu, komunikuje egocentricky, nutí k opakovanému sexu, osobnostně ovládán mužskými stereotypy, sexista, častý je u něj alkoholový abusus a konzumace drog, nemá žádné pevné vztahy, pouze krátké a povrchní známosti).
- Typ tzv. zlostného nepřítele žen, též impulzivně zlostný nepřítel žen (je popoháněn touhou po odplatě, charakteristická je egocentrická komunikace, excesivní násilí vedoucí často až k vraždě, neplánuje, přepadá bleskově, znásilnění je brutální a krátké, slouží jen odreagování vzteku, oběť je symbolem pro objekt nenávisti často vymodelovaný v dětství či dospívání, v sérii činů jsou oběti podobné, věk pachatele a oběti bývá blízký).
- Typ sadisty, který bývá sexuálně deviantní (vzrušuje ho utrpení oběti, často se chová jako lovec, charakteristická je egocentrická komunikace, brutalita, lživé

přiblížení, obvykle plánuje, zadržuje oběť několik hodin i více dní, mučí, terčem násilí bývá i anus či ústa, obvykle má pachatel průměrné až vysoké IQ, kontroluje se v normálních situacích, dokumentuje své činy, časté je excesivní a vášnivé bezcílné ježdění autem (tzv. cruising) po okolí zaměřené na vyhledávání obětí).³⁰⁶

2.3.5. Typologie znásilnění

Velká heterogenost pachatelů znásilnění v shora popsaném smyslu se zákonitě odráží i v heterogenosti jednotlivých podob znásilnění v reálném životě. Stejně tak jako u pachatelů pak vede tato heterogenost k pokusům o vytváření různých typologií znásilnění. Tak např. Schneider rozlišuje podle motivu a cíle činu, kterým nemusí být vždy sexuální ukojení, tyto následující - shora popsaným typům pachatelů odpovídající - kategorie znásilnění:

- Agresivní znásilnění (20 %): Cílem je oběť tělesně a duševně zranit. Sexualita je zde zbraní sloužící k ponížení oběti. Motivem je msta za odmítnutí. Často je použita větší míra násilí, než je k překonání odporu oběti třeba.
- Znásilnění jako sexuální sebepotvrzení pachatele (50 %): Jakési „sexuální oloupení“ oběti směřující k překonání pocitu vlastní nedostatečnosti, k dokázání si vlastní maskulinity. Pachatelé si představují, že oběť klade odpor pouze zdánlivě a že si ve skutečnosti přeje být znásilněna.
- Sadistické znásilnění (5 %): Jsou v něm sloučeny agresivní a sexuální motivy. Pachatel chce uspokojit svůj sexuální pud způsobením bolesti, prostřednictvím bezmocnosti a útrap oběti. Může vyústit až v sexuální vraždu.
- Skupinové znásilnění (5 %): Je pácháno mladistvými či mladými dospělými. Motivem je především snaha docílit či udržet si uznání a respekt vrstevníků.
- Impulzivní znásilnění (20 %): Pachatel spontánně využívá nabízející se příležitosti.

Dalším možným členěním je Demingovo a Eppyho členění znásilnění na tzv. socializované a nesocializované. Zatímco první páchá zpravidla oběti známý pachatel

³⁰⁶ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 195 – 197

po předchozí vstřícné nebo i svádivé konverzaci, někdy doprovázené požíváním alkoholu, např. na schůzce, a vlastní čin je realizován s menší mírou agrese, druhý typ znásilnění páchá obvykle oběti neznámý pachatel bez předchozího alespoň naznačeného dvoření či svádění a obvykle užívá vyšší míru agrese k ovládnutí oběti. V případech socializovaného znásilnění někdy sama oběť svým chováním přispívá nebo dokonce provokuje ke spáchání trestného činu.³⁰⁷

2.3.6. Prevence trestného činu znásilnění

Možnosti kontroly sexuální kriminality obecně jsou vzájemně odlišné především v závislosti na tom, jde-li o trestné činy páchané deviantními či nedevariantními jedinci. Odlišnosti lze dále sledovat v předcházení trestným činům, které mají povahu napadení, na rozdíl od jednání osob z blízkého sociálního okolí obětí (vztahové, útočné znásilnění – viz kapitola 2.3.4.).

2.3.6.1. Prevence ve vztahu k deviantním pachatelům znásilnění

V prevenci sexuálních trestných činů páchaných deviantními pachateli se uplatní především opatření zdravotnická. Předpokladem jejich aplikace je již včasné vyhledávání (depistáž) deviantních jedinců prostřednictvím sítě zdravotnických zařízení, tj. primární prevence.

Medicínským zásahům přísluší významné role rovněž v sekundární, resp. terciární prevenci. Terapie sexuálního deviantního chování musí vycházet z odpovědi na otázku, jaký význam má toto chování pro konkrétní osobu. Léčení sexuálních deviantů je komplexem rozličných léčebných metod, které jsou podle povahy tohoto kterého případu aplikovány v různé míře.³⁰⁸

V zásadě všechny terapeutické aktivity v rámci specializované léčby sexuálních delikventů jsou u nás i ve světě zaměřené jednak na pomoc pacientovi při řešení problémů, které mu jeho nekonformní sexuální chování či cítění přináší, jednak na jeho resocializaci

³⁰⁷ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 314, 315

³⁰⁸ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 321

a readjustaci. Léčebné programy obvykle zahrnují celou škálu psychoterapeutických, farmakoterapeutických a sociálních opatření umožňujících jeho návrat do společnosti.³⁰⁹

Jedná se o tyto léčebné metody:

1) Biologická terapie (farmakoterapie) používala od konce čtyřicátých let k utlumení sexuálního pudu estrogenní preparáty, které se však vyznačují nežádoucími vedlejšími účinky. Od šedesátých let jsou aplikovány antiandrogenní léky, které způsobují redukci, resp. ztrátu libida a potence. Naléhavost sexuálního pudu lze ovlivňovat též psychotropními farmaky. V biologické léčbě je nutno vidět spíše přechodné než celoživotní opatření, které snížením naléhavosti parafilního puzení usnadňuje terapeutický kontakt.

2) Chirurgická terapie (desexualizace – považovaná také za součást biologické terapie). Kastrací se odstraňují zárodečné žlázy jako hlavní zdroj mužských pohlavních hormonů. V novější době je prováděna formou tzv. testikulární pulpektomie, kdy se neodstraňují celé pohlavní žlázy, nýbrž jen vlastní žlázová tkáň. Kastrace podstatně snižuje, i když ne zcela vylučuje, sexuální aktivitu operovaného muže, avšak nemění jeho sexuální orientaci. Tento ireverzibilní zákrok, navrhovaný nejrizikovějším pacientům s opakovanými delikty, se v ČR realizuje jen na základě vlastní žádosti pacienta, po seznámení s výhodami i nevýhodami zákroku, po důkladně zvažovaném informovaném souhlase a po cílené psychoterapeutické přípravě. O žádosti rozhoduje lékařská komise expertů, zřizovaná při oslovené nemocnici. Katamnestické studie potvrdily úspěšnost radikální terapie i spokojenost mužů se změnou životního stylu. Další variantou chirurgické terapie je stereotaktická operace na mozku. Jedná se o neurochirurgický zákrok s cílem dosáhnout útlumu sexuální aktivity destrukcí mozkových center ovlivňujících sexuální chování. V posledních 25 letech se však pro svoji riskantnost a někdy i nedostatečnou účinnost prakticky nikde ve světě neprovádí.

3) Psychoterapie. Jejím cílem je nalezení takového způsobu sexuálního uspokojení, který jedince nepřivádí do konfliktu se zákonem. Podmínkou účinné psychoterapie je ovšem dobrovolnost. V jejím průběhu nejde jen o sexuální (koitální) adaptaci, ale též o znovunalezení pachatelova sociálního zázemí. Zahrnuje postupy individuální a skupinové terapie, jako např. terapie kognitivně behaviorálního a dynamického směru, sexagogické poradenství, biblioterapie, léčebná tělovýchova apod. Možnosti psychoterapie nejsou dosud zdaleka vyčerpány. Je ovšem nákladná a časově

³⁰⁹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 496

náročná. Během psychoterapie se pacient učí pohotověji reagovat na varovné signály hrozícího relapsu. Přípravuje si únikové postupy pro ohrožující situace.^{310 311}

Kritéria uplatňující se při rozhodování o způsobu terapie sexuálního delikventa, resp. o tom, zda má znalec navrhnout už ochranné léčení ústavní nebo setrvat ještě na ochranném léčení ambulantním jsou rozvedena v kapitole 2.3.2.4.4.

Cílem ochranného léčení sexuologického je seznámení pacienta s povahou jeho sexuální poruchy, prevence opakování deliktu a nezbytná resocializace. Ochranné léčení splňuje funkci readaptační, tj. nápravnou, a jeho ústavní forma i funkci eliminační, tj. dočasné vyloučení pachatele z jeho mezilidských vazeb. Již na počátku 60. let vypracoval Nedoma koncepci tzv. adaptační léčby sexuálních deviantů. Jeho představa už tehdy vycházela z komplexního modelu, který zahrnoval psychoterapii, socioterapii a biologické léčebné postupy. Za specifika českého modelu terapie lze dodnes považovat legislativní ukotvenost v institutu ochranné léčby sexuologické, dále skutečnost, že tato léčba je v naprosté většině případů nařizována soudem na základě sexuologické diagnózy parafilie, a nakonec lze za specifickou považovat i návaznost ústavní a ambulantní složky léčby.

Sexuologické léčení ústavní je režimové: pacient v léčbě postupuje na základě splnění předepsaných úkolů, čímž si otvírá přístup k rozmanitým osobním výhodám podle srozumitelného bodovacího systému. Velmi podstatnou pomocí k bezrizikovému převedení pacienta do ambulantní péče je soubor sociálních opatření. Jde o zajištění zaměstnání, případně sociálních dávek a ubytování, postupné obnovení či tvorbu nových partnerských a rodinných vztahů apod.

Ambulantní forma ochranného léčení je dosud nařizována zdravotnickému zařízení a nikoli přímo pacientům, jak je to běžné v sousedních zemích. Ambulantní ochranné léčení probíhá formou docházkovou při návštěvě lékaře nebo soustavným zapojením do příslušného léčebného programu. Vedle vlastní podpůrné psychoterapie se pro napjatý pracovní rozvrh ambulantního lékaře osvědčuje spolupráce s pacientovou rodinou, se sexuálním partnerem a s probačním úředníkem.³¹²

Právní úpravě před 1. 1. 2009 bylo z řad odborníků vytýkáno, že té době poplatná praxe zacházení s pachateli nebezpečných sexuálních trestných činů, včetně ochranného

³¹⁰ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 321, 322

³¹¹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 507, 538, 539

³¹² Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 507, 537 - 540

léčení, dostatečně nezabezpečovala ochranu společnosti před těmito pachateli, u nichž je pravděpodobnost recidivy vysoká a jejich náprava obtížná. Jeden z hlavních problémů vyplýval již ze skutečnosti, že sexuální deviantní sklon nemůže být účinně potlačen bez spolupráce deviantní osoby. Myšlenka zřízení speciálního nezdravotnického ústavu pro nebezpečné jedince z řad recidivujících psychopatů a deviantů nezpůsobitelných k ochrannému léčení, jehož hlavní funkcí by byla izolace, byla realizována až zákonem č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2009.³¹³ Do té doby personálně i technicky nedostatečně vybavené psychiatrické léčebny byly dlouho pověřovány úkolem zadržet za nemocničními dveřmi nebezpečné sexuální delikventy (přichystané uniknout do městské anonymity). Zdravotnictví samo však zabezpečit ostrahu takových osob nemohlo. Svízlel nastával také vždy, když hospitalizovaná osoba odmítala dát potřebný souhlas k diagnostickým a/nebo léčebným úkonům, čímž se ochranné léčení ústavní stalo neproveditelným a pacient zůstal trvale společensky nebezpečný. Možnost léčebného působení se tím uzavřela. Řešením se stal překlad rizikového jedince odmítajícího ochranné léčení do detenčního ústavu. První detenční ústav s kapacitou 48 míst byl uveden do provozu v lednu 2009 v areálu nemocnice při vazební věznici Brno.

Detence má odstranit nebezpečí, které hrozí do budoucna od pachatelů násilných deliktů a vytvořit jim podmínky pro pozdější odpovědný život na svobodě. Velký díl spoluodpovědnosti při rozvaze nad zařazením pachatele do ochranného léčení nebo do zabezpečovací detence připadá soudní expertize. Znalec se v posudku zřetelně vyjádří, z čeho vyvozuje nebezpečnost explorandova pobytu na svobodě, proč nepostačí v daném případě k ochraně společnosti sexuologické ochranné léčení ústavní a čím dokládá vysokou pravděpodobnost recidivy.

Na rozdíl od ochranného léčení sexuologického se zaměřují pracovníci detenčního ústavu nikoliv na terapii parafílie, ale především – a to vzdor nepříznivým osobnostním rysům delikventů – na zvědomění jejich současné společenské nebezpečnosti a na jejich zlepšenou sebekontrolu.³¹⁴

³¹³ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 322

³¹⁴ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 540, 541,

2.3.6.2. Prevence ve vztahu k nedeviantním pachatelům znásilnění

Ve vztahu k nedeviantním pachatelům sexuální kriminality se pak uplatní (podobně jako u násilně kriminality) především preventivní opatření obecnější povahy z oblasti sociální prevence, včetně potlačování alkoholismu a jiných návykových závislostí, zvyšování vzdělanosti a kulturnosti. Speciální roli zde hraje kvalitně prováděná sexuální výchova mladých lidí. Antikriminogenní význam dostupnosti pornografie a dalšího sortimentu s erotickým zaměřením, jakož i dekriminlizované prostituce, to vše je u nás v současné době předmětem diskusí.

Vztah společnosti k sexualitě, agresi i ke kriminalitě, včetně jejich regulačních mechanismů, kterými by se měl v rámci svých schopností, možností a potřeb řídit i jedinec, se v posledních letech i u nás značně změnil. Změna postojů vytváří nejistotu, co je v současné době z hlediska sexu a násilí adekvátní a co nikoliv. To znesnadňuje hledání vhodných výchovných a léčebných forem pro pachatele nejen znásilnění, ale i pachatele sexuálních trestných činů jako takových, i adekvátní kulturní, mravní, sexuální a právní výchovu v této oblasti, včetně vytváření klimatu nepříznivého projevům sexuální nevázanosti. V naší společnosti ovšem dosud není výjimkou spíše tolerantní postoj vůči sexuálnímu kriminálnímu chování, a to i násilnému. Úspěšnost prevence sexuální kriminality nemálo závisí právě na změně těchto postojů široké veřejnosti.

Vedle zmíněných forem sociální prevence se u sexuálních trestných činů uplatní prvky prevence situační (např. sledováním kriminogenních míst prostřednictvím kamerových systémů), ale zejména opatření viktimologické prevence. Její podstatou jsou zejména elementární poučení potencionálních obětí, jak zmenšit riziko viktimizace.

Ženám se doporučuje, aby nevycházely samy pozdě večer či v noci, vyhýbaly se procházkám v opuštěných či špatně osvětlených ulicích či pracích, při řízení auta nezastavovaly na osamělých a spoře osvětlených místech, aby nepřijímaly nabídku cizích osob ke svezení autem, nepouštěly takové osoby do bytu apod.³¹⁵

³¹⁵ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008 str. 323

2.4. Oběť

Pojem oběti trestného činu, neboli (z hlediska trestněprávní nauky) také hmotného předmětu útoku, je fakultativním znakem objektivní stránky skutkové podstaty trestného činu znásilnění (viz kap. 2.2.).

Bylo již řečeno, že teprve až počínaje novelou trestního zákona provedenou zák. č. 144/2001 Sb. s účinností od 1. 5. 2001 se, na rozdíl od právní úpravy předchozí, předmětem útoku stal nově i muž, nikoli pouze žena.³¹⁶ Předmětem útoku mohl být nejen muž či žena, ale kterýkoli člověk, tedy i hermafrodit (oboupohlavní bytost, androgyn, u kterého se vyskytují současně mužské i ženské pohlavní orgány – varlata a vaječníky – vnitřní i vnější genitálie bývají obvykle smíšené).

Nezávisí na věku znásilňované osoby, a proto předmětem útoku může být, a v praxi také někdy bývá, i dítě útlého věku, což vyplývá i z okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby podle § 185 odst. 3 písm. a).^{317 318}

Nezáleží ani na způsobu života znásilňované osoby, ani na její pověsti, ani na tom, zda jde o osobu pohlavně nedotčenou. Může jít i o osobu, s níž měl pachatel dříve pohlavní styky, popř. s ní žije v manželství (srov. R 97/1995) nebo v poměru druha a družky anebo v partnerství.³¹⁹

I když se téma znásilnění a sexuální agrese obecně zkoumá, a to nejen odborníky z řad kriminologů, psychologů či sexuologů, především z perspektivy pachatele, viktimologických studií a pojednání na toto téma se objevuje čím dál více a ani vývoj poznání z tohoto úhlu pohledu tedy již není nikterak pozadu.

Pokud jde o trauma oběti, představuje znásilnění pravděpodobně nejvíce prostudovaný individuální trestný čin. A protože sexuální agrese vůči mužům dosud předmětem zájmu, zdaleka tak jako je tomu u žen, nebyla, nebude-li řečeno jinak, uvedené, empirickými fakty ověřené, poznatky se týkají především ženských obětí znásilnění. Sexuální agrese vůči mužům byla totiž studována zatím spíše v rámci sexuálního

³¹⁶ Novotný, O., Vokoun, R., a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část., Praha: ASPI, a. s., 2007, str. 75

³¹⁷ Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001, str. 1212

³¹⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1651

³¹⁹ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1651

zneužívání.³²⁰ I přesto lze však s jistotou konstatovat, že platí-li vysoká míra latence pro znásilnění žen, je zřejmé, že v případě znásilnění mužů bude tato latence minimálně stejná, ne-li vyšší. V českém reprezentativní výzkumu uvedlo 6 % mužů, že zažili znásilnění, z čehož dvě třetiny tvořily znásilnění ženou a jednu třetinu mužem. U mužského homosexuálního násilí jde většinou o vynucenou felaci nebo o vynucený anální koitus. Naproti tomu méně častého ženského homosexuálního znásilnění se dopouštějí spíše ženy maskulinní, když pohružkami vymáhají intimní chování od eroticky nevytlačených žen.³²¹ Co se dalších možných způsobů pohlavního styku jako forem znásilnění muže ženou či muže mužem týká, o těchto je podrobně pojednáno v kapitole 2.2.1.2., věnující se variantám sexuálního chování jako druhé fázi jednání pachatele.

Již zmíněný český reprezentativní výzkum dále zjistil, že 12 % žen bylo v mladším věku nuceno strpět různé formy sexuálního násilí. Byly přinuceny většinou vlastními partnery nebo známými osobami. Ženy častěji oznamují přepadení pachatelem neznámým, pokud překonají své obavy z pachatelovy odvety. Policii hlásí traumatickou zkušenost znásilnění jen zlomek poškozených. Oběti se totiž chtějí většinou vyhnout sekundární viktimizaci.³²²

Průzkum OSN během 90. let ukázal, že index násilí na ženách nesleduje nárůst jiných druhů násilné delikvence (indexy zabití, násilí bez usmrcení, přepadení, loupeže). To ukazuje na jiné faktory, než jsou exploatační mužské postoje. Feministické názory na znásilnění jsou odlišné, akcentují mužskou dominanci a odrážejí vystupňování převládajících sociálních norem.³²³

2.4.1. Previktivní faktory

Význam a role previktivních faktorů je dvojí. Za prvé jde o problém, který lze vyjádřit otázkou, zda existují určité predestinující podmínky, které zvyšují u ženy pravděpodobnost znásilnění nad hranici náhody. Druhý směr bádání se zaměřuje spíše na následky znásilnění. Výzkumné projekty hledají odpověď na otázku, které previktivní faktory nebo události rozhodují o dopadu znásilnění na oběť. V anamnéze a osobnosti obětí

³²⁰ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 183

³²¹ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 553, 554

³²² Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 553, 554

³²³ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 553, 554

se pátrá po klíčových momentech, které zmírňují nebo naopak komplikují následné potíže při návratu do normálního života.³²⁴ Z uvedeného je patrné, že druhý směr bádání velmi úzce souvisí a je v podstatě navázán na směr první, který je z tohoto úhlu proto i směrem rozhodujícím.

První směr zkoumání reprezentují badatelé, kteří se snaží zjistit, jaké charakteristiky činí z ženy favorizovaný terč sexuálního útoku. Takto zaměřeni badatelé pochopitelně předpokládají, že takové previktimní znaky skutečně existují. Tvrdí, že riziko znásilnění není v populaci žen rozloženo náhodně. V pozadí stojí koncepce o tzv. participaci oběti na vzniku trestného činu. V modernějším podání se pak hovoří o koncepci atraktivity oběti pro pachatele. Jejich základní myšlenka spočívá v tom, že chování, a tudíž i některé osobnostní rysy oběti podstatným způsobem ovlivňují rozhodování pachatele, a tím i spáchání trestného činu. Výzkumníci se pak tyto znaky snaží objevit, pojmenovat a utřídit. Dlužno podotknout, že dosavadní výsledky jsou plné rozporů a kontradikcí.

Oblíbeným výstupem takto zaměřených studií jsou typologie obětí znásilnění. Viktimologové jako Mendelsohn a Fattah považovali moment podílu (spoluzavinění) u znásilnění za tak klíčový, že jej použili jako hlavní kritérium svých typologických přístupů. Podle míry participace na genezi činu rozlišují například typ provokující oběti, typ zúčastňující se oběti atd. Výraz spoluzavinění není míněn v trestněprávním smyslu a nesnímá z pachatele zodpovědnost za spáchaný trestný čin. I přesto však mohou tyto přístupy vyvolávat určitou nevoli a nepochopení jak u laiků, tak u odborníků.

Teprve koncem 80. let se objevily nové typologické přístupy. Tyto typologie jsou reálnější, neboť přihlížejí k faktům z reálných případů, nikoli pouze k teoretickým koncepcím různých psychologických směrů. Od 80. let se totiž prosadil názor, že je chybné zkoumat pouze osobnostní charakteristiky a znaky obětí. Pro porozumění obětem znásilnění je nutné přihlížet k celkové situaci znásilnění. Příkladem může být Silverman, který rozlišuje dva základní typy obětí:

- oběti vztahového znásilnění a
- oběti útočného znásilnění.

Vztahové znásilnění se odehrává na pozadí původních kontaktů nebo sympatií mezi pachatelem a obětí. Oběť je zaskočena či zmatena tím, že po neutrální či přátelské interakci

³²⁴ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 183

dochází na sexuální násilí. U útočného znásilnění je situace oběti jiná. Dominuje v ní strach a silný stres z překvapivého kriminálního útoku. Mezi oběma typy znásilnění zjistil Silverman podstatné rozdíly zejména v jejich dopadu na oběť. Oběti vztahového znásilnění trpí především pocity viny, zatímco oběti útočného znásilnění strádají silným strachem a častěji se u nich objevují příznaky blízké obrazu posttraumatické stresové poruchy (PTSP). Zajímavé je, že vyžadují rovněž rozličnou strategii intervence.

Empirické pátrání po previktivních faktorech, které předcházejí znásilnění, pokračuje i dnes. Výzkumné projekty jsou ovšem úzce zaměřeny na konkrétní a zvláště ohrožené skupiny žen jako jsou prostitutky a drogově závislé dívky. Smyslem těchto výzkumů je získat poznatky použitelné pro tvorbu fokusově pojatých programů prevence. Příkladem je např. projekt, který zjišťoval, na čem závisí vyšší pravděpodobnost znásilnění uvnitř populace drogově závislých mladých žen. Exaltované chování, konflikty se zákonem a střídání partnerů v tzv. peer-skupině byly definovány jako hlavní nositelé zvýšeného rizika znásilnění v této specifické skupině.

Na současných pokusech o identifikaci rizikových previktivních faktorů znásilnění je významným posunem to, že badatelé opouští původní mýtus o existenci psychologicky (osobnostně, konstitučně) predestinované oběti. Namísto toho pracují výzkumníci s hypotézou zranitelnosti (vulnerability). Ačkoliv není tento pojem zatím přesně teoreticky ukotven, vedl k řadě projektů. Zranitelnost je chápána jako komplexní vývojová charakteristika, tj. může se měnit v čase. Pro účely zkoumání bývá zranitelnost předběžně definována pomocí vzorců chování a myšlení, které má jedinec sklon použít při zvládnutí obtížných a nebezpečných situací. Odborně jsou označovány jako „coping“ styly a podle psychologů souvisí s rozmanitými, dříve izolovaně studovanými jevy, jako je například víra ve vlastní schopnosti, iluze kontroly, životní vitalita, autonomie a nezdolnost. Výzkumy se momentálně snaží ověřit, zda takto chápaná zranitelnost sehrává roli významného previktivního eventuálně reviktivizačního faktoru v případech znásilnění.³²⁵

Zranitelnost hraje hlavní roli i při vysvětlování jevu mnohonásobných obětí. Zranitelnost jedince není neměnnou veličinou rezistentní na vnější vlivy. Kolísá a reaguje především na traumatické zážitky. Silné traumatické zážitky ji dokonce mohou vyprodukovat i u dříve pevné, silné osobnosti. Trestný čin může na určitou dobu

³²⁵ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 184, 185

zranitelnost jedince prudce zvýšit. Dříve, než se oběť stačí z prvního otřesu vzpamatovat, stává se snadnou kořistí pro další útočníky.

Psychologickým základem „kariéry“ oběti je naučená bezmocnost a pocit vlastní slabosti, kdy je víra ve vlastní schopnosti silně narušena a mizí pocit životní síly. Typickým důsledkem jsou pak submisivní a pasivní vzorce chování. Poškozená osoba se aktuálně potýká s rolí oběti a tím paradoxně sama sebe zatěžuje vyšší rizikovostí. Čím hůře poškodil první trestný čin po psychické stránce oběť, tím vyšší je získaná zranitelnost i pravděpodobnost reviktimizace. Příkladem může být případ mladé dívky vykazující všechny znaky málo rizikové oběti, která se při cestě domů stala obětí loupežného přepadení a jenom díky šťastné náhodě unikla smrtelnému zranění, když pak pouhé tři měsíce na to byla znásilněna.

Nastoupení na dráhu či „kariéru“ oběti lze chápat jako nejzávažnější možný důsledek iniciálního trestného činu. Jde o určitou tendenci, v konkrétním případě k ní může, ale také nemusí dojít. Větší riziko reviktimizace vzniká u obětí všech podob násilí a u obětí sexuálních deliktů. Zejména u nich je proto nezbytné včas nabídnout odbornou intervenci, která se cíleně zaměřuje na problém zvýšené zranitelnosti.³²⁶

2.4.2. Chování a mentální pochody obětí v průběhu znásilnění

Druhý směr psychologických výzkumů se zaměřuje na vnímání průběhu znásilnění z hlediska psychiky oběti, tj. toho, jaký má znásilnění vliv na její chování a mentální pochody. Psychologům zde přitom nejde ani tak o to, aby objasnili základní prototypy interakce mezi pachatelem sexuálního útoku a jeho obětí jako tomu bylo u Fattaha či Mendelsohna, spíše se pokouší o kategorizaci či klasifikaci základních behaviorálních i mentálních reakcí znásilněných žen na sexuální útok. Zajímá je, co cítí napadená oběť v průběhu útoku a jaké reakce či akce na místě ohrožení produkuje. Tento směr hledá maximálně účinné strategie obrany. Hlavním cílem je zjistit, jaké reakce oběti vedou k překažení úmyslů pachatele.

Jeden z výzkumů se zaměřil na zjištění emocí, které se v průběhu znásilnění u obětí objevují. Výzkumný soubor tvořilo 21 žen, které oznámily znásilnění policii. Znásilněné

³²⁶ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 63, 64

měly zpětně posoudit, který z následujících emocionálních stavů je nejbližší skutečnosti, kterou prožily:

- strach ze smrti (až 90 %),
- ponížení (40 %),
- bezmocnost (60 %),
- hnus (40 %),
- vztek (55 %),
- pocit odstupů, distance (20 %).

Procenta v závorce uvádějí četnost prožitku dané emoce. Dominantním pocitem z pohledu oběti je strach o život, zažívá ho většina napadených žen, více než polovina z nich pak přechází do pocitů bezmoci nebo vzteku, zatímco o ponížení referuje přibližně 40 % žen. Jen každá pátá znásilněná je schopná uvažovat s „chladnou hlavou“ (pocit odstupů a distance), tj. řešit krizovou situaci racionálními prostředky.

Současné viktimologické studie se zabývají především formami odporu a jejich výslednými efekty. Cohenův výzkum se například tázal, jaké možnosti jednání vnímaly znásilněné ženy v průběhu sexuální agrese a jak hodnotily jejich případnou účinnost. Výzkumu se zúčastnilo 127 žen. Za efektivní strategii považovaly velmi hlasitý křik a komunikaci s pachatelem. Jejich názory na aktivní fyzický odpor se velmi lišily. Více než polovina byla zpětně přesvědčena, že fyzický odpor působí spíše provokativně. Zdá se však, že tento názor obětí je hodně ovlivněn obecným klišé o údajné nebezpečnosti aktivního fyzického odporu než vlastní zkušeností s použitím této strategie.

Zajímavé poznatky přinesl komplexní výzkum této problematiky, ve kterém se autorům podařilo vyšetřit 108 pachatelů znásilnění (v době výzkumu ve vězení) a současně 389 jejich obětí. Analýzou všech získaných údajů byly rozlišeny 4 skupiny pachatelů a 5 typů obranných reakcí obětí. O základních skupinách pachatelů znásilnění je pojednáno v kapitole 2.3.4.

Základní obranné strategie:

- verbální odpor,
- nekonfrontační odpor (málo energický odpor),
- útěk,

- konfrontační odpor (fyzická obrana),
- pasivita (nekladení odporu).

Bylo prokázáno, že obrana, kterou oběť zvolila, se výrazně řídila typem pachatele. Například u pachatele, který byl vnímán jako kompenzující znásilňovač, tendovaly oběti statisticky významně k nekonfrontačnímu odporu založenému na měkkých strategiích. Zdá se však, že volba strategie probíhá intuitivním způsobem, dotazované ženy totiž nebyly schopny uvést, podle jakých signálů se rozhodly pro daný způsob obrany. Zatím převládá názor, že oběti reagují spontánně na stopové, podprahové signály. Podle výpovědí samotných obětí by se mohlo zdát, že se nejčastěji objevuje verbální obrana a pokusy o fyzický odpor.

Více studií se shoduje v závěru, že neenergický, vlašný odpor je pro oběť poměrně nebezpečnou strategií. Nejednoznačné, měkké odmítání a prosby o milost a slitování spíše zvyšují pravděpodobnost pokračujícího sexuálního útoku. Také vnitřní monolog oběti, ve kterém dominuje strach z fyzického zranění, je považován za neefektivní, svazuje ji, vydává ji pachateli na pospas.

Aktuální studie většinou pracují s následujícím schématem reakcí oběti na sexuální útok:

- fyzické strategie (fyzická sebeobrana),
- kognitivní strategie (mentální vyladění, iluze kontroly, víra ve vlastní kompetenci atd.),
- verbální strategie (komunikace),
- afektivní strategie (emocionální chování) a
- celkový psychický kolaps.

Výzkumníci se zatím snaží popsat jejich četnost, hlavní nosné prvky a výslednost. Závěry ohledně doporučeného chování oběti však nejsou jednoznačné.

V poslední době se začíná hovořit o víře ve vlastní kompetenci jako o klíčovém momentu obrany napadené osoby. Jejím základem jsou vnitřní monology mobilizující různé scénáře obrany. Praktickým důsledkem je tendence postavit kurzy pro ženy nejen na

fyzické sebeobraně, nýbrž na trénování mentálních schopností důležitých pro zvládnutí ohrožující situace.³²⁷

2.4.3. Následky znásilnění

Zda sexuální agrese zanechá následky na psychice oběti a popřípadě jak závažné tyto následky budou, záleží na mnoha faktorech. Obecně platí, že zkušenost se sexuálním násilím do jisté míry ovlivní život každé oběti. Většině z nich se podaří se s tímto problémem vypořádat za použití běžných adaptačních mechanismů. U ostatních nalezneme psychické a sexuální poruchy, které leckdy vyžadují odbornou intervenci. Výzkum v oblasti dopadu trestného činu znásilnění na oběť se snaží popsat, jak se kriminální čin promítá do chování a prožívání oběti v krátkodobé i dlouhodobé perspektivě. Vědecké zkoumání je orientováno zejména na popis a klasifikaci vyskytujících se jevů a snaží se maximálně detailně popsat specifické důsledky na oběť.³²⁸

Následky znásilnění jsou v literatuře shrnovány pod pojem „rape trauma“ (trauma ze znásilnění).³²⁹ Pod tento pojem je zahrnována skupina symptomů, které vykazuje většina obětí znásilnění.³³⁰ Jde o termín podobné diagnostické hodnoty jako například syndrom týrané ženy a v zásadě se překrývá s psychiatrickými kategoriemi pod diagnózou akutní reakce na stres a posttraumatické stresové poruchy (PTSP) podle MKN 10 F43.³³¹ ³³² PTSP se projeví až u 46 % znásilněných žen a u 65 % znásilněných mužů. To je několikrát častěji než u obětí přírodních katastrof, válek a tragédií.³³³

V MKN 10 jsou specifikována diagnostická kritéria, která stanovují hranici, za kterou jsou události obecně považovány za traumatické. Psychické trauma vzniká vlivem jednoho extrémně stresujícího zážitku nebo dlouhotrvající stresové situace, které mají následující charakteristiky:

³²⁷ Čírtková, L.: Forezní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 185 - 187

³²⁸ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 107, 108

³²⁹ Čírtková, L.: Forezní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 187

³³⁰ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 107

³³¹ Čírtková, L.: Forezní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 187

³³² Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 107

³³³ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 115

- příčina je pro jedince vnější
- je extrémně děsivá
- znamená bezprostřední ohrožení života nebo tělesné integrity
- vytváří v jedinci pocit bezmoci.

Mezi následky psychického traumatu, které se v našich podmínkách vyskytují nejčastěji, řadí MKN 10 i následky vyskytující se v souvislosti se znásilněním, které navíc naplňují podmínku, podle které je-li traumatizující situace vyvolána člověkem, je porucha zřetelně intenzivnější a trvá déle.³³⁴

V klinickém obraze jsou kromě toho u znásilněných zjišťovány deprese, sociální fobie, kompulzivní poruchy, poruchy spánku, snížení sexuální apetence a orgastické schopnosti.^{335 336}

K faktorům, na nichž závisí dopad znásilnění jako traumatizující události na oběť, řadí různé autoři jednak previktimní faktory (osobnostní charakteristiky, aktuální životní situace a sociální zázemí), dále okolnosti činu a postviktimní události, především reakce nejbližšího okolí. Na dopady sexuální agrese pro oběť má samozřejmě také vliv závažnost viktimizace, míra a forma použitého násilí a charakteristiky vztahu mezi obětí a násilníkem. I přítomnost faktorů jako je brutalita a tělesná zranění přispívá ke komplikovanějšímu průběhu následného zotavování, které s sebou přináší i větší pravděpodobnost výskytu závažnějších symptomů duševních poruch u obětí.

Tělesná zranění jsou pak buď přímým následkem násilného chování pachatele směřujícího k překonávání odporu, nebo jsou hlavním cílem sexuálního uspokojení v případech sadistických sexuálních deviantů, kteří jsou vzrušováni utrpením a mučením obětí.

Mezi fyzické následky znásilnění lze mimo tělesných zranění, která oběť utrpí v důsledku samotného činu, řadit i další negativní somatické dopady, například nechtěné těhotenství, nákazu pohlavně přenosnými chorobami včetně HIV nebo i jinými infekcemi.

Arat a Burkhart uvádějí, že zdrojem problémů dlouhodobějšího rázu může být spíše dokonané než nedokonané znásilnění. Ullman se domnívá, že žena, která se nedokázala

³³⁴ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 107, 108

³³⁵ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 187

³³⁶ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 107

z jakéhokoliv důvodu znásilnění ubránit, zažívá více negativních pocitů, především pocitů viny, než oběť, která se napadení úspěšně ubránila.

Další intervenující proměnnou ovlivňující závažnost traumatu je podle mnoho autorů konzumace alkoholu a jiných psychotropních látek. Závažnější viktimizace je podle mnoha autorů pravděpodobnější v případech, v nichž figuruje intoxikovaná oběť. Pokud je intoxikovaný útočník, pravděpodobnost dokonání znásilnění se snižuje. Mechanismus, jímž alkohol a psychotropní látky ovlivňují incidenci dokonaných znásilnění, přitom souvisí jednak se sníženou schopností intoxikované oběti efektivně se bránit, jednak s negativním farmakologickým účinkem na sexuální výkon útočníka.

Studie o úspěšnosti intervence u obětí znásilnění ukazují, že musí být brán v potaz i čas, který uplynul, než se oběť po činu dostala do terapeutické péče a faktory, jako jsou sociální zázemí a strategie použité pachatelem.

Syndrom znásilnění je popisován jako syndrom vyskytující se ve dvou fázích. V akutní fázi (fáze dezorganizace) je oběť konfrontována s příznaky akutní traumatizace, a v dalším, dlouhodobém procesu (fáze reorganizace), zkouší dostat svůj život opět plně pod kontrolu. Uváděny jsou tři po sobě následující kroky, kterými oběť ve svých reakcích projde: 1) šok, 2) vnější adaptace a 3) integrace.

Během akutní fáze mohou nastoupit fyzické i psychické reakce. K fyzickým reakcím patří zejména poruchy spánku, poruchy příjmu potravy stejně tak jako tělesné obtíže (například v podobě výtoků a svědění v oblasti genitálu, urogenitálních potíží, nepříjemných pocitů v oblasti úst a krku po orálním sexuálním styku, bolestí nebo krvácení v rektální oblasti po análním násilí nebo i v podobě generalizované bolesti). K psychickým reakcím patří úzkost a strach ze smrti nebo z tělesného onemocnění, deprese, pocity ponížení a viny, stud, vztek, pochybnosti o sobě samém. Často dochází k poruchám nálady. U mnoha obětí se vyskytuje amnézie na situaci, nebo naopak vnucující se myšlenky na prožitá trauma, kompulzivní přemítání o tom, co mohla udělat jinak, jak mohla násilníkovi uniknout. Oběť může mít strach i z dalších následků, jakými jsou například možná infekce HIV či nechtěné těhotenství. U některých obětí se v důsledku znásilnění rozvíjí fobie nejrůznějšího druhu. V 75 % případů se podle autorů u obětí během prvních měsíců po útoku objevují i příznaky deprese různé intenzity, které zhruba čtyři měsíce po znásilnění většinou odezní. Po znásilnění byly popsány i suicidální pokusy obětí.

Akutní fáze traumatizace je charakterizována také jako dušení boj o přežití. Jedná se obvykle o chladný stav myslí, kdy jsou emoce odloženy a oběť se tak může věnovat naléhavému úsilí přežít. Na událost se může vyskytovat časové a senzorické zkreslení. Pokud oběť bojuje nebo je zraněna, nemusí cítit plnou intenzitu bolesti, protože může být v disociovaném stavu, tedy stavu, kdy dochází k částečné nebo úplné ztrátě normální integrace mezi vzpomínkami na minulost, vědomím vlastní identity, aktuálními pocity a kontrolou tělesných pohybů. Po skončení činu přechází oběť většinou do šokové fáze, která může znamenat buď silné emoční reakce, nebo naprostou netečnost, případně zmatenost. Tato fáze trvá 24 hodin až několik dní. Ze šoku přechází oběť po čase do stavu odmítnutí, během něhož si pokouší dokázat, že znásilnění nezměnilo ani vážně nepoškodilo její život. Tento stav obvykle trvá od několika dní do několika týdnů.

Fáze reorganizace může probíhat mnoho týdnů, měsíců i let, a je ovlivněna mnoho faktory. Postižená osoba může zcela změnit svůj styl života, může například změnit bydliště, opustit svého partnera nebo jím být opuštěna. Může mít potíže v zaměstnání nebo ve škole, může redukovat na minimum své aktivity. Poruchy spánku a noční můry ve vztahu k prožitému násilí mohou přetrvávat ještě dlouho. Některé oběti trpí fobiemi nebo jinými úzkostnými poruchami, citovou otupělostí, pláčem, depresí, izolací, vyhýbáním se společnosti, nadměrnou lekavostí, specifickým strachy, zejména strachem z cizích lidí, nechutí žít dál, nedbalostí vůči vlastnímu tělu, výrazným zvýšením nebo snížením hmotnosti a mnoho dalšími somatickými problémy.

Dalšími pocity a projevy, které kromě shora uvedených mohou být vyjádřeny někdy až v prostředí důvěry a bezpečí terapeutického vztahu, jsou pocity budoucnosti bez naděje, bezmocnosti, strachu z dalšího napadení, odmítání doteků, poruchy příjmu potravy, sexuální problémy a strach z jakékoliv sexuality. Sebedestruktivní chování u obětí znásilnění má v pozadí ztrátu smyslu vlastní hodnoty.³³⁷

Poznatky o akutních, bezprostředních, těsně po činu se odehrávajících následcích znásilnění jsou velmi důležité, protože se o ně zajímá policie i soud a přihlíží se k nim při právním posouzení činu. Bezprostřední chování znásilněné ženy těsně po ukončení útoku ze strany pachatele záleží do značné míry na charakteristikách činu. Ačkoliv toto sdělení působí celkem triviálně, bývá v soudních sítích bohužel často ignorováno. Při právním posuzování věci se orgány činné v trestním řízení pozastavují nad tím, jak se oběť

³³⁷ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 108 – 110

zachovala (např. že přijala cigaretu od pachatele, nasedla s ním do auta atd.) a přikládají jejímu chování mylný význam. Přitom při deliktech vztahového typu a dále tam, kde cizí pachatel použil perverzní či mučivé sexuální praktiky je taková zdánlivě smírná reakce oběti z psychologického pohledu normální, přirozenou reakcí na prožitý stres.

Při deliktech vztahového typu, tj. když znásilnění předchází kratší interakce nebo i dlouhodobý vztah, oběť těsně po činu projevuje spíše strategii redukování agrese a momentálního smíru. Vyhledává či strpí uchláčení, může ventilovat i projevy povrchní sympatie vůči pachateli, jde zdánlivě na smír s agresorem. Tato bezprostřední smírná reakce ovšem nikterak nesnižuje původní odpor a obranu oběti před činem. Nejde o usmíření ani o odpuštění, jde o bezprostřední a krátkodobou reakci oběti na znásilnění navozenou strachem. Psychologicky vzato jde o stejný mechanismus, který je zmiňován v tzv. stockholmského syndromu.

U deliktu typu útočného sexuálního přepadení cizím mužem je bezprostřední reakce oběti vedena především potřebou zajistit si pocit bezpečí. Obvykle v mysli dominuje spontánní a silná motivace zaměřená na rychlý odchod na bezpečné místo (domů, někam, kde se cítí oběť dobře, někam k lidem). V případě tělesných zranění se často objevuje kontraproduktivní a paradoxní chování, např. až úzkostlivě pečlivé prohledávání místa činu po bezcenných ztracených předmětech, jako je sponka do vlasů či knoflík. Může se objevit také ustrnutí, tupé a bezcílné vyčkávání na místě činu, nekontaktnost připomínající změněný stav vědomí, stejně jako exaltované emocionální reagování.

Zpravidla ještě v době odeznívání bezprostředních následků (strach z nákazy venerickým onemocněním, myšlenková zmatenost, poruchy spánku a zažívání atd.) dochází ke zveřejnění činu. Tím je oběť vystavena kontaktu s privátním, ale i profesionálním okolím (policie, vyšetřovatel, lékař).

Od tohoto okamžiku lze za hlavní problém obětí znásilnění označit předsudky a falešné stereotypy v myslích lidí, se kterými se oběť v době po činu setkává, ať už v privátních či úředních situacích. Vystupování laiků i profesionálů je pak řízeno nikoli fakty, ale souborem apriorních hypotéz, které ve svém důsledku vážně zraňují oběť a vedou k dobře známým jevům sekundární viktimizace. Konkrétní ukázkou je i policejní výslech. Podle nových výzkumů koresponduje jeho délka s mýtem o tzv. skutečném znásilnění, který v podstatě připouští pouze znásilnění v podobě zákeřného přepadení cizí mužem. Čím více se vyšetřovaný případ odchyluje od tohoto klišé, tím déle je poškozená

vyslýchána. Presumpce nevinoty u pachatele je silnější normou než presumpce dobrého jména poškozené.

V polovině osmdesátých let minulého století vznikla rozsáhlá, mezinárodní empirická studie, která si kladla za cíl zjistit co nejpřesnější údaje o postojích a názorech na znásilněné ženy. Sondy proběhly v různých skupinách společnosti. Studie nakonec potvrdila bonmot, že policisté jsou jenom občané v uniformě, neboli že profesionálové se vůbec neliší od obyčejných občanů, pokud jde o jejich názory a postoje ke znásilněným. Společnost je až překvapivě jednotná, homogenní, pokud jde o mínění o znásilněných ženách. Převládají laické stereotypy, které redukuje znásilnění pouze na jednu jeho podobu, a to na vzácně se vyskytující záludné a zákeřné napadení ženy úchylným pachatelem. Jiné varianty sexuálního násilí nebývají akceptovány jako znásilnění, veřejné mínění je bagatelizuje a podceňuje. Totéž se děje často i ve stádiu řízení před soudem, neboť i osoby s pravomocemi rozhodovat o znásilnění jsou zatíženy stejnými mentálními skripty.

Následující tabulka srovnává implicitní mínění (stereotypy) s empiricky ověřenými fakty.

Kognitivní stereotypy:	Empirická fakta:
Znásilnění probíhá formou přepadení.	Většina znásilnění se odehrává v sociální blízkosti.
Znásilňovači jsou psychicky vyšinuťi a nápadní.	Znásilňovači nemusí být vůbec sociálně nápadní ani duševně choří.
Většina žen se v průběhu znásilnění masivně brání.	Většina žen se obvykle pokouší o verbální obranu. Strach o život je blokuje.
Znásilnění způsobuje hlavně těžkou újmu na tělesném zdraví.	Většina znásilnění končí spíše lehčími až středními tělesnými zraněními. Závažnější jsou ovšem poškození psychická.
Ženy vnímají znásilnění jako agresivní, vynucený sexuální styk.	Ženy vnímají znásilnění jako existenciální ohrožení života.

Existují studie zkoumající, jak probíhá výslech znásilněné u kriminální police v závislosti na typu znásilnění. Podobné projekty byly uskutečněny i u soudců. Shodně se ukazuje, že předcházející flirt s pozdějším pachatelem a soukromý byt jako místo činu ovlivňují náhled na oběť v negativní smyslu. Pachatele naopak a priori zvýhodňují. Je zřejmé, že do procesů vyšetřování a hodnocení důkazů se výrazně promítají implicitní kognitivní stereotypy. A protože mýty o znásilnění koneckonců korespondují se zásadou *in dubio pro reo*, budou zřejmě i nadále zdrojem sekundární viktimizace obětí znásilnění.

Viktimologické výzkumy následků znásilnění, se kterými se potýká oběť, však zabírají širší okruh problémů než pouze klinicko-psychologický pohled vyjádřený heslem „rape trauma“. Velká pozornost je v nich věnována například startérům a pochodům sekundární viktimizace.³³⁸

Podle Weisse a Zvěřiny mnoho kriminologů považuje znásilnění za typický vztahový delikt, přičemž někteří uvádějí, že až 70 % těchto činů je spácháno pachatelem s úzkým vztahem k oběti. V těchto případech mají napadené ženy tendenci vyhýbat se nahlášení, a tedy i kriminalizaci na nich spáchaných sexuálních agresí. Neochota oznamovat tento trestný čin policii může souviset s nedostatečným sebevědomím žen, s přežívajícími mýty o podílu oběti na trestném činu, se sociální stigmatizací oběti znásilnění atp. V této oblasti není tedy sexuální osvěta a výchova zjevně dostatečná. Utajení tohoto traumatu, neposkytnutí podpory nejbližším okolím nebo odborníkem přitom může nejednou vést i k závažnému prohloubení následků činu. Zlomový a rozhodující vliv na vznik důsledků v podobě rozvoje PTSP má především dění, které se odehrává v době po spáchání trestného činu. Reakce profesionálů i privátního okolí je totiž jediný faktor, který můžeme spolehlivě a programově ovlivňovat ve prospěch oběti. Vzniku PTSP lze předejít správnou a včasnou podporou v privátním okolí, eliminováním rizik sekundární viktimizace a včasnou odbornou intervencí, která musí odpovídat individuálním potřebám oběti.

Podíl oznámených znásilnění se podle různých studií pohybuje jen kolem 3 %. Spíše jsou přitom oznamována znásilnění spojená s vážnějším tělesným zraněním a ta, která byla spáchána neznámým agresorem.³³⁹

³³⁸ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 188 – 190

³³⁹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 110, 111

2.4.4. Posuzování výpovědi v případech problematických znásilnění

Výzkumy orientované na znalce psychologie přinášejí překvapivé závěry. Scholz a Greuel analyzovali 20 znaleckých posudků zadaných kvůli posouzení věrohodnosti výpovědi znásilněné. Konstatovali, že se v nich věnuje předimenzovaná a neúčelná pozornost sexuální anamnéze poškozených. Další nápadností bylo hojné používání projektivních testů, ačkoliv jim chybí důkazní hodnota pro účely posuzování věrohodnosti konkrétní výpovědi. Autoři nakonec rozdělili posudky psychologů na:

- 1) znalecké posudky zaměřené především na psychologii osobnosti,
- 2) znalecké posudky zaměřené především na psychologii výpovědi.

V první skupině označili celkem 60 % posudků jako předpojaté a silně ovlivněné obecnými stereotypy a klišé. Podle nich je pravděpodobné, že každý druhý psychologický soudně znalecký posudek znásilněné vycházející z orientace na osobnost a klinickou psychologii bude zatížen kognitivními stereotypy v duchu výše uvedené tabulky (viz kapitola 2.4.3.). V druhé skupině byla situace jiná. Za předpojaté a straníci tentokrát ovšem spíše oběti označili badatelé pouze 10 % posudků, zbývajících 90 % ocenili jako nezaujaté a neovlivněné běžnými mýty.

V naprosté většině případů posuzování věrohodnosti znásilněných žen nejde primárně o to zjistit, zda došlo či nedošlo k pohlavnímu styku, nýbrž jde o to prověřit, zda k sexuálním aktivitám došlo dobrovolně, anebo nedobrovolně. Psychologické interview by mělo zjistit, zda se skutečně odehrály pokusy o odpor na straně oběti a zda k sexuálním aktivitám došlo pod nátlakem obviněného. Čili pro znalce psychologa je klíčovým materiálem nikoli líčení sexuálních aktivit samotných, nýbrž líčení použitého násilí pachatele, výhrůzek pachatele a strategií obrany a taktik odporu oběti.

Z toho také plyne, že předcházející sexuální zkušenosti nepředstavují v drtivé většině případů takové okolnosti, které by byly důležité pro posouzení věrohodnosti výpovědi. Tím také odpadá častá námitka, kterou používají zastánci objasňování sexuální minulost oběti, totiž že žena může své předcházející sexuální zkušenosti použít k obohacení svého líčení za účelem fantazírování neboli „vylepšení“ údajného znásilnění.

Těžištěm znaleckého zkoumání musí být skutečně psychologická prověrka věrohodnosti líčení kritické události. I u znásilnění platí známá Undeutschova hypotéza: „Mezi líčením, které se opírá o skutečný prožitek, a líčením, které je smyšlené, existuje

jasný kvalitativní rozdíl.“ Kritéria reality jsou odvozena právě z této hypotézy a reprezentují znaky či položky, ve kterých se nápadně odlišuje líčení skutečně prožitého od fantazijní produkce.

Pro ilustraci lze zmínit tzv. simulační studii, která je ceněna právě pro svou blízkost k tématu znásilnění.

V simulační studii byly dospělé ženy vyzvány, aby co možná nejpřesvědčivěji zpracovaly téma „Jak prožívá porod nastávající matka“. Mezi pokusnými osobami byla polovina žen, které nikdy nerodily. Aby se co nejvěrněji simulovaly podmínky trestního řízení, dostaly ženy čas na přípravu (minimálně týden), který mohly využít k získání jakýchkoli podnětů. Ženy, které nebyly matkami, byly navíc vybaveny různými informačními materiály o těhotenství, porodu atd. Líčení žen bylo zaznamenáno na magnetofonový pásek a vyhotoven písemný protokol. Tyto protokoly pak byly předány posuzovatelům a hodnoceny podle obsahových kritérií reality. Výsledky jednoznačně ukázaly kvalitativní odlišnost líčení, založených na skutečném zážitku. Rozdíly byly nejmarkantnější hned v několika kritériích, např. nestrukturovanost líčení (prvky neuspořádanosti v dramaturgické stavbě a asociativní skoky), bohatství detailů (kvantitativně celkově větší počet detailů), propojenost v čase a prostoru (zakotvení do reálného času a prostoru, časové a prostorové propojenosti), líčení interakcí, reprodukování rozhovorů, líčení komplikací, líčení mimořádných drobností, originalit, líčení zcela nepodstatných detailů, líčení vlastních psychických pochodů, líčení psychických pochodů zúčastněných osob, spontánní opravy a vylepšování vlastních výroků. Všechny uvedené momenty se vyskytují v líčeních skutečně prožitých událostí, zatímco ve smyšlených produkcích je téměř nenalezneme.³⁴⁰

Posoudit rozsah skutečné újmy na psychickém zdraví oběti není při povrchním kontaktu s obětí jednoduché. Oběti často tvrdí, že tíživou událost zvládly, že nejsou depresivní, netrpí žádnými intrusivními vzpomínkami ani úzkostnými reakcemi. Ve svém okolí vystupují zdánlivě bez jakýchkoli potíží, prezentují se jako asymptomatické. Daří se jim to díky tomu, že změnilы svůj životní styl (např. oproti dřívějším zvyklostem nevycházejí za tmy ven, odmítají pozvání na schůzky, stahují se do sociální izolace). Neuzdravily se, jenom kompletně přeorganizovaly svůj život. Zainteresoovaný pozorovatel si povšimne až úporné snahy vyhnout se dříve oblíbeným místům či aktivitám. Pro oběti je

³⁴⁰ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 190 - 192

pořád bolestivé o činu mluvit a vynakládají velkou námahu, aby dokázaly nemyslet na kritickou událost. Uvedené momenty jsou příznačné pro tzv. syndrom vyhýbání se (escape syndrom), který je všeobecně považován za klíčové kritérium přetrvávající psychické traumatizace v důsledku znásilnění.³⁴¹

Na vyhýbání se je však nutné nahlížet bipolárně:

- Krátkou dobu po činu představuje vyhýbání se účelný a smysluplný pokus o zvládnutí situace.
- V dlouhodobé perspektivě však vede k chronifikaci potíží. Intenzivní strach a úzkost nemohou být vymazány, naopak dochází k jejich generalizaci. Oběť ztrácí schopnost rozlišovat, zda hrozí nebezpečí či nikoli.

S odstupem dvou a více měsíců od činu jsou proto otázky zaměřené na změny v životním stylu oběti považovány za nejspolehlivější indikátor jejího skutečného stavu.³⁴² Podle výzkumných zjištění mohou i po 18 měsících od znásilnění pomoci diagnostikovat rozsah posttraumatické stresové poruchy ve zhruba 75 % případů. Prostá otázka, zda oběť dělá vše, co dělala před znásilněním (být sama doma, vycházet sama ven, přijímat pozvání na schůzku atd.) poskytuje dostatečně přesný odhad o tom, zda je i po psychické stránce uzdravená či nikoli.

Policejní vyšetřovatelé hrají důležitou roli pro minimalizaci psychické újmy obětí znásilnění. S poměrně malým vynaložením sil mohou příznivě ovlivnit psychickou rekonvalescenci oběti znásilnění. Stačí k tomu dvě věci, a to respektovat lidskou důstojnost poškozené a poskytovat informace o místech psychologické podpory a pomoci.

Obě instrukce patří k základním standardům jednání policie s oběťmi trestných činů, které figurují jako doporučení v řadě mezinárodních dokumentů Evropské unie.

Respektovat lidskou důstojnost poškozené například znamená, že při výslechu přistupují policisté k oběti vždy korektně, nekritizují ji (třeba za pozdní oznámení činu) a v rozhovoru s ní jí nepřipisují podíl na vzniku kritické situace. Dokonce, i když si myslí, že se oběť vystavila riziku svým lehkovážným chováním, neměli by tuto okolnost explicitně zmiňovat. Spousta lidí má občas špatný odhad situace, obvykle to však není spojeno s tak katastrofickými důsledky. Špatný úsudek nebo naivita není prohřeškem, za

³⁴¹ Čírtková, L.: Forezní psychologie. 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 192, 193

³⁴² Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 71

který by měli být jedince trestáni znásilněním. Ať už udělala pozdější oběť cokoli, platí, že pachatel neměl právo znásilňovat.

Také včasné poskytnutí informací o možnosti využít odbornou péči může pozitivně ovlivnit osud oběti. Policisté jsou v této službě oběti nezastupitelní. Jako první mají obvykle k dispozici klíčové informace, ze kterých plyne, zda oběť bude odkázána na odbornou péči či zda se bez ní obejde. Při výsleších se dovídají, zda oběť křičela hrůzou, zda strachem oněměla či zda věřila, že ji chce pachatel zabít.

Ačkoliv policie nemusí pro účely vyšetřování akceptovat hodnocení situace tak, jak ji prezentuje znásilněná, nemůže však zpochybnit její subjektivní prožitky. Právě subjektivní obraz oběti o průběhu znásilnění signalizuje hloubku její psychické traumatizace. Policisté by měli explicitně upozornit na možnost odborné péče, zejména jestliže oběť hovoří o pocitech ohrožení života, líčí intenzivní hrůzu vyvolanou násilím pachatele a aktuálně vykazuje příznaky PTSP a syndromu vyhýbání se.

Znásilnění představuje nepochybně závažný delikt. Zdrojem strádání oběti sexuálních útoků nebývá pouze trestný čin, ale také to, co se odehrává po něm. Sekundární viktimizace je u případů znásilnění zatím spíše pravidlem než výjimkou. Jednou z jejích příčin je i malá znalost psychologie obětí znásilnění.³⁴³

2.4.5. Sekundární viktimizace obětí při vyšetřování znásilněných žen

I v současné společnosti je akt sexuální agrese opředen řadou mýtů, omylů a velmi rychle se společností šířících myšlenkových procesů. Představy o tom, „že se znásilnění ženám líbí“, „že muži mají nekontrolovatelný sexuální pud a nemohou s tím nic dělat“, „že ženy říkají ne, a přitom myslí ano“, si i v dnešní době jistě najdou skryté a k tomuto se hlásící zastánce a obdivovatele. S přetrváváním těchto mýtů, obavami z nepřijetí okolím a pocity vlastního zavinění souvisí i malá ochota poškozených tento negativní zážitek hlásit policii.

Ze zkušeností nevládních organizací a sdružení pro pomoc obětem trestných činů vyplývá, že řada obětí dává jednoznačně přednost telefonickému či písemnému kontaktu před kontaktem osobním, při kontaktu si většina obětí přeje hovořit, ať již telefonicky či

³⁴³ Čírtková, L.: Forenzní psychologie. 3. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, str. 193, 194

osobně, výhradně se ženou, 30 % procent obětí přicházejících konzultovat své problémy ještě tento trestný čin neoznámilo a že 50 % těch, které již oznámily trestný čin na policii, vykazovalo znaky sekundární viktimizace.

Za jednu z hlavních příčin sekundární viktimizace - tedy procesu, během něhož se oběť trestného činu poté, co o ní a o činu začnou referovat orgány činné v trestním řízení a média, stane obětí znovu – bývá udáván přístup policistů v okamžiku oznámení trestného činu. Jsou popisovány případy, kdy se policista domnívá, že jde o neoprávněné nařčení a odmítá akceptovat, že se žena stala obětí trestného činu. Oběti si stěžují na netaktní, lhostejný a necitlivý přístup. Častou výtkou je nevhodné komentování a mentorování (příkladem jsou např. poznámky typu „co jste čekala, že se vám stane, když jste s ním šla“ či „proč se takto oblékáte“).

Také samotný postup výslechu se odvíjí mnohdy ve formální rovině, bez ohledu na psychiku oběti. Z hovoru policistů mnohdy jen nesrozumitelně vyplývá poučení o právech postižené, oběti naopak vnímají často jen upozornění na případné sankce v případě křivé výpovědi. Není bohužel mnohdy respektován ani stav momentálního rozrušení oběti. Postižené rovněž udávají jako traumatizující opakované výslechy a nezřídka nevhodné prostředí na policejním oddělení.

Dalšími zdroji sekundární viktimizace jsou okolnosti i samotného vyšetření lékařem. Výjimkou nejsou nedůstojné procedury spojené s odvozem k lékaři, v některých případech i přístup a komentáře lékaře. Stává se, že se přivolaný lékař ptá policisty doprovázejícího znásilněnou, jaké vlastně vyjádření a odběry chce. Postup vyšetření a zajišťování stop je mnohdy spíše intuitivní než sofistikovaný. Chaotičnost, chybný či málo podrobný popis a někdy i mylná interpretace nálezu z neznalosti, dodatečné a doplňující odběry, špatný způsob zpracování biologického a forenzně genetického materiálu – to vše může být příčinou nedostatečného zajištění patřičných stop, což následně v rámci důkazního řízení nahrává pachateli.

Tato nekoncepčnost a nejednotnost postupu po linii policista – lékař – další péče a představa (ať již lékařů, nebo policistů), že jejich role je jen vedlejší a zodpovědnost za správný postup ve vyšetřování je „na tom druhém“ může být dalším zdrojem možných pochybení. I když lékaři i policisté teoreticky vědí či alespoň tuší, že zásadní stopy po pachateli znásilnění se nacházejí např. na oblečení oběti, v praxi je však spíše výjimkou než pravidlem, že by bylo realizováno jejich zajištění. Důvodem je často argument, „že by postižená neměla v čem odejít“.

Dalším důvodem je nedostatečná empatie osob, které se procesně spolupodílejí na chodu událostí spojených s vyšetřováním znásilnění. Příkladem může být situace, kdy po vyšetření u lékaře doporučili policisté postižené, ať se dotyčná domů dopraví městskou hromadnou dopravou. Špinavá a zakrvácená oběť byla pak v tomto případě policisty ponechána před nemocnicí a vrátila se zpět do ordinace lékaře s poníženou prosbou o zajištění důstojného docestování domů.

Dalším zdrojem pochybností oběti o tom, zda se správně rozhodla případ nahlásit a řešit může být i způsob vedení vyšetřování a nedostatek informací oběti o průběhu trestního řízení. Oběť získá pocit, že o řešení jejího problému není ze strany kompetentních orgánů zájem a propadá deziluzi.

Zdrojem sekundární viktimizace bývá rovněž průběh identifikace pachatele, kdy je obětí znásilnění odmítnuto provedení rekognice pomocí jednostranného zrcadla. Setkání tváří v tvář s možným pachatelem k tomu přímo spěje. Za netaktní a neprofesionální, a tudíž i za v tomto smyslu viktimizující, bývá ze strany postižených často označován způsob pohovoru se soudním znalcem.

Zásadním problémem je velmi malá možnost ochrany obětí ze strany orgánů činných v trestním řízení, zvláště v případě vztahových obětí znásilnění. Pachatel, např. manžel oběti, je mnohdy stíhán na svobodě. Může mít sice uložen zákaz kontaktu s obětí či zákaz přibližování se apod., oběť však nemá ani v takovém případě šanci se zcela vymanit ze sféry jeho ovlivňování. Ať již je to otázka změny bydliště (jako útočiště pak ženy volí různé možnosti – od přestěhování se ke známým či příbuzným až po azylové domy), nebo cíleného působení pachatele prostřednictvím jiných osob (např. nátlak dětí a příbuzných na stažení obvinění), oběť je tak často v zásadě v současnosti ponechána svému osudu, kdy si svou ochranu musí zajistit sama. Nápravou tohoto stavu, tedy alespoň pozitivním počinem k tomu směřujícím, byla kriminalizace pronásledování či slídění (stalking) v podobě skutkové podstaty trestného činu nebezpečného pronásledování podle § 354 trestního zákoníku.

Také oběti útočného znásilnění neznámým pachatelem mohou být ohroženy nedostatečnou ochranou osobních dat a logicky přetrvává strach z pachatele a značná obava ze msty.

Dalším zdrojem sekundární viktimizace je veřejné hlavní líčení před soudem. Obecně pak platí, že čím delší doba uplynula od trestného činu a čím hůře jsou výpovědi

zdokumentovány, tím lépe se zpochybňuje výpověď postižené osoby. Také setkání tváří v tvář s obžalovaným u hlavního líčení je pro oběť stresující faktorem. Rovněž kladení otázek, zejména ze strany obhajoby, směřujících do intimního života oběti při veřejném líčení, mnohdy navíc nesouvisejících s trestným činem, staví oběť do ponižující a pokořující pozice.³⁴⁴ V této souvislosti je tedy na zmocněnci nebo na státním zástupci, aby navrhl výslech poškozené oběti bez přítomnosti obžalovaného dle § 209 trestního řádu, ideálně, aby takový postup i bez návrh zmocněnce či státního zástupce zvolil sám soud.

2.4.6. Rizikové skupiny žen

Ačkoliv se obětí znásilnění může stát každý jedinec, již jen prostá zkušenost ukazuje, že tato pravděpodobnost není v populaci rozložena rovnoměrně. Vytipovat lze tedy rizikové skupiny žen, u nichž je alespoň teoretický předpoklad rizika znásilnění vyšší než v obecné populaci.

K vyjádření stupně tohoto rizika se v kriminologii obecně užívá pojmu viktimnost, tedy disponovanost jedince nebo skupiny osob stát se obětí trestného činu.^{345 346}

2.4.6.1. Znásilnění zdravotně postižených

Zdravotně postižené osoby mají jako potenciální oběti sexuálního agrese zvláštní postavení.

Dosavadní zkušenosti dokládají, že osoby s postižením jsou z mnoha důvodů atraktivní pro sexuální útočníky, kteří mají osobnostní a vztahové problémy. Zatímco ti útočníci, u nichž zdravotní postižení oběti hraje až sekundární roli, většinou jen využijí příležitost, zbylou část z této kategorie útočníků již zdravotní postižení primárně přitahuje a skutečnost, že oběť má omezené množství obrany, nebývá prvoplánově využita, spíše vyplývá z celkového situačního kontextu. Navíc vinou svých fyzických a psychických handicapů se zdravotně postižení mohou snáze dostat do situací, které trestní právo definuje jako bezbrannost či závislost.

³⁴⁴ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 115 – 118

³⁴⁵ Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008, str. 152

³⁴⁶ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 120

V ČR bylo v posledních letech realizováno několik dotazníkových výzkumů zaměřených mj. na sexuální zneužívání a znásilnění zdravotně postižených. V anketním anonymním výzkumu referovaném Mellanem bylo zjištěno jen 2,3 % znásilněných žen, celkový předpokládaný podíl žen viktimizovaných sexuální agresí pak 9,5 %. V 58 % případů šlo o jednorázové znásilnění, ve 29 % o opakované znásilnění, ve zbývajících případech situace přetrvávala. Přibližně 10 % znásilněných bylo převážně či úplně bezmocných.

Téměř v polovině případů šlo o znásilnění spáchané příbuznými. Tyto činy vesměs nebyly oznámeny ze strachu, aby se oznámení neobrátilo proti oběti, z obavy z pomsty nebo závislosti. Pokud šlo o neznámého pachatele a ten byl vypátrán, ve třetině těchto případů nebyl odsouzen a ve třetině případů se věc obrátila proti postižené. Samotní autoři však jednak zpochybňují nespolehlivě nízký podíl znásilněných a zneužívaných, jednak sami zdůrazňují, že pro validnější výsledky by bylo třeba zvolit jinou metodiku výzkumu.

K podobným závěrům dochází Flechtnerová. V souboru 709 respondentek zjistila jen 31 případů pohlavně zneužitých žen (4.4 %). Autorka upozorňuje, že šlo o soubor žen aktivních, relativně dobře adaptovaných ve společnosti, které svým přístupem k životu rozhodně nepředstavovaly typ bezbranné a snadno zneužitelné osobnosti. Nebyla získána data od zdravotně postižených žen uzavřených před širším společenským kontaktem v rodinném prostředí či sociálních ústavech.

Lze tedy předpokládat, že většina případů znásilnění, jakož i jiných forem sexuální agrese vůči zdravotně postiženým se odehrává uvnitř rodiny. Složitě citové vazby a ekonomická závislost na agresorovi brání tomu, aby postižená čin ohlásila. K jejich odhalení dochází až ve chvíli, kdy jsou tyto vazby zpřetrhány, např. při rozvodu.

V rámci zdravotně postižených obětí tvoří relativně samostatnou kapitolu znásilnění osoby s určitou formou mentální retardace. Společným rysem mentálně retardovaných jedinců je rozpor mezi fyzickou vyspělostí a duševní úrovní. Mnohdy nejsou schopni se o sebe postarat, nejsou schopni se poučit z minulé zkušenosti.

Většina jedinců s poruchou intelektu má narušeno abstraktní myšlení a určité analyticko-syntetické funkce, naproti tomu mechanická paměť může být dobrá. Rozhodování může být impulzivní a zkratkovité, rovněž kolísání emočního ladění, nálady, je běžné.

Řečový projev retardovaných dětí je vždy málo informativní. Používají omezený slovník, obvykle sdělovanému nerozumí a ještě hůř se sami srozumitelně vyjadřují. Mohou se však vyskytnout i jedinci, kteří jsou navzdory svému mentálnímu defektu schopni hovořit souvisle a plynule. Je třeba upozornit na tzv. pozitivní haló efekt – rozumové schopnosti tohoto jedince mohou být nadhodnocovány a sdělovaným informacím se připisuje nesprávný význam. Může dojít také k tzv. logické chybě posuzovatele, tj. k tomu, že posuzovatel má tendenci hodnotit věci tak, jak se mu samotnému zdají být logické. Situace navíc bývá komplikována změnou prostředí, přítomností mnoha cizích osob, procesem protokolování (úředním rituálem sepisování při vyšetřování policií atd.), časovým odstupem.³⁴⁷

Kromě mentálně retardovaných hrozí větší riziko viktimizace také osobám trpícím jinými duševními poruchami. Takovými poruchami jsou hypománie v plně rozvinuté manické epizodě a bipolární afektivní porucha. Pro obě tyto poruchy je charakteristická lehkovážnost a lehkomyšlnost v navazování povrchních intimních známostí. Další poruchou je emočně nestabilní porucha osobnosti hraničního typu, kdy i pro jedince trpící touto poruchou je charakteristická nestálost a s ní spojené rizikové sexuální chování vedoucí často ke znásilnění.³⁴⁸

2.4.6.2. Znásilnění a prostituce

Jedním z předsudků, který se s prostitucí po celé období její existence pojí a ve všech společnostech přežívá, je mýtus o nemožnosti znásilnění prostitutky. Prostituce totiž byla vždy během své mnoha tisícileté historie spojována alespoň z části s vykořisťováním, zotročováním, zneužíváním, násilím a sexuálním násilím. Obecné povědomí je zakotveno v představě, že žena, která je každému muži dostupná za peníze či jinou odměnu, jako např. jídlo, drogy atd., je neznásilnitelná. Existence a rozšíření sadomasochistických placených služeb tento mýtus navíc ještě podporuje.

V hodnocení vazby prostituce a sexuálního násilí se dnes setkáváme s názory jdoucími celým spektrem od zatracování až k prospěšnosti prostituce. Hypotéza, že nevěstince a organizovaná prostituce sníží počet sexuálně motivovaných trestných činů a

³⁴⁷ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 120 – 122

³⁴⁸ Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 421, 424, 425, 433

znásilnění však v praxi selhala. V blízkosti nevěstinců byl naopak prokázán třikrát větší počet znásilnění než v jiných lokalitách. S použitím násilí či sexuálního násilí jako donucovacího prostředku se lze setkat např. tehdy, když klient prostitutky neakceptuje její odmítnutí, vyžaduje jiné služby, nebo když má pocit ukončení služeb před uplynutím zaplaceného času, apod.

Kromě osob, které se rozhodly provozovat prostituci dobrovolně, je však i nyní prostituce propojena s organizovaným zločinem a násilím. Násilí a sexuální násilí zde vedle dalších vlivů (vydírání, závislost na drogách atd.) hraje především roli donucovacího prostředku. Se znásilněním je velmi často spojena organizovaná prostituce, která má mnohdy atributy obchodování s lidmi. Ke znásilnění v těchto případech dochází zpravidla v počátečních fázích prostituování žen, které byly k prostituci zláhány podvodným způsobem.

K získávání vhodných obětí k provozování prostituce z řad mladých žen a dívek pachatelé využívají zejména jejich naivitu, touhy po dobrodružství, touhy po snadném výdělku. V některých případech, když žena odmítne, je využíváno i různých forem násilí, včetně vydírání nebo jiných forem donucení. Součástí donucení bývají i opakovaná znásilňování ženy kuplířem a jeho společníky. Ke klasickým způsobům patří také závislost ženy na osobě, která ji „zhláká“ k provozování prostituce.

2.4.6.3. Specifika znásilnění gravidních žen

Fyzické násilí vůči ženám těhotným je považováno za významný zdravotní problém. Útok ze strany partnera udává 0,9 – 20,1 % těhotných žen. Těhotné ženy jsou ohroženy mírným i hrubým násilím častěji než ženy netěhotné. Sexuální agrese, jejímž cílem je těhotná žena, může způsobit jednak poškození ženy samotné, jednak poškození plodu v děloze – ať již přímo nebo nepřímo.

Kromě fyzických následků agrese, jež mohou být podobná jako traumata u netěhotných žen, se přidružují poranění orgánů změněných či dislokovaných těhotenstvím (fraktury pánve, ruptura uteru, abrupce placenty, ale také ruptura jater či sleziny). Častá jsou samozřejmě také přímá poškození plodu samotného (vnitřní krvácení, intrauterinní traumata a fraktury plodu, odumření plodu v důsledku poranění či placentární abrupce).

Následkem může být i pohlavně přenosná infekce (STI), navození předčasné kontrakční činnosti, předčasný odtok plodové vody s hrozcí ascendentní infekcí, předporodní krvácení, předčasný porod či potrat. V praxi jde však spíše o případy raritní.

Stav psychiky těhotné ženy je kromě narušení osobnostní integrity násoben strachem o plod. Stres těhotné může vést jednak k akutní exacerbaci chronických onemocnění (hypertenze, diabetes mellitus, astma atd.), jednak k rozvoji PTSP. U gravidních se mohou oproti netěhotným ženám objevit navíc ještě další projevy PTSP, jako akcelerace fyzického a psychického stresu, sociální izolace těhotné vedoucí k neadekvátní prenatalní péči, neadekvátní výživa těhotné, užívání alkoholických nápojů, drog a kouření. Kromě přímého poškození plodu může dojít také nepřímo k jeho ohrožení právě změnou chování a životních návyků ženy v důsledku PTSP.³⁴⁹

2.4.7. Znásilnění mezi jedinci stejného pohlaví

Zatímco viktimologickým aspektům sexuálního násilí páchaného na ženách se celosvětově věnuje relativně dostatečná pozornost, výzkum zaměřený na charakteristicky pachatelů a obětí homosexuálního znásilnění je teprve v počátcích. Z klinické praxe je přitom známo, že násilné přinucení k sexuálním stykům se vyskytuje i mezi jedinci stejného pohlaví a že tyto styky mohou u (zvláště heterosexuálně orientovaných) obětí vést dokonce i k závažnějším psychickým následkům než v případě znásilnění heterosexuálních. Například při srovnávání míry traumatizace mužských obětí znásilnění se prokázaly závažnější následky na psychiku probandů u těch, kteří byli k sexu přinuceni mužem. Zatímco v případech heterosexuálního kontaktu byla zkušenost hodnocena negativně pouze pětinou obětí, u styku homosexuálního prožívala tuto zkušenost jako psychické trauma naprostá většina mužů.

Homosexuální sexuální agrese přitom probíhají i ve formě náhražkové, například jako znásilnění odehrávající se mezi muži ve vězeních či v jiných nestandardních podmínkách vedoucích k dlouhodobé sexuální deprivaci. Tak například dle jednoho amerického výzkumu bylo během pobytu ve vězení přinuceno násilím k sexuální aktivitě až 22 % mužů, přičemž až v polovině těchto případů se jednalo o anální sex. I homosexuální agrese se však mohou vyskytnout ve formě deviantní. Není důvod se totiž

³⁴⁹ Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 123 – 127

domnívat, že mezi homosexuálními jedinci bude zastoupení deviantních sexuálních agresorů menší než mezi heterosexuálními.³⁵⁰

2.4.8. Simulace, agravace a diferenciální diagnostika při předstíraném znásilnění

I když falešná udání ze znásilnění nejsou dnes už ničím ojedinělým, této problematice bylo zatím věnováno jen velmi málo pozornosti. Podle některých zjištění uvádějí ženy pro falešné obvinění nejčastěji tři důvody: hledání alibi pro souhlasný sexuální styk, který by mohl eventuálně skončit těhotenstvím, msta za odmítnutí partnerem a snaha získat sympatie a pozornost sociálního okolí. Z výzkumů rovněž vyplynulo, že falešná obvinění se týkala výhradně vaginální soulože a že ani v jednom z těchto případů údajná oběť neoznamovala přinucení k orálnímu, análnímu či jinému násilnému styku, přičemž až 25 % prokázaných sexuálních agresí bývá právě tohoto charakteru.³⁵¹

Protože předstírání znásilnění nebývá v praxi příliš časté, o to více je proto třeba nálezu věnovat zvýšenou pozornost. Je prokázáno, že falešné případy nahlášených znásilnění se pohybují kolem 2-10 %. V některých případech lze tuto skutečnost jen obtížně rozpoznat, protože znásilnění není nutně jen aktem, který je provázen fyzickým násilím. To, že se žena viditelně nebrání, může být způsobeno právě strachem ze stupňovaného fyzického násilí.

Vzhledem k tomu, že lékařská zpráva bývá centrální částí soudně znaleckých posudků a následně soudního líčení, musí být posuzování jakýchkoliv poranění v souvislosti se sexuální trestnou činností velmi kritické a uvážlivé. Už při vlastním anamnestickém vyšetření se mohou objevit značné rozpory v popisu mechanismu, protože ani vlastní fantazie nemůže překonat určité mezery, které vznikají v popisu toho, co se vlastně nestalo. Při dotazech na rozpory se vyšetřovaná osoba často snaží vyhnout odpovědi nebo náhle emočně reaguje, pláče, může předstírat i bezvědomí. Ačkoliv může být toto obvinění ženou či adolescentkou vzneseno prvoplánově pouze za účelem získání nějaké výhody či ze msty, může chybný lékařský posudek rozhodnout o odsouzení domnělého pachatele k mnohaletému nepodmíněnému trestu.

³⁵⁰ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 473

³⁵¹ Weiss, P. a kol.: *Sexuologie*, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010, str. 473

Kromě diferenciální diagnostiky na genitálu ženy může jako diferenciální diagnostický znak u falešných obvinění napomoci nepřítomnost známek agrese a sebeobrany, tj. nepřítomnost škrábanců a podlitin na stehnech, zejména jejich vnitřní straně, a v okolí genitálu, jejich netypický tvar či lokalizace. Nepřiměřeně malá intenzita těchto poranění svědčí pro sebepoškození ženy pomocí vlastních rukou. Rovněž masturbační manipulace s genitálem či cílené sebepoškození hymenu (vlastnímu prsty či zavedením cizího předmětu) mohou imitovat pohlavní styk. Rozložení jednotlivých morfologických změn bývá pro sexuálně motivovanou agresi netypické, v některých lokalitách může i scházet. Při simulování znásilnění jsou to často škrábance způsobené špendlíkem, žiletkou, nožem nebo nehty, probíhající rovnoběžně, na místech a ve směru dostupných pro vlastní ruce. Bývají umístěny na předních částech těla a v místech, na která zraněný vidí, kde může kontrolovat účinek nástroje a kde nejsou nebezpečné.

Agravace bývá přítomna často tam, kde je pachatel znám, a udávaná sexuálně motivovaná agrese má zjevně zástupný důvod. Velmi často doprovází agravace rozchod partnerů anebo rozvodová řízení. Lékař se pak stává nástrojem osobních a rodinných neshod a je na něj vytvářen nátlak, aby se ve zdravotnické dokumentaci objevilo vše tak, jak postižená osoba barvitě popisuje.³⁵²

2.5. Subjektivní stránka trestného činu

Z hlediska stránky subjektivní je znásilnění trestným činem úmyslným. O zavinění ve vztahu k jednotlivým okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby je podrobně pojednáno v kapitole 2.2.1.3.

Pokud se obviněný vzhledem k menší intenzitě odporu jiného, se kterým má v úmyslu mít pohlavní styk, domníval, že jde o odpor jen předstíraný a že ve skutečnosti s pohlavním stykem souhlasí, šlo by o skutkový omyl negativní, spočívající v tom, že obviněný nevěděl o okolnostech naplňujících znaky trestného činu znásilnění, čímž by byla vyloučena jeho odpovědnost za úmyslný trestný čin. Odpovědnost pachatele však není vyloučena, jestliže napadená osoba vyvíjí méně intenzivní odpor vzhledem k opožděnému vývoji své osobnosti a pachateli je tento stav poškozené osoby znám (srov. R 63/1978).³⁵³

³⁵² Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008, str. 219, 221, 247, 248,

³⁵³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1654, 1655

V takovém případě by totiž pachatel méně intenzivní odpor oběti nemohl rozumně pokládat jen za předstíraný a i kdyby snad ve skutečnosti ano, jemu známá okolnost, že napadená osoba je osobou opožděného vývoje, jej musela varovat a přimět ke zjištění pravé vůle této osoby. Pokud tak ale pachatel neučinil a i přes vědomí si opožděného vývoje napadené osoby, resp. s tímto vývojem spojené nemožnosti kladení většího odporu, s touto osobou pohlavní styk vykonal, z hlediska zavinění je pak právě tato jeho nedbalost základem pro vyvození jeho trestní odpovědnosti.

V případě zneužití bezbrannosti jiné osoby by však pachatele neomlouvalo, jestliže vycházel z přesvědčení, že nebýt její bezbrannosti, k pohlavnímu styku by svolila (k tomu blíže viz kapitola 2.2.1.1.4.).

O dobrovolné upuštění od pokusu trestného činu znásilnění nejde tehdy, jestliže pachatel od dalšího násilného jednání upustil jen proto, že napadená osoba užila lsti, jíž pachatel uvěřil (srov. R 33/1965 – pachatel pokusu znásilnění uvěřil slibu poškozené, že to „půjde po dobrém“).

Při pokusu trestného činu znásilnění podle § 21 odst. 1, § 185 odst. 1. zneužitím bezbrannosti oběti (stavu podobného spánku) nejde o dobrovolné upuštění od pokusu, jestliže pachatel od dokonání činu upustil proto, že stav bezbrannosti poškozené osoby pominul a tato projevila nesouhlas s pohlavním stykem. Tato okolnost je překážkou, pro kterou pachatel nemohl dokonat čin způsobem, jakým zamýšlel. (srov. B 3/1980-21).³⁵⁴

Vzhledem k tomu, že zavinění je jedním ústředních znaků skutkové podstaty trestného činu, na jehož zjištění závisí přesná kvalifikace, je o tomto znaku blíže pojednáno vždy v rámci jednotlivých kapitol, resp. v rámci rozboru jednotlivých – se zaviněním souvisejících - aspektů této práce. A protože pachateli zásadně nelze přičítat k tíži žádnou skutečnost, na níž by se zavinění nevztahovalo, je o tomto předpokladu pro vyvození subjektivní odpovědnosti věnován prostor v téměř každé části této práce.

³⁵⁴ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1655

3. Souběh trestného činu znásilnění a vztah k jiným ustanovením

Souběh trestného činu znásilnění s trestnými činy, které jsou ve znásilnění obsaženy, není možný, a proto je vyloučen souběh s trestným činem omezování osobní svobody podle § 171. V případě těžké újmy na zdraví je vzhledem k § 185 odst. 1, 3 písm. c) vyloučen jednočinný souběh s trestným činem těžkého ublížení na zdraví podle § 145 či těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 (viz kapitola 2.2.1.3.3.)

Možný není ani jednočinný souběh trestných činů podle § 185 odst. 1, 3 písm. a) a pohlavního zneužití podle § 187.³⁵⁵ Ustanovení této skutkové podstaty trestného činu znásilnění je totiž ve vztahu k pohlavnímu zneužívání speciální, neboť, byť se jedná o ustanovení trestního zákona určená k ochraně téhož hmotného předmětu útoku (dítěte mladšího patnácti let), ustanovením podle § 185 odst. 1, 3 písm. a) má být postižen určitý (závažnější) druh útoku, čímž je vystižena zvláštní povaha a škodlivost takových útoků pro společnost.

Pachatel, který jedná vůči poškozené osobě mladší než patnáct let způsobem zakládajícím znaky trestného činu pohlavního zneužití spáchaného jinou formou než souloží či jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží a teprve během tohoto jednání se rozhodne, že ji násilím donutí k souloží s jiným pachatelem a tento záměr uskuteční, aniž by tím sledoval své pohlavní uspokojení, naplňuje znaky trestného činu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1 a trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1, 2, 3 písm. a) ve vícečinném souběhu. Jednání, kterým tento pachatel naplňuje skutkovou podstatu trestného činu znásilnění, totiž nemá zároveň znaky trestného činu pohlavního zneužití, ale pouze účastenství na tomto trestném činu formou pomoci, takže toto jednání a jednání, kterého se dopustil předtím, nejsou ani zčásti totožná, a nemohou proto tvořit jeden skutek (srov. R 31/1992).³⁵⁶ Jak se z odůvodnění tohoto rozhodnutí podává, pro posouzení jednání prvního z obžalovaných jako nikoliv skutku pouze jednoho, ale jako skutků dvou, bylo v daném případě rozhodující zavinění, resp. okamžik, kdy se, a to společně s druhým obžalovaným, rozhodl vykonat násilí vedoucí až k vykonání soulože

³⁵⁵ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1659

³⁵⁶ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1659

druhým z obžalovaných. Z tohoto důvodu je proto jednání obžalovaného do doby, než pojal úmysl na poškozené vykonat násilí směřující k souloži poškozené s druhým obžalovaným, nutno posoudit jako samostatný skutek naplňující znaky trestného činu pohlavního zneužívání, a jednání, jehož se dopustil následně tím, že pomohl násilím druhému obžalovanému s poškozenou vykonat soulož, jako druhý skutek naplňující znaky trestného činu znásilnění.

Jednočinný souběh trestného činu znásilnění podle § 185 s trestným činem soulože mezi příbuznými podle § 188 je možný (srov. R 54/1088).

Trestný čin znásilnění podle § 185 (resp. pokus tohoto trestného činu) je ve vztahu speciality k trestnému činu vydírání podle § 175, a proto je jich jednočinný souběh zpravidla vyloučen.

Naplňuje-li skutek pachatele znaky skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle § 185 (resp. pokusu tohoto trestného činu), nelze skutek pouze s ohledem na malou intenzitu, a tedy i jeho společenskou škodlivost, kvalifikovat jako trestný čin vydírání podle § 175. V případech, ve kterých jednání pachatele naplňuje formální znaky trestného činu znásilnění, avšak jeho společenská škodlivost je zanedbatelná, nemůže jít o trestný čin vydírání, ani o jiný mírnější trestný čin (srov. R 43/1990).³⁵⁷ Vzhledem k datu vyhlášení v závorce uvedeného rozhodnutí je zřejmé, že při takto podávaném odůvodnění byla důležitým kritériem i materiální stránka trestného činu, neboť pojetí trestného činu bylo, na rozdíl od dnes platného trestního zákoníku, materiálně formální. Přestože v otázce, zda se i dnes materiální korektiv, a to v podobě společenské škodlivosti, uplatní či neuplatní, nepanuje názorová jednotu, lze uzavřít, že současný trestní zákoník založený na formálním pojetí trestného činu již výslovně materiální znak trestného činu nezavádí, a proto úvaha, zda by neměly být méně společensky závažné případy formálně naplňující znaky trestného činu znásilnění posouzeny podle méně společensky škodlivé případy postihujícího trestného činu vydírání, se proto neuplatní. I když jsem názoru, že materiální korektiv, a to právě v podobě oné společenské škodlivosti podle § 12 odst. 2, se i dnes uplatňuje, podstatným v této souvislosti zůstává, že nikoliv v rovině méně nebo více společensky škodlivé jednání postihujícího trestného činu, ale vždy pouze jen ve vztahu k tomu trestnému činu, jehož znaky to které jednání formálně naplňuje.

³⁵⁷ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1659

Jestliže pachatel zneužije spánku jiného k pohlavnímu styku, anebo jestliže se pachatel pokusí zneužít spánku jiného k pohlavnímu styku, dopustí se trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 1 alinea 2, případně pokusu tohoto trestného činu. Jestliže však pachatel počítá s tím, že se oběť vzbudí, a zamýšlí využít jejího omylu spočívajícího v tom, že bude pachatele považovat za svého manžela (manželku), nejde o trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1 alinea 2, případně o pokus tohoto trestného činu, ale o trestný čin poškození cizích práv podle § 181 odst. 1 písm. b), případně pokud oběť včas omyl zpozoruje a k pohlavnímu styku poroto nedojde, o pokus tohoto trestného činu (srov. R 36/1979 – viz kapitola 2.2.1.1.1.(4.)).³⁵⁸

Pokud jde o vztah mezi trestným činem znásilnění a trestným činem sexuálního nátlaku podle § 186, u obou trestných činů je shodným jak objekt, tak i předmět útoku. Rozdíl je pouze v jednání. Obě ustanovení se vzájemně doplňují, kdy zatímco závažnější útoky naplňují skutkovou podstatu trestného činu znásilnění, méně závažné pak skutkovou podstatu trestného činu sexuálního nátlaku. Znásilnění nejbližší je druhá základní skutková podstata sexuálního nátlaku podle § 186 odst. 2 obsahující stejný cíl, jímž je pohlavní styk, neboť ostatní formy sexuálního chování nejsou těmi formami, při kterých by docházelo k fyzickému kontaktu mezi pachatelem a obětí. Rozdíl při dosažení pohlavního styku, resp. jeho dosahování (pokus) je v použitém prostředku, kterým není násilí, pohrůžka násilí nebo pohrůžka jiné těžké újmy, ale existence určitého psychického vztahu oběti k pachateli nebo jeho nadřazenost.³⁵⁹ V odborné literatuře se jako důvody vylučující jednočinný souběh trestného činu znásilnění a trestného činu sexuálního nátlaku uvádí jak poměr speciality, tak i poměr subsidiarity.^{360 361 362} Pokud jde o poměr subsidiarity, tento z povahy věci vylučují, neboť se v daném případě nejedná o vývojová stadia trestné činnosti, formy trestné součinnosti a ani o vztah ohrožovacího a poruchového trestného činu. Domnívám se však, že je-li některými autory v této souvislosti uváděn vztah subsidiarity, tak nikoliv v jeho doktrinálním slova smyslu, ale jako pojmu vyjadřujícího poměr obecné skutkové podstaty ke skutkové podstatě speciální, tedy ve smyslu doktrinálně pojímané speciality.

³⁵⁸ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1659

³⁵⁹ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 117, 120, 121

³⁶⁰ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1671

³⁶¹ Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, str. 117, 120, 121

³⁶² Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, str. 549

Dle mého názoru to ale není ani poměr speciality, který by na tyto dva trestné činy dopadal a jejich jednočinný souběh vylučoval. Důvodem je velmi tenká hranice mezi kvalitou obou trestných činů. Domnívám se proto, že jejich jednočinný souběh je možný, neboť, byť se obě ustanovení doplňují, nelze říci, že by jedno bylo ve vztahu k druhému obecnějším a druhé k prvnímu naopak speciálním, tj. takovým, v němž by znaky obecnějšího trestného činu byly konkretizovány. Jak jsem již naznačil, oba dva trestné činy jsou svou kvalitou odlišné a rozdíl v nich není pouze kvantitativní, tj. projevující se ve zvláštní povaze a škodlivosti útoku. Přichází-li proto v úvahu některý z důvodů, který by jednočinný souběh těchto trestných činů vylučoval, tak nikoliv v podobě speciality, ale, alespoň jsem toho názoru, v podobě faktické konzumpce, neboť sexuální nátlak by mohl být prostředkem relativně malého významu ve srovnání s trestným činem znásilnění. Příkladem by mohl být od samého počátku pospolu daný úmysl pachatele nejprve zneužít bezbrannosti oběti a tímto způsobem ji přimět k obnažení nebo i k pohlavnímu sebeukájení a následně pak tuto oběť násilím donutit k souloži. Pokud by ale úmyslem pachatele v rámci skutkové podstaty trestného činu znásilnění bylo vykonat pouze některou z forem pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží, jsem toho názoru, že v takovém případě by se o faktickou konzumpci nejspíše (v závislosti na okolnostech případu) nejednalo a jednočinný souběh obou trestných činů by proto vyloučen nebyl.

Nepřekážení trestného činu znásilnění je trestné podle § 367.

K zahájení trestního stíhání, resp. k pokračování v již zahájeném trestním stíhání za trestný čin znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 proti tomu, kdo je ve vztahu k poškozené osobě manželem nebo druhem (manželkou nebo družkou) se podle § 163 trestního řádu vyžaduje souhlas poškozené.³⁶³ O souhlasu a poškozené osoby, jakož i jeho výkladu s ohledem na znění § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu je pojednáno v kapitole 2.2.1.1.4.

³⁶³ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, str. 1660

4. Anglická právní úprava

Trestný čin znásilnění patří k jednomu z nejstarších a nejzávažnějších trestných činů v anglickém právu vůbec. Tak jako v minulosti i podle současné právní úpravy zůstává tento trestný čin před soudem projednatelným pouze na základě obžaloby.³⁶⁴ Zatímco pramenů právní úpravy trestného činu znásilnění v podobě jednotlivých soudních rozhodnutí (case law) je mnoho, zákonný, tj. podobu psaného práva mající, pramen této problematiky je jen jeden, a to zákon o sexuálních trestných činech z roku 2003 (Sexual Offences Act 2003; dále jen zákon), který nahradil předchozí zákon z roku 1956.

Problematika sexuálních trestných činů obecně zahrnuje širokou škálu nejrůznějších skutkových podstat počínaje znásilněním přes mnoho dalších sexuálně násilných, bez souhlasu oběti, provedených činů až po skupinu těch trestných činů, které jsou primárně zaměřeny na ochranu dětí a jedinců postižených duševními poruchami před útoky sexuální povahy.³⁶⁵ Již z tohoto úhlu pohledu je tedy zřejmé, že problematika sexuálních trestných činů bude mnohem diferenciovanější než je tomu podle právního řádu ČR, neboť tam, kde bychom určité jednání podle naší právní úpravy kvalifikovali jako trestný čin znásilnění, bude se v případě práva anglického jednat o zvláštní trestný čin proti dítěti, nebo proti mentálně či jinak duševně postižené osobě.

Trestný čin znásilnění je definován v prvním oddílu zákona. Trestného činu znásilnění se dopustí muž, který svým penisem úmyslně vykoná pohlavní styk penetrací vagíny (souloží), análního otvoru nebo úst jiné osoby (odst. 1 písm. a)) proti její vůli (odst. 1 písm. b)) a nemůže přitom rozumně očekávat, že s tímto jeho počínáním oběť souhlasí (odst. 1 písm. c)). To, zda dotyčný muž mohl rozumně očekávat, že oběť s tímto jeho počínáním bude souhlasit, musí přitom být podle druhého odstavce tohoto oddílu posouzeno s ohledem na všechny okolnosti případu, a to včetně kroků, které dotyčný muž za tímto účelem před samotným aktem učinil.³⁶⁶ Nejprísnějším trestem ukládaným za znásilnění je trest odnětí svobody na doživotí. Pokud jde o ukládání trestu za znásilnění a jiné trestné činy podle zákona o sexuálních trestných činech obecně, východiskem jsou pro soud v dubnu 2007 vydané pokyny pro ukládání trestů podle zákona o sexuálních trestných činech. Tyto pokyny nejsou závazné a mají působit jen jako jakési vodítko, z něhož soud

³⁶⁴ Card, R., Gillespie, A., Hirst M.: Sexual Offences, Bristol: Jordans, 2008, str. 68

³⁶⁵ Herring, J.: Criminal Law: Text, Cases, and Materials. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 417, 418

³⁶⁶ Herring, J.: Criminal Law: Text, Cases, and Materials. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 418

při rozhodování o druhu a výměře trestu při jeho prvních úvahách vychází. Nejkratší doba trvání trestu odnětí svobody podle těchto pokynů odpovídá čtyřem letům.³⁶⁷

Pachatelem trestného činu znásilnění může být jen trestně odpovědný muž, neboť penetrace může být provedena jen penisem, za nějž se v této souvislosti považuje i penis chirurgicky vytvořený. Do roku 2003 navíc podle common law platilo pravidlo, podle kterého nemohl být za znásilnění trestně odpovědný chlapec mladší 14 let, neboť se mělo za to, že takový chlapec je pohlavního styku neschopný. Tento názor byl však překonán zákonem o sexuálních trestných činech z roku 2003. Za trestně odpovědného za znásilnění tedy počínaje účinností tohoto zákona mohl být považován jakýkoliv muž starší 10 let, což je obecná hranice trestní odpovědnosti.

Dopustí-li se tohoto trestného činu žena na muži, např. penetrací jeho análního otvoru, bylo by takové její jednání kvalifikováno jako trestný čin sexuálního útoku podle téhož zákona o sexuálních trestných činech z roku 2003. Žena se však může stát účastníkem na trestném činu znásilnění, např. ve formě pomoci.³⁶⁸ Pachatelem znásilnění se však může stát i fyziologicky původně jako žena narozený female to male transsexuál, má-li chirurgicky vytvořené pohlavní ústrojí muže.³⁶⁹

Do roku 1994 nemohla být obětí znásilnění manželka vlastního muže. Až teprve na základě dodatku k zákonu z roku 1956 byl překonán názor, podle nějž žena, která uzavře manželství, tímto aktem současně uděluje svému muži neodvolatelný souhlas k jakémukoliv sexuálnímu počínání v kterémkoliv době trvání jejich manželství. Znásilnil-li tedy manžel manželku a nenaplňovalo-li jeho jednání zároveň znaky skutkové podstaty jiného trestného činu, nemohl být vůbec trestně odpovědný.^{370 371}

Obětí trestného činu znásilnění může být nejenom žena, ale i muž. V případě oběti muže se přitom bude jednat nejenom o znásilnění v podobě anální pohlavní styku nebo orální pohlavního styku, ale podle oddílu 79 (3) zákona i o klasickou soulož, tj. vniknutí pohlavního orgánu muže do vagíny, pochvy, v tomto případě chirurgicky vytvořené pochvy fyziologicky jako muže narozeného „male to female“ transsexuála.

³⁶⁷ Rook, P., Ward, R.: *Sexual Offences, Law & Practice*, 4th Edition, London: Sweet & Maxwell, 2010, str. 5, 9, 10

³⁶⁸ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 418, 419

³⁶⁹ Card, R., Gillespie, A., Hirst M.: *Sexual Offences*, Bristol: Jordans, 2008, s. 70, 71

³⁷⁰ Rook, P., Ward, R.: *Sexual Offences, Law & Practice*, 4th Edition, London: Sweet & Maxwell, 2010, str. 2

³⁷¹ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 419

Penetrací se rozumí penetrace vagíny, análního otvoru nebo úst, a to jen penisem, nikoliv jinými částmi těla nebo předměty. Zasouvání jiných částí těla nebo předmětů do vagíny, análního otvoru nebo do úst by mohlo být posouzeno jako trestný čin útoku penetrací podle oddílu 2 zákona.³⁷² Do přijetí zákona o sexuálních trestných činech se však zasouvání pohlavního orgánu muže do úst oběti (muže či ženy) za znásilnění nepovažovalo a bylo kvalifikováno jen jako mnohem méně závažný trestný čin proti mravům (indecent assault).³⁷³

K naplnění skutkové podstaty trestného činu znásilnění se však nevyžaduje vyvrcholení, postačí, že došlo k penetraci (zasunutí pohlavního orgánu muže). Podle oddílu 79 (2) trvá penetrace tak dlouho, dokud nedojde k vyjmutí penisu. Pokud tedy žena v průběhu soulože svůj souhlas odvolá a muž v rozumné době nepřestane (penis z vagíny nevyjme), posoudí se takové jeho počínání jako znásilnění. Co se rozumí onou rozumnou dobou, však zákon nijak nedefinuje, a bude proto záležet na uvážení soudu, aby v závislosti na okolnostech případu posoudil, zda pachatel s pohlavním stykem v této rozumné době přestal či nikoliv.³⁷⁴

Otázkou souhlasu oběti se soudy u znásilnění zabývají v dvojí kontextu. Jednak v rovině pachatelova jednání, tj. zda oběť skutečně nesouhlasila s penetrací, jednak v rovině zavinění, tj. zda pachatel nemohl rozumně souhlas oběti s penetrací předpokládat. Obě dvě tyto otázky přitom musejí být posuzovány samostatně. Zda je souhlas dán dobrovolně se posuzuje podle oddílu 74 zákona, tj. podle toho, zda oběť souhlasila na základě práva volby, a měla možnost a schopnost takovou volbu učinit. Podle tohoto oddílu však soudy hodnotí, zda k souhlasu došlo, či nikoliv, pouze za předpokladu, že nejsou naplněny podmínky nevyvratitelné domněnky souhlasu podle oddílu 76, resp. (nejsou-li tyto podmínky naplněny) podmínky vyvratitelné domněnky podle oddílu 75, která nebyla vyvrácena.

Podle oddílu 76 se má za to, že souhlas s pohlavním stykem nebyl dán a pachatel souhlas oběti nemohl ani rozumně předpokládat, jestliže pachatel oběť podvedl co do podstaty (povahy) nebo účelu aktu (oddíl 76(1)) nebo pachatel přiměl oběť s penetrací souhlasit tím, že předstíral, že je osobou oběti osobně známou (oddíl 76(2)). Příkladem podvodu co do podstaty (povahy) aktu je jednání učitele hudby, který svou žákyni

³⁷² Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 419, 420

³⁷³ Rook, P., Ward, R.: *Sexual Offences, Law & Practice*, 4th Edition, London: Sweet & Maxwell, 2010, str. 2

³⁷⁴ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, s. 419, 420

přesvědčil k orálnímu sexu konstatováním, že jde o techniku, kterou lze zlepšit její zpěv, resp. techniku dýchání (případ *Williams*). Jednání, s nímž taková žákyně souhlasila, bylo co do své povahy odlišné od jednání, k němuž pachatel směřoval a které i vykonal; jde proto o podvod co do povahy aktu (jednání) pachatele. Kdyby ale dotyčná žákyně věděla, že se nejedná pouze o techniku vedoucí k zlepšení zpěvu, ale zároveň o sexuální aktivitu, tj. kdyby v tomto domnění souhlasila s orálním sexem jako aktem zlepšujícím techniku dýchání, nejednalo by se už o podvod co do podstaty (povahy), ale co do účelu aktu. Zajímavým byl v této souvislosti i případ *R v Linekar* (1995), ve kterém pachatel přiměl prostitutku k vykonání soulože tím, že ji přislíbil jistý obnos peněz, ačkoliv měl od prvopočátku v úmyslu jí tyto peníze nakonec nevydat. Podle poroty se však v tomto případě nejednalo ani o podvod co do povahy ani co do účelu pachatelova jednání, ale o podvod co do okolností případu, kterýžto jako takový trestní odpovědnost za znásilnění nezakládá.

Pokud jde o podvod podle oddílu 76(2), tj. případ, kdy pachatel přiměje oběť k vykonání soulože (jejímu souhlasu s ní) tím, že předstírá, že je osobou oběti osobně známou, předpokladem aplikace tohoto ustanovení je, že pachatel jednak předstírá, že je jinou osobou, než ve skutečnosti je, a jednak to, že předstíranou osobou je osoba oběti osobně známá (např. manžel, partner, přítel apod.). Pokud tedy pachatel nečinil nic, čím by v oběti vzbudil dojem, že je jinou osobu, než ve skutečnosti je, pak se tato domněnka neaplikuje (např. případ *Elbekkay*). Totéž potom platí, pokud sice pachatel předstírá, že je jinou osobu než ve skutečnosti je, nicméně, touto osobu není současně osoba oběti osobně známá. Za osobu, jež by byla přítom oběti osobně známá nelze dle rozhodovací praxe považovat např. oblíbeného herce, či zpěváka, nebo osobu identifikovatelnou pouze na základě jisté vlastnosti (např. tím, že se jedná o osobu bohatou, či zubaře (případ *Richardson*) nebo kvalifikovaného advokáta). Takové případy by se však posuzovali dle obecné definice o souhlasu či nesouhlasu poškozené osoby dle oddílu 74.³⁷⁵

Jak bylo již uvedeno, nejsou-li splněny podmínky nevyvratitelné domněnky souhlasu podle oddílu 76, posuzuje se souhlas podle vyvratitelné domněnky upravené v oddílu 75 zákona. Podle tohoto oddílu se má za to, že souhlas se souloží nebyl dán a pachatel ani nemohl rozumně tento souhlas předpokládat, jestliže v době penetrace nebo bezprostředně před ní: a) jakákoliv (tj. nikoliv jen pachatel; to platí i pro ad b) a f)) osoba

³⁷⁵ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 421, 422, 424, 425, 427, 428

užila násilí, pohružky bezprostředního násilí proti oběti, b) jakákoliv osoba vyvolala v oběti obavu o již použitém násilí nebo bezprostředně hrozícím násilí proti jiné osobě, c) oběť byla v průběhu aktu nezákonně zadržována, d) oběť se nacházela ve stavu spánku nebo byla jinak v bezvědomí, e) oběť nebyla z důvodu tělesného postižení schopna vyjádřit zda souhlasí, f) jakákoliv osoba (tj. nikoliv jen pachatel) oběti dala, přimíchala nebo jinak zapříčinila, že oběť bez jejího souhlasu požila látku způsobující její otupění (tzv. „drug-assisted rape“), to vše za předpokladu, že pachatel si byl těchto okolností vědom. Jsou-li tyto podmínky, jejichž výčet není navíc taxativní, splněny a souhlas poškozené nebyl jinak dokázán, resp. její nesouhlas nebyl vyvrácen, má se za to, že souhlas s penetrací nebyl dán. Pokud ale tyto podmínky splněny nejsou, nebo sice jsou, ale nesouhlas byl vyvrácen, posuzuje se pak souhlas podle oddílu 74 zákona. Z uvedeného je tedy zřejmé, že i když jsou veškeré předpoklady pro aplikaci této domněnky o nesouhlasu poškozené oběti se souloží podle oddílu 75 zákona splněny, je tu pro podezřelého stále dán prostor pro to, aby předložil důkaz, na jehož základě by se mu tato domněnka podařila vyvrátit.^{376 377}

Pokud se nesouhlas poškozené se souloží nepodaří prokázat za pomoci shora popsané nevratitelné domněnky podle oddílu 76 nebo vyvratitelné domněnky podle oddílu 75, při hledání odpovědi na to, zda oběť se souloží skutečně souhlasila, či nikoliv se bude postupovat podle oddílu 74 zákona, tj. oddílu definujícího souhlas v jeho obecném slova smyslu. Podle tohoto oddílu se přitom vyžaduje, aby souhlas byl dán aktivně. Mlčí-li proto oběť (např. i proto, že v průběhu sexuálního aktu spala; případ *Lartner*, nebo byla v bezvědomí v důsledku nadměrného požití alkoholu; případ *Malone*), není to důkazem souhlasu, a to ani v případě, že se oběť nesnaží souloží předejít nebo se ani v jejím průběhu dále nebrání. Na stranu druhou ale zároveň platí, že i když oběť výslovně souhlasí (řekne „ano“), není-li tento její souhlas dán svobodně, toto její prohlášení se za souhlas nepovažuje. Za souhlas v obecném slova smyslu dle oddílu 74 se totiž považuje jen souhlas osoby, která tak učinila svobodně, dobrovolně, na základě vlastního rozhodnutí. Dotyčná osoba proto podle tohoto oddílu souhlasí jen tehdy, pokud souhlasí na základě vlastního rozhodnutí, které učinila svobodně a dobrovolně a byla takového rozhodnutí vůbec schopná.

³⁷⁶ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 428, 429, 430

³⁷⁷ Rook, P., Ward, R.: *Sexual Offences, Law & Practice*, 4th Edition, London: Sweet & Maxwell, 2010, str. 3

Neschopným, resp. nezpůsobilým k udělení souhlasu podle oddílu 74 jsou děti a osoby trpící duševní poruchou. V případě dítěte je v této souvislosti rozhodujícím to, zda je rozumově a mravně vyspělé natolik, aby mohlo pochopit smysl penetrace. Zákon tedy nestanoví konkrétní věkovou hranici, jejímž dosažením se dítě obecně považuje za vyjádření souhlasu k souloži schopné. Jistou paralelu s touto koncepcí lze v českém právním řádu shledat v tzv. podmíněné (relativní) přičetnosti mladistvých podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže. I když je ale dítě za těchto okolností způsobilé dát k pohlavnímu styku souhlas, neznamená to ještě, že dotyčný muž nemůže být trestně odpovědný za jiný trestný čin, a to znásilnění dítěte mladšího třinácti let podle oddílu 5 nebo zneužití důvěry podle oddílu 16 až 24, u nichž souhlas oběti trestní odpovědnosti pachatele nezbavuje. Nezpůsobilou k udělení souhlasu je podle odvolacího soudu také osoba, která není pro duševní poruchu schopna chápat ani si zachovat (zapamatovat) informaci rozhodnou k učinění rozhodnutí, zda léčení její poruchy podstoupit nebo ne. Podle třetího oddílu zákona o duševní způsobilosti z roku 2005 je ale dotyčná osoba takového rozhodnutí neschopná tehdy, jestliže je neschopná: a) chápat informaci důležitou pro rozhodnutí, b) tuto informaci si zachovat, c) použít nebo zvážit tuto informaci při rozhodování nebo d) sdělit její rozhodnutí (ať již verbálně, za použitím znakové řeči nebo jiným způsobem). O případech, kdy oběť není z důvodu tělesného postižení schopna vyjádřit, zda se souloží souhlasí, bylo pojednáno v rámci výkladu o vyvratitelné domněnce podle oddílu 75(2) písm. e), podle níž je nesouhlas se souloží u takové osoby presumován.³⁷⁸

Dojde-li k souloži mezi osobami opilými či jinak intoxikovanými, které se do tohoto stavu uvedli dobrovolně, či k souloži mezi osobou takto intoxikovanou a osobu střízlivou či jinak neintoxikovanou, pro posouzení toho, zda dotyčná – pod vlivem alkoholu či jiného omamně látky se nacházející – osoba se souloží souhlasila nebude rozhodující kolik si taková osoba pamatuje, či zda uvádí, že by jinak soulož nepodstoupila, nebo to, že této soulože lituje, ale opět jen to, zda se souloží souhlasila či nikoliv, přičemž podle rozhodovací praxe platí, že dojde-li u poškozené osoby z důvodu její intoxikace k neschopnosti souhlas udělit, má se za to, že souhlas nebyl dál, ovšem, vede-li dobrovolná konzumace alkoholu jen k takovému stavu opilosti, ve kterém je dotyčná osoba stále schopna se rozhodnout, zda se souloží souhlasit či nikoliv, potom, dojde-li k takové souloži, se o znásilnění nejedná. Za oběť znásilnění proto nelze považovat osobu, která je

³⁷⁸ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 431 – 433

sice ve značném stádiu opilosti, nicméně i přesto je stále zároveň schopna vyjádřit, za se souloží souhlasí. O tom, zda takto do stavu opilosti se přivedší osoba se souloží souhlasila, či nikoliv, tj. zda byla, či nebyla takového rozhodnutí schopna, rozhoduje porota. Ne zcela jednoznačně jsou potom řešeny případy, ve kterých se poškozená osoba dobrovolně přivede až do takového stavu opilosti, že si na soulož vůbec nepamatuje, nicméně však, že nebýt stavu opilosti, soulož by s dotyčným nevykonala. Podle jednoho názoru se má taková osoba považovat za osobu, jenž soulož podstoupila dobrovolně (tj. po jí uděleném souhlasu), podle názoru druhého nikoliv, zejména pak, pokud poškozená předloží důkaz, který toto její tvrzení bez pochyby prokazuje.^{379 380}

Východiskem budiž několikery z filozofických přístupů, vyjadřujících se k problematice souhlasu uděleném obětí v průběhu její intoxikace. První z názorů je založen na nepřipustnosti muže (A) mít pohlavní styk s ženou, mužem (osoba B), jenž se uvedla dobrovolně do stavu intoxikace. Druhý názor je založen na tom, že souhlasí-li pod vlivem návykové látky se nacházející B s pohlavním stykem, její nesouhlas je nezbytně neplatný, neboť intoxikace sama způsobuje neschopnost k udělení platného souhlasu, a to ať již se B uvedl do stavu intoxikace dobrovolně, či nikoli. Třetí názor, resp. třetí a čtvrtý názor dohromady, na rozdíl od dosavadních dvou, spočívá naopak v tom, že přivedla-li si B intoxikaci dobrovolně, je tím pak dána i její odpovědnost za vlastní intoxikaci a jednání pod jejím vlivem (třetí názor), resp. tím je dán její platný souhlas s pohlavním stykem (čtvrtý názor). De facto je tak platnost jejího souhlas odvozena od dobrovolnosti či vlastního zavinění ve vztahu k uvedení se do stavu intoxikace, v čemž lze spatřovat paralelu s koncepcí našeho trestného činu opilství dle § 201a odst. 2 trestního zákoníku (*actio libera in causa dolosa*). Pátý názor je založen na akceptaci názoru třetího a čtvrtého, tedy, že je přípustné, aby A měl pohlavní styk s B, jenž se uvedla dobrovolně do stavu intoxikace. Jedná se o jistou analogii mezi souhlasem daným v době intoxikace a kriminálním jednáním v době intoxikace. Jinými slovy, pokud mají být trestány osoby za jednání, jehož se dopustily v době intoxikace, měly by pak být odpovědné i poškozené osoby za jednání, k nimž došlo po souhlasu, který udělily v době jejich intoxikace.³⁸¹

³⁷⁹ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 433 - 437

³⁸⁰ Temkin, J. and Ashworth, A.: *Rape, Sexual Assaults and the Problems of Consent*, *Criminal Law Review*, 2004, str. 328

³⁸¹ Wertheimer, A.: *Intoxicated Consent to Sexual Relations*, *Law and Philosophy*, vol.20/2001, *Law and Philosophy*, str. 373

Pokud jde o případy opilého či pod vlivem jiné návykové látky se nacházejícího pachatele znásilnění, těmito se zákon výslovně nezabývá. Nabízí se přitom, že pachatel, který se v době činu nacházel v takovém stavu, použije na svou obhajobu tvrzení o tom, že jeho úmyslem vykonat soulož s obětí znásilnění nebylo. V případě *Heard* však soud konstatoval, že stav jakkoliv zapříčiněné intoxikace je jako obhajoba v případech sexuálních trestných činů nepřipustná. Podobně v případě *Woods* soud jednoznačně uvedl, že se intoxikovaný pachatel nemůže v případě znásilnění spoléhat na jeho - stavem intoxikace ovlivněnou – víru v to, že oběť se souloží souhlasila.³⁸²

Zajímavými z hlediska posuzování toho, zda byl pohlavní styk obětí podstoupen dobrovolně či nedobrovolně, tj. zda oběť s pohlavním stykem souhlasila či nikoliv, jsou také ty případy, kdy k pohlavnímu styku dojde na základě jednání pachatele, které sice sám pachatel jako pohrůžku násilí či jiné újmy nevnímá, nicméně je tak vnímá, resp. vnímala oběť. Mnohé z těchto případů tudíž nemusejí, a nakonec také nejsou, posuzovány podle oddílu 75(2) písm. b) zákona o vyvratitelné domněnce. To zda oběť s vykonáním soulože souhlasila či nikoliv se pak posuzuje podle oddílu 74 zákona o souhlasu v obecném slova smyslu. V takových případech je tedy rozhodující obava (strach) oběti, třebaže se nemusí jednat o obavu či strach ze smrti či jiné závažné újmy. Porota se proto nemá zaměřit na povahu pohrůžky jako takové, ale na její efekt, tj. jak velký vliv tato pohrůžka na jednání oběti dokáže mít a nakolik tedy i její „rozhodnutí“ tato – pohrůžkou vyvolaná - obava dokáže ovlivnit. Zatímco *neochota* s vykonáním soulože se za souhlas považuje, *podrobení se* pohrůžce již nikoliv. Rozhodující je tedy to, jak pachatelovo počínání vnímá oběť, nikoliv pachatel. Tak či onak, vést hranici mezi *neochotou* a *podrobením se* je velmi obtížné. V případě *Olugboja* sice pachatel žádnou hrozbu nevyslovil, podstatné ale pro posouzení tohoto jeho jednání jako znásilnění bylo to, že oběť toto jeho počínání za hrozné a ji ohrožující považovala.^{383 384} Podobně se otázkou, co ještě za souhlas se souloží považovat lze a co už jen za, byť dobrovolné, podrobení se souloží, a tedy nesouhlas se souloží, zabýval soud i v jeho rozhodnutí *R v Kirk*. Za podrobení se souloží z hlediska oběti se považuje takové její počínání, kdy, v závislosti na okolnostech případu, se oběť jen souloží podrobí, ve skutečnosti s ní však nesouhlasí. V případě *Kirk* šlo přitom o to, že 14-letá, z domovu utíkající, dívka souhlasila s nabídkou muže (jenž ji navíc už dříve jednou

³⁸² Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 444

³⁸³ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 437-439

³⁸⁴ Williams, R.: *Deception, Mistake and Vitiating of the Victim's Consent*, *Law Quarterly Review*, vol.124/2007, str. 156- 158

sexuálně zneužil) mít s ním pohlavní styk výměnou za 3.25 liber. V tomto případě zaujal soud stanovisko, že souhlas s nabídkou pohlavního styku výměnou za finanční obnos nebo jiný benefit nelze za jistých okolností považovat zároveň za souhlas s pohlavním stykem.³⁸⁵

Z hlediska zavinění se vyžaduje úmysl pachatele vykonat penetraci, což v praxi nebude otázka, která by se (nepůjde-li o případ vylučující trestní odpovědnost obecně; např. nepřičetnost), vzhledem k nepravděpodobnosti vykonání soulože náhodou, stávala spornou. Jedním z příkladů takové obhajoby je tvrzení obviněného, že k pohlavnímu styku došlo v průběhu jeho spánku. Podobným byl případ, kde se obviněný hájil tím, že jeho úmyslem bylo vykonat pohlavní styk vaginální, nedopatřením však došlo ke koitu análnímu. Vzhledem k tomu, že mezi varianty pohlavního styku u znásilnění se počítá i anální penetrace oběti, byla pak tato okolnost případu pro posouzení pachatelova jednání a jeho trestní odpovědnosti irelevantní.

Druhým elementem zavinění je předpoklad toho, že obviněný nemohl souhlas oběti rozumně předpokládat, přičemž podle oddílu 1 odst. 2 zákona se ona rozumnost předpokladu pachatele hodnotí podle okolností případu a kroků, které pachatel učinil, aby si tento jím domnívaný souhlas ověřil. V této souvislosti je soud tedy nucen zvážit, zda by každá rozumně uvažující osoba za daných okolností případu (např. jak dlouho se pachatel znal s obětí) měla možnost rozumně předpokládat, že oběť s pohlavním stykem souhlasí. Kritériem bude tedy chování rozumné osoby za situace v konkrétním případě soudem řešené. Pokud jde o souhlas jako takový, o něm bylo již pojednáno shora v rámci výkladu o souhlasu oběti, a to ať již z hlediska nevyvratitelné domněnky o nesouhlasu oběti podle oddílu 76, vyvratitelné domněnky o nesouhlasu oběti podle oddílu 75 nebo souhlasu v jeho obecném slova smyslu dle oddílu 74 zákon.³⁸⁶

Budeme-li vycházet z doslovného znění a výčtu jednotlivých skutkových podstat sexuálních trestných činů podle zákona o sexuálních trestných činech z roku 2003, je zřejmé, že mnoho variant jednání, která se dle české právní úpravy jako znásilnění kvalifikují, se dle anglické právní úpravy za znásilnění v tak širokém slova smyslu nepovažují, a že mnohá taková (dle naší právní úpravy jako znásilnění kvalifikovaná) jednání se podle anglické právní úpravy považují za jiné trestné činy. K takovému závěru lze ostatně dospět už jen na základě srovnání znění skutkové podstaty trestného činu znásilnění podle naší právní úpravy a podle právní úpravy anglické, neboť podle prvního

³⁸⁵ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 440

³⁸⁶ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 441 - 443

oddílu anglického zákona je skutková podstata trestného činu znásilnění ve výčtu sexuálních variant chování pachatele v porovnání s českou právní úpravou o poznání užší. Tam, kde se tedy podle českého práva určité jednání kvalifikuje jako znásilnění, aplikují se podle anglické právní úpravy jiné skutkové podstaty trestných činů. Jedná se o skutkovou podstatu trestného činu útoku penetrací podle oddílu druhého anglického zákona, jenž spočívá v úmyslném zasouvání částí těla či jiných věcí do pochvy nebo análního otvoru jiné osoby proti její vůli a dále skutkovou podstatu trestného činu sexuálního útoku podle oddílu třetího zákona, jenž spočívá v úmyslném sexuálním dotýkání se jiné osoby bez jejího souhlasu.³⁸⁷ Zatímco převážnou část takových jednání bychom tedy dle české právní úpravy kvalifikovali jako znásilnění v podobě pohlavního styku provedeného způsobem se souloží srovnatelným, či nesrovnatelným, v případě anglické právní úpravy se tato jednání budou kvalifikovat jako jiné trestné činy. Za znásilnění bychom však nemohli považovat to – jako trestný čin sexuálního útoku kvalifikovatelné – jednání, jímž pachatel např. pohrůzkou násilí donutí oběť svléknout se, a to aniž by se jí dotkl jakoukoliv částí svého těla či jiným předmětem. Důvodem je nesplnění předpokladu vzájemného fyzického kontaktu pachatele a oběti coby podmínky nezbytné k tomu, aby se dané jednání dalo považovat za pohlavní styk.

Nutno podotknout, že, byť to pokládám za samozřejmé, obojí shora uvedená jednání, tj. jak penetrace, tak osahávání musí být sexuální povahy. Za takové bychom proto nemohli považovat např. jednání lékaře, který v rámci zdravotního zákroku zavádí do vagíny nebo análního otvoru pacienta lékařský nástroj, či jinou věc nezbytnou k provedení daného lékařského úkonu a pacient s tím souhlasí; pokud by s takovým zákrokem pacient nesouhlasil, mohlo by se jednat o trestný čin ublížení na zdraví (na těle). Pokud by ale takto dotýčný lékař jednal v rámci své snahy dosáhnout sexuálního uspokojení a jeho jednání tedy nebylo vedeno jen za účelem provedení lékařského zákroku, o jmenovaný trestný čin by se jednalo. Výraz „sexuální“ musí být vykládán objektivně v závislosti na tom, jak by jej hodnotila každá rozumně uvažující osoba a nikoliv jak to které jednání hodnotí sám pachatel nebo jeho obhájce.³⁸⁸

Zatímco česká právní úprava nezavádí z hlediska věku oběti znásilnění zvláštní kategorii trestného činu, když, pokud jde o věk oběti, tento je okolností podmiňující použití vyšší trestní sazby, anglická právní úprava je v tomto odlišná, neboť speciálně v rámci

³⁸⁷ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 448, 449

³⁸⁸ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 448, 449,

ochrany dětí mladších 13 let proti útokům sexuální povahy tuto zvláštní kategorii trestných činů zavádí.³⁸⁹ Důvodem je zvláštní ochrana dětí tohoto věku, neboť jakékoliv dítě mladší 13 let se podle zákona nepovažuje za schopné udělit souhlas s pohlavním stykem. Pachatel, jenž se dopustí pohlavního styku s dítětem mladším 13 let, se proto nemůže úspěšně hájit tím, že dotyčné dítě s pohlavním stykem souhlasilo.³⁹⁰ Jedním z trestných činů této kategorie je i trestný čin znásilnění dítěte mladšího 13 let podle oddílu 5, přičemž stejně tak jako je tomu u obětí starších 13 let, i tady jsou rozeznávány zvláštní trestné činy, které jsou podle české právní úpravy posuzovány stále jako znásilnění. Jde o trestný čin útoku penetrací dítěte a trestný čin sexuálního útoku podle oddílu 6 a oddílu 7 zákona. Všechny tyto trestné činy jsou ekvivalenty trestných činů popsaných shora, jen s tou výjimkou, že předmětem útoku (obětí) tu jsou děti mladší 13 let.³⁹¹

Hodnocení současné právní úpravy trestného činu znásilnění je v podstatě dvojitá. První hodnocení je založeno na tom, že tato úprava svými vysokými morálními standardy výrazně překračuje hranici normality sexuálního chování, v důsledku čehož jsou potom za znásilnění považována i ta jednání, která z povahy věci za znásilnění považována být nemohou. Zastánci toho názoru jsou přesvědčeni o tom, že současná koncepce trestného činu znásilnění jde daleko za skutečnou povahu pravého smyslu vynuceného pohlavního styku. Na druhou stranu jsou tu však i ti, jenž současnou právní úpravu takto nehodnotí, ale naopak ji považují za úpravu, která nijak nepřekračuje hranice toho, co lze považovat za adekvátní k ochraně obětí před sexuálním násilím.³⁹² Z uvedeného je zřejmé, že jednou z příčin v rozkolu obou dvou táborů je různý úhel pohledu na danou problematiku.

³⁸⁹ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 451

³⁹⁰ Card, R., Gillespie, A., Hirst M.: *Sexual Offences*, Bristol: Jordans, 2008, str. 75

³⁹¹ Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 451, 452

³⁹² Herring, J.: *Criminal Law: Text, Cases, and Materials*. Oxford: OUP Oxford, 2010, str. 501

Závěr

Trestný čin znásilnění představuje pro oběť jeden z nejtraumatizujících trestných činů vůbec. Zásada subsidiarity trestní represe, resp. jí odpovídající role trestního práva jako ultima ratio, je zde proto naplněna beze zbytku a jen obtížně bychom asi hledali podobu tohoto trestného činu, která by v této souvislosti vzbuzovala pochybnosti a podle § 12 odst. 2 trestního zákoníku by dokonce připouštěla postih podle jiného, společensky méně škodlivé útoky postihujícího, právního předpisu. Přestože podob, jakých znásilnění může z hlediska subjektivního názoru konkrétní osoby nabýt, je zcela jistě mnoho, v pravém – nebezpečnost a škodlivost tohoto činu vystihujícím – slova smyslu jím však bude vždy jen ten čin, jehož varianty provedení, a tudíž i závažnost, vyjadřuje skutková podstata trestného činu znásilnění.

Odprostíme-li se od vysoké míry latence, která je pro znásilnění typická, a problémů, které ji způsobují, jsem názoru, že současná právní úprava poskytuje obětem znásilnění dostatečnou ochranu a pachatele nijak nepriviluje. I když způsob vyjádření jednotlivých forem pohlavní styku není v zákoně nijak zvlášť konkrétní, výkladem - a odborná literatura i judikatura to jen potvrzují - lze dospět k závěru, že pod tyto formy sexuálního chování lze subsumovat jakýkoliv oběť v sexuální oblasti ponižující akt. Tato právní úprava tedy neskýtá byť sebemenší prostor pro to, aby pachatel (bude-li znám) trestněprávnímu postihu unikl jen proto, že jím na oběti vykonaný sexuální akt není pohlavním stykem dle trestního zákoníku. Sexuální život a praktiky jsou natolik pestré, že pokus o jakkoliv, byť v zájmu zásady nullum crimen sine lege certa, kazuisticky nebo jinak přesně definované způsoby pohlavního styku by nemohl uspět.

Současný způsob vyjádření možných forem pohlavního styku proto považuji za adekvátní a v této souvislosti proto nejsem názoru, aby, a to i s ohledem na z dřívější doby použitelnou judikaturu, byla tato právní úprava jakkoliv měněna ve smyslu větší jasnosti, určitosti a srozumitelnosti. Smyslem tohoto trestného činu je postihnout všechny ty akty, které zasahují svobodu rozhodování v pohlavním životě. Snahy jakkoliv přesně definovat způsoby tohoto zásahu jsou proto zbytečné. Podstatným je fakt, že tento zájem oběti byl dotčen, nikoliv způsob, jakým se tak stalo. Zásah ovšem samozřejmě musí mít sexuální povahu, a proto nemá-li ji, nemůže se jednat o trestný čin, a to ani tehdy, pokud jej tak oběť i přesto vnímá. Nakonec případy, ve kterých by oběť považovala i pouhé osahávání např. jejího poprsí za útok proti její svobodě v rozhodování v pohlavním životě,

budou jistě ojedinělé, a i kdyby, možnost postihnout takové jednání jako jiný trestný čin, v tomto případě vydírání, zde stále dána je. Současnou právní úpravu tudíž považuji za dostatečnou a de lege ferenda (až na výjimky) proto nevidím důvod, proč na její současné podobě něco měnit.

Jak jsem již uvedl, to, že způsob vyjádření jednotlivých forem pohlavní styku dle současné, potažmo i předchozí, právní úpravy není dost určitý a jasný, a že tudíž spíše než na tom, jak jsou tyto formy v zákoně popsány, je pro klasifikaci konkrétního jednání rozhodující zájem oběti a míra, v jaké byl tento zájem určitým činem dotčen, ještě samo o sobě neznamená, aby při rozhodování otázky, zda je daný čin z hlediska jednání pohlavním stykem či není, panovalo právně odborné vakuum. K této otázce, ostatně jak se i z obsahu kapitoly 2.2.1.2. této práce dá vyčíst, se nejenom že nijak zvlášť podrobně nevyjadřuje odborná literatura či judikatura, ale dokonce zde nepanuje ani výraznější názorová jednota. I když se dle mého názoru jedná spíše o problematiku, k níž by se více než právník měl vyjádřit sexuolog či psycholog, domnívám se, že tak či onak by zde měla existovat jistá vodítka, podle kterých by bylo možné konkrétní jednání posuzovat. Za velký přínos a základ mé další badatelské činnosti v této oblasti, zejména pokud jde o tzv. pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, považuji v teorii popsaná kritéria pro posuzování jednotlivých forem sexuálního chování. Tato kritéria, a to společně s obecně uznávanou definicí pohlavního styku, v níž se odborná veřejnost více méně shoduje, potom v návaznosti na nejčastěji v odborné literatuře zmiňované formy pohlavní styku podrobují hlubší analýze.

I když by se na první pohled mohlo zdát, že pro klasifikaci určitého jednání jako trestného činu znásilnění není zas až natolik důležité, zda jej v daném případě rozhodující soud posoudí jako soulož nebo jako pohlavní styk provedený způsobem se souloží srovnatelným či nesrovnatelným, tato otázka je, v případě pachatelovi viny, klíčová pro další rozhodování o druhu a výši trestu. Už jen z tohoto úhlu pohledu proto považuji za důležité, aby jednotlivé varianty sexuálního chování bylo - minimálně co se požadavku na jednotnost v rozhodování soudů týká – možno bez větších komplikací do jedné z těchto tří zákonných forem pohlavního styku zařadit. I když tak sice dosavadní odborná literatura, potažmo judikatura činí a povětšinou v rámci výčtu jednotlivých forem sexuálního chování uvádí i jejich příklady, vzhledem k tomu, že tyto výčty se nesnaží býti úplnými, a že tedy zůstává jen u příkladů, které navíc nejsou kvalifikovány vždy stejně, za jeden z hlavních přínosů této práce – a to při zachování důrazu kladeného na okolnosti případu – pokládám

pokus o kategorizaci všech dosud uvažovaných i neuvažovaných druhů sexuálního chování do jejich jednotlivých zákonných forem. Tuto kategorizaci - a nutno podotknout, že v porovnání s dosavadními názory ne vždy stejně - přitom provádím nejen u těch druhů sexuálního chování, o nichž se odborná a komentářová literatura nejčastěji zmiňuje, ale rovněž ve vztahu k těm dosud takto nezmiňovaným. Jedná se buďto o kombinace dosud uvažovaných druhů sexuálního chování, popřípadě o ty „nové“ druhy sexuálního chování, které jsou svým provedením těm nejčastěji zmiňovaným velmi blízké, resp. jsou jejich odnoží. Kombinací dosud uvažovaných druhů sexuálního chování budiž například zasouvání jiných předmětů (robotků apod.) do orálního otvoru oběti nebo pouhý - úmyslem pachatele vedený - dotyk jeho pohlavního orgánu s análním otvorem nebo ústy oběti. Příkladem dosud neuvažované variace sexuálního chování jsou jednotlivé případy tzv. vzájemné heterosexuální či homosexuální masturbace.

Pokud jde o samotnou analýzu jednotlivých zákonných forem pohlavního styku, resp. toho, které představitelné i méně představitelné podoby sexuálního chování lze pod tu kterou formu subsumovat, až na soulož, při jejímž výkladu (a to s výhradami níže uvedenými) nevznikají větší problémy, hlavní část této práce tvoří analýza tzv. pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží na straně jedné a způsobem se souloží nesrovnatelným na straně druhé. Vzhledem k tomu, že hranice mezi oběma těmito formami pohlavního styku je v mnoha případech velmi tenká (názorová nejednotnost to jen potvrzuje), a dále tomu, že zatímco v případě jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží, jakožto jakési alternativě jiného obdobného pohlavního styku podle dřívějšího zákona č. 140/1961 Sb., se bude (na rozdíl od zcela nové formy sexuálního chování v podobě pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží) v mnohém dát vyjít z dosavadní bohaté teorie i praxe, provádím-li analýzu těchto forem pohlavního styku a v návaznosti na to pak kategorizaci jednotlivých druhů sexuálního chování, tak primárně zaměřenou na pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, kdy až v závislosti na výsledcích tohoto zkoumání pak docházím k závěru o tom, které sexuální chování lze považovat za součást této „zbytkové“ kategorie formy pohlavního styku.

Vycházejí z již zmiňované teorie, která se k otázce posuzování jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží vyjadřuje, za jeden z dalších přínosů této práce pokládám v této souvislosti rovněž vytvoření nové skupiny případů této formy pohlavního styku. De facto se jedná se o kombinaci dvou dosud teorií uváděných skupin,

tedy takové sexuální chování, při kterém dochází jak k simulování pohlavního údu muže jiným mechanismem, tak k účinku srovnatelnému se souloží. Jako příklad, i když s jistými výhradami pokud jde o účinek srovnatelný se souloží, uvádím zasouvání jiných předmětů (např. tzv. robertků apod.) do análního otvoru oběti. S výhradami v případě účinku srovnatelného se souloží uvádím proto, neboť jistě nelze jinak, než souhlasit s tím, aby pachatel na svém údu – použiv vibrátoru namísto něj – mohl pociťovat fyzicky totéž, co by pociťoval, použil-li by při vnikání vlastní pohlavní úd. V této souvislosti však dle mého názoru nelze věc vykládat doslova a nutno vzít v úvahu ty pachatele, kterým i jen pouhé zasouvání předmětů působí stejnou, ne-li větší rozkoš jako při zasouvání vlastního pohlavního údu. Je-li namísto pohlavního údu muže při vnikání do análního otvoru užito jeho jazyka či prstů, měly by pak tyto případné výhrady z důvodu přímého fyzického, a tudíž i smysly lépe vnímatelného, kontaktu pachatele s obětí být mnohem menší. Za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží považuji i zasouvání oněch jiných předmětů do otvoru orálního, to však pouze za předpokladu, že motiv takového počínání pachatele byl sexuální, tj. vyvolaný snahou ukojit vlastní pohlavní pud, neboť v konečném důsledku je to především právě ukájení pohlavního pudu pachatele na těle jiné osoby, které je pro kvalifikaci činu jako znásilnění rozhodující. K témuž závěru, ovšem s o to větším důrazem na okolnosti případu, docházím i v případě zasouvání těchto – pohlavnímu údu muže podobných – předmětů mezi prsa ženy, mezi stehna nebo do podpaží. Ani v těchto případech nepovažuji za rozhodující tu potencionálně nastalou okolnost, že mezi pachatelem a obětí, jak je pro naplnění shora uvedené definice pohlavního styku nezbytné, nedojde vůbec k žádnému přímému fyzickému kontaktu, ale „pouze“ ke kontaktu zprostředkovanému oním předmětem. Tento předmět zde plní úlohu nástroje, který tento přímý kontakt nahrazuje. Pokud jde o mnou dále v rámci této třetí skupiny uvažované druhy sexuálního chování, tj. zasouvání jazyka nebo prstů pachatele do orálního otvoru, mezi prsa ženy, mezi stehna nebo do podpaží, tyto případy považuji za vůbec nejdiskutabilnější, kdy, a to opět v závislosti na okolnostech případu, jsem názoru, že takové počínání nelze označit ani za jiný pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží.

Jde-li o soulož jako takovou, bylo již řečeno, že při jejím výkladu žádné větší problémy většinou nevznikají. V kontextu se shora popsanými závěry mé badatelské činnosti nad kategorií jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží jsem však narazil na jistý, zřejmě předchozí právní úpravou inspirovaný

a na novou právní úpravu dosud nereagující, problém. S odkazem na výklad podaný již v souvislosti s předchozí právní úpravou podle zákona č. 140/1961 Sb. ve znění po novelizaci provedené zákonem č. 144/2001 Sb. (kapitola 1.5.3.), se totiž pouštím do argumentačně velmi podrobně rozvedené polemiky nad dosud povšechně vyjadřovaným názorem o kvalifikování pouhého dotyku pohlavního údu pachatele s pochvou, potažmo análním či orálním otvorem oběti jako pokusem trestného činu znásilnění. Za základ tohoto mého nesouhlasu pokládám právě ono znění trestního zákona po jeho novele provedené zákonem č. 144/2001 Sb., a to ve srovnání s jeho zněním před touto novelou. Počínaje touto novelou byla totiž objektivní stránka charakterizována nejen donucením k souloži, ale i k jinému obdobnému pohlavnímu styku. Bylo-li proto i po této novele v odborné literatuře stále uváděno, že pouhý dotyk pohlavních orgánů má být kvalifikován jako pokus trestného činu znásilnění, považuji tento – až dosud se vlekoucí - názor (viz níže) za jakési reziduum nereflektující změnu, k níž danou novelou došlo. Jak se k této otázce v kapitole 1.5.3. podrobně vyjadřuji a na čem svůj názor i stavím, to, zda se bude jednat o pokus trestného činu znásilnění v podobě alternativy soulože, či zda už o dokonání trestný čin v podobě alternativy jiného obdobného pohlavního styku, záleží především na stránce subjektivní. Jinými slovy, směřoval-li úmysl pachatele k vykonání soulože (spojení pohlavních orgánů), k této však nedošlo a pohlavní orgány pachatele a oběti se jen dotkly, jedná se dle mého názoru o pokus znásilnění v podobě soulože, pokud ale úmysl pachatele k souloži nesměřoval, neboť chtěl dosáhnout pouhého dotyku pohlavních orgánů, jsem naopak názoru, že toto jednání lze hodnotit jako jiný obdobný pohlavní styk, a tudíž i jako dokonání trestný čin znásilnění v podobě jiného obdobného pohlavního styku. Rozhodující je zde tedy nejen k čemu úmysl pachatele skutečně směřoval, ale také to, zda pouhý dotyk pohlavních orgánů za jiný obdobný pohlavní styk možné považovat je, či není. V tomto případě mám za to, že ano. Stejným způsobem se pak - v porovnání se současnou právní úpravou však argumentačně nikoliv tak přesně - vypořádávám i s právní kvalifikací jednání vedeného úmyslem pachatele vykonat s jeho pohlavním údem pouhý dotyk úst nebo řitního otvoru druhé osoby a nikoliv jeho zasunutí do tohoto otvoru. Takové jednání, a to zejména pro neexistenci další zákonné (v pořadí třetí) jiné méně závažné sexuální formy jednání pachatele, by dle mého názoru mělo být kvalifikováno jako trestný čin vydírání, případně, opět v závislosti na šíři výkladu pojmu jiný obdobný pohlavní styk, jako trestný čin znásilnění v podobě jiného obdobného pohlavního styku, k čemuž se nakonec s odkazem na argumentaci v dané kapitole této práce přikláním.

V duchu tohoto mého názoru vyjádřeného v souvislosti s dřívější právní úpravou potom *mutatis mutandis* pokračuji i – a to zejména s ohledem na neustále se v odborné literatuře objevující názor o kvalifikování pouhého dotyku pohlavních orgánů pachatele s pochvou či análním nebo orálním otvorem oběti jako pokusem znásilnění – v rámci analýzy téhož chování pachatele podle současné právní úpravy. Vzhledem k tomu, že dřívější právní úprava počítala pouze se souloží a jiným obdobným pohlavním stykem, zatímco podle současné právní úpravy se lze trestného činu znásilnění *cum grano salis* dopustit v podobě jakéhokoliv pohlavního styku, resp. jakéhokoliv způsobu ukájení pohlavního pudu na těle jiné osoby, na otázku jak kvalifikovat pouhý, úmyslem pachatele vedený, dotyk jeho pohlavního údu s ústy nebo análním otvorem oběti lze proto pro existenci zákonem upravené třetí alternativy sexuálního chování odpovědět jinak, resp. argumentačně lépe a přesněji. Vyjdeme-li z mnou shora naznačeného výkladu a toho, že za dokonáný se pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží považuje až zasunutím pohlavního údu do orálního nebo análního otvoru, pak právě pro existenci třetí nejméně závažné alternativy sexuálního chování, takový dotyk pohlavního údu pachatele s orálním nebo análním otvorem oběti považuji za dokonáný trestný čin znásilnění v podobě pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží.

K témuž závěru pak – opět *mutatis mutandis* – docházím i pokud jde o jiná sexuální chování orálnímu nebo análnímu styku podobná, která lze, alespoň podle názorů vyjádřených v odborné literatuře, hodnotit jako jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží. Podobně jako argumentuji v případě pachatelem zamýšleného dotyku jeho pohlavního údu s orálním nebo análním otvorem oběti v rámci právní úpravy předchozí, tak i v těchto případech (tj. jiných sexuálních chováních orálnímu nebo análnímu styku podobných) mám za to, že je-li u těchto forem sexuálního chování úmyslem pachatele vykonat pouhý dotyk a nikoliv spojení (zasunutí), a platí-li pro tyto jednání zároveň, že teprve až aktem zasunutí jsou dokonány, pak (znovu jako v kapitole 1.5.3.) platí, že pro neexistenci v pořadí čtvrté, méně závažné další zákonné formy sexuálního chování, by takový dotyk mohl být hodnocen buď ještě jako znásilnění v podobě pohlavního styku provedeného způsobem nesrovnatelným se souloží, nebo jako trestný čin vydírání. Protože jsem ale v rámci své další badatelské činnosti žádné takové – tj. v zasunutí spočívající – chování, které by bylo možno hodnotit jako pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží, nenašel, takový případ jsem shledal v praxi neuskutečnitelným.

Pokud jde o pouhý - pachatelem zamýšlený - dotyk jeho pohlavního údu s pochvou oběti, v tomto považuji současnou právní úpravu v porovnání s předchozí právní úpravou za takřka nezměněnou, a proto co se právní kvalifikace týká, i zde dospívám ke stejném závěru, a takové jednání proto hodnotím jako dokonaný trestný čin znásilnění ve formě alternativy jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží.

Za další z přínosů, co se forem pohlavního styku týká, považuji také, odbornou literaturou sice často zmiňovaný, ovšem nikoliv dále rozváděný, popis vzájemné homosexuální a heterosexuální masturbace, resp. to, kdy a za jakých podmínek lze tu kterou masturbaci ještě považovat za pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží a kdy už nikoliv. Hovořit o vzájemné homosexuální nebo heterosexuální masturbaci jako o pohlavním styku provedeném způsobem nesrovnatelným se souloží bez dalšího totiž dle mého názoru nelze. Co do způsobu provedení vzájemné masturbace jsem hned zkraje celé této problematiky vyjádřil jistou pochybnost o vzájemné homosexuální masturbaci u mužů a vzájemné heterosexuální masturbaci mezi ženou pachatelkou na muži oběti, neboť má-li pro naplnění znaku trestného činu znásilnění být homosexuální, resp. heterosexuální (mezi ženou pachatelkou a mužem obětí) akt vykonáván nedobrovolně, pak by se totiž bylo možno ptát, jak by taková, stran pachatele na oběti muži vykonávaná masturbace, mohla vůbec jako nedobrovolná být provedena. Je-li však masturbací už jen samotné sexuální vzrušování pohlavního orgánu (údu) a nikoliv až ukájení vzrušeného pohlavního údu, pak je i tato forma možná. V případě vzájemné homosexuální masturbace u žen a vzájemné heterosexuální masturbace mezi mužem pachatelem na ženě oběti pak tento problém pro na těle ženy okem nijak neprojevujícím se znaku vzrušení nenastává.

S ohledem na v této práci blíže provedené vymezení pojmu masturbace, je zřejmé, že mnoho jejich variant bude odpovídat kritériím jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží. Takovou bude zavádění robertků do pochvy ženy, za jistých okolností i digitální penetrace a zasouvání jazyku do pochvy ženy. Kritériím jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží přitom dle mého názoru vyhovují i jiné varianty masturbace. Pokud je za jiný pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží považován také ten styk, při kterém nastávají účinky srovnatelné těm, k jakým dochází v případě soulože, neboť namísto vnikání pohlavního údu muže do pochvy je použito jiné srovnatelné části těla, pak takovou (ženské pohlavní ústrojí svými účinky napodobující) částí těla může být stejně tak i ruka simulující pohyby,

k jakým dochází při souloži. Jestliže tedy ruka, přesněji dlaň, při masturbaci mužského údu svým pohybem simuluje pohyby, k jakým dochází při souloži, tj. vnikání mužského pohlavního údu do pochvy ženy, jsem toho názoru, že i tento způsob masturbace je jiným pohlavním stykem provedeným způsobem srovnatelným se souloží, tím spíše, zůstává-li ruka oběti strnulá a je to naopak pachatel, který je při zasouvání jeho pohlavního údu do této ruky (dlaně) aktivní.

V návaznosti na právě uvedené je tedy zřejmé, že dojde-li ke znásilnění formou vzájemné masturbace, může nastat situace, při které jedna z masturbací (např. oběti pachatelem) bude pohlavním stykem provedeným srovnatelným se souloží, zatímco druhá z masturbací (např. pachatele obětí) pohlavním stykem provedeným způsobem se souloží nesrovnatelným. V takovém případě, a to vycházejí z obecné definice pojmu pohlavní styk, dospívám k závěru, že bude-li alespoň jednu z těchto masturbací možno označit za pohlavní styk provedený způsobem se souloží srovnatelným, pak se (byť by druhá z masturbací byla provedena způsobem se souloží nesrovnatelným) i tak bude jednat o znásilnění ve formě jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží.

V souvislosti s obecně používaným vymezením pojmu pohlavní styk, na něž na tomto místě své práce znovu odkazuji, lze – jako jeden z dalších výsledků mé badatelské činnosti – zmínit i to, že sama okolnost neexistence fyzického kontaktu pachatele s druhou osobou, ještě neznamená, že by se v duchu oné definice o pohlavní styk, a tudíž i znásilnění, jednat nemohlo. Pohlavním stykem je totiž nikoliv jen ten akt, při kterém je pachatel sám v osobním kontaktu s obětí a koná na jejím těle sexuální praktiky, ale i ten akt, při kterém jde o vzájemné – pachatelem vynucené – jednání s poškozeným v sexuální sféře. Pokud jde o pachatelství, je dalším důvodem pro tento závěr dvoufázovost jednání. Za pachatele je proto nutno považovat i toho, kdo by sám v osobním kontaktu s obětí ve smyslu definice pohlavního styku nebyl, neboť – při zachování subjektivní podmínky spolupachatelství (úmysl spáchat trestný čin společným jednáním) – vykonal pouze první fázi jednání, zatímco druhou již druhý spolupachatel.

Za pohlavní styk provedený způsobem nesrovnatelným se souloží, vzdor nejednotě panující v odborné literatuře, pokládám za všech okolností i vzájemné tření genitálů u žen, jakož i ostatní vesměs velmi často zmiňované podoby pohlavního styku (např. *sactustupratio*, ohmatávání genitálií ženy nebo muže apod.). Rozhodujícím i v případě této zbytkové kategorie, zahrnující činy nesubsumovatelné pod soulož či jiný

pohlavní styk provedený způsobem srovnatelným se souloží, je, aby dané jednání směřovalo k pohlavnímu ukojení pachatele.

Pokud jde o první fázi jednání, tj. násilí, pohrůžku násilí, pohrůžku jiné těžké újmy a donucení, včetně jiných (např. nesouhlas s názorem vyslovovaným v návaznosti na rozhodnutí R 48/1977) považuji za hlavní přínos této práce především analýzu dodatečného souhlasu poškozené osoby, coby okolnosti podmiňující vylučující protiprávnost podle § 30 odst. 2 trestního zákoníku. Výchozím bodem tohoto mého zkoumání je v odborné literatuře zmiňovaný názor, že domněnka pachatele, že by poškozený, nacházející se ve stavu bezbrannosti souhlasil s pohlavním stykem, trestní odpovědnosti za znásilnění zpravidla nezbavuje. Existují-li názory, že za jistých okolností případu, by k této domněnce bylo možno jako k okolnosti vylučující protiprávnost podle § 30 odst. 2 trestního zákoníku přihlédnout, pak já dospívám k závěru zcela kategorickému, totiž tomu, že tato domněnka pachatele jej jeho trestní odpovědnosti nemůže zprostit za žádných okolností. Že v praxi nemohou nastat pro pachatele sebevíc pozitivní okolnosti případu, které by k úvaze o aplikaci tohoto ustanovení mohly vést, docházím jednak z důvodu specifčnosti, jakou je tímto činem zasahováno do integrity dotčené osoby, jednak z důvodu samotného zájmu (chráněné právní hodnoty), který je tímto činem dotčen. Základ tohoto mého názoru demonstruji na příkladu vykonání pohlavního styku mezi mužem a jeho, např. ve spánku se nacházející, a tudíž i bezbrannou, manželkou v době, kdy by tato žena, nebýt ve stavu spánku (bezbrannosti), s pohlavním stykem s ohledem na okolnosti případu (pohnutku, způsob provedení, místo, čas) a její poměry (zdravotní stav oběti, případně její rodiny, těhotenství, apod.) souhlasila, tj. například v době, kdy obvykle mezi těmito manžely k pohlavnímu styku dochází (pouze však z důvodu pozdního příchodu manžela z práce nebo unavenosti ženy, k tomuto došlo až v průběhu jejího spánku), manželství lze obecně označit za fungující, žena není nemocná nebo z jiného důvodu pohlavního styku méně schopná nebo vůbec neschopná. Došli-li by za takových okolností případu a poměrů poškozené osoby k jejímu souhlasu, neměl by pak podle zastánců názoru o aplikovatelnosti ustanovení § 30 odst. 2 trestního zákoníku takový manžel být vůbec trestně odpovědný, neboť měl dostatek důvodů její souhlas předpokládat. Naopak, pokud by k takovému pohlavnímu styku došlo v době, kdy jsou oba manželé v rozvodovém řízení, pohlavní život spolu již delší dobu (zejména, je-li důvod toho dán na straně postižené ženy) nevedou, pak by tato okolnost vylučující protiprávnost být aplikována neměla. Takový – dalo by se říci až mechanický a k dalším okolnostem nepřihlížející - výklad však

neobstojí, neboť ať již je vztah mezi ženou a mužem jakkoliv ideální, otázka momentálního rozhodnutí se o pohlavním životě je v každém jednotlivém případě natolik individuální, nepředvídatelná a jako hodnota nedotknutelná a neomezitelná, že daná osoba, v popisovaném příkladu muž, nemůže být nikdy vzhledem k povaze této hodnoty bez alespoň minimálních pochybností o skutečné vůli ženy. Toto právo je třeba respektovat za každých okolností, a jsem proto názoru, že jakkoliv racionálně odůvodněná domněnka dodatečného a ve skutečnosti pak i obětí daného souhlasu trestní odpovědnosti zbavit pachatele vždy a za každých okolností nemůže. Nutno totiž podotknout, že, byť se jedná o případy spíše akademického povahy, je třeba si vždy uvědomit, že dodatečný souhlas - tím spíše, je-li ženou projevěn ihned po dokonání pohlavního styku - nemusí být pokaždé touto ženou i následně jako opravdu míněný vnímán, neboť dala-li jej dříve, tak často z důvodu řady pozitivních okolností, dobře fungujícího manželství nebo vztahu nevyjímaje. To však právě pro povahu tímto činem dotčeného zájmu ještě nevyklučuje možnost, aby tento čin dotyčná žena i za takových „ideálních“ okolností fungování manželství (vztahu) následně vnímala jako z její strany nedobrovolně a proti její vůli vykonaný. Otázku partnerského fungování obecně nelze ztotožňovat a klást na stejnou úroveň se sexuálním životem mezi manžely (partnery). To že je vztah fungující ještě neznamena, aby partner na tuto skutečnost spoléhal, ne-li ji zneužíval a druhého partnera tak zbavoval možnosti svobodně se v otázce jeho pohlavního života rozhodnout. Je-li proto dříve daný souhlas partnerem vzat zpět nebo jinak odvolán, je třeba se případem náležitě zabývat a k dříve udělenému souhlasu v průběhu trestního řízení pouze přihlédnout, nikoliv jej pokládat za rozhodující a při odůvodnění skončení trestního řízení na něj bez posouzení všech okolností případu jen odkázat, a tím tak de facto tento dříve nevázně míněný formální souhlas povýšit nad skutečnou úlohu trestního práva.

Podporu tohoto mého (shora uvedeného) názoru shledávám rovněž v ustanovení § 163a odst. 1 písm. d) trestního řádu, resp. v okolnostech v tomto ustanovení popsanych. Jsou-li tyto okolnosti (neudělení souhlasu s trestním stíhání, resp. jeho zpětvzetí z důvodu tísně vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností) rozhodující už jen v otázce zahájení trestního stíhání a pokračování v něm, tím spíše pak musejí být okolnostmi stejně významnými při posuzování vážnosti a opravdovosti vůle poškozené při jí neodvolaném dodatečném souhlasu s pohlavním stykem. I z těchto důvodů mám proto za to, že k této okolnosti vylučující protiprávnost nelze přihlížet bez toho, aby se orgány činné v trestním řízení nejdříve souhlasu poškozené, resp. jeho dobrovolnosti a vážnosti,

jako projevu vůle, a to z hlediska všech pro tento úkon rozhodujících náležitostí, věnovaly stejně pečlivě jako v případě pouhého doznání pachatele. A protože lze předpokládat, že takový nevázně míněný souhlas s pohlavním stykem bude dán právě za okolností uvedených v ustanovení § 163 odst. 1 písm. d) trestního řádu, je pak nepodstatný nejenom nesouhlas s trestním stíháním, resp. zpětvzetí souhlasu, ale i dodatečný souhlas poškozené z hlediska § 30 trestního zákoníku. Dojde-li proto k zahájení trestního stíhání, i dodatečný souhlas poškozené s vykonáním pohlavního styku v době její bezbrannosti musí být podroben testu okolností uvedených v § 163 odst. 1 písm. d) trestního řádu a dospěje-li se k závěru, že v tomto testu souhlas poškozené neobstál a byl opravdu dán za některé z okolností uvedené v § 163 odst. 1 písm. d) trestního řádu, pachatel k trestní odpovědnosti veden být musí.

Pokud by k pohlavnímu styku došlo za takových okolností případu a poměrů osoby činem dotčené, že by její souhlas pachatel důvodně předpokládat nemohl, pak třebaže by byl tento souhlas dodatečně dán, již ze znění § 30 trestního zákoníku lze dospět k závěru, že tu tento důvod vylučující protiprávnost aplikovatelný nebude. Pokud by oběť dodatečný souhlas s pohlavním stykem dala, jednalo by se o negativní omyl o okolnostech vylučujících protiprávnost.

Byť se jedná spíše o diskusi nad případy v praxi asi jen málo představitelnými, ve vztahu k okolnostem podmiňujícím použití vyšší trestní sazby jsem nemálo prostoru věnoval otázce spáchání trestného činu na dítěti, resp. dítěti mladším patnácti let z hlediska časového. Položil jsem si totiž otázku, jak klasifikovat, a tedy i v jaké trestní sazbě potom trestat, jednání pachatele, který se dopustí znásilnění na sklonku patnáctých narozenin dítěte, tj. jak před dosažením patnáctého roku věku oběti, tak i po dosažení jejího patnáctého roku věku, tedy v době, kdy už oběť dítětem mladším patnácti let nebyla. V úvahu připadající varianty takto spáchaného znásilnění jsem rozdělil do dvou větších skupin. Jednak na skupinu, v rámci které se pachatel dopustí trestného činu tak, že všechny jeho znaky byly naplněny jak v den předcházející patnáctým narozeninám, tak i v den těchto narozenin (např. nejprve ve formě jiného pohlavního styku provedeného způsobem srovnatelným se souloží a pak – po dosažení věku patnácti let - stále v rámci téhož, tj. od počátku pojatého úmyslu dosáhnout soulože, ve formě opětovným násilím vynucené soulože), a jednak skupinu, v rámci níž se pachatel přede dnem dosažení patnáctých narozenin dopustí pouze první fáze jednání, zatímco k dokonání, tj. vykonání pohlavního styku, až po dosažení patnáctého roku věku. Kritériem, které pak v rámci první skupiny

rozlišuje mezi jejím členěním na další případy, je úmysl pachatele. Směřoval-li úmysl pachatele od počátku pouze k vykonání pohlavního styku s obětí mladší patnácti let a teprve až po pachatelem (např. pohledem na hodiny, zaslechnutím odbíjení půlnoci hodinami na v blízkosti stojící věži kostela) zaznamenané skutečnosti nového dne a tím i dosažení patnáctého roku oběti pojal nový úmysl vykonat souloži i s osobou nikoliv mladší 15 let, jednalo by se o vícečinný souběh trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 3 písm. a) s trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b). Pokud by ale pachatel takto nový úmysl nepojal, potom, v závislosti na splnění předpokladu podle § 17 písm. b), by se jednalo o jednočinný souběh, a to v podobě dokonatého trestného činu znásilnění podle § 185 odst. 3 písm. a) spáchaného v jednočinném souběhu s dokonatým trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku. Protože je ale skutková podstata podle § 185 odst. 3 písm. a) ke skutkové podstatě podle § 185 odst. 2 písm. b) speciální, je v tomto případě proto jednočinný souběh vyloučen, a to přesto, že skutek formálně vykazuje znaky dvou trestných činů.

Jako v případě první skupiny, i ve druhé skupině je kritériem jejího dalšího členění otázka zavinění, tj. opět to, zda pachatel svým jednáním směřoval k vykonání pohlavního styku s dítětem mladším patnácti let od počátku, či nikoli. Pokud zde dán takový úmysl nebyl, jednalo by se formálně o jednočinný souběh, a to - opět za předpokladu splnění podmínky podle § 17 písm. b) - v podobě pokusu trestného činu znásilnění podle § 21 a § 185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku spáchaného v souběhu s dokonatým trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b). O jednočinný souběhem, tj. případ spáchání dvou a více trestných činů v rámci jednoho skutku, se jedná tehdy, směřují-li všechny projevy vůle pachatele k následku významnému z hlediska trestního práva a jsou-li tyto projevy vůle zahrnuty zaviněním. Rozhodujícím při posouzení otázky četnosti souběhu (zda jednání pachatele tvoří jeden, nebo více skutků) je tedy zejména kritérium zavinění. Směřoval-li proto úmysl pachatele k vykonání pohlavního styku bez ohledu na věk oběti, a byl-li zároveň splněn předpoklad § 17 písm. b), pak, byť pachatelem vůbec neuvažovaná, skutečnost dosažení věku patnácti let (odbití půlnoci), nemá na posouzení otázky jednočinnosti či vícečinnosti souběhu vliv, neboť zavinění – třebaže před dosažením patnáctého roku věku oběti ve formě nedbalosti - zahrnuje obě pachatelova jednání (projevy vůle navenek). V takovém případě by se proto formálně o uvedeném způsobem kvalifikovaný jednočinný souběh jednalo. Z důvodu speciality poměru obou skutkových podstat podle § 185 odst. 3 písm. a) a § 185 odst. 2 písm. b) by se však i zde o případ

jednočinného souběhu ve skutečnosti nejednalo a jednání pachatele by bylo posouzeno podle speciálního ustanovení § 185 odst. 3 písm. a). Druhý z případů, tj. tedy ten, kde pachatel od prvopočátku svým jednáním směřoval k vykonání pohlavního styku s dítětem mladším patnácti let, avšak k dokonání – vykonání pohlavního styku – došlo až po dosažení patnáctého roku oběti, tedy v den jejích patnáctých narozenin, je problematičtější, neboť pachatel o této skutečnosti (dosažení patnáctého roku věku) vědět mohl i nemusel. Pokud pachatel o této skutečnosti, tj. dosažení patnáctého roku věku, nevěděl (např. neslyšel odbítet dvanáctou hodinu večerní, apod.), potom, vzhledem k tomu, že jeho úmysl stále směřoval k vykonání pohlavního styku s dítětem mladším patnácti let, tj. omylu v předmětu útoku, by se (bráno chronologicky) jednalo o pokus trestného činu podle § 21 a § 185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku spáchaný v jednočinném souběhu s pokusem kvalifikovaného trestného činu téže skutkové podstaty, tj. podle § 185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku. Z hlediska ukládaného trestu takovému pachateli by se však k případu přistupovalo jako k jednomu trestnému činu, neboť případy jednočinného souběhu téže skutkové podstaty jsou v odborné praxi posuzovány jako jeden trestný čin. V případě, kdy pachatelovo jednání opět od prvopočátku směřovalo k vykonání pohlavního styku s dítětem mladším patnácti let, ovšem skutečnost dovršení věku patnácti let oběti v průběhu páchaní trestného činu pachatel zaznamenal, muselo potom zároveň současně dojít i k pojetí nového úmyslu, tj. vykonání pohlavního styku s osobou (dítětem) mladším osmnácti let. Takový případ by se proto posuzoval již jako pokus trestného činu znásilnění podle § 21 a § 185 odst. 3 písm. a) trestního zákoníku spáchaný ve vícečinném souběhu s dokonaným trestným činem znásilnění podle § 185 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku. Třebaže k první fázi jednání došlo ještě před dosažením věku patnácti let, i v případě obou dvou shora popsanych souběhů pokusu a dokonaného trestného činu se jednání – byť tedy spočívající pouze ve vykonání jeho druhé fáze - po dosažení věku patnácti let bude i tak kvalifikovat jako dokonaný trestný čin, neboť skutečnost vykonání první fáze jednání před dosažením patnácti let ničemu pro posouzení daného jednání, resp. skutku jako dokonaného trestného činu nebrání. Došlo-li totiž k naplnění první fáze jednání v době před dosažením věku patnácti let oběti, tj. za okolnosti, jež ve srovnání s okolností podle § 185 odst. 2 písm. b) podmiňuje použití vyšší trestní sazby, a maiore ad minus pak musí tím spíše být toto uvažováno při kvalifikaci jednání po dosažení věku patnácti let.

Shora popsané potom mutatis mutandis platí rovněž v případě páchaní trestného činu znásilnění na dítěti a následně, tj. v průběhu tohoto jednání dosažené zletilosti,

na osobě dospělé, tj. v případě skutkových podstat podle § 185 odst. 2 písm. b) a §185 odst. 1.

Detailnějším zkoumání jsem podrobil i klasifikační okolnost spočívající v úmyslném způsobení smrti, a to v rámci jak souběhu vícečinného, tak i souběhu jednočinného. Jednočinnému souběhu, tj. případu pachatelova pospolu daného úmyslu oběť usmrtit i znásilnit totiž nebylo v odborné literatuře věnováno tolik místa, kolik by si tento souběh zasloužil, neboť variant jeho průběhu je dle mého názoru více. V této souvislosti pak docházím ke dvěma, resp. třem možným právním posouzením, a to jednak tedy tomu, které je při této příležitosti v odborné literatuře zmiňováno, tj. jednočinnému souběhu dokonaného trestného činu znásilnění a dokonané vraždy (došlo-li ke smrti až po dokonání pohlavního styku), dále pak jednočinnému souběhu pokusu znásilnění s dokonaným trestným činem vraždy (vykonal-li pachatel pohlavní styk na mrtvé oběti domnívaje se při tom, že jde o oběť stále živou) a nakonec k právnímu posouzení odpovídajícímu zvláštnímu případu omylu v kauzálním průběhu, tedy jednání, které tvoří dva skutky. Pachatelem uskutečněné, a ve skutečnosti i ve svém důsledku k usmrcení vedoucí, násilí bude sice jistě možné při takto od počátku pojatém úmyslu považovat současně za první fázi jednání, ovšem jak dále kvalifikovat jednání v případě pohlavního styku s mrtvou obětí. Vykonání pohlavního styku na mrtvé oběti zde považovat za zneužití bezbrannosti ve smyslu § 185 odst. 1 alinea 2 nelze, neboť, byť by smrt oběti bylo případně možné jako stav bezbrannosti kvalifikovat (viz kap. 2.2.1.1.4.), i tak by tento stav byl zapříčiněn násilným jednáním pachatele, což potom tuto formu jednání (zneužití bezbrannosti) vylučuje. Proto i kdyby pachatel mylně považoval oběť prozatím za nikoliv mrtvou, ale pouze např. ve stavu bezvědomí a stále živou, vzhledem k tomu, že tento stav zapříčinil násilně, o zneužití bezbrannosti by se nejednalo. Vykonal-li tedy pachatel pohlavní styk na mrtvé oběti domnívaje se při tom, že jde ještě o oběť živou, nebude mít tato skutečnost na kvalifikaci jednání žádný vliv, neboť, ač ke smrti došlo dříve než měl pachatele za to, že skutečně došlo, smrt oběti je zahrnuta jeho od počátku daným úmyslem. V tomto případě totiž, a to bez ohledu na to, kdy ke smrti došlo, jsou oba pro kvalifikaci rozhodující trestněprávní následky zahrnuty generálním úmyslem, a jde proto o skutek jeden a nikoliv, jak by se možná na první pohled mohlo zdát, o skutky dva. O třetí případ se jedná, je-li pachatelovým (pospolu daným) úmyslem nejdříve oběť usmrtit a až následně s ní s jako mrtvou vykonat pohlavní styk, kdy ke smrti dojde až při realizaci pohlavního

styku. Tak by tomu bylo např. tehdy, jestliže bezprostřední příčinou smrti bylo udušení způsobené škrcením prováděném při pohlavním styku.

V rámci kapitoly věnující se subjektu trestného činu tvoří její stěžejní část dvě subkapitoly. První se zabývá pachatelem trestného činu a druhá osobou pachatele. V případě pachatele se věnuji jak pachateli coby fyzické osobě obecně, tj. zejména problematice související s jednotlivými formami pachatelství, tak i pachateli coby právnické osobě. Pokud jde o pachatele fyzickou osobu, zde se podrobně zabývám otázkami nepřímého pachatelství, spolupachatelství a účastenství v jeho užším slova smyslu. V rámci spolupachatelství si kupříkladu jako dosud nezodpovězenou kladu otázku, jak posuzovat chování více osob, které jednájí na základě předem stanovené dohody, podle níž měla vykonat soulož pouze některá z těchto osob, zatímco zbývající členové skupiny jen první fázi jednání, to vše s tím výsledkem, že v konečném důsledku došlo jen k naplnění této právní fáze jednání.

Pokud jde o pachatele právnickou osobu, trestněprávní odpovědnost právnických osob za znásilnění nepovažuji za vhodnou. O důvodech, které tento můj názoru opodstatňují, je velmi podrobně pojednáno v kapitole 2.3.3. Jako příklad lze zmínit nejenom často zmiňovaný rozpor celé této právní úpravy se zásadou *nullum crimen sine lege*, ale ve vztahu k trestnému činu znásilnění zejména nelogičnost a v praxi velmi těžce mnohdy představitelnou aplikovatelnost jednotlivých podmínek přičitatelnosti jednání právnické osobě, jakož i takřka nulovou prevenci této právní úpravy ve vztahu k jeho skutečnému pachateli fyzické osobě. Celá tato koncepce je proto dle mého názoru, alespoň tedy co se trestného činu znásilnění týká, mimo rámec skutečného smyslu této právní úpravy, a *de lege ferenda* bych proto tento trestný čin z výčtu trestných činů, jichž se právnická osoba může dopustit, a za jejich spáchání být tudíž i potrestána, vyloučil.

Na otázky zabývající se pachatelem trestného činu navazuje potom druhá - velmi obsáhlá – subkapitola zaměřená na osobu pachatele, tedy ten aspekt trestného činu znásilnění, který je spolu s obětí znásilnění předmětem zejména kriminologie a s ní souvisejících vědních disciplín, hlavně psychologie, psychiatrie, sexuologie a sociologie. V této části se tedy práce přesouvá z aspektů převážně trestněprávních na aspekty kriminologické. Za přínos této části, a nutno znovu zopakovat, že tvořící předmět zkoumání především jiných než trestněprávních oborů, považuji její snoubení s otázkami pro trestněprávní odpovědnost pachatele rozhodujícími, totiž otázkami, zda ta která z nejrůznějších parafilií je či není u pachatele znásilnění reálná a pokud, zda by mohla mít

vliv na jeho přičetnost. Nejdříve je však pojednáno o skupině pachatelů, kteří se mezi deviantní v tomto slova smyslu neřadí. I když se však o nedevidantní pachatele v pravém slova smyslu nejedná, už jen z povahy znásilnění lze usoudit, že i takový neparafilní pachatel znásilnění s největší pravděpodobností trpí určitou osobností či jinou charakter osoby postihující poruchou. V části zabývající se parafilním deviantům se nevěnuji všem dosud existujícím, resp. alespoň těm v lékařské literatuře popsáním, deviacím, ale omezují se jen na výklad těch z nich, které si lze u pachatelů znásilnění s ohledem na jejich povahu představit. Vycházejí z charakteristiky jednotlivých deviací se pak v této souvislosti u jejich jednotlivých druhů pozastavuji a kladu si otázku, zda by se pachatel při takovém druhu deviace mohl stát nepřičetným. Krom klasických deviací dělených na deviace v aktivitě a objektu je nemalý prostor věnován rovněž sexuálním deviacím žen, resp. problematice dosud sexuologií nepříliš řešené otázce duševního zdraví pachatele znásilnění.

Další část této práce je věnována úloze znalce sexuologa při posuzování duševního zdraví pachatele, a to zejména v návaznosti na skutečnosti pro jeho trestní odpovědnost rozhodující, tj. tu skutečnost, zda jeho ovládací a rozpoznávací schopnosti ve smyslu jeho přičetnosti tu v době činu byly či nebyly zachovány.

Stejně tak, jako jsem se v rámci jednotlivých deviací věnoval jen těm z nich, které si s ohledem na jejich povahu lze u pachatele znásilnění představit, tak i v kapitole věnující se vlivu psychoaktivních látek na sexuální chování pachatele je pojednáno jen o těch psychoaktivních látkách, které při kvalifikaci pachatelova jednání mohou sehrát určitou roli. Zohledňovány jsou zejména ty vlivy, které tyto drogy mají, nebo mohou mít na sexuální chování ve smyslu nikoliv chování partnerského, či sexuálního chování jinak dobrovolně podstupovaného, ale naopak ve smyslu ovlivnění sexuální agrese potencionálního pachatele znásilnění.

V závěru kapitoly o pachateli znásilnění je nastíněna problematika jeho osoby z pohledu forenzně psychologického, následuje prostor věnovaný typologii znásilnění a prevenci zvláště rozdělenou na prevenci ve vztahu k deviantním a nedevidantním pachatelům.

Na část zabývající se pachatelem znásilnění pak navazuje část věnující se dalšímu kriminologicky velmi obsáhlému a složitému problému, a to oběti znásilnění. Na tomto místě je pak práce více než kde jinde orientována téměř výhradně na jiné než trestněprávní

obory, tj. zejména psychologii, sexuologii a v řadě neposlední i tyto vědní disciplíny využívající kriminologii.

V rámci kapitoly věnující se subjektivní stránce trestného činu znásilnění je pak pojednáno rovněž o souběhu tohoto trestného činu s jinými v úvahu nejčastěji přicházejícími trestnými činy. Zde se pak zabývám zejména souběhem znásilnění s trestným činem sexuálního nátlaku podle § 186. S poměrem speciality, který je jako důvod vylučující jednočinný souběh obou těchto trestných činů v odborné literatuře uváděn se já však neztotožňuji. Oba dva trestné činy jsou svou kvalitou totiž odlišné a rozdíl v nich není pouze kvantitativní, tj. projevující se ve zvláštní povaze a škodlivosti útoku. Přicházeli proto v úvahu některý z důvodů vylučujících jednočinný souběh těchto trestných činů, pak nikoliv v podobě speciality, ale v podobě faktické konzumpce, neboť sexuální nátlak by mohl být prostředkem relativně malého významu ve srovnání s trestným činem znásilnění.

Pominu-li úskalí spojená s aplikací příslušných ustanovení při řešení některých trestněprávních otázek a v některých jejich případech i můj jiný úhel pohledu ve srovnání s názory vyjádřenými v odborné literatuře či rozhodnutích soudů, jakož i problematiku léčby pachatelů léčitelných, zacházení s pachateli neléčitelnými a problematiku následků tohoto trestného činu pro oběť, považuji současnou právní úpravu za dobrou, zásadám trestního práva neodporující a oběť, o níž tu jde v právní řadě, i náležitě (v rámci maxima možností) chránící.

Shrnutí

I když má každý z nás na sex, jakožto základní životní potřebu, neboli také své sexuální štěstí právo, v žádném případě se nejedná o právo nárokové, právo, které by si bylo možné na jiném jakkoliv vynutit. Takový - násilím či jinak na druhé osobě bez jejího souhlasu vykonaný - pohlavní styk je tedy oprávněně společností od nepaměti kriminalizován a trestán těmi nejpřísnějšími tresty, neboť se jedná o čin, jenž bezesporu přináší pro oběť jeden z jejích nejvíce traumatizujících zážitků, který ji navíc mnohdy ani se značným odstupem času neopouští, ba naopak ji doprovází po celý její život.

Přestože se v případě znásilnění sice skutečně povětšinou jedná o čin, který patří mezi ty nejvíce zraňující, paradoxem zůstává, že jeho definice, a tudíž i jeho případná trestněprávní kvalifikace, je závislá na mnoha faktorech, na dané kultuře lidské společnosti, a to ať již z hlediska časového či místního, především. Při hodnocení nedobrovolně podstoupeného pohlavního styku tomu tedy nebylo v každé kultuře a době stejně. Vývojem problematiky násilím či jinak na ženách (v moderních dobách pak - až na jisté výjimky - i mužích) vynuceného pohlavního styku se proto tato práce zabývá hned na začátku, v její úvodní kapitole, jejímž cílem je poskytnout pokud možno alespoň částečný pohled do historie tohoto fenoménu, a to v rámci hlavních lidských společností, kultur a náboženství, vždy s hlavním důrazem na vývoj právní úpravy na území dnešního českého státu.

Na exekurz do historie znásilnění pak navazují kapitoly věnované současné právní úpravě, a to - vzhledem k předmětu této práce - jak z hlediska čistě trestněprávního, tak kriminologického. Oba tyto aspekty jsou tedy v zájmu zachování celistvosti celé práce vzájemně provázány, a proto stejně tak, jako je v této práci postupně věnován prostor jednotlivým znakům skutkové podstaty trestného činu znásilnění, tj. tedy aspektům trestněprávním, je v jejich rámci vždy současně s tím věnován i prostor aspektům kriminologickým.

Druhá kapitola nazvaná současná právní úprava trestného činu znásilnění se podrobně zabývá všemi znaky tohoto trestného činu, tj. jejím objektem, objektivní stránkou, subjektem a subjektivní stránkou, přičemž především až právě počínaje rozbořem problematiky související s otázkou pachatele znásilnění se do středu pozornosti této práce dostávají stále více aspekty kriminologické, a to ať již se jedná o problematiku jednotlivých, v úvahu přicházejících, deviací nebo o vliv alkoholu či jiných

psychoaktivních látek na chování pachatele. Bez povšimnutí nezůstává ani osoba pachatele z pohledu forenzně psychologického a posuzování znásilnění z pohledu znalce sexuologa či prevence znásilnění.

Vedle pachatele, resp. osoby pachatele a všech s touto kategorií souvisejících kriminologických aspektů se pak tato práce v její další části věnuje druhému, s kriminologií rovněž nejvíce souvisejícímu, aspektu či spíše skupině aspektů, a to problematice oběti znásilnění se zaměřením na previktimní faktory, chování a mentální pochody oběti v průběhu znásilnění, následky znásilnění, sekundární viktimizaci, rizikové skupiny žen a další. Na konci této části se pak tato práce zabývá i problémem se znásilněním úzce spojeným, a sice simulací, agravací a diferenciální diagnostikou při předstíraném znásilnění.

Třetí kapitola se zaměřuje na souběh trestného činu znásilnění s jinými (v úvahu přicházejícími) trestnými činy a ve čtvrté, poslední, kapitole je nemalý prostor věnován anglické právní úpravě a jejímu srovnání s českou právní úpravou.

Cílem této práce, a to v návaznosti na všechny v ní řešené trestněprávní a kriminologické aspekty trestného činu znásilnění, je nejenom seznámit její čitatele s problematikou znásilnění jako takového, ale rovněž poukázat na pokud možno všechna úskalí s touto právní úpravou spojená, jakož i nabídnout řešení z hlediska de lege ferenda. Těmi úskalími se přitom tato práce (opět v rámci zachování větší celistvosti) věnuje vždy v kontextu konkrétně řešeného problému.

Summary

Although each of us has the right to sex as a basic living need, or the right to their own sexual happiness, in no way does this mean a claim that can be forced on anyone. Such sexual intercourse, done forcibly or without the consent of the other person, has been justifiably criminalized by society since time immemorial and punished with the strictest of punishments, because it involves an act that undoubtedly subjects the victim to one of the most traumatic of experiences, one that even with the lapse of time often accompanies her for the rest of her life.

Although rape largely involves an act that belongs among the most hurtful, there is the paradox that its definition, and thus its potential criminal characterization, is primarily dependent on many factors, including the culture of human society, whether in terms of time or place. Judging whether an act of sexual intercourse is involuntary or not is not the same in every culture and era. The development of the issue of violence or forcing sexual intercourse on women (in modern times, up to certain exceptions, also on men) is taken up by this work immediately at the beginning, in the introductory chapter, the goal of which is to provide where possible at least a partial insight into the history of this phenomenon, namely in the context of major human communities, cultures and religions, always with an emphasis on the development of legislation in what is now the Czech state.

The excursion into the history of rape is followed up by chapters devoted to contemporary laws – given the subject matter of this work – both from the viewpoint of purely criminal law and criminology. Both of these aspects are therefore in the mutual interest of preserving the integrity of the whole work, and therefore space is procedurally devoted in this work to each aspect of the crime of rape, i.e. to aspects of criminal law, and space is likewise given to criminological aspects within this framework.

The second chapter called the current laws of the crime of rape examines in detail all features of this crime, i.e. its object, objective side, subject and subjective side, particularly when starting with an analysis of the issue related to the question of the rape perpetrator, increasingly criminological aspects are thrust into the limelight of this work, whether they involve the issue of individual deviances coming into consideration or the influence of alcohol or other psychoactive substances on the behavior of the offender. The person of the offender from the perspective of psychological forensics and the assessment of rape from the perspective of an expert sexologist or rape prevention do not go unnoticed.

In addition to the offender, i.e. the person of the offender and all criminological aspects associated with this category, this work and its further parts deal with a second aspect that is likewise the most related to criminology, or rather group of aspects, namely the issue of the rape victim with a focus on re-victimization factors, the behavior and mental processes of the victim during the rape, the consequences of rape, secondary victimization, risk groups of women, and others. At the end of this section, this work also deals with a problem closely associated with rape, namely the simulation, aggravation and differential diagnosis of mock rape.

The third chapter focuses on the concurrence of the crime of rape with others (considered) offenses, and in the fourth, last chapter, considerable space is devoted to English laws and how they compare with the Czech legal code.

The aim of this work, in relation to all of the addressed criminal and criminological aspects of the crime of rape, is not only to introduce the numerator with the issue of rape as such, but also to point out where possible all the difficulties with the laws associated with it, as well as offer solutions in terms of *de lege ferenda*. Yet again in order to maintain the greater integrity of the work, these difficulties are addressed by the work specifically within the framework of the issue.

Použitá literatura

Seznam použité odborné literatury

Adamová, K., Soukup, L.: Prameny k dějinám práva v českých zemích. 2. vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010

Brichcín, S., kolářský, A., Netík, K., Weiss, P.: Sexuální delikventi z pohledu psychiatrické sexuologie, Psychiatrické centrum 1996, Praha

Card, R., Gillespie, A., Hirst M.: Sexual Offences, Bristol: Jordans, 2008

Císařová, D. - Vanduchová, M.: Nepříčetný pachatel- příručka MS ČR, institut pro další vzdělávání, Praha, 1995

Čírtková, L.: Forezní psychologie. 3 vyd., Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013

Francek, J.: Zločin a trest v českých dějinách, Praha: Rybka Publishers, 1999

Francek, J.: Zločin a sex v českých dějinách. Manželské spory a sexuální kriminalita v raném novověku, Praha: Rybka publishers, 2000

Gödtel, R.: Sexualita a násilí, Praha: Český spisovatel, a.s., 1994

Glynn, T.: Sexuální praxe. 1. vydání, Praha: PLUTO, 1991

Herring, J.: Criminal Law: Text, Cases, and Materials. Oxford: OUP Oxford, 2010

Chadima, M.: Dějiny erotiky a sexuality v náboženství, Hradec Králové: GAUDEAMUS, 2009

Janiš, K.: Toulky historií erotiky a sexu, Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009

Jelínek, J. (ed.): O novém trestním zákoníku. Sborník z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny. Praha: Leges, 2009

Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: Leges, 2010

Jelínek, J., Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, Praha: Linde, 2001

Jelínek, J.: Aktuálne otázky trestného zákonodarstva pocta prof. JUDr. Milanovi Čičovi, DrSc. et. Mult. Dr. h. c. Zborník príspevkov z celoštátnej konferencie s medzinárodnou

- účasťou konanej 12. 1. 2012, Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2012
- Kallab, J.: Trestní právo hmotné platné v zemi české a moravskoslezské, Praha: Melantrich A. S., 1935
- Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.: Římské právo. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 1995
- Kol. autorů Právnické fakuly UK: Dějiny evropského kontinentálního práva. 2. doplněné vydání, Praha: Linde, 2004
- Kolektiv spolupracovníků kateder trestního práva právnických fakult Karlovy university v Praze a Komenského univerzity v Bratislavě: Československé trestní právo. Svazek II. Zvláštní část, Praha: Orbis, 1964
- Kovář, P.: Sexuální agrese, Praha: MAXDORF s.r.o., 2008
- Kuchta, J. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- Lepář, M.: Trestní zákon ze dne 27. května 1852 číslo 117 ř. z. Se zákonem o tisku a jinými, Praha: Ed. Grégr, 1901
- Lewinsohn, R.: Světové dějiny sexuality, Praha: Ikar, 2007
- Malý, K. a kol.: Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha: Linde, 2004
- Miříčka, A.: Trestní právo hmotné. Část obecná i zvláštní., Praha: Všehrd, 1934
- Nezkusil, J. a kol.: Trestní právo hmotné zvláštní část, Praha: Panorama, 1987
- Novotný, O., Vokoun, R., a kol.: Trestní právo hmotné – II. Zvláštní část., Praha: ASPI, a.s., 2007
- Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 3. vyd., Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008
- Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010
- Novotný, O., Vokoun, R., Šámal, P. A kol.: Trestní právo hmotné. Zvláštní část. 6 vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010
- Obrátil, K.: Kryptadia: příspěvky ke studiu pohlavního života našeho lidu. Vyd. 2. (novodobé 1.). Praha: Paseka, 1999
- Ondřichová L.: Weissova navigace sexem, Praha: Columbus holdings, spol. s r.o., 2014

- Pavlíček, V. a kol.: Ústavní právo a státověda. II. Díl Ústavní právo České republiky, Praha: Linde, 2001
- Rook, P., Ward, R.: Sexual Offences, Law & Practice, 4th Edition, London: Sweet & Maxwell, 2010
- Solnař, V.: Trestní právo hmotné. Část zvláštní., Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních, 1948
- Solnař, V. a kol.: Trestní právo, část zvláštní, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1953
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S. Trestní zákon. Komentář. 3. vydání., Praha: C. H. Beck, 1998
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář. 4. přepracované vydání., Praha: C. H. Beck, 2001
- Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010
- Temkin, J. and Ashworth, A.: Rape, Sexual Assaults and the Problems of Consent, Criminal Law Review, 2004
- Veselá, J.: Československé trestní zákony platné v zemi české a moravsko-slezské., Praha: Všehrad, 1935
- Weiss, P.: Sexuální deviace, vydání 2., Praha: Portál, s.r.o., 2008
- Weiss, P. a kol.: Sexuologie, vydání 1., Praha: Grada Publishing, a.s., 2010
- Wertheimer, A.: Intoxicated Consent to Sexual Relations, Law and Philosophy, vol.20/2001, Law and Philosophy

Seznam použitých odborných článků

- Císařová, D.: Ke koncepci postihu trestných činů proti lidské důstojnosti, Trestní právo, 11/2001
- Císařová, D.: Rekodifikace sexuálních trestných činů, Trestní právo 10/2002
- Langer, P.: Trestný čin opilství (1. Část), Bulletin advokacie 2/2005

Maternová, J., Sovák, Z.: K některým pojmům souvisejícím s výkladem pojmu „násilí“. Socialistická zákonnost. Časopis pro právní praxi 3/1989

Mishler, J., L.: Cyberstalking: Can Communication via the Internet Constitute a Credible Threat and Should an Internet Service Provider Be Liable if it Does?, In: Santa Clara Computer & High Technology Law Journal, vol. 17/2000

Mitlöchner, M.: Několik úvah nad trestným činem znásilnění podle § 241 trestního zákona po novele, Trestní právo 10/2002

Williams, R.: Deception, Mistake and Vitiating of the Victim's Consent, Law Quarterly Review, vol.124/2007